

T.C
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TÜRK TAYYARE CEMİYETİ

HAZIRLAYAN
ZERRİN OKUMUŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. ÖMER ERDEN

ORDU- 2017

ÖĞRENCİ BEYAN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak savunduğum “Türk Tayyare Cemiyeti” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmadan yazdığımı ve yararlandığım kaynakların “Kaynaklar” bölümünde gösterilenlerden farklı olmadığını, belirtilen kaynaklara atıf yapılarak yararlandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

12 /12/ 2017

Zerrin Okumuş

12530300005

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü TARİH Anabilim Dalı Yüksek Lisans / ~~Doktora / Sanatta Yeterlik~~ öğrencisi ZERRİN OKUMUŞ'un hazırladığı "TÜRK TEYYARE CEMİYETİ" başlıklı tez 17 /01 / 2018 tarihinde aşağıda imzaları olan jüri tarafından Yüksek Lisans / ~~Doktora / Sanatta Yeterlik~~ Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Adı-Soyadı	Üniversite	İmza
Başkan	: Doç Dr. Ömer ERDEM	Ordu Üniversitesi	
Jüri Üyeleri	: Prof.Dr. Mehmet OKUR (Yedek Üye)	Karadeniz Teknik Üniversitesi	
	Yrd. Doç. Dr. İsmail ÖZER	Ordu Üniversitesi	

ONAY

17 / 01 / 2018

Doç. Dr. Necip Fazıl DURU

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Türkiye’de sivil havacılığın temellerini atan bir kuruluş olan Türk Tayyare Cemiyeti, günümüzde Türk Hava Kurumu olarak çalışmalarını sürdürmeye devam etmektedir. Uzun bir savaş dönemi sonrası yeniden bir yapılanma sürecine girilen ve yeni bir devlet olarak kurulan Türkiye’de, gerçekleştirilen birçok atılımın yanında kayda değer görülen bir teşebbüs olarak, Türk Tayyare Cemiyeti göze çarpmaktadır. Öneminin çok iyi kavrandığı havacılık, temelleri yeni atılan bir devlet için yadsınamaz bir önem arz etmektedir.

Tayyare Cemiyeti ile ilgili yapılan araştırma sonucu, konu ile ilgili olmak üzere, yeterli bilgi bulunmamaktadır. Dolayısı ile millet için önemli olan bu konunun atıl kalmaması düşünüldü ve çalışma alanı olarak seçildi. Bu doğrultuda ilk adım olarak, Türk Hava Kurumunun Ankara ilinde bulunan genel merkezine gidildi. Genel merkezden alınan bilgiye göre, konu ile ilgili belgelerin Türk Hava Kurumu Üniversitesi Kütüphanesinde olduğu tespit edilmesi sonucunda kuruma müracaat edildi. Türk Hava Kurumu Üniversitesi genel sekreter yardımcısı Fatih Kumsel Beyin yardımı sonucu, Üniversitenin kütüphanesinde klasör halinde bulunan belgeler, fotoğraflanma yöntemi ile kayda alındı. Türk Hava Kurumu Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan belgeler dışında ki kaynaklar, henüz çalışmaya açılmadığından gerekli inceleme ve araştırmanın mümkün olmayacağı anlaşıldı. Kurumda, mevcut olan belgeler ışığında çalışmamız devam etti. Kurumun kütüphanesinde mevcut olan Tayyare Cemiyeti Mecmuası, Türk Hava Mecmuası, Türk Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi ve fotoğraflandırılan belgelerin dışında, Devlet Arşivleri bünyesinde mevcut bulunan Cumhuriyet Arşivine gidildi. Cumhuriyet Arşivinden konu ile ilgili gereken belgeler dijital olarak alındı. İstanbul Bayezid Kütüphanesine gidilerek, Hakkı Tarık Us Kütüphanesi bölümünden “Tayyare” Dergisi dijital olarak alındı. Yine aynı kütüphanenin, kitaplar bölümünden gerekli bilgiler elde edildi. Cemiyetin kurulduğu dönemin gazeteleri taranarak, kullanılacak bilgiler günümüz Türkçesine çevrildi. Konu ile ilgili olmak üzere, On dokuz Mayıs Üniversitesi Kütüphanesi ve Samsun İl Halk Kütüphanesinden yararlanıldı. Ankara’da bulunan Milli Kütüphane Kitaplar veri tabanı incelenerek gerekli bölümler alındı.

Tayyare Cemiyetinin kuruluş tarihi itibarıyla yapılan yazışmalar, Osmanlı Türkçesi olarak yazılı olmasından dolayı, ulaşılan belgeler günümüz Türkçesine bizzat çevrildi. Çeviri süresi, her gün çalışmak kaydıyla, dört beş ay sürdü. Türk Hava Kurumu üniversitesi Kütüphanesi bölümüne tekrar müracaat edildiğinde, Üniversitenin kütüphane biriminin kapatılmış olduğu görüldü.

Çalışmalarında, beni yönlendiren ve zamanını esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Ömer Erden'e, araştırma esnasında yardım aldığım, Türk Hava Kurumuna, Türk Hava Kurumu Üniversitesi Genel Sekreter Yardımcısı Fatih Kumsel'e, Türk Hava Kurumu Üniversitesi Kütüphanesi görevlisi, Murat Sönmezoğlu ve Ömer Orhan'a samimi yardımlarından dolayı teşekkürlerimi bir borç bilmekteyim. Ayrıca tezimi araştırma ve yazma aşamasında zamanlarını kullandığım sabırlı eşim ve çocuklarıma teşekkür ederim.

Zerrin OKUMUŞ

ORDU, 2017

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER.....	VII
ÖZET.....	XI
ABSTRACT.....	XII
KISALTMALAR VE SİMGELER.....	XIII
TABLolar.....	XIV
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
1. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ TÜRK HAVACILIĞI	5
1.2. ANADOLU'DA HAVA KUVVETLERİNİN	
TEŞKİLATLANMASI.....	5
1.3. 1920 YILINDA TÜRK ASKERİ HAVACILIĞI.....	6
1.3.1. KUVAYI HAVAIYE ŞUBESİ.....	6
1.3.1.1. 1 Numaralı Maltepe Tayyare İstasyonu	6
1.3.1.2. 2 Numaralı Konya Tayyare İstasyonu	6
1.3.1.3. 3 Numaralı Erzincan Tayyare İstasyonu.....	7
1.4. DOĞUDA KURULUŞ DEĞİŞİKLİĞİ	7
1.5. ANADOLU'YA KAÇIŞ VE KONYA TAYYARE İSTASYONU	8
1.6. İSTİKLAL HARBİNDE İLK HAVA BİRLİĞİ.....	11
1.6.1. MUHARİP BİRLİKLER.....	11
1.6.1.1. Kartal Müfrezesi.....	11
1.6.1.2. 2.Tayyare Bölüğü.....	11
1.6.1.3. 15. Tayyare Bölüğü	12
1.7. TÜRK HAVA HAREKÂTI	12
1.7.1. DOĞU CEPHESİ.....	12
1.7.2. BATI CEPHESİ.....	13
1.7.2.1. İNÖNÜ MUHAREBESİNE KADAR.....	13
1.7.2.2. I. İNÖNÜ MUHAREBESİ	16
1.7.2.3. II. İNÖNÜ MUHAREBESİ	18
1.7.2.4. ESKİŞEHİR KÜTAHYA VE SAKARYA	
MUHAREBELERİ.....	19

1.7.2.5. BÜYÜK TAARRUZ MEYDAN MUHAREBESİ	21
İKİNCİ BÖLÜM.....	27
2. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ.....	27
2.1. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ'NİN KURULUŞUNDA ETKİN OLAN SEBEPLER.....	27
2.2. TÜRK TAYYARECEMİYETİ'NİN KURULUŞU.....	30
2.3. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ'NİN KURULUŞ AMACI.....	37
2.4. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ'NİN İDARİ YAPISI.....	40
2.4.1. MERKEZİ İDARİ YAPI.....	40
2.4.2. TAYYARE CEMİYETİ'NİN TAŞRA TEŞKİLATLARI VİLAYET VE KAZA ŞUBELERİ.....	41
2.4.3. TAYYARE CEMİYETİ'NİN NAHİYE VE KÖY ŞUBELERİ.....	42
2.5. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ NİZAMNAMESİ	43
2.6. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ'NİN MUHASEBESİ	43
2.7. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ'NE MAHSUS ÖZEL GÜNLER.	44
2.7.1. TÜRK TAYYARE BAYRAMI	44
2.7.2. TAYYARE ŞEHİTLERİ GÜNÜ	46
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	47
3. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ'NİN ÇALIŞMALARI.....	47
3.1. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ'NİN DÜZENLEDİĞİ KONGRELER.....	47
3.1.1. BİRİNCİ BÜYÜK KONGRE	47
3.1.2. İKİNCİ BÜYÜK KONGRE	54
3.1.3. ÜÇÜNCÜ BÜYÜK KONGRE	57
3.1.4. DÖRDÜNCÜ TAYYARE KONGRE	61
3.1.5. BEŞİNCİ TAYYARE KONGRE	62
3.1.6. ALTINCI TAYYARE KONGRE	63
3.2. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ'NİN GELİR KAYNAKLARI...	63
3.2.1. CEMİYET NAMINA ÇIKARILAN KARARNAMELER....	66
3.2.2. CEMİYETE GELİR BULMAK AMACIYLA DÜZENLENEN SOSYAL ETKİNLİKLER.....	71

3.2.3. CEMİYET REİSİNİN TEŞVİKİ İLE BAŞLATILAN “HER İLİN ADINI TAŞIYAN TAYYARE” KAMPANYASI	73
3.2.3.1. İLK TAYYARE, “CEYHAN”TAYYARESİ	75
3.2.3.2. “GAZİ PAŞA 2” TAYYARESİ	79
3.2.4. TAYYARE İANESİ VE TEBERRUAT	80
3.2.5. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ’NE GELİR SAĞLAMAK AMACIYLA TOPLANAN KONGRELER.....	87
3.2.5.1. İZMİR	87
3.2.5.2. TRAKYA	88
3.2.5.3. İSTANBUL	89
3.2.5.4. EDİRNE	90
3.3. TAYYARE İANESİNİN GÜVENLİ BİR ŞEKİLDE TOPLANMASI.....	92
3.4. TAYYARE FETVASI	101
3.5. TAYYARE PİYANGOSU	103
3.5.1. KÜÇÜK TAYYARE PİYANGOSU	103
3.5.2. TAYYARE PİYANGOSU	108
3.6. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ İLE TÜRK HAVA KUVVETLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER.....	112
3.7. TAYYARE MADALYASI	114
3.8. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ’NİN EĞİTİM FAALİYETLERİ	117
3.8.1. İLK TEŞEBBÜS “ANKARA AÇIK HAVA DERSHANESİ..	117
3.8.2. YEŞİLKÖY TAYYARE MAKİNİST MEKTEBİ	118
3.8.3. TAYYARE MÜHENDİSLİĞİ TAHSİLİ İÇİN..... AVRUPA’YA GÖNDERİLEN TALEBELER.....	126
3.9. TÜRK TAYYARE CEMİYETİNİN SANAYİ FAALİYETLERİ.....	129
3.9.1. TAYYARE CEMİYETİ BAŞKANININ AVRUPA’DA YAPTIĞI TAYYARE MÜESSESESİ İNCELEME GEZİSİ.....	129
3.9.2. TAYYARE CEMİYETİ VE UÇAK SANAYİİ	130
3.10. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ’NİN NEŞRİYATI.....	137

3.10.1. KİTAPLAR	137
3.10.2. DERGİLER.....	138
3.10.2.1. “Tayyare” Türk Tayyare Cemiyeti Mecmuası.....	138
3.10.2.2. “Türk Hava Mecmuası”	139
3.11. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ’NİN YAYINLADIĞI BEYANNAMELER	140
3.11.1. TÜRK MİLLETİNE BEYANNAME.....	140
3.11.2. TÜRKİYE MUALLİMLERİNE BEYANNAME.....	141
3.11.3. TÜRK SPORCULARINA BEYANNAME.....	143
SONUÇ.....	145
KAYNAKLAR	150
EKLER	158

ÖZET

TÜRK TAYYARE CEMİYETİ

Okumuş, Zerrin

Yüksek Lisans, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı, Doç. Dr. Ömer ERDEN

Aralık-2017

Bu çalışma, 1925-1934 yılları arasını kapsayan, Türk Tayyare Cemiyeti'nin kuruluşunda geçirdiği aşamaları ve olayları içine alan, arşiv değerlendirmesine dayalı bir araştırmadır. Çalışmada Türk Tayyare Cemiyeti'nin kuruluşunda yaşanan zorluklar, Mustafa Kemal Paşanın olaylara yaklaşımı, halkın bu yaklaşıma cevabı ve yaşanan heyecan, belgeler ışığında ortaya konulmaya çalışıldı. Araştırmada kullanılan belgeler, orijinal olmakla beraber, sosyolojik açıdan halkın o zamanki duygu, düşünce ve beraberliğini ortaya koymasından vesikalarla desteklenmiş bir vaka çalışmasıdır. Kuruluşunda büyük gayretler gösterilen, "Türk Tayyare Cemiyeti" başlığı altında yapılan bu araştırma, devlet ileri gelenlerinin hava savunmasında attığı ilk adımların, vatanın kalkınması için devlet ve milletin el ele nasıl birlikte çalışması gerektiği sonucunu bir kez daha ortaya koydu.

Çalışmanın giriş bölümünde, Osmanlı dönemi havacılık alanında dünya devletleri kadar gelişmiş olmasa da onlardan daha hızlı bir şekilde atılan ilk adımlar ele alındı. Birinci bölümde, Milli Mücadele dönemi Türk Havacılığı için Anadolu'da Türk Hava Kuvvetlerinin teşkilatlanması, 1920 yılında Türk Askeri Havacılığı, Anadolu'da yapılan kuruluş değişikliği ele alındı. Milli mücadele devam ettiği esnada oluşturulmaya çaba gösterilen Cumhuriyet havacılığının doğuşunda etkin rol oynayan, Anadolu'da oluşturulan Tayyare İstasyonları, Doğu ve Batı cephesindeki Türk Hava harekâtı üzerinde duruldu. İkinci bölümde kaleme alınan çalışma, araştırmanın asıl konusunu oluşturmaktadır. Bu bölümde, Türk Tayyare Cemiyetinin kuruluş amacı ve idari yapısı incelendi. Üçüncü bölümde ise Kurumun ayakta durması ve çalışmalarına devam edebilmesi için lazım olan gelirlere nasıl ulaştığı üzerinde duruldu. Cemiyetin yapmış olduğu faaliyetler araştırılarak düzenlediği kongreler, eğitim alanında açmış olduğu ilk hava dershanesi, Tayyare Makinist Mektebi ve Tayyare Mektepleriyle yaptığı faaliyetler araştırıldı. Cemiyetin eğitim alanında verdiği çabanın yanında, basılı yayın ile de meşgul olması münasebetiyle bu alanda hazırlanmış olduğu dergiler incelendi. Bu dergilerden oldukça istifade edildi.

Anahtar Kelimeler: Tayyare Cemiyeti, Kongre, İane, 1925 ile 1934 yılları, Piyango, Makinist Mektebi

ABSTRACT**TURKISH AIRPLANE COMMUNITY****Okumuş, Zerrin**

Master Thesis, Department of History

Thesis Advisor, Assoc. Prof.. Dr. Ömer ERDEN

December-2017

The study covering between 1925 to 1934 years includes the Works based on utilisation of archives about the foundation levels and events of Turkish Airplane Community. The approachment of Mustafa Kemal Pasha to events, the reply to the people to him and lived emotions were studied on the lighth of documentories. Used documentaries on the studyalong with original is a case study supported by documents from the angle of the reply to people then emotions, thoughts and togetherness of people. Greats efforts showed on the foundation of Turkish Airplane Community were put forth the necessary of the working together of state and nation fort he development of land supported with the state leaders on the air defense of country.

Introduction section of the study; the first steps on airplane, how to developed during the Ottoman State were analysed. In this section, the getting organized of Anatolian air forces fort he Turkish Air Forces at the period of national struggle, Turkish military air forces during 1920 years, the foundation studies done Anatolian were handled. The playing important role on the establishment of republic air forces; Anatolian airplane stations, east and west front the operation of Turkish Air Forces's operations done at the east and West fronts were emphasized. At the third section; the main issues were explained. The establishment objective of Turkish Airplane Community and management structure were examined. The continues of the community; how to get income to community were discussed. The activities of community such as congress, first education schools, airplane machinist school and airplane schools were investigated. At the same time, the published documants and journals were utilised during the preperation of this study.

Key words : Turkish airplane community, fund raising, congress, 1925 to 1934, loterry, machinist school

KISALTMALAR VE SİMGELER

BCA	:Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
C.	: Cilt
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
No.	: Numara
S.	: Sayı
s.	:Sayfa
Tğm.	:Teğmen
THKÜKA	:Türk Hava Kurumu Üniversitesi Kütüphanesi Arşivi
TOMTAŞ	: Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi
Vd.	: Ve diğerleri
Yay.	:Yayınları
Yzb.	: Yüzbaşı

ÇİZELGELER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. 1920’li yıllarda Avrupa ülkelerinin hava kuvvetini gösteren tablo.	31
Tablo 2. 20 Mart 927 Osmaniye Türk Tayyare Cemiyeti müfettiş raporu..	106
Tablo 3. 20 Mart 1927 Yılı Osmaniye Tayyare Cemiyeti Şubesinin genel merkeze irsalat cetveli.....	108
Tablo 4. Kanuni evvel /Aralık 1926 yılı Tayyare Cemiyeti 9B numaralı genel masraflar cetveli	110
Tablo 5. Eylül 1928 yılı Tayyare Cemiyeti 9 A numaralı genel masraflar cetveli.....	111
Tablo 6. Tayyare Piyangosunun 15 Haziran 341 /1925 tarihli birinci keşidesinin ikramiye cetveli.....	118
Tablo 7. Tayyare Piyangosunun 15 Aralık 1925 tarihli İkinci keşidesinin ikramiye cetveli.....	119
Tablo 8. 1929 Yılı itibarıyla İstanbul’da bulunan piyango bilet satış bayileri ve bilet dağıtımı ile bilet satış miktarını gösteren çizelge.....	124
Tablo 9. 1925 Yılı Avrupa devletlerinin tayyare fabrikaları ve tayyare sayısı	149

GİRİŞ

İnsanoğlunun yönünü göklere çevirmesi ve havalarda özgürce dolaşma isteği, havacılık konusunun sürekli incelenmesini ve inkişaf etmesini sağladı. Havacılık alanında sürdürülen çalışmalar, masum bir uçuş merakı ile başlamasına karşın, daha sonraları insanlığı havadan tehdit eden bir unsur haline geldi. Bu aşamadan sonra hava gücü olarak kullanılan tayyareler milletler için en iyi vatan savunması ve saldırı aracı halini aldı. Kara ve deniz hâkimiyeti alanında ki güç yarışını, zamanla yerini hava filolarına bıraktı. Hava filosu güçlü olan milletler, devletlerarası arenada ilk sırada yerini aldı.

20. yüzyıla gelindiğinde tayyareler, birer saldırı ve savunma aracı olarak kullanılmanın yanında, sivil havacılık alanında da birinci yerini aldı. Hatta uçuş konusunda dünya semalarını aşan insanlık, artık diğer gezegen ve galaksilerde yerini tutma yarışını içine girdi. Medeniyet sahası genişledikçe, kara ve deniz sahasında savunma aracı olarak kullanılan cihazlar, yerini hava sahasına bıraktı. Tayyarelerin gerek savunma, gerek nakliye alanında kullanımı, mevcut savaş ve ticaret usullerini tamamen değiştirmesinin dışında, bir milletin dayandığı milli müdafaa ve iktisadi mahiyetinin temellerini de değiştirdi. Vatan savunmasında etkin olan ordu ve donanmanın yanında, üçüncü bir savunma gücü olarak hava filosu dâhil edildi. Havacılık çalışmalarının kısa sürede gelişmesi, tayyarenin, savaş sahası içinde kullanılması, dönem içinde savunma sanayinde ki önemini artırdı. Tayyarelerin nakliye sahasında ki vazifesi de düşünüldüğünde, sürat ve zaman bakımından en ucuz olan tayyarelere sahip olan milletler, uluslararası ticaret sahasında en iyi sonuçları elde etti. Yapılan ticari yatırımlar, kısa zaman içerisinde gerçekleşti ve iktisadi açıdan daha hızlı yol alınmasında etkili oldu.¹

Dünyada Havacılık alanında yaşanan gelişmeler, Osmanlı devlet erkânını kayıtsız bırakmadı. Havacılığa merak salan devlet ileri gelenleri, birçok batılı devletten önce Osmanlı ordusuna hava gücünü dâhil etme erdemliliğini gösterdi. Avrupa'daki havacılık çalışmalarını, yakından takip eden dönemin Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa, 1911 yılında Osmanlı Devleti havacılığına temel teşkil edecek olan bir hava şubesi kurdu. Oluşturulan hava şubesinin merkezi Erkân-ı

¹ *Tayyare*, Türk Tayyare Cemiyeti Mecmuası, 21 Mayıs 1341/1925, No. 1-7, s. 1.2.
Tayyare; Türk Tayyare Cemiyeti'nin neşrettiği ve her on beş günde bir yayınlanan mecmuadır.

Harbiye-i Umumiye Reisliğinin (Genel Kurmay Başkanlığı) bünyesindeydi. Şube daha sonra Kıtaat-ı Fenniye ve Mevki-i Müstahkem (Teknik Hizmetler ve Müstahkem Mevkiler) Müfettişliğine bağlanarak, Osmanlı Devleti askeri havacılığı faaliyete geçirilmiş oldu. Başlatılan bu çalışmanın ardından 1912 yılında, İstanbul-Yeşilköy de bir Tayyare Mektebi açıldı. Tayyare Mektebinin başına, Yarbay Süreyya Paşa (İlmen)² askeri havacılık çalışmalarını takip etmek üzere göreve getirildi. Yüzbaşı Fesa ve Teğmen Yusuf Kenan isimli iki subay, ileride Yeşilköy Tayyare Mektebinde görev almak üzere, eğitim amacıyla Fransa'ya gönderildi. Fransa'da eğitimlerini başarı ile tamamlayan subaylar pilotluk diploması alarak yurda geri döndü.³

1912 yılına gelindiğinde, Balkan ülkeleri havacılık alanındaki çalışmalarını daha yeni başlatırken, Osmanlı Devleti askeri hava gücünü oluşturma adına çok daha önceden politik adımlarını atmış oldu.⁴ Balkan Savaşları'nda, Osmanlı Devleti ile Balkan İttifak Devletlerinin hava gücü kıyaslandığında, Yunanlılar 4, Sırp lar 4, Bulgarlar 10 tayyare sahibiyken, Osmanlı Hava gücü, her biri iki tayyareden oluşan üç müfrezeye sahipti.⁵ 8 Ekim 1912'de Balkan Devletlerinin ittifakı ile Karadağ, Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan Osmanlı Devleti'ne savaş açtı. 9 Ekim 1912'de Osmanlı Ordusu Başkomutanlık Vekâleti 3.şubesinin emri üzerine, Kıtaat-ı Fenniye ve Mevki-i Müstahkem Müfettişliği ikişer tayyareden oluşan üç tayyare müfrezesini Doğu Trakya ve Batı Rumeli Ordugâhı ile Edirne Kalesi için görevlendirildi.⁶ Hazırlanan tayyare müfrezesi kısa zamanda Selanik ve Köprülü'ye ulaşarak düşman kuvvetleri üzerinde birkaç keşif uçuşu yaptı. Fakat 23-24 Ekim 1912 tarihinde Kumanova savaşında Osmanlı

² Süreyya Paşa, 1874 yılında Karadağ'ın Podgoriçe kentinde doğdu. Harp okulundan sonra sultan Abdülhamid kendisini kurmay heyetine aldı. 1900'da 27 yaşında iken, mirliva (tuğgeneral) 1906'da da ferikliğe(korgeneralliğe) yükseltildi. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi sonrası, Erkan-ı Harbiye ikinci şubesine atandı. 1910 yılında ilk askeri cep takvimini çıkardı. Mahmut Şevket Paşa'nın Harbiye Nazırı olması ile Osmanlı Devletinde ilk askeri havacılık çalışmalarını başlatmak üzere görevlendirildi. (1911), Ö. Kürşad Karacagil, "Süreyya (paşa) ilmen ve serbest Cumhuriyet Fırkası" *Tarih Dergisi*, Sayı 57 (2013 / 1), İstanbul 2013, s. 127-128.

³ *Birinci Dünya Harbi Türk Hava Harekâtı*, Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1969, C.IV. s. 5. ; M. Bahaddin Adıgüzel, Songül Akkuş, Candan Kula, *Havacılık ve Türk Hava Kurumu*, Türk Hava Kurumu Yayınları: 6, Ankara Ocak, 2006, s. 19.

⁴ Yavuz Kansu, Sermet Şensöz, Yılmaz Öztuna, *Havacılık Tarihinde Türkler I*, Hava Kuvvetleri Basım ve Neşriyat Müdürlüğü, Etimesgut, 1971, s.129-130.

⁵ Osman Yalçın, *Türk Hava Harp Sanayi Tarihi*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008,s.18.

⁶ Mazlum Keyüsk, *Türk Havacılık Tarihi (1912-1914)*, Birinci Kitap, Uçuş Okulları Basımevi, Eskişehir, 1951,s. 75-76.

ordusunun bozguna uğraması üzerine Garp Ordusu Kumandanı Zeki Paşa'nın emriyle pilotlar tayyarelerle beraber Selanik'e geri döndü. Selanik'in işgal edilmesi üzerine, düşmanın eline geçmesini önlemek amacıyla tayyareler malzemeleri ile birlikte yakıldı. 9 Ekim 1912'de Kolağası Cemal Bey komutasında görevlendirilen tayyare müfrezesinin, Bulgar güçlerinin Yanbolu'da yığınak yapmasına karşı bilgi toplaması istendi. Fakat bu istek doğrultusunda keşif ve gözlem yapılamadı.⁷

Tarih 1 Temmuz 1913'e geldiğinde Balkan Devletlerinin kendi arasında çıkan anlaşmazlıktan yararlanan Osmanlı Devleti, Doğu Trakya'yı kapsayan bir hücum harekâtı başlattı.⁸ Keşif uçuşu yapmak üzere havalanan iki adet Türk Mars tayyaresi Yunan Mars tayyareleri ile karıştırıldığı için yanlışlıkla Türk kıtaları tarafından vurularak yara aldı.17 Temmuz'da Yeşilköy'den havalanan Türk tayyaresi Çorlu'ya iniş yaptı. Buradan Babaeski'ye uçuşu planlanan tayyare hava muhalefetinden dolayı havalanamadı. Devlet, Balkan Harbinde Türk Hava Gücünden istenilen düzeyde fayda sağlayamadı. Bu durumun sebeplerinden, Ayastefanos (Yeşilköy) Tayyare mektebindeki pilotların bir program olmaksızın kendi çabalarıyla gayret göstermesi ve bazı tayyarelerin düşman güçlerinin eline geçmesini önlemek için yakılmasının yanında, tayyarelerin geri çekilen alanda bırakılması gösterilebilir.⁹ Osmanlı Devleti Balkan harbine girdiğinde Tayyare Mektebindeki pilotlar ve tayyareler, orduların emrine rastgele dağıtıldığından istenilen başarı elde edilemedi. Yeşilköy Tayyare Mektebi müdürü Süreyya İlmen, Balkan harbinden sonra, buradaki görevinden alınarak, yerine Fransız Hava Yüzbaşısı Dogois Mukavele getirildi.¹⁰

Osmanlı Devletinin I. Dünya Harbine Almanya'nın yanında girmesinin etkisi ile devletin bütün olumsuz şartlara rağmen Fransa'dan ısmarladığı kara ve deniz tayyarelerine Fransız hükümeti tarafından el konuldu. Bu gelişmenin sonucu olarak, Muharebe ve Muvasala Dairesi Havacılık bölümü genel karargâha bağlandı. Bu zamana kadar açılan Tayyare mektebinde, ancak 2-3 talebe solo uçuş yapacak konuma gelmişti.¹¹ Buna karşılık tayyare ihtiyacını yalnızca Almanya'dan sağlayan

⁷ Ö. Kürşad Karacagil, "Balkan Savaşlarında Osmanlı Devletinde Havacılık Faaliyetleri", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı 200, Ekim 2012, s.79-80

⁸ Ajun Kurter, *Türk hava Kuvvetleri Tarihi (1914-1918)*, Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığı, 3. Baskı İstanbul, 2009, C.1., s.163.

⁹ Karacagil, 2012, s.86-88.

¹⁰ *Birinci Dünya Harbi...*, 1969, s. 26.

¹¹ Kansu, vd., 1971, s. 171.

Osmanlı Devletinin, Almanya ile arasındaki kara bağlantısının kesik olması tayyare transferini zorlaştırıyordu.¹² Bütün bu zorluklara rağmen I. Dünya harbine Yeşilköy Tayyare Mektebi'ndeki altı tayyare ile giren devlet, Almanya'dan on iki tayyare ve bu tayyareleri kullanacak pilotlar istedi. Yurda gelen bu tayyarelerle, keşif uçuşları yapıldı. Bu uçuşlar sayesinde, ordunun hareket sahasının belirlenmesinde büyük kolaylıklar sağlandı.¹³

Osmanlı ordusunun elindeki tayyare miktarı, 1915 yılı sonunda kırk beş ile yüz adet arasındaydı. Bu sayı, Almanya'nın savaş süresince oluşturduğu paşa bölüklerindeki yüz elli tayyare ile birlikte dört yüz elli adede kadar yükseldi. Başlangıçta on olan pilot sayısı, savaşın sonunda yüze yakın pilot ve rasit olmak üzere artırıldı.¹⁴

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Mütarekesi hükümleri gereğince, havacılık teşkilatında yeni düzenlemeler yapıldı. Fakat 10 Ağustos 1920'de imzalanacak olan Sevr Antlaşmasıyla işgalci güçler tarafından Türkiye'de bir hava savunması istenmeyecekti. Sevr Antlaşması hükümleri gereği altı ay içerisinde bütün tayyarelerin teçhizatı, imal ve ithal edilmesi yasaklanarak, personelin terhis edilmesi kararlaştırıldı.¹⁵

I. Dünya Harbinin büyük aktörü olan tayyareler, en güçlü hava savunma ve saldırı aracı oldu. Bu nedenle savaş biter bitmez bütün devletler, önemli addettikleri hava savunmasını oluşturma gayreti içene girdi. İngiltere, Fransa, Almanya gibi hava savunma gücünü keşfetmiş ülkeler, bu konuda ki eski usulleri terk ederek, hava kuvvetleri merkez olmak üzere yeni teknik gelişmeleri başlattı.¹⁶

¹² İrfan Sarp, *Türk Hava Kuvvetlerinin Doğuş Yılları*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2010, s. 66.

¹³ Kansu vd., 1971, s. 172.

¹⁴ Kansu vd., 1971, s. 167.

¹⁵ Hulusi Kaymaklı, *Havacılık Tarihinde Türkler II*, Kültür Ofset, Ankara, 1997, s. 20.

¹⁶ *Tayyare*, 21 Mayıs 1341/1925, No.1-7, s. 1.2.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ TÜRK HAVACILIĞI

1.2. ANADOLU'DA TÜRK HAVA KUVVETLERİNİN TEŞKİLATMASI

Mondros Mütarekesi'nden sonra, Osmanlı Devleti'nin müttefiki Almanya'nın Anadolu'dan ayrılmasıyla, işgal güçleri vakit kaybetmeden devletin elindeki tüm varlığını tahrip etmeye başladı. Her alanda tahribatı gösteren işgalciler Osmanlı Hava Teşkilatının dağıtılması konusunda da ellerinden geleni yaptı. Bu nedenle Ayastefanos Tayyare İstasyonu boşaltıldı ve Tayyare Mektebi ile birlikte Maltepe Hava Meydanı'na taşındı.¹⁷ Çanakkale'de bulunan, I. ve VI. Bölük ile Uzunköprü'deki XV. Bölük İstanbul'a getirildi. Filistin cephesinden çekilen, III. IV. ve XIV. Bölükler tayyarelerini kurtaramadıklarından teçhizatlarıyla birlikte Konya'ya geldi. Alman Paşa Bölüklerinden kalan tayyareler, Konya'ya getirildi. Irakta bulunan II. ve XIII. Bölüğün tayyareleri Elazığ'a getirilirken, Erzurum'daki VII. ve XIII. Bölük yerinde kaldı. İzmir'deki Deniz Tayyare bölüğü de yerinde kaldı. Deniz Tayyare Mektebinin malzemeleri, Haliç'te bulunan ambarlara taşındı, geri kalan bölük ise lağvedildi.¹⁸

Mondros Mütarekesi'nin getirdiği ağır yükümlülükler sonucunda, Ordunun mevcudu azaltıldı ve bazı birlikler kaldırıldı. Ordunun dokuz kolordudan ibaret olması planlandı. Silahlar, müttefik devletlerin temsilciliklerinin denetiminde toplanarak işgal güçlerine teslim edildi.¹⁹ Kuva-yı Havaiye Müfettişliği emri altında bulunan Tayyare bölüklerinin, her bir kolordunun emrine verilerek dokuz bölükten oluşmasına karar verildi. Bu dokuz tayyare bölüğü, İstanbul, İzmir, Erzincan, Konya olmak üzere dört tayyare istasyonuna bağlanıyordu. Kuva-yı Havaiye kendisine bağlı olan müfettişliklerin kaldırılmasıyla iyice küçültülerek, yalnızca Tayyare Mektebi, Tayyare İstasyonu ve Tayyare bölüklerinden ibaret kaldı. Hava

¹⁷ Ajun Kurter, *Türk hava Kuvvetleri Tarihi (1919-1920)*, Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığı, 3. Baskı, İstanbul, 2009, C.V., s. 161.

¹⁸ Kaymaklı, 1997 s. 6.

¹⁹ Afet İnan, *Türkiye cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 4. Baskı Ankara, 1998, s. 19-21.

müfettişliği, İstanbul Ahırkapı’da dar bir alanda çalışmalarını sürdürmeye devam etti.²⁰

1.3. 1920 YILINDA TÜRK ASKERİ HAVACILIĞI

1.3.1. KUVAYI HAVAIYE ŞUBESİ

Osmanlı Havacılık teşkilatının en üst kademesi İstanbul’da bulunan, Kuva-yı Havaiye Şubesi’ydi. Bu şube Kıtaat-ı Fenniye ve Kuva-yı Havaiye Müfettişliği’ ne bağlıydı. İdari olarak, Kuva-yı Havaiye Şubesi’ne bağlı olan tayyare istasyonları üç taneydi.²¹

1.3.1.1. 1 Numaralı Maltepe Tayyare İstasyonu

Maltepe Tayyare istasyonu, Hava Şubesine bağlı olan istasyonların en büyüğü ve önemlisiydi. İstasyon, sahilde bulunan ambarlardan da faydalanmanın yanı sıra, aynı zamanda tayyare ve personel açısından en teşkilatlı olanıydı. Ayastefanos Tayyare Meydanı’ndan toplanarak getirilen tayyare ve teçhizatlar, bu meydana bulunmaktaydı. İstasyonda kırk beş adet tayyare onararak havalanmayı bekliyordu.²²

Türk Tayyarecilerinin Maltepe Tayyare İstasyonu’ndan kaçış teşebbüsü üzerine, Sadrazam Damat Ferit Paşa’nın ihbar etmesiyle, Maltepe Meydanı’ndaki tüm tayyare, hangar ve tesisler, İngiliz işgal güçleri tarafından yakılıp yıkılıp tahrip edildi. Hangarlarda bulunan tayyare motorları, telsiz, telgraf, teçhizat gibi eşyalar İngiliz güçleri tarafından alıp götürüldü.²³

1.3.1.1. 2 Numaralı Konya Tayyare İstasyonu

İstasyonda İzmir’den kaçan havacılar, Filistin-Suriye cephesinden kaçırılabilen Türk -Alman bölüklerine ait tayyareler ve İstanbul’dan gönderilip cephelere dağıtım bekleyen tayyareler bulunuyordu. Konya Tayyare İstasyonu, Maltepe İstasyonu’na göre uçuş yapılabilecek bir alanının olması İngiliz ve İtalyan kuvvetlerinin meydanadaki uçuşlara müdahale etmemesi açısından önem arz ediyordu. İstasyonda onarım ve bakım için parça ve malzeme bulunmadığı gibi

²⁰ Kurter, 2009, s. 114-116.

²¹ Kurter, 2009,s. 420.

²² Kurter, 2009,s. 420-423.

²³ Sarp, 2010, s. 152.

uçuş eğitimi vermek için bir tayyare mektebi de yoktu. Konya Tayyare İstasyonu'nda, on bir av ve altı keşif bombardıman olmak üzere toplamda on yedi tayyare bulunmaktaydı. Konya Tayyare İstasyonu, Milli Mücadele döneminde Türk havacıları için önemli bir merkez haline getirildi.²⁴

1.3.1.1 3 Numaralı Erzincan Tayyare İstasyonu

Üç numaralı Erzincan Tayyare İstasyonu'nda bulunan tayyare bölükleri 7. ve 8. Tayyare bölüklerinden oluşuyordu. İstasyonda toplam on üç tayyare olmasına karşın personel ve tayyare bakımından en zayıf istasyondur. Alanda bir tayyare mektebi de bulunmuyordu.²⁵

1.4. DOĞUDA KURULUŞ DEĞİŞİKLİĞİ

16 Mart 1920'de İngiliz, Fransız ve İtalyanlara ait işgal güçleri İstanbul'da devlet binaları ile posta merkezlerini işgale başladı. İstanbul'daki içler acısı ahval Mustafa Kemal Paşaya telgrafçı Manastırlı Hamdi Bey tarafından haber veriliyordu. İşgalin yoğunlaşması üzerine tamamıyla kesilen telgraflar sonucu Mustafa Kemal Paşa İstanbul ile tüm iletişim ve haberleşmenin kesilmesini istedi.²⁶

İstanbul'un işgali ile kesilen haberleşme sonucu, İstanbul'daki Kuva-yı Havaiye Şubesi ile Konya ve Erzincan Tayyare istasyonlarının birbirleriyle olan bağlantıları kesildi. İstanbul'da sadece Kuva-yı Havaiye Şubesi'ne bağlı olan Maltepe Tayyare İstasyonu kaldı. Kuva-yı Havaiye Müfettişliği İstanbul'da olduğu için çoğunlukla hükümetin politikasına uygun olarak hareket ediyordu. Buna karşılık Anadolu'da bulunan Konya ve Erzincan Tayyare İstasyonlarında Mustafa Kemal Paşanın sözü geçmekteydi.²⁷

15. Kolordu komutanlığının, 27 Mayıs 1920 tarihli emri ile Erzincan Tayyare İstasyonu lağvedildi. Erzurum'da bulunan 7. ve 8. Tayyare bölükleri de kaldırılarak yerine 15. Tayyare Bölüğü kuruldu. Yeni oluşturulan bu bölük, idari açıdan 15. Kolordu komutanlığına bağlandı. Doğu cephesi komutanı Kazım Karabekir tarafından yeni Erzurum Meydanı'nda bulunan 15. Tayyare Bölüğü

²⁴ Kurter, 2009, s. 423-425.

²⁵ Yılmaz Akdemir, *Atatürk Dönemi Türk havacılığı*, Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2005, s. 49.

²⁶ İnan, 1998, s. 66.

²⁷ Kurter, 2009, s. 236-447.

personelinden oluşturulan bir onarım ekibi Elâzığ'daki 2. Tayyare Bölüğü'nde bulunan tayyarelerin tamiri için gönderildi. Ekip imkânsızlıklar altında onarımını gerçekleştirdiği iki tayyareyi, Erzurum'daki cephe komutanlığına getirmeyi başardı. Onarılan bu tayyarelerin, gerçekleştirilecek olan doğu cephesi harekâtı için kullanılması uygun olabilirdi.²⁸

Mustafa Kemal Paşanın önderliğinde, Anadolu'da bu gelişmeler yaşanırken, İstanbul'da bulunan Kuva-yı Havaiye Müfettişliği, 24 Haziran 1920'de Harbiye Nazırı Damat Ferit Paşa'nın emri ile lağvedildi. Buradaki tayyarecilerden bazısı peyderpey Anadolu harekâtına katılmak için yola çıkarken, geri kalan havacı personel Muamelat-ı İnzibatiye'nin (Personel Dairesi) emri altına verildi. Er ve erbaşlar ise Kuva-yı İnzibatiye'nin Selimiye'deki piyade depo taburuna yerleştirildi.²⁹

1.5. ANADOLU'YA KAÇIŞ VE KONYA TAYYARE İSTASYONU

Milli mücadele döneminde İstanbul'daki hava gücünden yararlanılmasa da Elazığ ve Konya da toplanan hava birlikleri ile Diyarbakır ve Eskişehir'de konuşlandırılan tayyare birliklerinden kısmen de olsa yararlandı. 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisinin açılmasıyla, bundan böyle Anadolu'da oluşturulması düşünülen herhangi bir kuruluş Büyük Millet Meclisi'ne bağlı olarak faaliyet gösterecekti. Anadolu'daki tayyare istasyonları, bağlı buldukları kolordular tarafından yönetiliyordu. İstanbul dışındaki kolordu komutanlıkları ise Mustafa Kemal Paşanın emrindeydi. O güne kadar Kuva-yı Havaiye Şubesi'ne bağlı olan hava birliklerinin, yeni bir yapılanma süreci içine girmesi gerektiği ortaya çıktı.³⁰

Harbiye Nezaretinin 13 Haziran 1336/1920 tarih ve 328 sayılı emri ile Ankara Hükümetine ait bir askeri havacılık teşkilatı kuruldu. Bu teşkilat yeni hükümetin ilk hava birliği oldu.³¹ Hemen akabinde 20 Haziran 1920'de Kuva-yı Havaiye Şubesi kurularak, Hava Müdüriyeti Umumisi adı altında çalışmalarını sürdürdü. Aynı yıl içerisinde mevcut hava gücü deniz tayyareleri ile birleştirildi ve 1922'de Kuva-yı Havaiye Müfettişliği adını aldı. Kurulan bu müfettişlik, yönetim

²⁸ Kurter, 2009, s. 236-437.

²⁹ Kurter, 2009, s. 443.

³⁰ Kaymaklı, 1997, s. 43.

³¹ Yalçın, 2008, s.41.

olarak Harbiye Nezaretine, ikmal bakımından Müdafaa-i Milliye Vekâlet'ine, cephe olarak Batı Cephesine bağlandı. Yine aynı yıl yapılan bir değişiklikle Hava Müdüriyeti Umumisi kaldırıldı. Onun yerine Konya'da Tümen emri altında Kuva-yı Havaiye Müfettişliği kuruldu.³² Müdafaa-i Milliye Vekâleti Harbiye dairesi vekili Fevzi Paşanın (Çakmak), 5 Temmuz 1920 tarih ve 799 sayılı emri ile Batı cephesi tamamen sonuçlanıncaya kadar Tayyare İstasyonunun Konya'da kalması gerektiği 12. Kolordu komutanlığına iletildi.³³ Kuva-yı Havaiye Şubesi, 13 Haziran 1920'de Müdafaa-i Milliye Vekâleti Harbiye Dairesine bağlanarak Şubenin müdürlüğüne, deniz pilot kıdemli Yüzbaşı Sami Bey (Uçan) atandı.³⁴

İstanbul'un işgal edilmesi ile İngiliz ve Fransız tayyare birliklerinin, Yeşilköy Tayyare Meydanı ve meydan bünyesindeki tesislere el koyması sonucu, Türk tayyarecileri bu tayyare üssünden ayrılmak zorunda kaldı. Yeşilköy Tayyare Meydanı'ndan terhis edilentayyareciler, kurtarabildikleri kadar tayyare ve tayyare malzemelerini, mavna ve kayıklarla karşı sahilde bulunan Maltepe Tayyare İstasyonu'ndaki depolara yerleştirdi.³⁵

İşgal güçlerinin ve İstanbul hükümetinin tutumundan rahatsızlık duyan Türk tayyarecileri, milli harekâta havadan destek vermek için Anadolu'ya kaçma planları yapmaya başladı. Anadolu'daki teşkilatlanmalara katılmayı hedefleyen tayyareciler elleri boş gitmemek için, Maltepe Tayyare İstasyonunda hangarlara doldurulmuş, çürümeye bırakılan tayyareleri gizlice onarmaya çalıştı. Bu esnada Türk tayyarecileri kurtarabildikleri üç tayyare ile harekete geçerek uçuş teşebbüsünde bulundu. Zaman darlığından tayyarelerin tam manasıyla onarılamaması ve işgalcilerin gözetiminden dolayı bu cesur uçuş teşebbüsü sonuçsuz kaldı. Vatansever tayyarecilerin bu teşebbüsü, ertesi gün İstanbul'da neşredilen gazetelerinde bir suç gibi gösterildi. Üstelik kaçak olarak gösterilen Türk tayyarecilerinin uçuş izinleri iptal edilirken tayyarecileri bulanlara ödül bile konuldu. İstanbul hükümetinin yayın organı olan ve Anadolu'daki milli teşkilatlanmalar aleyhine yazılar yazan Peyami Sabah Gazetesi, Türk

³² Metin Güneşen, *Cumhuriyetten Günümüze Türk Kara Havacılığı*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2002, s. 14.

³³ Sıtkı Tanman, *Türk Havacılık Tarihi, Türk İstiklal Harbi 1918-1923*, Hava Basımevi, Eskişehir, 1995, C.II., s. 36.

³⁴ Kurter, 2009, s. 449.

³⁵ Sarp, 2010, s. 146.

tayyarecilerinin ittihatçı oldukları iddiasıyla tutuklanmalarının gerektiğini savundu.³⁶

Sadrazam ve Savunma Vekili olan Damat Ferit Paşa, bu durumu 7 Haziran 1920 tarihli yürek burkan detaylı bir rapor ile İstanbul'daki İngiliz işgal kuvvetleri temsilcilerine bildirdi.³⁷ Anadolu'daki Milli mücadeleye katılmak isteyen tayyarecilerin arzusu, 16 Mart 1920'de İstanbul'un resmen işgal edilmesinden sonra gerçekleşti. Bu esnada tutuklanan tayyareciler dahi oldu. Maltepe Tayyare İstasyonu'nda atıl vaziyette bekletilen kırk beş tayyare ise milli mücadelede kullanılmadı. İstanbul Maltepe Tayyare İstasyonu'ndan kaçabilen Türk tayyarecileri, altı kişilik bir grupla bir İngiliz gemisine esir kılığında binerek önce Mudanya'ya sonra da Bursa'ya ulaştı. Bursa'da tedavileri yapılan tayyareciler, Eskişehir ve oradan ikinci hava merkezi olan Konya'ya gelmeyi başardılar.³⁸ İstanbul'dan kaçabilen tayyare subay ve makinistleri kendi alanlarında yarayacak olan malzemeyi de (mesela bir top kanat bezi, şeridi, birkaç bujiyi veya manyetoyu, tayyare makineli tüfeklerini) yanlarında getirdiler. 7 Haziran 1920 tarihinden itibaren, İstanbul'dan küçük gruplar halinde alabildikleri kadar malzemeyle Anadolu'ya kaçabilen pilot, rasit ve makinistler Konya Tayyare İstasyonu'nda toplanmayı başardılar.³⁹

Irak ve Filistin cephesinden kurtarılabilen tayyarelerle, Güney ve Doğudaki çeşitli meydanlardan getirilen, hasarlı, arızalı tayyareler, Konya Meydanı'nda toplandı. Bir kısmı av, bir kısmı basit, bir kısmı tek kişilik, bir kısmı iki kişilik olan tayyarelerin, metal, tahta ve bezden yapılmış olması ve her birinin değişik tip ve yapıda olması tamir edilmelerini zorlaştırıyordu. Silah sistemleri birbirinden farklı olan tayyarelerin motorları, İngiliz, Fransız ve Alman yapısı çok değişik tip ve ebatta idi.⁴⁰ Konya Tayyare İstasyonu'nda olanaksızlık ve zor şartlar altında onarımı yapılabilen tayyarelerle, Eskişehir, Afyon, Uşak ve Polatlı'da birer hava birliği kurulması düşünüldü.⁴¹

³⁶ Vecihi Hürkuş, *Havalarıda*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1942, s. 64.

³⁷ Sarp, 2010, s. 148.149.

³⁸ Hürkuş, 1942, s. 66.

³⁹ Yaşar Özdemir, *Şehit Pilot Binbaşı Fazıl Bey*, Hava Başkanlığı Neşriyat Müdürlüğü, Ankara, 1981, s. 40-41.

⁴⁰ Sarp, 2010, s. 153.

⁴¹ Halil İbrahim Fırtına, *Orgeneral Muzaffer Ergüder'in Havacılık Anıları*, (1922-1930), Türk Hava Kurumu Basımevi, 2009, s. 27.

1.6. İSTİKLAL HARBİNDE İLK HAVA BİRLİĞİ

İşgal altındaki bölgelerde bulunan Türk subayları, Anadolu’da açılan özgürlük bayrağının altında toplanmak ve istiklal yolunda mücadele vermek için gizlice hareket ediyordu. Türk tayyare bölük subayları da bu harekete katılmak için ellerinden geleni yaptılar. Eskişehir’de Batı bölgesi komutanlığının Kurmay Başkan Vekili olan Muzaffer Ergüder anılarında Türk hava subaylarının o eşsiz gayretlerini şöyle anlatmaktadır. *“Batı cephesinin ilk tayyare birliğini oluşturmaya çalışan on beş yirmi havacı subay ve teknik personelin Konya’da getirdikleri birkaç eski tayyareyi tamir etmek için yaptıkları çalışmaları dikkatle izliyordum. Bir gün tayyarenin kanat bezine fırçalarla bir sıvının sürüldüğünü görmüş ve bunun ne olduğunu sormuştum. Alınlarından terler akan bu personel, şöyle cevap verdiler. “Efendim, işe yarayabileceğini umduğumuz tayyarelerin kanat ve gövde bezleri, basıncın etkisiyle gevşemiş ve özelliklerini kaybetmişlerdi. Bunların ancak emayit adı verilen bir sıvı ile gevşeklikleri giderilebilir. Bizim emayitimiz yoktur. Aklımıza şöyle bir çare geldi. Patates suyu, yumurta ve paça suyunun karışımından elde edeceğimiz sıvı, belki emayitin yerini tutarak, gövde bezlerine gerekli olan özelliği kazandırabilir.”⁴²*

1.6.1.MUHARİP BİRLİKLER

1.6.1.1. Kartal Müfrezesi

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâlet’inin isteği üzerine Konya Tayyare İstasyonu’nda tüm olanaklar seferber edilerek onarılan tayyarelerden, acilen bir müfreze hazırlandı. Oluşturulan tayyare müfrezesi üç av ve bir keşif tayyaresinden ibaretti. Yeni kurulan müfrezeye, müfreze komutanı Fazıl Beyin isteği üzerine “Kartal Müfrezesi” denildi. Müfreze, 12. Kolordu 23. Tümenin emrinde ve Batı cephesindeki ilk muharip birliği oldu.⁴³

1.6.1.2. 2.Tayyare Bölüğü

1.Tayyare Bölüğü kurulduktan sonra Kartal Müfrezesinin ismi Batı Cephesi Komutanlığının 22 Ağustos 1920 tarihli emri ile 2. Tayyare Bölüğü olarak değiştirildi. İsmi değişen bölük Eskişehir’de konuşlandırıldı. Bölükte, üç tane av

⁴² Fırtına,2009, s. 27-28.

⁴³ Kurter, 2009,C.V,s. 453-454. ; Tanman, 1995, s. 26-27.

tayyaresi ve birer tane keşif/bombardıman tayyaresi vardı. Bölüğün Eskişehir’de kurulmasının sebebi, düşman harekât alanına ve demiryolu onarım olanaklarına yakın olmasıydı.⁴⁴

1.6.1.3. 15. Tayyare Bölüğü

15. Tayyare Bölüğü, 20 Mayıs 1920’de Doğu cephesinde harekât yapmak için kurulmuş tek birlikti. Üç tayyareden oluşturulan bir müfrezeye Erzurum’un Horasan Meydanı’na iniş yaptığı için bölüğün ismi, “Horasan Müfrezesi” olarak adlandırıldı. Bu bölük, Doğu Cephesi’nde Kâzım Karabekir Paşa komutasında, Ermeni askerî operasyonlarına karşı gerçekleştirilen harekâta katılarak keşif, bombardıman ve makineli tüfekle saldırı uçuşları gerçekleştirdi. Bu müfrezeler, hava savunmasında kayda değer uçuşlar gerçekleştirerek az sayıda da olsa hava bombardımanı yapmayı başardı. Müfreme Ermenilerle yapılan savaşta hava takviyesinde kullanıldı.⁴⁵

1.7. TÜRK HAVA HAREKÂTI

1.7.1. DOĞU CEPHESİ

Ermeniler, Doğu cephesinde hava gücü olarak bünyesinde altı tayyare bulunan 1. Tayyare Bölüğü’nü Kars Meydanı’na, dört tayyareli 2. Tayyare Bölüğünü ise Erivan Meydanı’na konuşlandırdı.⁴⁶ 29 Eylül Taarruzunun ikinci günü görülen, keşif ve bombardıman görevi yapan Ermeni tayyareleri fazla bir etki gösteremedi.⁴⁷

15. Kolordunun, Ermeni kuvvetlerine karşı başlatacağı harekâta, 15. Tayyare Bölüğü de katılacaktı. Yalnız Horasan Müfrezesi de denilen 15. Tayyare Bölüğü’nün elinde, iki av ile bir keşif/bombardıman tayyaresi mevcuttu. Bu sebeple bölüğün tamamının muharebeye sevk edilmesi yerine, yeterli personel sayısından oluşan bir müfrezenin gönderilmesi kararlaştırıldı. Av tayyareleri, Elazığ-Erzincan, keşif/bombardıman tayyaresi ise Erzurum- Horasan rotası ile alana iniş yaptı.⁴⁸ Ermeniler Doğu cephesi harekâtında, bir de Haviland keşif tayyaresi ile bir Nieuport av tayyaresi kullandı. Türk 15. Tayyare Bölüğü Ermenilere karşı ilk keşif

⁴⁴ Kurter, 2009, C. V., s. 455.

⁴⁵ Kurter, 2009, C.V., s. 456.

⁴⁶ *Türk İstiklal Harbi Doğu Cephesi (1919-1920)*, Genel Kurmay Başkanlığı Yayını, Ankara, 1995, C.III., s. 153.

⁴⁷ *Türk İstiklal Harbi Doğu Cephesi (1919-1920)*, 1995, C.III., s. 180.

⁴⁸ Kurter, 2009, C.V., s. 472-473.

uçuşunu, 28 Eylül 1920’de Karaorgan-Sarıkamış- Novoselim istikametinde yaptı. Türk hava bölüğü harekât süresince düşman tayyarelerinin keşif yapmasını önledi.⁴⁹ Kolordu, 29 Eylül 1920’de Sarıkamış ve 30 Ekim 1920’de Kars’ın Ermenilerden kurtarılmasıyla, Sarıkamış’ta cepheye yakın bir yerde konuşlandı. Sarıkamış’ın düşmesi üzerine Kars’a gelen 15. Tayyare Bölüğü’nün uçuşları, Ermenilerle yapılan Gümrü antlaşmasından sonra, 3 Aralık 1920’de durduruldu. Pilotların bir kısmı Batı cephesine gönderilirken, Türk tayyareleri bölgede bırakıldı.⁵⁰ Horsan Müfrezesinin, cephedeki keşif uçuşları esnasında düşmanla herhangi bir karşılaşması olmadı.⁵¹

1.7.2. BATI CEPHESİ

1.7.2.1. İNÖNÜ MUHAREBESİ’NE KADAR

22-23 Haziran 1920’de Milne Hattı’ndan itibaren harekete geçen Yunan kuvvetleri, 30 Haziranda Balıkesir, 8 Temmuzda Bursa ilini işgal etti. Batı cephesi için Uşak’ta oluşturulan 2. Tayyare Bölüğü, 1920 yılının Temmuz ayı sonuna doğru üç av tayyaresi ile görevine başladı. Kartal Müfrezesinin yönetiminden Fazıl Bey komutasında Halil ve Vecihi Bey sorumluydu.⁵² Müfreze kurulalı henüz iki hafta olmuştu ki bir AEG tayyaresinin katılmasıyla güçlendirildi ve 23. tümenin emrine verildi.⁵³

Konya Tayyare Meydanında onarılan tayyarelerin, Batı cephesi komutanlığının 22 Ağustos 1920 tarihli emriyle, tren vasıtası ile Eskişehir’e sevkinin yapılması istendi. 1.Tayyare Bölüğünün, 29 Ağustos 1920’den itibaren uçuşa başlayacağı ve bir karışıklık yaşanmaması için bölükteki tayyarelerin üzerindeki işaretleri tanıtmak amacıyla birlik komutanlarına birer mesaj gönderildi.⁵⁴ Vecihi Bey (Hürkuş) İstiklal Savaşının bu ilk hava uçuşunu “15 Ağustos Pazar Bugün için 23 üncü Fırka kumandanımız İzzettin Bey (Orgeneral İzzettin) Kula ve Alaşehir civarının keşfini emretmişti. Eğer arkadaşlarının tayyarelerinde küçük arızalar olmasaydı bu vazifeyi 3 tayyarelik küçük filomuzla

⁴⁹ *Türk İstiklal Harbi, Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı*, Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, Seri No.1, Ankara,1964, C.V., s. 131.

⁵⁰ Kaymaklı, 1997,C.II., s.52-77.

⁵¹ Kurter, 2009,C.V., s. 473.

⁵² Hürkuş, 1942, s. 67.

⁵³ Akdemir, 2005, s. 41-51.

⁵⁴ Sarp, 2010, s. 155.

müştereken yapacak idik. Fakat bir aksilik bu ilk uçuş şerefini bana nasip etmişti” şeklinde anlatmaktadır.⁵⁵

Yunan hava kuvvetleri batıdan üç tayyare filosu ile taarruza geçti. 20 Aralık 1919’da Yunan hava yönetimi, taarruza geçtiği, 532. Filoyu “A Filosu”, 533. Filoyu “B filosu” 534. Filoyu “C filosu” olarak yeniden isimlendirdi. Yunanlıların Batı Anadolu’da bir de deniz tayyare filosu vardı. Hava harekâtının başlangıcında Yunan hava taarruzu belirli bir cephe olmadığı için çok yoğun değildi fakat 12 Haziran 1920’de taarruzun yoğunlaşmasıyla Yunan hava kuvvetlerinin sorumluluğu da arttı. Yunan tayyarecilerinin asıl görevi, keşif yapmakla birlikte bombardıman da yaparak dağılıp kaçan Türk halkına havadan ateş açmaktı. Aynı zamanda Doğu Trakya ve Tekirdağ çıkartmasına havadan destek vermekle kalmayıp Meriç köprüsüne havadan sekiz bomba attılar. Bütün bu gelişmelerin sonucunda Yunan hava filosu uçabilecekleri hava sahasını Eskişehir’e kadar genişletmiş oldu.⁵⁶

Batı cephesi için oluşturulan Kartal Müfrezesine, bir kamyon, 1. Bölük için Sarı köy-Polatlı civarında, 2. Bölük için de Afyon – Dumlupınar arasında birer yedek meydan bulunması kararı alındı. Konya’da bulunan elli dört tayyare bombasının, Eskişehir’e taşınmasına karar verildi. Her iki bölüğün ihtiyaçları, Konya Tayyare İstasyonu tarafından karşılandı.⁵⁷

Demirci’den sonra, Siroz bölgesine giren Yunan kuvvetleri muharebeye başladı. Yunan birliklerinin taarruzu karşısında, Türk birlikleri geri çekilmeye başladı. Kuva-yı Milliye birliklerinden olan Çerkez Ethem’in mücadeledeki başarısı sonucu Yunan birliklerini durdurma görevi, onun komutasındaki 1. Kuvve-i Seyyare birliklerine verildi.⁵⁸ Çerkez Ethem komutasındaki birlikleri havadan keşif yaparak desteklemek Kartal Müfrezesinin göreviydi. Müfreze, havadan milli mücadele lehine bildirimler atarak Hilafet Beyannamelerini atan tayyareleri engelleme görevlerini de üstlenmişti. Vecihi Beyin isimlendirdiği sadece “Güzel Bursa” adlı PFAZIZD-III tipindeki tayyare uçuşa hazırды. Bu vesile ile hava keşfine

⁵⁵ Hürkuş, 1942, s. 68.

⁵⁶ Kurter, 2009,C.V., s. 458.

⁵⁷ Rahmi Doğanay, “Milli mücadelede Türk Havacılığı ve Başkomutanlık Savaşında Havacıların Rolü” ,*Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt X. Sayı.2, Ağustos, 2008, s. 56.

⁵⁸ Osman Bircan, *Belge ve Fotoğraflarla Atatürk’ün Hayatı*, MEB Yayınları, İstanbul, 1993.s.110.; Kurter, 2009,C.V., s. 458.

Vecihi Bey çıktı. Vecihi Bey, Kula, Gediz Nehri ve Alaşehir Ovasının havadan yaptığı gözlem raporunu karargâha bildirdi. Kartal Müfrezesinin adı, 22 Ağustos 1920'de verilen bir emirle, 2. Tayyare Bölüğü olarak değiştirildi. Müfrezesinin yaptığı keşif uçuşlarında elde ettiği veriler komutanlık için çok değerli bilgilerdi. Müfrezenin gerçekleştirdiği başarılı keşifler, Kuvayı Seyyare birliklerinin mücadelesinde büyük destek oldu.⁵⁹

Yunan kuvvetleri, Ağustos ayı sonuna doğru Uşak tarafından topçu ve tayyare desteği ile yeni bir taarruzla ilerlemeye başladı. Konya Tayyare İstasyonu 2. Tayyare Bölüğü'ne getirilen bir keşif bombardıman tayyaresi uçuşa hazırlanıyordu. Bu esnada 12. Kolordu komutanlığından, 2. Tayyare Bölüğü'ne gelen bir emirle bölük Afyonkarahisar meydanına çekildi. Meydana getirilen keşif bombardıman tayyaresi zaman darlığından onarılmadı. Tayyare, Yunan İşgalcileri tarafından ele geçirilmemesi için tahrip edildi. 12. Kolordunun emri dâhilinde geride sağlam kalan iki tayyare ile Afyonkarahisar meydanında keşif uçuşları yapıldı.⁶⁰

Yunan kuvvetlerinin, batı istikametinden Eskişehir'e yönelmesi sonucunda, 22 Ağustos 1920'de Eskişehir'de 1. Tayyare Bölüğü kuruldu. Konya Tayyare Meydanı'ndan getirilen tahrip olmuş tayyareler, Eskişehir Demiryolu fabrikasında onarılıp uçuşa hazır duruma getirildi. Bölük, Alman Paşa Bölüklerine ait iki keşif ve iki av tayyaresi ile hizmet veriyordu. Uzun zamandır uçuş yapmayan Türk tayyarecileri bu tayyarelere, yabancı kaldı.⁶¹ Bozulduğunda yedek parçası bulunamayan bazı tayyareler görev dışı kaldı. Bölüğün ilk görevi Bursa şehrine bildiri atmaktı. Görevden bir gün önce yağmur yağması sonucu tayyarenin gövde ve kanat bezleri açıldı. Tahrip olan tayyare yere çakıldı. 1. Tümen komutanı, aynı gün içinde, İnegöl- Bursa arasındaki Ümitalan köyü etrafında bulunan düşman kuvvetlerinin durumunun tespit edilmesi emrini vererek, keşif sonucu hazırlanan raporun İnegöl'ün doğusundaki gazhanenin bahçesine atılmasını istedi. Görevi yerine getirmek için havalanan keşif tayyaresi, arızalanması sonucu İnönü istasyonu civarına mecburi iniş yaptı. Üçüncü keşif uçuşu ise kaza ile sonuçlandı. Bu talihsiz kazalardan sonra, Konya Tayyare İstasyonu komutanı Yüzbaşı Ahmet

⁵⁹ Kurter, 2009,C.V.,s. 459.

⁶⁰ Tanman, 1995, s. 53.

⁶¹ Kurter, 2009,C.V., s. 463.

Nuri Bey, Batı cephesi komutanlığı tarafından görevden alınarak yerine Yüzbaşı Hakkı Beyi atadı.⁶² Bu kazaların sebebi, Konya Tayyare İstasyonu'ndaki imkânsızlıklar içinde yapılan onarımlara bağlandı. İsmet Paşa, zor şartlar altında tamiri yapılan tayyarelerin çeşitli talihsizlikler sonucu keşif görevini yerine getirememesi üzerine, 8 Eylül 1920'de Batı Cephesi Komutanlığına verdiği moral bozucu bir emirle, görevini tam manasıyla yerine getirecek pilotlar yoksa Türk havacılığının lağvedilmesini istedi.⁶³

3 Ekim 1920'de İstanbul hükümetinin kışkırtmasıyla Konya da çıkan ayaklanmada Tayyare istasyonunun korunması için silahlanan personel başarılı olamadı.⁶⁴ Bu ayaklanma sonucu çıkan çarpışmada istasyon komutanı Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey kurtulurken yardımcı pilot üsteğmen İbrahim Ethem şehit düştü. İsyân esnasında, Eskişehir'de bulunan 1. Tayyare Bölüğünde onarımda olan bir tayyarenin onarım çalışmaları hızlandırılarak Konya'ya getirildi. Fakat tayyare daha deneme uçuşunda arızalandı ve isyanın bastırılmasında kullanılmadı.⁶⁵ Konya ayaklanmasından sonra, Konya Tayyare İstasyonu'nun Eskişehir'e taşınması kararı alındı. Bu karar daha önce alındı fakat Yunan taarruzunun başlaması Konya'da sadece tayyare malzeme deposu bırakılmasında etken rol oynadı. Bu depo daha sonra Eskişehir'e taşındı.⁶⁶

1.7.2.2. I. İNÖNÜ MUHAREBESİ

Sevr Antlaşması'nın ağır şartlarının Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmemesi itilaf devletlerini kızdırdı. Antlaşma şartlarını Anadolu Hükümetine kabul ettirmek amacıyla, Yunan güçlerinin bir saldırı düzenlenmesine olanak sağlandı. Yunan kuvvetleri Çerkez Ethem ayaklanmasının oluşturduğu boşluktan da yararlanarak, üç koldan Bursa, Uşak, Eskişehir ve Afyon istikametinde hücumla başladı. Yunan işgal güçleri İnönü mevki önünde 10 Ocak 1921'de saat 6.30 da taarruza geçerek hücumu başlattı.⁶⁷

I. İnönü Muharebesi başladığı sıralarda sağlam kalan sadece iki tayyare kullanılacak durumdaydı. I. İnönü Muharebesi'nin birinci günü yapılan ilk keşif

⁶² Sarp, 2010, s. 156.

⁶³ Sarp, 2010, s. 159. ; *Türk İstiklal Harbi Deniz...* 1964,C.V.,1964, s.130.

⁶⁴ Akdemir,2005, s. 52.

⁶⁵ Kaymaklı, 1997, C.II., s. 46. ; Tanman, 1995, s. 41.

⁶⁶ Tanman,1995,s. 75.

⁶⁷ Bircan, 1993,s. 110.

uçuşunu, 1. Bölük'te görevli Vecihi Bey gerçekleştirdi. Vecihi Bey iki bombardıman hücumundan birini, Söğüt kasabasının doğusuna, diğerini de Bozüyük –Karaköy şosesi üzerindeki yürüyüş halinde bulunan Yunan alayı üzerine yaptı. Muharebe gücü oldukça iyi olan Yunan birlikleri bombardımanlardan kaçarken kendilerini emniyette sandıkları bölgelerde Türk topçusunun ateşi içinde buluyordu.⁶⁸

Vecihi Bey, harbin üçüncü günü yaptığı keşif uçuşunda, Yunanlıların küçük gruplar halinde cepheye yaklaştıklarını bildirerek işgalcilerin ellerinde ki son kartı son oynamakta olduğuna işaret etti. İnönü Muharebesi'nin en hareketli dört günü boyunca keşif / bombardıman uçuşuna çıkan Vecihi Bey, 10 Ocak'ta alçak irtifa uçarak Söğüt, Bilecik, Yenişehir havalisinin keşfi sırasında yerden ateş alması nedeni ile düşmana yakın bölgeye mecburi iniş yaptı. Bu inişte kullandığı tayyareyi yakarak tayyarenin, Yunan kuvvetlerinin eline geçmesine engel oldu.⁶⁹

I. İnönü Muharebesi'nin henüz devam ettiği 9-11 Ocak tarihlerinde, 1. Bölük'te çalışır durumda bulunan iki tayyare ile keşif ve bombardıman görevi yapan Vecihi Bey, 11 Ocakta yaptığı keşifte Yunan taarruzunun durduğunu teyit etti.⁷⁰ Harp boyunca alçak uçuş yaparak Yunan kuvvetleri hakkında bilgi toplayan tayyarecilerin elde ettiği bilgileri, Batı cephesi karargâhına bildirmesi, cephede başarı kazanılmasında büyük etki gösterdi. I. İnönü Muharebesi'nde başarı gösteren pilotlar, Vecihi ve Behçet bey, Yüzbaşı Muhsin, Üst Tğm. Yusuf Kenan ile Tğm. Sıtkı Bey, Batı cephesi komutanlığı tarafından para ödülü ile onurlandırıldı.⁷¹ Yine aynı gün Batı cephesi komutanı İsmet Paşa gönderdiği telgrafta, "*İnönü meydan muharebesi muzafferiyetinin amillerine, topçularla tayyarecilerine hassaten selam ve teşekkür ederim*" diyerek havacılarımızı onurlandı.⁷² Batı cephesi komutanlığı, hava keşif uçuşlarından daha çok faydalanmak amacıyla II. Bölüğün pilot ve tayyarelerini, 23 Mart'ta İnönü meydanında topladı.⁷³

⁶⁸ Hürkuş, 1942, s. 81.

⁶⁹ Hürkuş, 1942, s. 85.86.

⁷⁰ Kaymaklı, 1997,C.II., s. 57-58. ; Hürkuş, 1942, s. 83.

⁷¹ Sarp, 2010, s. 162.

⁷² Hürkuş, 1942, s. 91.

⁷³ *Türk İstiklal Harbi, Deniz...1964, s. 139.*

1.7.2.3. II. İNÖNÜ MUHAREBESİ

Londra konferansında, Türk hükümetine isteklerini kabul ettiremeyen itilaflar, I. İnönü muharebesinin olumsuz sonuçlarını, Yunanlıları tekrar harekete geçirerek ters çevirmeği amaçlıyorlardı. İkinci bir taarruzla amaçlarına ulaşabileceklerini düşünen işgalciler,⁷⁴ Yunanlıların 23 Mart 1921 sabah saatlerinde, Yenişehir ve İnegöl istikametinden taarruza geçmelerini sağladı. Taarruz haberini alan İsmet Paşa, derhal işgal kuvvetlerinin havadan keşiflerinin yapılması için bir telgrafla Eskişehir tayyare birliğine emir verdi. Emirde, düşmanın Yenişehir, İnegöl şoselerinden ve iki yol arasında bulunan arazilerden ilerlediği belirterek birinci tayyare bölüğünden düşmanın kuvveti, durumu ve hareketi hakkında süratle bilgi toplanmasını istedi.⁷⁵

Sivil pilot Vecihi Bey, kumandası altında bulunan bir av tayyaresi ile görev uçuşu yapmak için havalandığı esnada Yunan güçlerinin durumunu keşfederek makineli tüfekle taarruz etti. Vecihi Bey, Mart ayı içerisinde yaptığı hava keşif ve bombardıman uçuşları esnasında, iki Yunan tayyaresinin, Eskişehir hava sahasına doğru uçtuğunu görmesine karşın, tayyarelere karşılık vermek üzere havalandıysa da tayyaresinin motorunun arızalanması nedeniyle geri dönmek zorunda kaldı.⁷⁶

31 Mart 1921'de İstanbul'dan kaçarak milli mücadeleye destek vermek için Anadolu'ya gelen Pilot üsteğmen Halil Bey, İnönü ile Bozüyük arasında yaptığı uçuşlarda düşmanın çekilmekte olduğunu gördü. Muharebe esnasında önemli keşif bilgileri elde eden Halil Bey, tayyaresinin düşmesi sonucu şehit oldu.⁷⁷ II. Tayyare bölüğünde görevli olan Yzb. Fazıl ve teğmen Halil Ziver Bey, ellerinde kalan tek tayyare ile Mart ayı sonlarına doğru Afyon üzerinde altı sefer keşif uçuşu yaptı. Bu keşif uçuşlarında yaklaşan Yunan kuvvetlerinin tespit edilmesi sayesinde, henüz Afyon işgal edilmemişken, 2. Tayyare bölüğü ve kolordu geriye çekildi. Bozüyük'te bulunan tek av tayyaresi ise hava yoluyla Eskişehir'e gönderildi.⁷⁸

⁷⁴ Mehmet Özel, *Cephelerden Kurtuluş Savaşına Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara Ticaret Odası, Cilt III., Ankara, Tarih belirtilmemiş, s. 190.

⁷⁵ Sarp, 2010, s.163.

⁷⁶ Hürkuş, 1942, s.95.

⁷⁷ Sarp,2010, s.164.

⁷⁸ *Türk İstiklal Harbi, Deniz...* 1964,C.V., s. 143. ; Sarp, 2010,s. 165.

Yunan kuvvetlerine ait, 1.Tayyare Bölüğünde tayyare kalmaması üzerine bölüğe,15 Mayıs tarihinde iki av ve bir keşif tayyaresi ilave edildi. Yunan tayyarelerinin Kütahya'ya yaklaşması üzerine Yüzbaşı Fazıl Bey, Albatros tayyaresi ile havalandı. Yunan tayyarelerinin dördü geri dönerken geride kalan üç tayyare ile hava savaşı yapılarak Yunan tayyareleri geri çekilmeye zorlandı. Fazıl Bey, bu başarılı hava harekâtı sonucunda ikinci kez gazilik beratını aldı. Kütahya'da bulunan tayyarelerden dokuzu ile Altıntaş-Uşak-Dumlupınar bölgesinde, beş tanesi ile Bursa-İnegöl bölgesinde, geri kalan üçü ile de Seyitgazi beldesinde on yedi keşif uçuşu yapıldı.⁷⁹

1.7.2.4. ESKİŞEHİR KÜTAHYA VE SAKARYA MUHAREBELERİ

Batı cephesindeki Türk askeri birlikleri, Sakarya istikametinden geri çekilirken, Kütahya'da konuşlanmış olan Türk Hava Kuvvetlerine ait 2. Tayyare Bölüğü, önce Eskişehir ve Polatlı, oradan da Malıköy'e intikal ettirildi. Fazıl Beyin komuta ettiği bölükte, iki adet keşif ve iki adet av tayyaresi olmak üzere dört adet tayyare bulunuyordu.⁸⁰ 13 Ağustos 1921'de on sekiz adet Yunan tayyaresi, Eskişehir'den hareket ederek Sakarya Nehrinin batısına yerleşti. Sakarya Muharebesi'nde cephe genişliğinin 120 km ye ulaşması hava keşfine duyulan gereksinimi de artırdı.⁸¹

Sakarya Meydan Muharebesi öncesi bir keşif tayyaresi düşerek parçalandı. 15 Ağustos'ta keşif görevi için havalanan bir keşif tayyaresinin de yanarak Beylikköprü civarına düşmesiyle tayyarenin sivil pilotu Cevdet Bey ile rasıtı Yüzbaşı Sırrı Bey şehit oldu. Geride kalan iki tayyareden biri motor arızasından dolayı uçamayacak durumdaydı. Sonuçta bölükte kullanılabilir durumda olan bir adet av tayyaresi kaldı. Elde kalan bu av tayyaresi, Sakarya Meydan Muharebesi öncesi imkânlar dâhilinde sekiz keşif uçuşu gerçekleştirerek işgalcilerin Sakarya'da bir taarruz hazırlığı içinde bulunduğunu tespit etti.⁸²

Türk tayyare bölüğü büyük bir tayyare mahrumiyeti yaşarken, Erzurumlu Nafiz Bey İtalya'dan komisyoncular vasıtasıyla ve kendi gayretiyle yeni bir keşif tayyaresi satın aldı. Milli mücadeleye havadan destek maksadıyla aldığı Tayyareyi

⁷⁹ Kaymaklı, 1997, C.II., s. 62-64-65.

⁸⁰ Sarp,2010,s. 167.

⁸¹ Akdemir,2005, s. 55.

⁸² Sarp, 2010, s. 167. ; Kaymaklı,1997,C.II., s. 71.72.

Anadolu'ya getirerek orduya hediye etti. Türk tayyarecileri tüm olumsuzluklara rağmen keşif uçuşlarını muharebe boyunca devam ettirdi. Batı cephesi harekâtında ordunun çok işine yarayacağı düşünülen tayyare sayesinde, keşif uçuşları daha geniş sahada yapılabilecek ve stratejik mevkiiler taarruz sahası içine alınabilecekti.⁸³

Yunanlıların Kütahya istikametinde daha geniş bir alanda harekâta başladığı esnada, İngiliz yapımı Havilland sistemli bir keşif tayyaresi, Yunanistan'dan İzmir'e uçmak için havalandığı esnada yolda rotasını kaybederek Kuşadası'na mecburi iniş yaptı. İtalyan işgalindeki Kuşadası'na düşen tayyareye, bölgedeki Türk askeri kuvvetleri el koydu. Tayyarenin mürettebatı İtalyanlara teslim edildikten sonra Tayyare parçalanarak, Muğla'ya getirildi. Pilot Vecihi Bey, rasıtı Hamdi Bey ve Makinist Eşref Bey bu tayyareye "İsmet" ismini verdi.⁸⁴ İsmet tayyaresi, Sakarya Meydan Muharebesin süresince toplam kırk adet keşif uçuşu yaptı.⁸⁵

Yunan ordusunun hava taarruzu esnasında elinde mevcut elli tayyare olduğu halde, bizim tayyare mevcudumuz yalnızca iki taneydi.⁸⁶ Her iki tarafın tayyare sayısına bakıldığı zaman, milli mücadelede yapılan hava keşif uçuşlarındaki başarı ve fedakârlık ortaya çıkmaktaydı. Bakımları gece fener ışığıyla yapılan tayyarelerle, Sakarya Meydan Muharebesinde toplam kırk uçuş gerçekleştirildi.⁸⁷

3 Ağustos 1921'den, 13 Eylül 1921'e kadar yirmi bir gün süren muharebede, keşif uçuşlarından elde stratejik edilen bilgiler sayesinde Batı cephesi komutanlığının cephe hareketi oldukça kolaylaştı. Batı cephesi komutanı İsmet Paşanın verdiği 10 Eylül 1921 tarihli ve 41 sayılı cephe emrinde, yapılan taarruzlarla düşmanın tüm cephelerde dağılmış durumda olduğunu ve Sakarya'nın batısına doğru geriye yürüyüş kollarının, Türk tayyarecileri tarafından tespit edildiğini bildiriyordu.⁸⁸ Bütün olumsuzluklara rağmen, Türk tayyarecileri muharebe meydanlarında bütünüyle varlıklarını gösterdi. Fikret Arıt'ın kaleme aldığı "Türk Havacılık Hikâyeleri" adlı eserinde, Sakarya Muharebesi'nin "*yerdeki*

⁸³ Hürkuş,1942, s. 102.

⁸⁴ Hürkuş,1942, s. 104-105.

⁸⁵ Kaymaklı,1997, C. II., s. 72.

⁸⁶ Hürkuş, 1942, s. 109.

⁸⁷ Kaymaklı, 1997, C. II., s. 74. ; Vecihi,1942, s.119.

⁸⁸ Sarp, 2010, s.168-169.

çarpışmayı durduran hava savaşı” nı şöyle anlatmaktadır; “1921 yılı Eylülünün beşi Sakarya savaşının da on dördüncü günü idi. Sabah erken saatlerinde bir Türk avcı uçağı günlük keşif/bombardıman görevini yapmak için Eskişehir Malıköy istasyonu karşısındaki çalılıktan havalanmıştı. Uçağın pilotu Vecihi (Hürkuş) rasıtı da Basri (Bilgin) Beyler idi. Düşman topçu birliklerini bombalattıktan sonra üzerlerine gelen Yunan uçağı ile harbe tutuştular. Manevralar o kadar ilgi çekici idi ki savaş alanında toplar susmuş, iki tarafın askerleri sırt üstü yatmış ve uçakları seyrediyorlardı. Türk havacıları bu görülmemiş halin zevkini uzun süre çıkaramadılar. Sonunda Hürkuş usta bir manevra ile Yunan uçağını düşürdü.”⁸⁹

1.7.2.4. BÜYÜK TAARRUZ MEYDAN MUHAREBESİ

Sakarya Meydan Muharebesi’nde yenilen Yunan birlikleri, önceden hazırlamış oldukları, Eskişehir, Kütahya ve Afyon’un doğusundaki mevzilere yerleşerek hızla yeni takviye birlikler getirmeye başladı.⁹⁰ Yunan kuvvetleri, 1. Kolordu ile Afyon bölgesine, 2. Kolordu ile Döğër-İhsaniye bölgesine, 3. kolordu ile de Eskişehir bölgesine yerleşti.⁹¹

Sakarya Meydan Muharebesi sonrası, Türk ordusunun kara harekâtı kadar hava harekâtı yapmasının öneminin ne kadar büyük olduğu anlaşıldı. Bu sebeple Türk Hava Kuvvetlerinin elindeki mevcut tayyare miktarını artırmak için hazırlıklara başlandı. Fransızlarla yapılan Ankara antlaşmasına dayanılarak, bez hangarlar ile birlikte on adet Breguet-14 keşif tayyaresi alındı. İtalyanlardan alınan Aviatik ve Fiat tipi iki tayyare, Konya Tayyare İstasyonuna getirildi. 10 Ocak 1922’de Batı cephesi bölüğünde, dört sağlam tayyare bulunurken, 7 Marta kadar yapılan tamir sonrası on üç tayyare uçuşa hazır hale getirilebildi.⁹² Bu dönemde Adana Tayyare Okuluna eski pilot Binbaşı Salim Bey, Konya Tayyare Okuluna yine eski pilot Binbaşı Tahsin Bey, cephe tayyare birliğine Yüzbaşı Fazıl Bey komuta ediyordu.⁹³ 22 Temmuz 1922’de hava kuvvetleri müfettişliğine Kurmay Yarbay Muzaffer Ergüder atandı. Muzaffer Ergüder o dönem anılarına, Türk Hava

⁸⁹Oktay Verel, *İstikbal Göklerin, Gökler Bizimdir*, Türk Hava Kurumu Yayınları:3,1985, İstanbul,1966, C.I., s. 131.; Fikret Arıt, *Türk Havacılık Hikâyeleri*, Mobil Yayıncılık yer ve tarih belirtilmemiş, s.30-32. ;

⁹⁰ Bircan, 2008, s.120-121.

⁹¹ Sarp, 2010, s. 167.

⁹² Kaymaklı,1997,C.II.,s. 86.

⁹³ Fırtına,2009, s. 33.

Kuvvetleri'ni geliştirmek için şunları yazdı "...ne kadar fazla çalışır ve etrafımı çalıştırırsam az zamanda bir hava kuvvetleri var olacak o zaman adımın üstünde duran makama fiilen layık olacağım. İşte görevimin adı benim için bir kuvvet bir ilham kaynağı oldu..."⁹⁴

Almanya'dan gizlice satın alınan yirmi bir av ve keşif tayyaresi ile bu tayyarelere ait malzeme ve teçhizatına, işgal kuvvetleri tarafından el koyulma ihtimaline karşılık, şaşıırma yapılarak Rusya'ya getirildi. Tayyareler ve teçhizatı Rusya'dan bir yıla yakın bir zamanda Samsun Limanı'na ulaştı. Bu tayyareleri koruyup gözetecek bir görevli olmadığı için, tayyarelerin birçoğı tahrip oldu.⁹⁵ Samsun'a ulaşan tayyareleri onarmak için Konya Tayyare İstasyonu'nda küçük bir hava müfrezesi oluşturuldu. Bu müfrezede uçabilecek durumda olan yalnızca bir pilot vardı. Tayyareleri onarmak için zor şartlar altında Samsun'a gelen müfreme, yirmi tayyareden sadece iki tanesini onarıp cephe bölüğüne getirilebildi.⁹⁶

Fransızlardan alınan on adet iki kişilik Brege tayyaresi, Vecihi Bey tarafından Adana'da teslim alındı. Vecihi Bey satın alınan bu tayyarelerden dördünü, Akşehir'e getirdi. Antalya'da 20 Ekim 1921'de, bir adet iki kişilik eğitim tayyaresi ile bir adet keşif tayyaresi alındı. İtalya'dan alınan bu tayyareler gayet uygun fiyata geldi. 1922 yılında yine İtalyanlardan yirmi adet Spat 13 tipinde av tayyaresi satın alınarak Mersin Limanı'ndan Konya Tayyare İstasyonu'na getirildi.⁹⁷ Satın alınan bu tayyareler, tek kişilik, tek makinalı tüfekli küçük tayyarelerdi. Tüfekler, tayyarelere fabrikadan takılmamış bir vaziyette gönderildiğı için Konya Tayyare İstasyonu'ndaki pilotlar, Almanlardan kalan makineli tüfekleri, İtalyanlardan alınan tayyarelere taktı. 24 Ağustos 1922 akşamına kadar altı adet SPADOVA tayyaresi, cephe tayyare bölüğüne takviye olarak gönderildi. Diğer taraftan, Vecihi Bey ve arkadaşları da Samsun Limanı'nda bulunan, iki ALBATROS tayyaresini onardı. Samsun Limanı'nda onarılan bu iki tayyare, 25 Ağustos 1922 akşamına kadar, Türk pilotları Vecihi Bey ve Zeki Bey tarafından uçurularak, cephe tayyare bölüğüne getirildi.

⁹⁴ Fırtına,2009,s. 32.

⁹⁵ Sarp,2010,s. 170.

⁹⁶ Fırtına, 2009, s. 33.

⁹⁷ Hürkuş, 1942, s. 125. ; İrfan Sarp, 2010, s. 170.

Bütün bu çalışmaların yanında, şahsi yardımlarla da hava gücü kuvvetlendirilmeye çalışıldı. 174. Piyade alayı personelinin maaşlarından para yardımıyla “Brege 14” tipinde satın alınan tayyareye, “174’ncü alay” ismi verilerek bir bakıma bu fedakârlığa teşekkür edildi. Erzurumlu Nafiz Bey, komisyoncular aracılığıyla İtalyanlardan dört tayyare satın alarak, Anadolu’ya intikal ettirdi. Onun temin ettiği tayyarelere “Erzurumlu Nafiz 1,2,3,4” isimleri verildi.⁹⁸

Ordunun kritik ihtiyaçları, Anadolu’da bulunamadığı için İtalyan işgali altında yabancı komisyonculardan büyük meblağlarla temin ediliyordu. Kritik ihtiyaçların en başında tayyare benzini geliyordu. Benzinin bir kısmı Rusya’dan bir kısmı da İtalyanlardan, Antalya üzerinden sağlanıyordu. Yurt dışından temini mümkün olmayan bombalardan, mevcut 50-60 adet bomba sadece kritik durumlarda kullanılıyordu. Hatta top mermilerinden tayyare bombası yapımı ve döküm işine bile çalışıldı.⁹⁹

21 Ağustos sabahı şafaktan itibaren, Eskişehir üzerinden düşmana karşı hücumla geçen Türk ordusu, taarruzuna 26 Ağustos sabahına kadar devam etti.¹⁰⁰ Akşehir’e yerleşen Türk hava cephe bölüğü, keşif uçuşları yaparak Yunan birliklerine beyannameler attı. Bölük, Mart ayında yedi, Nisan ayında on dört, Mayıs ayında da on iki keşif uçuşu yaptı.¹⁰¹ Afyon Çay Meydanı’ndaki dört tayyare ile Konya’dan gelen dört av tayyaresi birlikte devriye uçuşu yaptı. Yunan tayyarelerinin keşif yapmaları bu devriye uçuşları sayesinde önlendi. Çay Meydanı’ndaki bölük, 25 Ağustos tarihine kadar hava koşullarının olumsuzluğundan dolayı keşif yapamadı.¹⁰²

23 Ağustosta Akşehir’e gelen Hava Kuvvetleri müfettişi, cephe komutanı İsmet Paşa’nın emirlerini alarak cephe tayyare bölüğünün olduğu meydana ulaştı. Meydandaki hangarlarda bulunan yirmi iki tayyarenin sadece bir kısmı çalışır durumdaydı. Hangarlar tekrar dolaşarak sıkı bir çalışmayla, 26 Ağustos sabahı on sekiz tayyarenin uçuşa hazır olabileceği tespiti yapıldı. Fakat on sekiz tayyareyi uçuracak kadar pilot yoktu. Pilotların hepsi uçucu olmadığı için alanda her gün uçuş

⁹⁸ Sarp, 2010, s. 171.

⁹⁹ Sarp, 2010, s. 172-173.

¹⁰⁰ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk, 1920-1927*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1981, On Dördüncü baskı, C.III., s. 673-674.

¹⁰¹ *Türk İstiklal harbi, Deniz...C.V.,1964*,s. 170.

¹⁰² Sarp, 2010, s. 174.

denemeleri yapıldı. Bütün çalışmaların sonucunda, 26 Ağustos sabahı tahmin edilen sayıdan bir eksik olarak on yedi tayyare uçuşa hazırlandı. Aynı günün sabahı saat 6:00-7:30 arasında pilotlar Fazıl, Yahya, Mükerrerem, Basri, Halim, Osman Nuri, Kenan Hamdi Bey tarafından altı uçuş yapıldı. Keşif uçuşlarından alınan değerli bilgiler derhal cephe komutanlıklarına bildirilerek düşman karşısında muvaffakiyet kazanıldı.¹⁰³

26 Ağustos'ta taarruzun başlayacağını öğrenen cephe tayyare bölüğü, 26 Ağustos'ta havanın bulutlu olmasına rağmen, Altınbaş, Döğler ve Afyon civarında başarılı keşif uçuşları yaptı. Sadece keşif uçuşuyla kalmayan hava bölüğü belirlenen önemli noktalarda bombardıman da yaptı. Av tayyareleri, yaptıkları devriye uçuşlarında dört defa Yunan tayyareleri ile karşılaştı. Bu karşılaşma sonucunda üç düşman tayyaresi kendi hava sahasına dönmek zorunda bırakıldı. Bir düşman tayyaresi de bölük komutanı Yüzbaşı Fazıl Bey tarafından Afyon civarında düşürüldü. 27 Ağustos sabahı Türk tayyarelerinin keşif raporlarına göre, Afyon'un güneyi ve güney batısındaki Yunan mevzilerinin boşaldığı ve sağ kanadın çekildiği bilgisi komutanlığa verildi. 28 Ağustos'ta Afyon'un geri alınması ile cephe tayyare bölüğü Çay Meydanı'ndan Afyon meydanına taşındı..¹⁰⁴

1922 yılının 30 Ağustos sabahı, Afyondaki tayyare bölüğü komutanı pilot Yüzbaşı Fazıl Bey, bölükteki tüm tayyarelerin hazırlanması gerektiğini, düşman hatları üzerinde bir gösteri ve keşif uçuşu yapılacağını bildirdi. Hazırlanan tayyareler keşif Brege ve avcı spot 19, olmak üzere toplam on üç tayyareden oluşmaktaydı. Türk Hava Kuvvetleri, savaş süresince, ilk defa tek seferde on üç tayyareyi aynı anda havalandırmayı başardı.¹⁰⁵ Bu muvaffakiyet Türk hava kuvvetleri açısından büyük bir moral oldu. Zira o dönemde yaşanan imkânsızlığı Muzaffer Ergüder anılarında, "*1 Eylül sabahı cephe tayyare bölümünde uçuşa hazır yalnız altı tayyare kalmıştı. Afyon ve Uşakta düşmanın bıraktığı tayyare ve malzemenin sayılmasına, tasnifine personel yetişmiyordu. 18 adet Nieport ve de Haviland tipi tayyare 20000 bomba ve 40 ton bensin ve yağ ele geçirdiğimiz başlıca ganimetlerdendi. Pilotlarımızın Konya tayyare alanında arayıp da bulamadığı yokluklar içinde oluşturdukları, emayitleri kaput bezinden kanatlar,*

¹⁰³ Fırtına, 2009, s. 36-37.

¹⁰⁴ Doğanay, 2008, s. 61.

¹⁰⁵ Arıt, 1985, s. 33-34.

*Almanlardan kalan hurda tüfekler,...şimdi ihtiyaç olan her malzeme kazanılmış fakat pek azı eldeki tayyarelere uygunluk sağlıyordu.”*¹⁰⁶ sözleriyle dile getirmektedir.

1 Eylül'den 8 Eylül'e kadar günde ortalama üç uçuş yapılabilirken 9 Eylül'de uçuş sayısı birden arttı. O gün içerisinde sekiz uçuş gerçekleştirildi. Uşak'ın düşman işgalinden kurtarılması üzerine Batı Cephesi komutanlığının emriyle, Afyondaki bölüğün bir müfrezesi, Uşak Meydanı'na intikal ettirildi. Alaşehir, Eskişehir, İnönü bölgelerinin boşaltıldığı bilgisi 2 Eylül günü Türk pilotları tarafından rapor edildi. Aynı gün bölüğün geri kalan kısmı da Uşak meydanına nakledilmek istendi fakat malzemenin büyük bir kısmı Çay alanında olduğu için nakil gerçekleştirilemedi.¹⁰⁷

11-15 Eylül tarihleri arasında Cephe tayyare bölüğü, bütün tayyare mevcuduyla, Gaziemir Tayyare Meydanı'na yerleşti. Sırada değişik yerlerde dağınık halde olan hava personeli İzmir'e getirmek vardı. Yunan Tayyare bölüklerinden ele geçirilen tayyare ve teçhizatlarının Afyon, Uşak ve İzmir'de kurulan hava depolarında sayılarak ve incelemesi yapılarak yerleştirilmesi gerekiyordu.¹⁰⁸

16 Eylül 1922 tarihine gelindiğinde İzmir Gaziemir İstasyonu'nda yeterli sayıda tayyare bulunuyordu. Ancak yakıt ve mühimmat bakımından buradaki tayyareler iş göremez durumdaydı. Aynı tarih, Yunanlılar için de önemli bir gündü. Afyon ve Dumlupınar'daki bozgunun sonra kaçmaya çalışan Yunan askerleri İzmir Çeşme limanına ulaşmayı başarırken kayıklarla kaçmaya çalışıyorlardı.¹⁰⁹

Büyük Taarruz Meydan Muharebesi süresince, hava kuvvetlerinin gerçekleştirdiği tüm keşif faaliyetleri, Kuvayı Havaiye Müfettişliğinin, 23 Eylülde Müdafaa-i Milliye Vekâlet'ine sunduğu raporda özetlendi. Raporda, Yunan tayyarelerinin ve 18240 tayyare bombasının ele geçirildiği bildirildi. Büyük Taarruz Türk orduları tarafından zaferle sonuçlandı. Zaferi taçlandırmak için

¹⁰⁶ Fırtına,2009,s. 38-39.

¹⁰⁷ Doğanay, 2008, s. 61-62.

¹⁰⁸ Fırtına,2009, s. 39.

¹⁰⁹ Yalçın, 2008, s. 50-60.

toplanan Mudanya Konferansı, 11 Ekim’de ateşkes antlaşması ile sonuçlandı. Böylece Türk-Yunan savaşı ile birlikte Türk hava harekâtı da son buldu.¹¹⁰

Fedakâr havacılarımızın muharebeler süresince cephe komutanlıklarıyla paylaştığı değerli bilgiler mücadelenin yönünü olumlu yönde değiştirdi. Son muharebenin zorlu mücadele şartları içinde elinden gelen fedakârlığı gösteren Türk havacıları için bir toplanma dönemi başladı. Osmanlı Devleti’nden kalan hava kuvvetleri sayısının az olması nedeniyle toparlanıp İzmir’e getirilmesi gerekiyordu. Anadolu’nun değişik mevkilerinde dağınık bir vaziyette olan hava teşkilatına ait tüm teçhizat ve personel tek bir noktada toplanmaya başladı. Konya’da, tayyare istasyonunda, Adana’da, Tayyare okulunda, Samsun’da ve bazı yerlerde, cinsleri bilinmeyen malzemeler ve havacı subay ve makinistleri, iki deniz tayyaresi ile birkaç motoru kalan deniz havacılığını İzmir’e taşımak, Türk havacılığında yeni bir dönemin başlaması demektir.¹¹¹

¹¹⁰ Doğanay, 2008, s. 62.

¹¹¹ Fırtına, 2009, s. 39.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ

2.1. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ'NİN KURULUŞUNDA ETKEN OLAN SEBEPLER

Milli mücadelenin başarıyla sonuçlanmasıyla, kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin, iç ve dış politikada varlığını devam ettirebilmesi atacağı yeni adımlara bağlıydı. Lozan konferansı sonrasında devletin önünde aşılması gereken birçok sorun vardı. Çözüm bekleyen Musul meselesinin yanında, özellikle Musul sorunundan dolayı çıkarılan isyan, demokratik yönetim anlayışı ile inkılapların halk tarafından özümseme süreci aşılması gereken sorunlar arasındaydı.

Mudanya Ateşkes antlaşmasını nihayete erdirecek olan Lozan görüşmeleri, Türk devleti için açılacak olan yeni ufuklar demektir. Görüşmelere giden Türk heyeti, karşı taraftan gelecek tekliflere karşı oldukça dikkatli ve milletin bağımsızlığını zedeleyecek konularda taviz vermeyecek bir şekilde hareket etti. Lozan'da ki bu tutumumuza karşılık reddettiğimiz konularla ilgili İngiliz heyeti başkanı Lord Curzon, *“Konferanstan bir neticeye varacağız. Ama memnun ayrılmayacağız. Hiçbir işte bizi memnun etmiyorsunuz. Hiçbir dediğimizi makul olduğuna, haklı olduğuna bakmaksızın kabul etmiyorsunuz. Hepsini reddediyorsunuz. En nihayet şu kanaate vardık ki, ne reddederseniz hepsini cebimize koyuyoruz. Memleketiniz haraptır. İmar etmeyecek misiniz? Bunun için paraya ihtiyacınız olacaktır. Parayı nereden bulacaksınız. Para bugün bir bende bir de bu yanımdakinde (ABD delegesi).Unutmayın ne reddederseniz hepsi cebimdedir, nereden para bulacaksınız, Fransızlardan mı? Para kimsede yok. Ancak biz verebiliriz. Memnun olmazsak kimden alacaksınız? Harap bir memleketi nasıl kurtaracaksınız? İhtiyaç sebebi ile yarın para istemek için karşımıza gelip diz çöktüğünüz zaman, bu gün reddettiklerinizi cebimizden birer birer çıkarıp size göstereceğiz.”*¹¹² Sözleriyle Türk heyetine psikolojik baskı yaparak isteklerini yerine getirtmeye çalıştı. Hiç şüphesiz İngiltere'nin bu tavrı sahip olduğu ekonomik

¹¹² İsmet İnönü, *Hatıralar II*, Bilgi yayınları, Ankara, 1987, s. 89.90.

gücüne dayanmaktaydı. Yeni kurulan Türk devleti elde ettiği ekonomik gücü, milletin de desteği ile kazanmayı başardı.

Mustafa Kemal Paşa, elbette devletin içinde bulunduğu ekonomik buhranı biliyordu. Bu nedenle henüz Lozan görüşmeleri sürerken, 17 Şubat 1923’de, İzmir İktisat Kongresi’nde, milletvekillerini toplayarak milli ekonominin temellerini atmaya başladı. Kongrede milletin önüne önemli bir hedef sunan Mustafa Kemal Paşa, “...Siyasi, askeri zaferler ne kadar büyük olursa olsun, ekonomik zaferlerle taçlandırılmazlarsa, kazanılacak başarılar yaşayamaz ve sürekli olamaz. Yeni Türkiye’imizi layık olduğu kuvvete yükseltebilmek için birinci derecede ve en çok ekonomimize önem vermek mecburiyetindeyiz. Zamanımız tamamen bir ekonomi devrinden başka bir şey değildir. Millî hâkimiyet ise ekonomik hâkimiyetle kuvvetlenmektedir. Yeni devletimizin, yeni hükümetimizin bütün esasları, bütün programları ekonomi programından çıkmalıdır...”¹¹³ Sözleriyle ekonomide atılacak adımlara dayanak sundu. Millet milli mücadelede harcadığı enerjisini şimdi vatanın kalkınması ve ilerlemesi için sarf etmeliydi. Mustafa Kemal Paşa, yeni kurulan hükümetin düşmansız kalmayacağı öngörüsüyle¹¹⁴ ülkenin savunmasında dışa bağımlılık stratejisinin uygulanmaması için dönemin en kuvvetli savunması olan havacılıkta milli sanayimizin kurulmasını sağlamak amacıyla birçok atılım yaptı. Kara ve deniz hâkimiyetinin kurulması sonucunda, şimdi uluslararası önem arz eden hava hâkimiyeti ve gücünün oluşturulması gündeme gelmeye başladı.

Birçok millet hava hâkimiyeti hakkındaki stratejilerini tartışırken, Douhet ve Seversky gibi araştırmacılar da buna destek olarak “her şey havadan “ fikrini savundu. Seversky, kara ve deniz kuvvetlerini, hava kuvvetlerinin emri altına yerleştirdi.¹¹⁵ Zira Trablusgarp muharebesinde başlayan, Birinci Dünya Muharebesinde önemi kavranan ve milli mücadele döneminde güncelliğini devam ettiren hava gücü, yeni teşekkül etmiş bir devlet için göz ardı edilemez bir savunma gücüydü. Ülkenin içinde bulunduğu durumun yanı sıra, dünya üzerindeki konumu itibarıyla da hava savunması önemli olmaktaydı. Hemen yanı başımızdaki hâkim

¹¹³ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938), Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1981 s. 111.

¹¹⁴ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I (1919-1938), Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1981, s. 361.

¹¹⁵ Osman Yalçın, Türk Tarihi bakımından 20. yüzyılda İki Önemli Gelişme: “Havacılığın ve Bir Liderin Doğuşu” *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/2 Spring 2011, p. 1033-1062, Turkey, s. 10459

güçler hesaba katılırsa, çözülmesi gereken dış sorunlarla birlikte yeni Türkiye'nin bulundurması gereken askeri hava gücü oldukça önem arz etmekteydi.

1920'li yıllarda Avrupa Ülkelerinin hava kuvveti olarak elinde bulundurduğu tayyare sayısı, Birinci Dünya Savaşı sonrası olmasına rağmen, dönemin şartlarında oldukça kayda değer sayıdaydı.

Tablo 1. 1920'li yıllarda Avrupa ülkelerinin hava kuvvetini gösteren tablo ¹¹⁶

Kara Tayyaresi				Deniz Tayyaresi			
Ülke	Avcı	Keşif	Bombardıman	Avcı	Keşif	Bombardıman	Toplam
Fransa	750	750	336	21	48	36	1938
İtalya	486	314	213	84	196	18	1311
Amerika	301	320	162	90	111	205	998
İngiltere	216	240	103	54	77	15	855

Tablodaki bilgiler ışığında, 1900'lü yıllarda Fransa, hava savunmasında bayrağı elinde bulunduran ülke olarak gereken yatırımlarını yaparken, İtalya, Amerika ve İngiltere hemen arkasından geliyordu.

Cumhuriyetin ilk yıllarında hava birlikleri bağımsız bir teşkilat haline getirildi. Hava Kuvvetleri Müfettişliği görevine Kurmay Albay Muzaffer Bey (Ergüder) atandı. Muzaffer Bey başkanlığında bir heyet kuruldu. Havacılık alanında ki gelişmeleri yerinde incelemek için Avrupa gezisine giden heyet, İtalya'dan on iki adet Savaia S-16 tayyaresi, Fransa'dan başlangıç eğitimi için otuz dokuz adet Caudron-27 ve tekâmül uçuşları için otuz iki adet Caudron-59 tayyaresi sipariş etti. Fransa ile yapılan antlaşmaya göre, Türk subaylarının Fransa'da uçuş eğitimi almalarına karşılık, Fransız pilotların Türkiye'de uçuş eğitmenliği yapmaları kararlaştırıldı.¹¹⁷

¹¹⁶ *Tayyare*, Tayyare Cemiyeti Mecmuası, 21 Mayıs 1341/1925, No.7, s. 25.

¹¹⁷ Yalçın, 2011,s. 1048.

20 Aralık 1923, 29 Nisan 1924 tarihleri arasında, öncelikli olarak İngiltere, Fransa, İtalya ve Almanya gibi devletlerin, havacılık konusundaki faaliyetlerinin geniş çapta incelenmesi neticesinde, hazırlanan savunma programı 24 Haziran 1924’de ilgili yüksek makama sunuldu. Atılan bu adım, ülkenin ihtiyacı olan sivil havacılığı, kendi imkânlarımızla oluşturmak ve dışa bağımlılığımızı önlemek için önemli bir aşama oldu. Bu itibarla hava gücünün kurulması ve gelişmesi için iki yıl içinde ihtiyaç duyulan miktar, o zamanın parasıyla yirmi beş milyon lira olarak tespit edildi.¹¹⁸

Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Cumhuriyetinin, batılı ülkeler gibi sadece askeri alanda değil sivil havacılık alanında da gelişmesini istiyordu. Bu konudaki hedefini “...Bundan sonrası için bütün tayyarelerimizin ve motorlarının memleketimizde yapılması ve hava harp sanayimizin de bu esasa göre inkişaf ettirilmesi iktiza eder. Hava Kuvvetlerinin aldığı ehemmiyeti göz önünde tutarak bu mesaiyi planlaştırmak ve bu mevzuu layık olduğu ehemmiyetle milletin nazarında canlı tutmak lazımdır.”¹¹⁹ ayrıca “Türk çocuğu her işte olduğu gibi havacılıkta da en yüksek düzeyde, gökte seni bekleyen yerini az zamanda dolduracaktır.”¹²⁰ sözleriyle dile getiren Mustafa Kemal Paşa, havacılık konusunda ki duyarlılığının, Türk gençlerinin o coşkun heyecanın içinde yer almasını istemekteydi.

2.2. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ’NİN KURULUŞU

Türkiye’de, Cumhuriyet rejiminin ilan edilmesinden henüz on beş ay kadar geçmişti ki, Türk milletini çok yakından ilgilendirecek yeni bir atılım daha karşısına çıktı. “İstikbal göklerde”¹²¹ söyleviyle geleceği göklerde gören Mustafa Kemal Paşa, havacılıkla ilgili bütün yabancı yayınları takip etti. Havacılık konusunda meydana gelen gelişmeleri, zaman geçirmeden Türkiye’de uygulama alanı içine dâhil etmeğe çalıştı. Hatta Mustafa Kemal Paşanın, bu konu üzerinde ki görüşlerini manevi kızı Sabiha Gökçen Şöyle nakletmektedir. “Bundan sonra insanlığın hizmetine girecek en büyük gelişmeler havacılık alanında olacaktır ona göre... Hatta gün gelecek insanoğlu uzaya gidecek, ay ve benzeri gezegenleri bile

¹¹⁸ Fırtına,2009,s. 65,66.

¹¹⁹ Atatürkçülük, Atatürk’ün Görüş ve Direktifleri Birinci Kitap, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1984 s. 289

¹²⁰ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II, 1906-1938,1981 s.323

¹²¹ Atatürkçülük... ,1984, s.200.

fethedecektir...”¹²² Mustafa Kemal Paşa, devletin ve milletin bağımsızlığının devam etmesi için her seferde, göklerdeki bağımsızlığın önemini vurguluyor, milletin önüne çok önemli bir hedef daha koyuyordu. 1900’lü yılların başında savunma ve saldırı aracı olarak görülen tayyareler, Mustafa Kemal Paşa tarafından Türk sivil havacılık alanında kullanılmak üzere gündeme getirildi. Havacılığı, yeni kurulan Türkiye için, mutlaka ulaşılması gereken ulusal bir hedef haline getirdi. Millete olan inancını kaybetmeyen Mustafa Kemal Paşa, halkın Milli Mücadelede gösterdiği dayanışma ve azmi bu sefer de sivil havacılık alanında bekliyordu.

Dönemin hava kuvvetleri müfettişi Muzaffer Bey, kurmak istedikleri hava gücünün devlet bütçesiyle oluşturulamayacağı kanaatindeydi. Hedeflenen hava teknolojisini yakalamak için ihtiyaç duyulan meblağ, o dönem itibarıyla yirmi beş milyon liraydı. Böyle bir paranın devlet bütçesinden alınması ve hava kuvvetlerine verilmesi o dönemin şartlarında mümkün değildi. Dolayısıyla Türk hava gücünü bir kurumun üstlenmesi ve kurumun milletin bütün tabakalarıyla kucaklanması gerekiyordu. Yapılması düşünülen faaliyetler, Türk milletinin cömertliğine dayanarak kısa zamanda çok işler başarmaya yönelikti.¹²³ Türk Hava Kuvvetlerinin propagandasının gerçekleşmesinin ancak fedakâr milletin yardım ve desteği ile mümkündü. Kurulması düşünülen hava savunması ve yapılması istenen yeni teşebbüsler, milletin önünde aşılması gereken çetin şartlarla birlikte, yeni bir azim ve irade sınavı olacaktı.

Türkiye Cumhuriyetinin çağdaşlaşma yolunda gelişmiş ülkelerin yanında yer almasında, havacılık alanındaki gelişmesinin büyük rol oynadığını gören Mustafa Kemal Paşa, bu itibarla 1 Kasım 1924’de Büyük Millet Meclisinin ikinci dönem ikinci toplantısını açarken, vekillere hitaben memleketin müdafaasından bahsetti. Hava kuvvetlerinin önemini vurgulayarak meclisten bizzat havacılık çalışmalarına gereken değer verilmesini ve özen gösterilmesini istedi.¹²⁴ Kısa bir zaman sonra, Tayyarecilik faaliyetleri ile ilgilenmek üzere “Tayyarecilik Tetkikat Türk Anonim Şirketi” kurulması için bir adım atıldı. Yirmi bin lira sermaye ile ve doksan dokuz sene müddetle, İş bankası müdürü İzmir milletvekili Mahmut Celal

¹²² Sabiha Gökçen, *Atatürk’ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti*, Anıları Kaleme Alan Oktay Verel, Türk Hava Kurumu Yayınları: 2, s. 64.

¹²³ Fırtına, 2009, s. 66.

¹²⁴ *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, 1981, s. 352.

(Bayar) Bey ve arkadaşları tarafından kurulması teşebbüsünde bulunulan şirket, 7950/0480 numaralı ve 7.12.1924 tarihli kararla Mustafa Kemal Paşa ve bakanlar kurulu onayı üzerine bir kararname ile yürürlüğe koyuldu.¹²⁵ Mustafa Kemal Paşa, havacılık konusunda bu kadarla kalmadı. Bizzat kendisinin emir ve direktifleri doğrultusunda bir tüzük hazırlanarak Bolu milletvekili Cevat Abbas (Gürer)¹²⁶ Beye gönderildi. 27 Kanuni Sani/Ocak günü Millet Meclisi binasında Cevat Abbas Bey tarafından mevzu bahis edilen bir “Türk Tayyare Cemiyeti” kurma düşüncesi, 16 Şubat 1925’de resmiyeti tamamlanarak faaliyete geçirildi.¹²⁷ Türk Tayyare Cemiyetinin kurulması ile Türkiye’de sivil havacılık alanında ilk defa bir Cemiyet mevcuda getirilmiş oldu.

Cemiyet, Türkiye’de askeri havacılık alanında gelişmeler devam ederken, Türk havacılığının faaliyetlerinin tanıtımı ve parasal yardımını sağlamak amacıyla vesile olacak bir kurum olarak kabul edildi. Türkiye’de havacılığın parasal yükünü üstlenecek ve havacılığı halkla birlikte kucaklayacak olan, Türk Tayyare Cemiyeti’nin kurulması önemli bir atılımdı.¹²⁸ Türk Tayyare Cemiyeti 16 Şubat 1925’de kurulduğu esnada, dünyada bu kuruma benzer başka bir sivil havacılık kuruluşuna rastlanmamasına rağmen aynı amaçla Rusya’da 1925 yılında Türk Tayyare Cemiyeti’ne benzer bir çalışma başlatıldığı, muhtemelen bizden sonra faaliyette bulunduğu anlaşılmaktadır.¹²⁹ Dönem itibarı ile henüz dünyada bir örneği

¹²⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon kodu, 030.0.18.01.01.12.60.18.001, Tarih,7.12.1924, No.7950/0480 (EK- 1)

¹²⁶ **Mehmet Cevat Abbas Gürer 1887-1943:** 1887 yılında Üsküplü Şerif Abbas Beyin oğlu olarak, Niş kentinde doğdu. 13 Aralık 1905 yılında Harp Mektebine girdi. 1 Eylül 1908 yılında Piyade teğmen rütbesi ile mezun oldu. 19. Alayda görevli olarak Preşova, Koranova, Koçana ve Köprülüde bulundu. Birinci dünya savaşı sırasında Anafartalar Grup komutanlığına gönderildi. Yüzbaşı rütbesindeyken 16. Kolordu komutanı Mustafa Kemal’in yaverliğine tayin edildi. Paşanın istifası üzerine Erzurum Müstahkem Mevki komutanlığı emrine atandı. Mebussan Meclisinin yapılan son seçiminde Bolu milletvekili olarak seçildi. Meclisin kapatılması üzerine Ankara’ya gelerek, görev aldı.20 Ekim 1920 ‘de Bulgaristan’a görevlendirildi. 1921 yılının sonuna kadar Sofya’da Ankara Hükümetinin temsilcisi olarak görev yaptı. 2.3.4. ve 5. dönem Bolu Milletvekili olarak seçildi. Ayrıca Türk Tayyare Cemiyeti’nin birinci başkanı oldu. Kendisine Gürer soyadı Atatürk tarafından 30 Ocak 193’ te verildi. Kırmızı yeşil İstiklal madalyası sahibi olan Gürer, 1934 yılında vefat etti. Fahri Çakar, *Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve TBMM 1. Dönem 1919-1923*, C.3.,Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, No.6, Ankara, 1995, s. 191-192.

¹²⁷ Fırtına,2009, s. 66.

¹²⁸ *Vakit*, 18 Şubat 1341

¹²⁹18 Ağustos 1936’da Moskova’da, Sovyet Hava Kurumu Ossoaviyahim kuruluşunun başkanı Aydemir, yapılan hava şenliklerine, dönemin başkanı İsmet İnönü’yü davet etmişti. Moskova’ya giden İsmet İnönü, istasyonda, Moskova’da ki Hava Kulüpleriyle Ossoaviyahim ileri gelenlerinden birçok uçucu ve paraşütçü kızlardan oluşan bir heyet tarafından karşılandı. İsmet İnönü bizzat gezdiği Ossoaviyahim teşkilatı için şunları söylemektedir. “*Türk Hava Kurumuna benzer bir şekilde 1925 yılında kurulan Ossoaviyahim teşkilatının büyük bir yekûn tutan azası olduğu gibi Rus*

bulunmayan Cemiyet'in kuruluşunda, yine kendi devlet tarihimizde mevcudiyeti görülen, Osmanlı'da Deniz filosu oluşturma çabasında olan ve desteğini halktan alan, Donanma Cemiyeti'nden ilham alındığı görülmektedir.¹³⁰ Türk Askeri havacılığının yanında yeni bir teşekkül olarak Türk Tayyare Cemiyeti, havacılığı destekleyen ve geliştirmek için çabalayan bir kuruluş oldu. Tayyare Cemiyeti başlangıçta Türk Hava Kuvvetlerine yardım etmek maksadı ile kurulan bir yardım kuruluşu olarak görüldü. Bu sebeple gazete ve dergilerde Cemiyet için, "*Türk Hava Kuvvetlerine destek ve yardım cemiyeti teşekkül etmiştir,*"¹³¹ şeklinde manşetler atıldı. Aynı düşünce şekli Türk Askeri Hava Kuvvetlerinde de mevcuttu.

Mustafa Kemal Paşa, 24.2.1925 günü Cemiyetin kurucularına gönderdiği tebrik yazısında " 23.2.1341 tarihli tezkerenizi ve merbutu nizamnameyi memnuniyetle okudum. Havai kuvvetlerimizin az zamanda ehemmiyeti ile mütenasip bir derece-i mükemmeliyete ilâsı için sarf edilegemekte olan faaliyete müzaheret maksadı ile teşekkül eden cemiyetinize hayırlı mesaisinde yardım, benim için mucibi haz ve mefharettir. Memleketimizin her tarafında takdir ve biran evvel temini arzu edilen bir ihtiyacın tatmini yolundaki teşebbüslerinden dolayı cemiyet müessislerini tebrik eder ve cemiyetin hedefine doğru sürat ve muvaffakiyetle ilerlemesini temenni eylerim efendim. Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal"¹³² sözleriyle kurumun devlet tarafından desteklendiğinin işaretini vermiş oluyordu.

Türk Tayyare Cemiyetini, himayesi altına alan Mustafa Kemal Paşa, cemiyetin fahri başkanlığına Başvekil İsmet Paşayı (İnönü) getirerek kurumun güçlü adımlarla ilerlemesini sağladı. Mustafa Kemal Paşa, havacılığın sivil hale getirilmesi ve Türk gençlerinin havacılık faaliyetlerine sahip çıkmalarını sağlamak amacıyla, her fırsatta konuşmalar yaptı. Kendisi bizzat Tayyare Cemiyeti'ne giderek kurum hakkında sık sık bilgi aldı. Kuruma ait bir başkanının mevcut

gençliğinin havacılık sahasında yetiştirilmesi için geniş tesisatı ve devamlı bir mesaisi vardır... Havacılık sahasında 4 şube üzerinde faaliyeti göze çarpıyor. Modelcilik, paraşütçülük, planörcülük ve hafif tayyarecilik..." BCA, 030.10.200.361.1, Tarih,21.10.1936, No.23856

İsmet İnönü'nün, 1936 yılında belirttiği gibi Rus sivil havacılığı Türk Tayyare Cemiyeti'nin yapısına benzetilmektedir. Buradan çıkarılacak sonuç Türk Tayyare Cemiyeti'nin daha önce kurulmuş olmasıdır.

¹³⁰ *Cumhuriyet*, 26 Şubat 1925; Bakınız, Dipnot,138

¹³¹ *Vakit*, 18 Şubat 1341

¹³² *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Şubat 1925, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Atatürk, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006,s. 426

olmasına karşın, Cemiyetin genel kurul toplantılarına başkanlık etmek üzere, Başvekil İsmet Paşa'yı görevlendirdi.¹³³

Cemiyet ilk toplantısını, 16 Şubat günü Türk Ocağında yaptı. Anadolu'da yayın yapan tüm Türk gazetelerin başmuharrirleri, Cemiyetin fahri mümessilleri arasında kabul edildi.¹³⁴ Cemiyetin kurucu başkanı, o dönemde Bolu milletvekili olan Cevat Abbas Bey oldu. Cemiyetin kurucu heyeti arasında, birinci başkan vekilliğine Erkan-ı Harbiye-Umumiye ikinci reisi Kazım Paşa, ikinci başkan vekilliğine Bitlis Milletvekili Muhiddin Sami Bey getirildi.¹³⁵ Kurumun, İdare heyetine, Osman Zade Hamdi Bey, Hoca Esat Efendi, Malatya Milletvekili Nedim Bey, Rize Milletvekili Ekrem Bey, İzmit Milletvekili Saffet Bey, Siverek Milletvekili Kadri Bey, Cemiyetin kâtipliğine Yakup Kadri Bey, Cemiyetin muhasebesine Ziya Gevher Bey getirildi.¹³⁶

Dönemin Genelkurmay Başkanı Müşir Fevzi Paşa, Tayyare Cemiyeti'nin Reisi Cevat Abbas Bey'e, Cemiyetin kurulması yolunda teşvik edici bir mektup gönderdi. Fevzi Paşa, gönderdiği mektubunda *“Memleketin en büyük vesaiti müdafaasından olan Kuvayı havaiyemizi takviye, memleket tayyareciliğini tesis makasıd-ı aliyesiyle teşekkül eden cemiyetinizi fahri memnuniyetle selamlar, vatanın iktisadi ve askeri sahalarda inkişaf ve taliyesine pek ziyade müessir olacağı muhakkak olan Tür Tayyareciliğinin müteşebbis ve azimkâr müesseselerini tebrik eder ve her hususta mazhar ve muvaffakiyet olmalarını temenni ederim. Tayyare Cemiyeti'nin her suretle pek hayırlı ve feyizli olacağına itimad eylediğim mesaisinin erkân-ı harbiye-i umumiyece daima büyük bir alaka ile takip ve iş bu mesainin az zamanda vasi miktarda semeredar olması için azami muavenet ve gayretin ibraz edileceğini temin eylerim efendim.”*¹³⁷ Bu şekilde ki bir tebrik mektubu havacılık alanında kurulmuş olan bir cemiyetin, Hava Kuvvetleri için de olumlu bir takviye ve bir gelişme olduğunun göstergesi oldu.

Cemiyetin kuruluş haberini, *“Meclisin Hediyesi”* başlığı altında millete duyuran Vatan gazetesinin, 17 Şubat 1925 günü başyazısında, Cemiyet

¹³³ Gökçen,1982, s. 64.

¹³⁴ *Vakit*, 17 Şubat 1341

¹³⁵ *Tayyare*, 1 Mayıs 1341, No.12, s. 1.2.3.

¹³⁶ *Vatan*, 17 Şubat 1925

¹³⁷ *Cumhuriyet*, 23 Şubat 1341

mensuplarının ilk iş olarak meclis namına bir tayyare alınmasına karar verdiklerinden bahsediyordu.¹³⁸ Bu husus için birçok mebus, yüz imzalı bir takrir imzaladı. Yapılacak olan teklife göre her milletvekili yüz yirmi beşer lira verecekti. Yekûn (40) bin lira kadar tutacak, bu para ile en son sistem mükemmel bir tayyare alınarak orduya hediye edilecekti. Görülüyor ki, yeni kurulan müessesenin ilk gönüllüleri milletin vekilleriydi. Yine Cumhuriyet gazetesi “*Tayyare Yardım Cemiyeti*” başlığı altında Donanma Cemiyetinin vazifesini tayyare yardım cemiyetine bıraktığından bahsetmekteydi ve yazının devamında “*Epey zamandan beri umur-ı hükümet, ilk ve en tabi vazife olarak karşılaştığı istikbal-i milliyetin muhafazası için en azami en fevkalade tedabiri ittihaz ediyor*”.¹³⁹ Milletin istikbali, memleketin ayakta kalabilmesinin temel şartının yerine getirildiğinden bahsediyordu.

Vakit gazetesi, 18 Şubat 1341 /1925 tarihli baş sayfasında, Tayyare Cemiyeti’nden büyük bir onurla bahsederken, “*Kuva-yı Havaiye’ye Yardım*” manşetini atarken yazının devamında “*Dün Ankara’dan gelen telgraflar merkez-i hükümette Kuvayı Havaiye’ye yardım için bir cemiyet teşkil ettiğini haber verdiler. İsmet Paşa hazretlerinin riyaset-i fahriyelerinde, Bolu mebusu Cevat Abbas Beyin riyaseti faaliyetlerinde teşekkül eden bu yeni cemiyet, memleketin en hayati ihtiyacına matuf hayır kâr bir teşebbüstür. Onun için müdafaayı vatan endişesiyle alakadar her ferdin bu hayır kâr teşebbüse elinden geldiği kadar müzaheret etmesi lazımdır. Kuva-yı Havaiye’ye yardım cemiyetinin teşekkülünden maksat Kuva-yı Havaiye’ye karşı memlekette samimi bir hava uyandırmaktır. Türk ordu ve donanmasının muhtaç olduğu hava kuvvetlerini tezyit edebilmek için milletin her nesil arasından yardım istemektedir... Son sene zarfında bütün milletler hava kuvvetlerine, hava filolarına tamamen yeni bir inkişaf hamlesi vermektedir. Türkiye ye düşman olan memleketler bugün kendi hava kuvvetlerini teşkil ederken indelhace derhal Anadolu semalarını büyük bir hava filosu ile doldurarak birkaç saat içinde Ankara’yı yakmak gayesini takip etmektedir. Binaen aleyh bizim için şimdiden düşman memleketlerinde Kuva-yı Haviye teşkilatlarına verilen yeni istikametleri takip etmek en esaslı bir müdafaayı milliye vazifesidir. Vaziyette mucib-i memnuniyet olan bir nokta vardır ki bu da Türkiye’ye düşman olan memleketlerin*

¹³⁸ *Vatan*, 17 Şubat 1925

¹³⁹ *Cumhuriyet*, 26 Şubat 1925

Kuva-yı Havaiye teşkilatı hususunda henüz başlangıç noktasında bulunmalarıdır ve Türklerin biraz gayret edecek olurlarsa müdafaa-i milliye için iktiza eden hava kuvvetlerini birkaç sene zarfında ikmal etmeye muvaffak olacaktır. Onun için Kuva-yı Havaiye' ye Yardım Cemiyetinin teşkili bu milli fırsattan istifade etmeyi teşkil edecektir. Eğer düşman memleketimizde Kuva-yı Havaiye teşkilatlarına yeni bir hamle, yeni bir istikamet verilmemiş olmasaydı Türkler için bir kıymet ve ehemmiyet atfetmek ve ona göre yeni hazırlıklara girişmek lazım gelirdi..."¹⁴⁰ şeklinde bahsederek Cemiyetin önemine atıfta bulundu. Cemiyetin, başlangıcı itibarıyla, Osmanlı devleti ikinci Meşrutiyet döneminde kurulan ve ilk adı "Donanmayı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti" olan, Donanma Cemiyeti'nin çalışma prensiplerine göre faaliyet göstermesi düşünüldü.¹⁴¹ Bu itibarla Tayyare Cemiyeti, halkın geniş teveccühü karşısında hedeflerini daha da genişletti.

Bolu milletvekili Cevat Abbas Bey tarafından kurulmuş olan Tayyare Cemiyeti, memleketin her köşesinde layık olduğu itibarla, sevinç ve coşku ile karşılandı. Kadın, erkek, genç, ihtiyar herkes, Cemiyete dâhil olmaya, kuruma yardım etmeye koştı. Cemiyet, halk arasında önemli derecede bir güven ortamı oluşturdu. Hükümet ve Büyük Millet Meclisi bu kadar mühim bir meseleyi doğal olarak ihmal edemezdi ve etmedi de. Kurum, halkın desteği ile büyüyüp gelişirken, havacılığı seven ve havacılığa sahip çıkan bir nesil yetişmesindeki rolü de oldukça büyük oldu.

¹⁴⁰ *Vakit*, 18 Şubat 1341 / 1925

¹⁴¹ **Donanma cemiyeti:** II. Meşrutiyet döneminde Devletin bekası için, Osmanlı donanmasını güçlendirmek amacıyla kurulan ve merkezi İstanbul'da bulunan bir cemiyetti. Cemiyet, donanma için halktan iane toplanmak ve gemi yaptırma amacıyla beraber Osmanlı donanmasının güçlenmesini sağlamak için çalıştı. Cemiyet, dönemin padişahı olan Beşinci Mehmet tarafından himaye altına alındı. Cemiyetin kurucu heyeti arasında, Doktor Hafız İbrahim, Doktor, İsmail Hakkı Bey, Baş Mühendis Haşim Bey ve Muharrir Aciz Bey bulunmaktaydı. Müteşebbis heyetinin Tercüman-ı Hakikat gazetesinin imtiyaz sahibi olan Nüzhet Bey ve Başmuharriri Hüseyin Kazım Beye, belediye, kulüp ve cemaatlere birer davet tezkeresi yazarak, 6 Temmuz tarihinde yirmi sekiz kişinin katılımı ile Cemiyetin kuruluş tarihi olarak kabul edildi. Cemiyet azalarından ayda kırk lira almayı amaçladı. Cemiyetin icraat programı ise; 1) Donanmanın lüzumundan bahisle azalarının bir listesinin neşretmek. 2) Denizcilik ile ilgili kitaplardan birer nüsha ticaret odaları, kütüphaneler ve sair müesseselere göndermek 3) Büyükşehirlerde Cemiyetin amacının anlatmak 4) Cemiyetin idare heyeti tarafından cemiyetin maksadı çerçevesinde genel mitingler yapmak 5) Hiçbir partiye üye olmadan Türk denizciliğinin gelişmesi için uğraşmaktır. Donanma Cemiyeti, İngiltere, Almanya ve Avusturya denizcilik cemiyetleri içinde Alman Donanma Cemiyeti ile aynı ilkelere sahipti. Cemiyet, kuruluş tarihi 6 Temmuz 1325 tarihinden, 2 Nisan 1335 tarihine kadar geçen yaklaşık on yıl süre içinde toplam yüz yirmi iki şubeye sahip oldu. *Donanma Mecmuası*, 1 Mart 1326, No.1, s. 3.19.20.21; *Donanma Mecmuası* 6 Ağustos 1326, s. 492.

Cemiyetin merkezi, Ankara'da Hacı Bayram caddesinde bulunan mütevazı bir bina oldu.¹⁴² Cemiyet kısa zamanda semeresini göstermekle kalmadı aynı zamanda, kuruluş tarihi 16 Şubat tarihinden, 21 Mayıs gününe kadar muhtelif şehir ve kasabalarda yüzü aşkın şubelerini de açtı. Kurulan, tayyare şubelerinin sayısı birkaç sene içerisinde iki yüzü geçti.¹⁴³ Memleketin, şehir ve kasabalarından gelen telgraflarda, kurulması düşünülen Tayyare şubesi için izin isteniyor ve kurulan şubelerin haberleri veriliyordu.¹⁴⁴ Maraş'ta bir tayyare cemiyeti açmak için cemiyetin merkezine, 2 Nisan 1341 /1925 tarihli çekilen bir telgrafta, Kuva-yı Havaiye'ye yardım amacıyla, Maraş ilinde tayyare şubesi açılması yönünde, bir istekte bulunulmaktaydı.¹⁴⁵ Açılan her tayyare şubesi, Cemiyetin merkezine güç ve destek kazandırmaktaydı.

Tayyare Cemiyeti, yurt içinde gördüğü kabul ve desteği yurt dışındaki Müslüman Türklerden de görmek istedi. Cemiyet reisi Cevat Abbas Bey, New York'taki Türk Cemiyetine gönderdiği tamimde, Türkiye'de kurulan Tayyare Cemiyetinden bahsederken, bu habere karşı kayıtsız kalmayacaklarından ümitvar olduğunu belirtti. Tayyare Cemiyeti Nizamnamesinden ikişer nüsha taktim kılınarak, yurt dışında ki vatandaşların Cemiyetin mübeccel maksatlarından haberdar edilmeleri ricasında bulundu.¹⁴⁶ Halkın desteğini alan kurum, yapılan çalışmaların semeresini kısa zaman içerisinde gösterdi. Yurdun her köşesinden gelen telgraflar, Anadolu halkının Cemiyeti benimsediğini ve desteklediğini göstergesi olmaktadır. Kurum, arkasında büyük bir halk kitlesinin olmasının onur ve gururuyla faaliyetlerine devam etti.

¹⁴² *Tayyare*, 1 Mayıs 1341, No.12, s. 19.

¹⁴³ *Tayyare*, 21 Mayıs 1341, No.7, s. 25.

¹⁴⁴ Üç ay içinde sayısı yetmiş dokuzu bulan şubeler, Ankara, Ayaş, Beypazarı, Haymana, Nallıhan, Kalecik, Ordu, Ertuğrul (Bursa), İnegöl, Yenişehir, Söğüt, Kemal Paşa, Çeşme, Ödemiş, Seferihisar, Urla, Bergama, Kuşadası, Karaburun, Isparta, Eğridir, Mağriköy, Seyitgazi, Kocaeli, KaracaBey, Gerede, Hayrabolu, Uzunköprü, Tekfur dağı, Tokat, Niksar, Cebeli Bereket, Çatalca, Çanakkale, Buldan, Turgutlu, Soma, Samsun, Çarşamba, Trabzon, Gaziantep, Babaeski, Karesi, Edremit, İnebolu, Karaman, Kayseri, Gümüşhane, Çankırı, Mersin, Muğla, Fethiye, Malatya, Kütahya, Kandra, Kastamonu, Mardin, Amasya, Balıkesir, Aydın, Milas, Denizli, Marmaris, Bafra, Ceyhan, Kayseri, Pazarcık, Kırşehir, Bolu, Tarsus, İstanbul, Adana, İzmir gibi şehir, ilçe ve kasabalarda kuruldu. *Tayyare*, 21 Mayıs 1341, No.7, s. 25

¹⁴⁵ BCA, Fon kodu, 030.0.010.000.000.60.403.7, Tarih,6.6.1341,no.3/1296

¹⁴⁶ *Tayyare*, 7 Ağustos 1341, No.10, s. 12.

2.3. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ'NİN KURULUŞ AMACI

Mustafa Kemal Paşanın himayesinde kurulan ve İsmet Paşanın fahri başkanlığı altında bulunan kurum, memleketimizde tayyareciliğin askeri, iktisadi, fenni ve sanayi sahada gelişme gayesine matuf, atılacak adımları teşvik ve tanzim etmek isteyen milli bir teşkilat oldu. Türk Tayyare Cemiyeti, acil ve umumi bir ihtiyacın, milli bir endişenin sonucu kurulan bir müessese idi. Cemiyet, esas itibarıyla Türk Hava Kuvvelerini her noktada takviye etmek ve geliştirmek hususunda bütün vatani alakadar etmek maksadıyla faaliyete başladı. Bu anlamda yeni Türk neslinin ruhunda var olan spor aşkının azim ve irade mimarisinin, bedeni ve fikri alanda ki gelişme ihtiyacının, tayyarecilik mesleğinde inkişaf bulacağı muhakkaktı. Bu yeni gelişme gençlik için yeni ufuklar yeni adımlar demektir.

30 Teşrin-i Sani 1926'da toplanan ikinci Tayyare kongresinde, kabul edilen Nizamname çerçevesinde ve bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından belirlenen, Cemiyetin kuruluş amacı şu şekilde sıralandı:¹⁴⁷

- 1)Türkiye'de tayyareciliğin askeri ve iktisadi, içtimai ve siyasi ehemmiyetini tanıtmak,
- 2)Bu hususla tayyareciliğe lüzumu olan şahıs ve malzemeyi çoğaltmak,
- 3)Türk gençliğine tayyarecilik aşkını yerleştirmek,
- 4)Türk hava sanayisinin temelini teşekkül etmek,

Kurum, maksat ve gayesine ulaşmak amacıyla, maddi manevi tedbir ve vasıtayı temin etmek için, emlak ve arazi tasarrufuna da sahipti.¹⁴⁸ 1920'li yıllarda Türkiye'nin sanayi şartlarına bakıldığında, kayda değer bir makine sanayiinin olmadığı bir dönemde, özellikle tayyare sanayisini kurma teşebbüsü oldukça kayda değer bir çabaydı. Cemiyet, amaçları doğrultusunda çalışmalarına başladı ve yapılan faaliyetler gazete ve dergilerde millete duyuruldu. Tayyare Cemiyeti, Türk milleti adına yayınladığı bir beyannamede, bir hava kuvveti meydana getirmek için sarf edilecek mesaiyi ikiye ayırmaktaydı. Buna göre,¹⁴⁹

Derhal yapılması mümkün olan işler;

¹⁴⁷ *Tayyare*, 31 Ağustos 1341, No 5, s.1.4.15,(Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi 1341/1925), (EK-2)

¹⁴⁸ *Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i esasisi*, 1341/1925, Ankara İktisat Matbaası, s.1.

¹⁴⁹ *Tayyare*, 15 Kanuni Evvel 1925/15 Aralık 1925, No. 12- 18, s. 2.3.4.

- 1) Son model tayyare satın almak,
- 2)Tayyarelerin saklanması ve korunması için tesisat, hangar, benzin depoları, tayyare meydanları oluşturmak,
- 3)Tayyare için silah mühimmatı temin etmek, tayyare tamirhaneleri tesis etmek,
- 4)Makinist mektebi kurmak,

Gelecekte Yapılması Zaruri Olan İşler;

- 1) Bir tayyare fabrikası kurmak, tayyare ve teçhizatını imal etmek,
- 2) Pilot okulu açmak,

Cemiyetin bir başka ve önemli vazifesi ise, kurumun hedefleri arasında bulunan sivil tayyareci yetiştirmenin yanı sıra, posta nakliye ve ticari alanda da tayyare kullanılmasıydı. Ayrıca Tayyare istasyonları kurularak posta, yolcu ve kıymetli eşya nakliyatı yanında, sürat ve güvenlik açısından da önemli derecede istifade edilmek isteniyordu. Tayyare fabrikaları tesis edilerek, yüzlerce sivil tayyareci yetiştirdikten sonra, memleketin hava savunması tamamen karşılanmış olacaktı.¹⁵⁰

Tayyare Cemiyeti, zaman kaybetmeden bakanlar kurulunda çıkarılan bir kararname ile cemiyetler kanununun onuncu maddesi gereğince, 5 Ağustos 1925’de kamuya yararlı cemiyetler arasına dâhil edildi.¹⁵¹

Baş Vekâlet

Kalem-i mahsus müdüriyeti

232

“ *Kararname*

Kısa bir zamanda mes’ud bir inkişafa mazhar olan ve memleketimizin atisi için başlıca medar-ı ehemmiyet-i avamdan madud bulunan “Türk Tayyare Cemiyeti’nin cemiyetler kanununun onuncu maddesi mucibince menafii umumiyeye hadim cemiyetler meyanına idhali dâhiliye vekâlet-i celilesinin

¹⁵⁰ *Tayyare*, 31 Ağustos 1341, No. 5, s. 7.

¹⁵¹ *BCA*, Fon kodu, 030.0.18.01.01.015.49.13.001 Tarih, 5 Ağustos 1341

5 Ağustos 1341 tarihli tezkiresiyle vuku bulan teklifi üzerine icra vekilleri heyetinin 5 Ağustos 1341 tarihli icraatında tasvip ve kabul olunmuştur.

5 Ağustos

Türkiye Reis-i Cumhuri Gazi Mustafa Kemal

1341

*Hariciye Vekili, Dâhiliye Vekili, Bahriye Vekili, Müdafaa-i Milliye Vekili, Harbiye Vekili, Baş Vekil Muavenet ve İcra Vekili, Ticaret Vekili Ziraat vekili, Nafia Vekili, Maarif Vekili, Maliye Vekâleti Vekili”*¹⁵²

Cemiyet birçok alanda muafiyet kazanarak, yapacağı faaliyetlerde hem maddi hem manevi desteği sağlamış oldu.

2.4. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ’NİN İDARİ YAPISI

2.4.1. MERKEZİ İDARİ YAPI

Cemiyetin kısa zaman içinde kabullenilmesi, aynı zamanda gelişmesi için, idari kadro oldukça geniş tutuldu. Ülkeyi oluşturan tüm teşekküllere ulaşılmaya çalışılırken, her bir teşkilat ve fertten destek istendi. Cemiyet asil azalar ve azalardan müteşekkildi. Asil azalar; kabine erkânı, Büyük Millet Meclisi azası, Harbiye Vekili ve yardımcısı, ordu müfettişleri, kolordu ve fırka kumandanları, bakanlık müsteşarları, büyükelçiler, elçiler, maslahatgüzarlar, şehbenderler, şehbender, nahiye müdürleri ve şehreminleriyle, belediye başkanlarından müteşekkildi. Oluşturulan azalar ise, doğrudan doğruya Cemiyete beş kuruluş vermeyi taahhüt etmiş olanlardan oluşuyordu.¹⁵³

Kurulan merkezi idare heyetinin, en az altı ayda bir toplanması veya yine merkez idari heyetinin kararı ile olağan üstü durumlarda toplanarak, yapılacak faaliyetler hakkında karar alması esas alındı. Heyet, merkez heyeti tarafından hazırlanan bütçeyi gözden geçirmek ve kurumun altı aylık işlerini ve hesaplarını teftiş etmekle sorumluydu. Gayr-ı Müslim halkın, Cemiyete katılabilmesi maksadıyla merkez-i idare kararıyla, sabit olanlara fahri aza unvanı verildi.¹⁵⁴

Cemiyetin her kademesinde mevcut görevliler oluşturularak, sistemin muntazam bir şekilde işlemesi ve kurumun amaçlarını gerçekleştirmesinin

¹⁵² BCA, Fon kodu, 030.0.18.01.01.015.49.13.001 Tarih, 5 Ağustos 1341

¹⁵³ *Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi*, 1925, s. 2.

¹⁵⁴ *Tayyare*, 31 Ağustos 1341, No. 5. (*Nizamname-i Esasi*, Tarih 1341), s. 15.

kolaylaştırılması amaçlandı. Cemiyetin sağlam bir şekilde çalışması birtakım esaslara bağlandı. Bu amaçla;

- 1) Bağışlanan ianelerin düzgün toplanmasını sağlamak,
- 2) Cemiyetin ehemmiyetinin anlatılması ve hizmetlerinin duyurulmasını sağlamak,
- 3) Aylık masraf cetvellerini gözden geçirmek,
- 4) Bütçeyi düzenlemek
- 5) Cemiyet Teşkilatını genişletmek
- 6) Tayyare Cemiyeti'ne mensup bütün memurların denetimini sağlamak.¹⁵⁵Cemiyetin merkezi idare heyetinin görev esasları olarak düzenlendi.

Cemiyet Başkanının Sorumlu Olduğu Görevli Memurlar, Başkan yardımcısı, Müşavere şubesi, Tahrir şubesi, Neşriyat, Tercüme ve Telif şubesi, Muhasebe şubesi, Hukuk müşavirliği, Sevk müdürlüğü, Teftiş şubesi ve Lüzumu kadar işçi,¹⁵⁶ Cemiyet reisinin emrinde bulunan memurluklardan oluşmaktaydı. Tayyare Cemiyeti'ne Bağlı Müesseseler, Piyango Müdürlüğü, Makinist Mektebi Müdürlüğü¹⁵⁷ Harbiye Nezareti ile anlaşma sağlanarak kurulacak diğer müesseseler¹⁵⁸ Cemiyetin birlikte müşterek çalıştığı müesseselerdi.

2.4.2. TAYYARE CEMİYETİ'NİN TAŞRA TEŞKİLATLARI VİLAYET VE KAZA ŞUBELERİ

Tayyare Cemiyetinin vatanın her tarafında kabul görmesi, kısa zamanda vilayet ve kazalarda birçok şube açılarak faaliyete geçmesinde etkili oldu. Şubeler, Şehremini veya Belediye Reisi, Jandarma Kumandanı, Cumhuriyet Halk Partisi idare heyetinden bir zat, Belediye azalarından bir zat, Matbuattan, Muallimler birliğinden, Türk Ocağından, Spor teşkilatından ve Hava Rasat istasyonlarından birer zattan oluşan bir heyet tarafından idare edilmekteydi. Taşra heyeti arasından bir başkan, bir başkan vekili, azalar ve bir de muhasebeci seçilerek, görev süresi iki

¹⁵⁵ *Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi*,1925, s.10.

¹⁵⁶ *Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi*,1925, s. 8.

¹⁵⁷ Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi, 1926 yılında Cemiyetin ikinci kongresinde bazı maddeleri değişime uğradı. Bu maddede yer alan Sevk Müdürlüğü memuriyetler sütununa geçmiş onun yerini Makinist Müdürlüğü aldı.

¹⁵⁸ *Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi*, 1925,s.10.

yıl olarak belirlendi. Taşralardaki en büyük mahalli memur, Tayyare şube reisi idi.¹⁵⁹

Vilayetlerde bulunan Tayyare Cemiyeti şubeleri, Cemiyet Nizamnamesinin ikinci maddesine göre, merkez tarafından amacına uygun olarak tüm kuvvetiyle yardım etmek, nizamnamenin altıncı kısmında elde edilen varidatı tahsil etmek, kendi bölgelerinde tedarik ve idare ederek, merkez idare heyetine ulaştırmak kurumun en önemli vazifesiydi. Ayrıca nizamnamenin yirmi beşinci maddesindeki karar gereği şubeler, elde edilen gelirin, ancak yüzde onunu zaruri ihtiyaçları için kullanabilirdi. Şubeye memur alımı durumunda verilecek olan maaş ve harcırah bu meblağın içindeydi.¹⁶⁰

2.4.3. TAYYARE CEMİYETİ'NİN NAHIYE VE KÖY ŞUBELERİ

Tayyare Cemiyeti'nin nahiye ve köy şubeleri, o bölgenin ihtiyar heyetinden oluşmaktaydı. Heyet için üç kişi belirlenir ve bu üç kişi içinden biri başkan seçilerek bölgedeki Cemiyetin faaliyete geçmesi sağlanırdı. Nahiyeden büyük olan yerlerde, Cemiyet şubeleri kaza teşkilatı gibi, bir idare heyeti seçebilirdi. Köy şubeleri, bağlı buldukları nahiyeye, kaza veya vilayet şubelerine; Nahiyeye şubeleri ise, bağlı buldukları kaza veya vilayet şubelerine; Kaza veya vilayet şubeleri de müstakil olarak merkez idare heyetine bağlıydı.¹⁶¹

Tayyare Cemiyeti Reisi Cevat Abbas, 28 Nisan 1925'te, memleketin her noktasındaki tayyare şubesine gönderilmek üzere bir tamim hazırladı. Hazırlanan tamimde; Şubelerin üzerine düşen görevlerin yerine getirilmesi önemle rica edildi. Cemiyetin şubelerine yapılan yardımların ciddi bir yekûn oluşturması, "Paradan Para Kazanmak" fehvasınca (sözü gereğince) yapılan teberruatın, Türkiye İş bankası ve Ziraat bankasına yatırılması gerektiğinden bahsedilmekteydi. Nizamnamenin yirmi altıncı maddesince, şubelerin, ancak zaruret ve bunalımlı zamanlarda, iki yüz lira kadar bir miktarın bulundurulmasına izin verildi.¹⁶² Vatan savunmasında Cemiyete düşen en önemli görevin, bir tayyare filosu oluşturmak olduğunu kavrayan vatanseverler, ülkenin her köşesinde çalışma başlatarak, hemen

¹⁵⁹ *Tayyare*, 31 Ağustos 1341/1925, No. 5, s. 16

¹⁶⁰ *Tayyare*, 15 Teşrin Sani 1341/Kasım 1925, No.12-15. ,*Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi*,1925, s. 20

¹⁶¹ *Tayyare*, 31 Ağustos 1341/1925, No. 5, s.16. ; *Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi*, 1925,s.11

¹⁶² *Tayyare*, 21 Mayıs 1341 /1925, No.7, s. 24.

hemen her vilayet ve kazada sayısı yüzü aşkın, şube açmışlardı. Açılan ve açılmaya devam eden bu şubelerin isimleri, yönetim heyeti ile birlikte mecmua ve gazetelerde ilan edildi.¹⁶³ Bu konuda halkın Cemiyete karşı teveccüh ve şevkin artırılması amaçlandı.

2.5. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ NİZAMNAMESİ

19 Teşrin-i Evvel 1341/1925'de toplanan Türk Tayyare Cemiyeti kongre heyeti tarafından, müzakere edilerek bir nizamname hazırlandı. Cemiyetin, işleyişinin ve tüzüğünün belirtildiği nizamnamede Cemiyetin amacı ve çalışma prensipleri ilgili mevzuat belirlendi.¹⁶⁴

Nizamname, Vecihi Bey tarafından, 1919'da hazırlanan tasarıdan yararlanılarak oluşturuldu. Bu tasarıya göre, İstanbul Yeşilköy tayyare meydanındaki tayyareler Anadolu'ya kaçırılmak istenmiş ve bunun için bir cemiyet kurulması kararlaştırılmıştı. Tasarıda Münakalat-ı Havaiye Cemiyeti adı verilen bu Cemiyetin, 14 Mayıs 1919'da hazırlanan nizamnamesi, Hava Müfettişi Muzaffer Ergüder'e verildi. Türk Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi, 1919 nizamnamesinden yararlanılarak, 1924'de Türk Hava Kuvvetleri Müfettişliğince hazırlanan şekli ve neden layihasıyla birlikte gerekli makama sunuldu. Nizamname, Tayyare Cemiyeti Reisi Cevat Abbas Bey tarafından takrime ekli olarak, Büyük Millet Meclisine getirildi. Böylece, 15 Mart 1925'de Türk Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi, Büyük Millet Meclisi'nin onayı ile yürürlüğe girdi.¹⁶⁵ Tayyare Cemiyeti nizamname-i esasisi olarak kabul edilen bu nizamname, 30 Teşrin-i Sani/Kasım 1926'da Cemiyetin ikinci kongresinde tadilata uygun görülen maddeleri yenilendi.¹⁶⁶

2.6. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ'NİN MUHASEBESİ

Tayyare şubelerinin ihtiyacına göre birçok muhasebe sistemi incelenerek, önemli noktalar tespit edildi. İncelenen sistemlere yeni eklemeler de yapılarak, Cemiyete ait bir muhasebe sistemi oluşturuldu. Günlük vezne defterleri, günlük yardım cetvelleri (aynısıyla muhafaza edilerek) tutulmak suretiyle son derece düzenli ve güvenilir bir sistem oluşturuldu. Bu şekilde şubelere ait olan tüm varidat

¹⁶³ *Tayyare*, 31 Ağustos 1341, No. 5, s. 25. ; *Tayyare*, 7 Ağustos 1341, No. 10, s. 17.

¹⁶⁴ *Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi*, 1925, Başlangıç sayfası

¹⁶⁵ Gönül Hürkuş Şarman, Sevim Hürkuş Maxon, *Vecihi Hürkuş, Bir Tayyarecinin Anıları*, Yayına Hazırlayan, YKY, Aralık 2000, İstanbul s.14.

¹⁶⁶ *Vakit*, 28 Teşrin-i Sani/ Kasım 1926, s. 4

kolayca kontrol edildi. Bütün tayyare şubeleri, günlük vezne defteri tuttuğu takdirde, merkez heyeti dâhil olmak üzere hesaplar hakkında kolayca malumat verebilecekti. Türk Tayyare Cemiyeti şubelerinin sağlıklı bir muamele adına, tutması gereken hesap defterlerine ait izahat nameye göre;¹⁶⁷

1) Şubelerin tutması gereken iki çeşit defter vardı. Bu defterlerden ilki, yevmiye vezne defteri ismi verilen günlük vezne defteri, diğeri ise müfredat defteriydi.

2) Yevmiye vezne defterinin sağ tarafı zimmet, sol tarafı matlup için ayrıldı. Günlük vezne defterinin her sayfasında icmal, izahat, müfredat, ait olduğu hesabın ismi, ait olduğu hesabın sayfa numarası, makbuz veya evrak-ı müspete numarası ve tarih olmak üzere yedi hane bulunmaktaydı.

3) Günlük vezne defterinde ki muamele her gün kapatılmaktaydı.

4) Günlük vezne defterinin sağ tarafına yani zimmet hanesine, şubeye merkezden gönderilen irsalat, biletler, mecmuaların bedeli, şahıslar tarafından verilen teberruat-ı ayniyenin piyasa üzerinden tutarı, hediye edilen kurban derilerinin piyasa üzerinden tutarı, günü gününe kaydediliyordu. Vezne defterinin sol tarafında, yani matlup hanesine, merkeze verilen teberruattan toplanan irsalat, piyango biletinden elde edilen gelirden gönderilen meblağ, kurban derileri satışından irsalat, maaşlar, posta ücretleri, kırtasiye, bankalara veya postaneye verilenler günü gününe kaydediliyordu.

Teberruatı ayniyenin nakit olarak vezneye aktarılması ehemmiyetli bir mevzuuydu. Şubelere aynen gönderilen her nevi teberruat, o gün ki piyasa üzerinden nakit olarak vezneye aktarılıyordu. Vezneye aktarılan miktar daima kasanın mevcut naktini oluşturmaktaydı. Fakat daha sonra vezneye kaydedilen fiyat üzerinden satıldığı takdirde, hiçbir muamele yapılmasına gerek görülmemekteydi. Şayet teberruatı ayniye noksan satılacak olursa, kaç kuruş noksan satılmış ise, o miktara karşılık bir mazbata tanzim edilmekteydi. Aradaki fark vezne defterinin matlup hanesine, yani sol tarafına ayniyat hesabı hanesine zarar kaydı suretiyle muamelesi yapılmaktaydı.¹⁶⁸ Şubelere verilen teberruatın, o günün piyasası üzerinden hesap

¹⁶⁷ *Tayyare*, 1 Nisan 1926, No.19, s. 21.

¹⁶⁸ *Tayyare*, 1 Nisan 1926, No.19, s. 21.

edilerek nakit olarak vezneye gönderilmesi kasada daima nakdin bulunması anlamına gelmekteydi.

2.7. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ'NE MAHSUS ÖZEL GÜNLE

2.7.1. TÜRK TAYYARE BAYRAMI

Tayyare Cemiyeti nizamnamesinin otuzuncu maddesinde belirtildiğine göre, 31 Ağustos Türk zafer bayramının kesinleştiği gün, aynı zamanda “Tayyare Bayramı” olarak belirlendi. Zafer bayramı coşkusu içine katılan Tayyare Bayramı, halkın hissiyatının ortak seviyede artmasını sağladı. Tayyare bayramı için, Cemiyetin bütün şubelerinde merasim ve eğlenceler tertip edilerek, çeşitli müsamereler düzenlendi. Düzenlenen bu müsamerelerden elde edilen gelir, Tayyare Cemiyeti menfaatine kullanıldı. Tertip edilen merasimlerin organize edilmesi için, merkez şube idare heyeti tarafından bir müsamere komisyonu oluşturuldu. 31 Ağustos Tayyare Bayramında yapılacak olan müsamereleri, bu komisyon tespit etti. İstanbul Tayyare Cemiyeti ikinci reisi, Ziyaeddin Bey başkanlığı altında, Sadi Bey ve Abdurrahman Naci Beyden oluşan bu komisyon, Tayyare Bayramında İstanbul’un semtlerinden, Kâğıthane, Sarayburnu parkı, Taksim, bebek, Hisar, Üsküdar, Kadıköy, Adalar ve Bakırköy’ü, gösteri merkezi olarak belirledi.¹⁶⁹

31 Ağustos günü, Cemiyete ait her şubede yılın en parlak eğlenceleri icra edildi. Şenlikler daha çok İstanbul’da yoğunlaştı. İstanbul’daki sahillerden elektekilerle donatılan kayık ve sandallar çıkarılarak deniz eğlenceleri tertip edildi. Yine İstanbul’un muhtelif iskelelerinde, dört ile beş yüz kadar kayık ve deniz araçlarından oluşan fener alayı gösterisinin yanında, akşam saat dokuzda başlayan ve sabaha kadar süren havai fişek gösterileri yapıldı.¹⁷⁰

Tayyare madalyası şeklinde rozetler düzenlenerek, geliri Cemiyete ait olmak üzere para karşılığında satıldı. Tayyare rozetleri, beyaz zemin üzerine kırmızı renkli bir tayyare resmi dizayn edilmiş şekilde ve altında, “Tayyare Bayramı 31 Ağustos” ibaresi yazılı olarak tasarlandı. Ülkenin diğer şehir ve kasabalarına da gönderilen rozetlerin yanında, toplam bin iki yüz adet rozet kutusu

¹⁶⁹ *Tayyare*, 31 Ağustos 1341, No.5, s.19.

¹⁷⁰ *Tayyare*, 15 Eylül 1341, No.6, s. 12.13.

hazırlandı. Rozetler kız ve erkek çocuklar tarafından satıldı. 1925’de, Tayyare Bayramı için düzenlenen rozet satışından Cemiyet menfaatine gelen toplam miktar, sekiz bin lirayı geçti.¹⁷¹

Bayram eğlenceleri düzenlenirken aynı zamanda Cemiyete gelir sağlama çalışmaları da sürdürüldü. İane toplama nizamnamesine göre, muhtelif suretlerde teberruat elde edilmeye gayret gösterildi. Bu amaçla Tayyare Cemiyeti’ne hediye edilen Benz markalı bir otomobil, piyangoya konularak çekilişi yapıldı. İstanbul Otomobilciler Cemiyeti bir tayyare almak amacıyla, elli beş tane otomobili süsledi ve her birine Tayyare Cemiyeti tarafından mühürlenmiş hasılat kutusu konularak iane toplandı.¹⁷²

2.7.2. TAYYARE ŞEHİTLERİ GÜNÜ

Cemiyet yetkilileri, 1926 yılından itibaren her yılın 27 Kasım günü, Tayyare şehitlerini anma günü olarak kabul etti. 27 Kasım Tayyare şehitleri günü, Türkiye semalarında öğle vaktinde bir saat süreyle hava faaliyetlerine ara verildi. Cemiyet şubelerinin tertip ettiği merasimle, tayyare şehitleri ziyaret edildi.¹⁷³ Cemiyet, hava savunması yaparken şehit düşen tayyarecilere her sene anma merasimleri düzenleyerek vefa borcunu eda etti.

Düzenlenen tayyare şehitleri törenlerine, Başvekil, Tayyare Cemiyeti Reisi, Büyük Millet Meclisi Reisi, askeri şurandan bir aza, Müdafaayı Milliye Vekili, Bahriye Vekili, Ticaret Vekili, Erkân-ı Askeriye ve Milliye ve halk katılıyordu. Aynı zamanda törenlere, Junkers Tayyare şirketi, Fransa Ateşemiliterliği gibi makamlardan da çelenkler gönderiliyordu.¹⁷⁴

Tayyare Cemiyeti sivil ve askeri tayyarelerin kazası sonucunda, gazi ve şehit olanlara tazminat ödeyeceğini taahhüt ettiğini bildirdi. Bu karar üzerine kaza esnasında uzuvlarının bir kısmını kaybedenlere dört bin, daha küçük bir yaralanma neticesinde iki bin, şehit düşenlerin ailelerine ise, beş bin lira tazminat vereceğini ilan etti.¹⁷⁵

¹⁷¹ *Tayyare*, 15 Eylül 1341, No.6, s.12.

¹⁷² *Tayyare*, 15 Eylül 1341, No.6, s.13.

¹⁷³ *Tayyare*, 1 Şubat 1926, No.15- 21, s. 3,

¹⁷⁴ *Tayyare*, 1 Şubat 1926, No.15- 21, s. 2.10

¹⁷⁵ *Tayyare*, 15 Teşrin Sani 1341, No.10-16, s. 22.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRK TAYYARE CEMİYETİNİN ÇALIŞMALARI

3.1. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ'NİN DÜZENLEDİĞİ KONGRELER

Cemiyet azaları genel merkezde toplanarak iki yılda bir kongre tertip etti. Toplanan Tayyare kongrelerinde, Cemiyetin gerçekleştirdiği yıllık icraatları, mali hesapları, gelir ve giderleri teftiş edildi. Tayyare Cemiyeti, 24 Mayıs 1935'te, Türk Hava Kurumuna dönüşüncüye kadar toplamda altı büyük kongre gerçekleştirdi.

Kongreye katılacak olan azalar, nizamnamenin üçüncü kısmında yer alan karar gereğince, iki senede bir defa olmak üzere, merkez heyetinin kararı ile toplandı. Kongre tüzüğüne, gerek görüldüğü hallerde ve olağanüstü durumlarda, nizamnamenin on ikinci maddesi gereğince, altı ayda bir toplanabilecek şekilde bir madde konuldu. Kongre azalarını, Cemiyetin genel reisi, merkez azaları, Müdafaa-i Milliye, Bahriye ve Dâhiliye Vekilleri erkânından ikişer zattan müteşekkil bir heyet oluşturmaktaydı.¹⁷⁶ Kongreye katılan diğer azalar ise, Büyük Millet Meclisi Divan-ı Riyaseti tarafından seçilen on zat, Cemiyetin vilayet şubelerinden birer zat, Matbu Cemiyetlerden ve Neşriyat Ajanslarından bir zat, Muallimler Birliğinden, Spor Federasyonlarından, Himaye-i Etfal ve Hilal-i Ahmer Cemiyetlerinden birer zattan müteşekkildi. Kongreye katılacak azaların masrafları, verdikleri beyana göre bağlı buldukları şube veya Cemiyetler tarafından karşılanması uygun görüldü.¹⁷⁷

3.1.1. BİRİNCİ BÜYÜK KONGRE

Tayyare Cemiyeti idare heyeti, 21 Eylül 1925 tarihli toplantısında alınan karara binaen, Cemiyetin ilk büyük kongresinin, 19 Teşrin Evvel 1925'de Ankara'da yapılmasını uygun buldu. Nizamnamenin sekizinci maddesi gereğince kongreye katılacak murahhasların da aynı tarihte Ankara'da bulunması kararlaştırıldı. Kongreye katılacak azalar;¹⁷⁸

1) Cemiyet bünyesinde bulunan müesseseler

¹⁷⁶ *Türk Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi*, 1925, s. 3.

¹⁷⁷ *Tayyare*, 15 Teşrin Evvel/ Ekim 1341, No. 8 -14, s. 19.

¹⁷⁸ *Tayyare*, 15 Teşrin Evvel 1341, No. 8-14, s. 19.

- 2) Büyük Millet Meclisinden Riyaset Divanının onayladığı on zat
- 3) Şehri Emanetlerle idare olunan Belediye Genel Meclisine bağlı birer zat
- 4) Vilayet şubelerinden bir zat
- 5) Genel hayır kuruluşlarından birer aza
- 6) Matbuat Cemiyetlerinden birer zat
- 7) Hava kuvvetlerinden iki zattan müteşekkildi. Kongre azası toplam seksen dokuz kişiden oluşmaktaydı. ¹⁷⁹

Cemiyetin reisi Cevat Abbas Bey, toplanan idare heyeti toplantısından bir hafta sonra, merkez idare kurulunun aldığı karar üzerine, 28 Eylül 1925’de yönetimden istifa etti. ¹⁸⁰ Boşalan Cemiyet başkanlığına, Hâkim Rıza Beyin yapmış olduğu teklif üzerine, Rize milletvekili Fuat (Bulca) Bey tayin edildi. İkinci başkanlığa Ziya (Güher) Bey getirildi. Değişen Cemiyet azalarının yerine, Siirt Milletvekili Mahmut Bey, Bitlis Milletvekili Muhittin Nami Bey getirildi. Muhasebeye Namlı Zade Sıtkı Bey getirilirken, Kocaeli Milletvekili Saffet Bey, Muş Milletvekili İlyas Sami Bey, Van Milletvekili Hakkı Bey, Kütahya Milletvekili Hâkim Rıza Bey, İzmir Milletvekili Celal Bey, Sivas Milletvekili Rasim Bey, Hakkâri Milletvekili Asaf Bey getirildi. ¹⁸¹

Türk Tayyare Cemiyeti’nin ilk kongresi, 19 Ekim 1925’de Ankara’da, Cumhuriyet Halk Partisi binasında, Cemiyetin fahri başkanı İsmet Paşanın bir nutkuyla başladı. ¹⁸² Hava savunmasında bir adımdan çok daha fazla adım atmayı hedefleyen İsmet Paşa, “*Azayı kıram, reis-i cumhur Hazretleri’nin himayetleriyle*

¹⁷⁹ *Tayyare*, 31 Teşrin-i Evvel / Ekim 1925, No. 9-10, s. 3.

¹⁸⁰ M. Bahaddin ADIGÜZEL, Pilot, *Türk Havacılığında İz Bırakanlar*, Türk Hava Kurumu Kültür Yayınları, Ankara, 2006, s. 60.

¹⁸¹ *Cumhuriyet*, 22 Teşrin-i evvel 1341/Ekim 1925; *Tayyare*, 31 Teşrin-i Evvel 1925, No. 9-10, s. 4.

¹⁸² *Cumhuriyet*, 20, 21 Teşrin-i Evvel 1341,

Tayyare Cemiyeti merkez azalıklarına; Siirt valisi Mahmut, Kocaeli Milletvekili Saffet, Bitlis Milletvekili Muittin Nami, Muş Milletvekili İlyas Sami, Van Milletvekili Hakkı, Kütahya Milletvekili Nuri, Afyonkarahisar Milletvekili Ali, Malatya Milletvekili Nedim, İzmir Milletvekilleri Celal ve Osman zade Hamdi, Trabzon Milletvekili Beni zade Hamdi, Aksaray Milletvekili Neşet, Kocaeli Milletvekili Süreyya, Kütahya Milletvekili Hâkim Rıza, Çorum Milletvekili Mustafa, Hakkâri Milletvekili Asaf, Konya Milletvekili Musa Kazım, Sivas Milletvekili Rasim, Dyanet İşleri Reisi Rıfat Muhittin Bey, Tayyare Cemiyeti merkez azalıklarına; Siirt Valisi Mahmut, Kocaeli Milletvekili Saffet, Bitlis Milletvekili Muittin Nami, Muş Milletvekili İlyas Sami, Van Milletvekili Hakkı, Kütahya Milletvekili Nuri, Afyonkarahisar Milletvekili Ali, Baha, Ziya Güher, Manisa’dan Bahri, Adana’dan Tevfik, İstanbul Ticaret Odası Reisi Hüseyin, Ankara’dan Nafiz, Namlı Zade Sıtkı, Amasya’dan Esat, İstanbul’dan Abdurrahman, Kastamonu’dan Fehmi Beyler getirildi. *Cumhuriyet*, 22 Teşrin-i evvel 1341/Ekim 1925; *Tayyare*, 31 Teşrin-i Evvel 1925, No. 9-10, s. 4.

mübahi alan Tayyare Cemiyeti'nin en büyük salahiyeti haiz olan kongresini açmak benim için mukabili ödenmez, bedeli ödenmez bir fahrimübalendir. Esasen hususi ve milli bir cemiyet olan Tayyare Kongresini açmak benim için mucib-i saadet olmuştur.

Tayyare cemiyeti ve onun büyük kongresi herhangi bir cemiyet ve teşkilatının kongresinde temsil ettiği fikirlerden büsbütün ayrı ve hususi bir kıymeti ve ehemmiyeti haizdir. Burada herhangi bir mesleki herhangi bir şube-i hayatı temsil eden erbaş-ı gayret değil, vatanın bütün hayat-ı mesaisine en küçükten en büyüğe iştirak eden bütün vatanperverlerin müşterek bir camiayı temsil ettiği Tayyare Cemiyeti fikri ve vatani nokta-i nazardan iki suretle mütalaa olunmaya şayandır. Bu mevzuya girmeden evvel kemal-i hararetle cemiyetin himayesini deruhte buyurmuş olan Reis-i Cumhur hazretlerinin Tayyare Cemiyeti'nin faaliyeti ve memlekete mal ettiği muvaffakiyetler ve güzel neticeler hususunda ki temenna ve kongreye kemal-i hürmetle iblağ etmeye memurum. Fikri sahada Tayyare Cemiyeti'nin Türk vatanının aziz ve temiz havasını Türklerin taht-ı hâkimiyetinde ve taht-ı emniyetinde bulundurmaya vatan için esaslı bir hayat lazımesi addettiğini arz ediyorum.

Arkadaşlar; bütün dünyanın hava üzerinde olan faaliyeti Türk milletinin kemal-i ehemmiyetle, kemal-i endişe ve alaka ile nazar-ı dikkati celp etmemek mümkün olmazdı. Garp medeniyetinin sanat ve fen gibi başlı başına iki temeli üzerine müessis ve en ince teferruatı nefsinde cem etmiş olan Tayyare bugün milletlerin hayatında yalnız emniyet, yalnız masun, emin, müreffeh bir hayat nokta-i nazarından değil, hatta iktisadive muvassalavi nokta-i nazarından esaslı bir ihtiyaç halini aldı. Nasıl ferdin en aziz, en en mübrem ihtiyacı halleden ve tecavüzünden masun olması lazım gelen bir havayı muvasalası ise vatanın esaslı ihtiyaçlarından başında da hava muvasalası kemal-i salahiyetle bu gün ihraz-ı mevkii etmiştir.

Şu halde vatanperverlerin sırf kendi teşebbüsleriyle resmi teşkilat devletin tesir ve müdahalesi olmaksızın münhasıran vatanperverlerin teşebbüsleri ile bu kadar ulvi ve şamil fikri tahkik ettirmek için teşebbüs etmeleri yalnız vatanperverlerin şahsi kıymetlerini ifade eden bir tezahür değil bütün milleti ihtiva eden şamil olan şerefli, şuurlu, esaslı bir muvaffakiyet ad olunmalıdır.

Burada hava muvasalası emniyeti esasında muhterem kongreye Büyük Millet Meclisinin gösterdiği alakayı suret-i mahsusa da tez kâr etmek isterim. Daha geçen sene Reis-i Cumhur hazretleri Büyük Millet Meclisinin sene başı küşadında irat buyurdıkları nutk-u resmide hava müdafaası üzerinde bütün vatanperverlerin ve Büyük Millet Meclisinin alaka-yı mahsusasını isticalen buyurmuşlardır. Büyük Millet Meclisi teşkilatı devlette ve müdafaayı memlekette art olan tertibatın da hava müdafaasına müteallik ve bilcümle teşkilata suret-i mahsusada atıf-ı ehemmiyet eylemiştir. Bu direktifleri takip eden hükümet tayyare meselesini Büyük Millet Meclisinin kendisine temin ettiği vesait ve hudut ve salahiyet dairesinde mümkün olabildiği kadar vasi' ve lazım olduğu kadar esaslı olarak nazar-ı dikkate aldı.

Biz tayyarecilik denildiği zaman tayyareyi düşünüp, tayyareyi vücuda getirebilecek mühendisi, tayyareyi en hurda aksamından en kaba aksamına kadar vatanda imal edecek tedabiri tayyare imaline yarayacak ve temin olunmasını hülasa vücuda gelecek tayyarenin fenni bir tarzda yapılması için makineden ve fenden anlar mütehasısları ve bu tayyareleri vatanın havasında kemal-i hâkimiyetle kemal-i cesaretle kullanacak cesur tayyarecileri hep beraber vücuda getirmeyi istihdaf ediyoruz. Kongreye emin olan hükümetin ittihaz ettiği tedabir ve takip ettiği program memleketin müdafaasına müteallik olan bu ihtiyacı bir noktasını ihmal etmeyecek esaslı ve ferdi bütün ihtiyacatı temin etmek yolundadır. Cemiyetin temessül ettiği esaslardan fikri sahaya uğrarken mahz-ı arz-ı malumat sadedinde tasviratına ve takip ettiği programa dair malumat arz ettim. Tayyare Cemiyeti'ne ait olan diğer esasa yani temessül ettiği vatani hissiyata gelince bunu da kongreye teşrih etmek için bilhassa müsaade ederim.

Muhterem efendiler, eğer bir vatanda ve vatandaşlar büyük teşkilatının kendilerine tahmil ettiği vazife kâmilen ifa ettikten sonra eğer ayrıca vatana karşı vazifeleri, borçları (bu ricalleri) vatanın atisine müteallik hususi endişeleri vaki olursa buna ait vazifeleri kendilerinden nakil edelerse o vatanın cami olduğu efradın her birisi tarafından yalnız onun tarafından tesahup edilmiş gibi yed-i emniyette bulunuyor demektir. Şunu arz etmek istiyorum Tayyare Cemiyetini teşekkül edenler bugün Tayyare Cemiyeti içinde yaşayanlar ve bugün dört taraftan vatanın emniyeti için, hava muvasalası için ilme'l-fikr edeler. Sırf mukadderat edenler, devletin kendilerine tahmil ettiği muvaffakiyetlerden hariç olarak şuuru vicdani bir tarzda vatanlarını benimsemiş tek başına da kalsa vatanlarını muhafaza

etmeye nefislerinden kudret-i hüsn eden büyük bir kitle demektir. Bu hüsn-i vatani nokta-i nazardan hepimiz için medar-ı iftihar olduğu kadar medar-ı emniyettir. Vatanperverleri bu hatt-ı harekete sevk eden yalnız hislerinin necabet ve ulviyeti değil mevzuun hakikaten bu kadar büyük fedakârlığa liyakat kesb edecek kadar ehemmiyetlidir. Arkadaşlar mühim bir ihtiyaç halindedir ki her gün bu zemin üzerinde her gün bir adım daha ileri gitmek için fikir etseler yeri vardır.

Belki biraz uzun zaman gidecektir, çok vesait lazım olacaktır. Yalnız Büyük Millet Meclisi birçok ihtiyacat arsında mükellefiyeti kâmilen tayyare üzerinde teksif etmeğe imkân bulmayacaktır. Fakat asıl vatanperverlerin alaka ve gayreti neticesi her gün teneffüs ettiğimiz havaya bir ağyar hiçbir suretle huluk edemeyecektir. Bu endişe ve bu kanaatle sırf zihin ve sırf gayret ederlerse emin olabilirler ki resmi teşkilatın istihdaf ettiğinden on kat daha ileride bulunacaktır.

Kongreyi birçok müşahedelerimiz, birçok hususi tecrübelerimize istinaden bilhassa şu noktayı temin etmek isteriz ki eğer cemiyet şimdiye kadar geçen zaman zarfında gösterdiği muvaffakiyetleri tevsi ederek, senelerle artırarak vasi bir dereceye vardırırsa dünyanın en emin en masun havasını addettirmek mahal husul bir neticedir.

Benim işittiğim ve suret-i umumiyede vuku bulan neşriyata göre bütün vatanperverler Tayyare Cemiyeti için devre devre taahhüt etmişler. O devreler huluk ettikçe ne taahhüt etmişlerse bunları kemal-i emniyetle tediye etmektedirler. Bir de memleketin hayati iktisadiyesinde her sene ve her gün idrak ettiğimiz daha ileri ve feyizli devrelerin Tayyareciliğe muavenet için hususunu Tayyare Cemiyeti'nin ve onun yüksek kongresinin dikkatle takip edeceğini ümit ediyorum demek istiyorum ki ilk beş altı aylık zamanlarda faaliyetler ve semereleri o kadar ümit bahşeder ki bundan sonra gelecek devrelerde gerek kongrenin ve gerek Tayyare Cemiyeti'nin bütün teşkilatının gösterecekleri alaka Tayyare Cemiyetini bu günden daha çok kadro ve daha çok vesaiti temin eden seviyeye çıkaracaktır.

Kongrenin kıymetli mesaisine lazım olan zamanı uzun müddet heder etmek istemem. Sözüme nihayet vermeden evvel vatanın tayyarecilikte yüksek kademeye çıkması için vatanın dört köşesinden ufak çocuklarımızdan en yaşlı babalarımıza tayyareciliğe gösterilen alakayı lisan-ı hürmetle zikrederim ve bu uğurda gerek fikren ve gerek nakden hasılı iktidarlarında olan bütün vesaiti peyderpey ve

*mütemadiyen izal etmekte olan bütün vatanperverleri en yüksek lisan ile kongrenin huzurunda tevkir etmek isterim.”*¹⁸³ şeklindeki hitabesiyle İsmet Paşa, kongre azalarına ve vatanperver Türk halkına gösterdiği gayretten dolayı teşekkür ettikten sonra, Mustafa Kemal Paşanın, Büyük Millet Meclisi sene başı açılış konuşmasında hava müdafaası üzerinde durması, havacılık konusuna milletvekillerinin eğilmesi konusunun dikkate alınarak vatanperver bir şekilde kurulan Türk Tayyare Cemiyeti'nin, kısa zamanda çok işler başaracağından bahisle, Türkiye'de hava konusunda yapılması gereken işlerden ve yapılacak çalışmaların öneminden bahsetti. Vekillerin ve milletin önüne tayyare mektebi ve tayyare fabrikası açılması konusunda yeni hedefler koyduktan sonra, millete verilen bu yeni hedefe ulaşılması için büyük küçük her Türk vatandaşının gayrete getirilmesi ricasında bulundu.¹⁸⁴

İsmet Paşa'dan sonra kongre azasına hitapta bulunan Cemiyetin kurucu reisi olan Cevat Abbas Bey, Cumhuriyetin şerefli birçok eseri orasında olan Tayyare Cemiyeti'nin kurulmasını hazırlayan sebepler ile 28 Eylül 1925'e kadar yapılan faaliyetlerden, Avrupa'da ki tetkikatı neticesinden ve idare heyeti ile arasında oluşan ihtilaftan, yirmi üç sene önce ki Amerika'nın ilk tayyare teşebbüsünden, dünyanın her tarafında havacılığa verilen ehemmiyetin üzerinde durdu. Cevat Bey daha sonra, Türkiye'de sivil havacılığın gelişmesi maksadıyla, Cemiyetin Türkiye'nin her tarafında faaliyette bulunduğunu, Avrupa'da ki fabrikatörlerin daveti üzerine Avrupa'ya gittiğini ve tetkikat sonucu, bazı anlaşmalar yaptığını ve bu konuda idare heyetinin de yardımını ümit ettiği halde aralarında ihtilaf çıktığını vurguladı. Yapılan konuşmalardan dan sonra, müzakerelere başlayan kongre heyeti, veznenin durumunu, Cemiyetin banka hesaplarını, Tayyare piyangosu çekilişini, üçüncü piyango ikramiyesinin yüz yirmi bin lira olması gerektiğini, bağış yapan vatandaşa verilecek madalya ve beratları, vatandaşların Cemiyet için yapacağı teberruat ve taahhütleri, Cemiyetin merkez uygulamalarını, genel merkez memur kadrosunu, 28 Eylül 1925 akşamına kadar olan mali durumunu, Cemiyet için önemli olan ve bir an evvel halledilmesi gereken Tayyare Mektebinin açılmasında Avrupa'dan satın alınan Tayyare hangarı ve atölyenin kurulmasını, Cemiyet nizamnamesinin yenilenmesi gerektiğini, gelir ve

¹⁸³ *Cumhuriyet*, 20, 21 Teşrin-i Evvel 1341/Ekim 1925; *Tayyare*, 31 Teşrin-i Evvel 1925, No. 9-10, s. 3.4.5.

¹⁸⁴ *Tayyare*, 31 Teşrin-i Evvel 1925, No. 9-10, s. 3.4.5

masrafları, Cemiyetin kuruluş tarihi olan 16 Şubattan 17 Ekim 1925'e kadar kurulan şubeleri ve şubelerin Cemiyet merkezine gönderdiği varidat raporlarını görüştüktan sonra celse sona erdi.¹⁸⁵

Toplanan ikinci celsede, Muallimler Birliği tezkeresi okundu. Bu tezkerede, Cemiyetin kongreye aza gönderecek cemiyetler arasında bulunması istendi. Tezkerenin içeriği onaylandı ve nizamname encümenine gönderildi. Çanakkale Murahhası Kerim Bey, nizamnamede kaydı olduğu halde kazaların gönderdikleri murahhasların kongrece kabulü hakkında ki takririni okudu. Cevat Abbas Beyin, “*Kazalarımız o kadar hamiyet göstermişlerdir ki onların murahhaslarını kabul etmemek doğru olmaz kabullerini ben de rica ederim.*” sözü üzerine takrir kabul edildi. Üçüncü celsede, bazı hükümet varlığının Tayyare Cemiyeti'ne tahsis edilmesi hususunda, Zeynel Besim Beyin takriri nizamname encümenine havale edildi. Karaburun Murahhası, memleketinin bir tayyare almak taahhüdünde bulunduğunu takrirle belirtti. Adana Halk Partisi müfettişi Fazıl Berk Beye, Cemiyete yapmış olduğu üstün hizmetlerinden dolayı kongrece teşekkür edilmesi kabul edildi. Elbistan murahhaslarının, bir tayyare almak için on bin lira verdiği hakkında ki takrir okundu ve kongre heyetinin topluca fotoğraf çekilmesi kararlaştırıldı. Kongre encümeni Cemiyetin hesabının, banka hesabına benzediği ve zerre kadar suiistimal edilmediği sonucuna vardı. Müdafaa-i Milliye Vekili Recep Bey, sivil tayyarecilere “ Baş Tayyarecilik ” unvanının verilmesinin, orduda ki tayyarecileri mustarip ettiğinden bahisle, bu unvanın kaldırılması ricasında bulundu.¹⁸⁶ Hava Kuvvetlerini rahatsız edecek bir başka mevzu ise, Türk Tayyare Cemiyeti'nin memura olan ihtiyacının, Hava Kuvvetlerinden giderilecek olmasıydı. Hava Kuvvetlerinden alınacak pilotlar, kurumun yetişmiş pilot sayısı az olması nedeniyle kuruma sıkıntı çıkarabilirdi. Her yeni pilot yeni öğrenciler yetiştirmeliydi. Bu nedenle bir pilotun eksilmesi, on beş öğrenci adayının uçuşlarını kesmesi anlamına gelmekteydi. Tayyare Cemiyeti'nin, Hava Kuvvetlerinden daha fazla maaş vermesi durumunda, bütün sivillerin kurumdan ayrılıp gideceğinin işareti oluyordu. Bu konuda oluşan spekülasyonlara, Hava Kuvvetlerinin kıymetli uçucu elemanlarından olan sivil pilot Vecihi Bey ve yabancı dil ve havacılık bilgisi ile Hava Kuvvetlerine hizmet eden ihtiyat pilot Şakir Hazım

¹⁸⁵ *Tayyare*, 31 Teşrin-i Evvel 1925, No. 9 -10, s. 3.

¹⁸⁶ *Tayyare*, 31 Teşrin-i Evvel 1925, No.9 -10, s. 3. 4.

Beyin, Türk Tayyare Cemiyeti himayesi altına girmesi ile son verildi. Türk Tayyare Cemiyeti'nin, 1 Ağustos 1925 tarihli yönetim kurulu toplantısında alınan kararların onuncu maddesine göre, Tayyare Cemiyeti'ne alınacak kişilerin, askerlikle alakası varsa mutlaka Sivil Savunma Vekâletinin görüşünün alınması gerektiğine dair alınan karar sonucu, Hava Kuvvetlerinden ayrılacak eleman kaybının önüne geçilmiş oldu.¹⁸⁷

Cemiyet nizamnamesinin on ikinci maddesi gereğince, Tayyare Cemiyeti üyeleri, Cemiyetin çalışmasını altı ayda bir teftiş etti. 27 Nisan 1926'da saat dokuzda Ankara, Cumhuriyet Halk Partisi binasında toplanacak olan kongre için Tayyare Cemiyeti Reisi Rize Milletvekili Fuat Bey, 24 Nisan 1926'da Başvekil İsmet Paşaya bir davet mektubu gönderdi. Davet metninde “ *Riyaset-i Fahrileriyle müşerref bulunan Türk Tayyare Cemiyeti Merkezi Umumisi nizamname-i esasisinin on ikinci maddesi mucibince merkez-i heyet-i idaresinin altı aylık muamelat ve umur-ı maliyesini teftiş ve murakabe için Nisanın 27. Salı günü saat dokuzda Cumhuriyet Halk Fırkası binasında içtima edecektir. İçtimamıza lütfen teşrif buyrulmasını ihtiramat-ı mahsusamıza terdifen arz eylerim efendim*”¹⁸⁸ diye taltiflerini sunarak kendisini yapılacak kongreye davet ediyordu. 8 Nisan 1926 tarihli aynı şekilde bir davet mektubu da, Başvekâlete, Erkan-ı Harbiye Riyasetine ve Müdafaa-i Milliye Vekâletine gönderildi.¹⁸⁹ Cemiyetin teftiş heyeti, altı aylık periyotlarla yapılan ara toplantılarda altı ay zarfında yapılanları ve Cemiyetin maliyesini teftiş etti ve gereken kararları aldı.

3.1.2. İKİNCİ BÜYÜK KONGRE

Cemiyetin ikinci olağan kongresi, 28 Teşrinî Sani/Kasım 1926'da, saat 14:00 da, Cumhuriyet Halk Partisi binasında toplandı. Kongreye katılmak üzere Ankara'ya üç yüz aza iştirak etti. İsmet Paşanın, Büyük Millet Meclisi Reisinin ve Cemiyet Reisinin açılış konuşmalarından sonra kongrenin programı okundu. Programda, merkez idare heyetinin raporunun okunması, nizamname üzerinde yapılacak değişiklik ve teftiş encümenlerinin raporlarının üzerinde yapılacak

¹⁸⁷ Halil İbrahim Fırtına, *Orgeneral Muzaffer Ergüder'in Havacılık Anıları,(1922-1930)*, Türk Hava Kurumu Basımevi,2009 66.67.

¹⁸⁸ BCA, Fon kodu, 30.10.60.403.10, Tarih, 24 Nisan 926

¹⁸⁹ BCA, Fon kodu, 0.30.10.00.00.60.403.20, Tarih, 8 Nisan 926

müzakereler yer alıyordu.¹⁹⁰ Davete icabet eden Cemiyetin fahri başkanı İsmet Paşa, kongreyi açarken, ibraz ettiği konuşmasında, tayyareciliğin öneminden bahisle halkın gösterdiği teveccühe işaret etti. Sözlerine devam eden İsmet Paşa, *“Tayyare aleti, tayyare malzemesi ve tayyarecilik gibi çok masraflı bir hayat açtı. Masraf tahmin edildiğinden fazladır. Havada bir tayyare uçurmak için hangarda laakal bir tayyare daha bulundurmaya mecbursunuz. Tayyareler için yaptığınız masraf kadar karada da tesisat yapmaya mecbursunuz. Bunları kullanacak adamlar için şüphesiz masraf bundan başka mıdır? Hâsılı havada uçar gördüğünüz her tayyarenin fiyatı ne ise onu idame edebilmek için laakal masrafı göze almak mecburiyetindedir. Bundan başka bir tayyare için 4-5-6 vesait temin etmek lazımdır. Bunu ancak millet heyet-i umumiyesiyle temin edebilir”* diyerek Cemiyetin olagelen masraflarının artması sonucu, kuruma yapılacak desteklerin artarak sürdürülmesi gerektiği üzerinde durdu. Oluşturulması düşünülen sivil havacılığın ve hava sanayisinin kuruluşunda sadece devletin değil, vatanseverlerin de destek ve yardımları ile olacağını mesajını verdi. Toplantının gidişatını başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Başvekâlet ve hükümet erkânına arz etmek üzere bir heyet oluşturulması kararı alındı. Ayrıca tayyare kongrelerinde alınan kararların doğruluğunun tetkiki, nizamnamede yapılacak tadilatın tespiti, Cemiyetin işleyişini ve mali durumunu teftiş etmek üzere üç encümen kurulu oluşturulması kabul edildi. Cemiyetin altı aylık faaliyeti bir rapor haline getirilerek Mustafa Kemal Paşaya taktim edildi.¹⁹¹

Cemiyet Reisi Fuat Bey kongre azasına, Cemiyetin kuruluşundan itibaren gerçekleştirilen faaliyetlerle ilgili raporu okudu. Bu rapora göre,¹⁹²

1) 1926 yılında her vilayet ve kaza merkezinde, birçok nahiye ve köyde bir tayyare şubesi faaliyete başladı. Cemiyetin gayesi ile alakadar olmayan kalmadı. Cemiyetin en esaslı gelir kaynağı olan teberruat ve taahhüdât geleceğe kuvvet ve emniyet verecek bir şevk ve hararetle devam etmekteydi.

2) Mahalli kongreler sayesinde, teberruat ve taahhüdât takdire şayan bir dereceyi buldu. Piyango başarılı bir şekilde çalışmaya devam etti. Yılsonunda on

¹⁹⁰ *Vakit*, 28 Teşrinî Sani 1926/28 Kasım 1925, s. 4.

¹⁹¹ *Vakit*, 29 Teşrinî Sani 1926, s.1.3.

¹⁹² *Vakit*, 29 Teşrinî Sani 1926, s.3.

adet piyango keşidesi sonucunda Cemiyete önemli bir hasılat kalmış olacaktı. 1927 yılına ait piyango tertip edilirken, Avrupa piyangolarının tetkik edilmesi ile tecrübelerden de istifade edilerek halkın menfaati adına daha iyi bir plan yapıldı. Plana göre altı ayda bir piyango keşidesi tertip edildi. Rayet-i İntikal kanununun ikramiyelerden alınacak vergiye ait maddesinde ki karar gereği, piyanonun önemini kaybetme tehlikesine karşı, Cemiyet bu vergiyi kendi bütçesinden tesviye etti. Tayyare piyangosuna ait ikramiyelerin bu kanun hükümlerinden muaf tutulmasının, meclis tarafından kabul edileceği ümit edilmekteydi.

3) Millet Meclisi Cemiyetin mesaisini karşılayacak mühim kanunlar kabul etti. Cemiyetin kendi şubeleri arasında ve çeşitli kuruluşlarla yaptığı haberleşme masraflarının, posta icraatından muvaffakiyeti kaldırılmış olan, Donanma Cemiyeti hukukunun Tayyare Cemiyeti'ne devredilme kararı alındı. İstanbul Harikzadegan apartmanlarının Cemiyete tahsis edilmesi, Cemiyetin bazı muamelatının istimlak vergilerinden muvaffakiyeti, ispiro ve meşrubat inhisarı (tekel) hasılat gelirlerinin yüzde beşinin Cemiyete bırakılması hakkında kabul edilen kanunlardan, Cemiyet memnuniyet derecesinde istifade etmekteydi. Yüzde otuzu Hilal-i Ahmer, yüzde yirmisi Himaye-i Etfal Cemiyetlerine verilen fitre, zekât, kurban derilerinin hasılatı oldukça kazançlıydı. Adliye Kâtipliğinden tütün inhisarı muamelesine ait yirmi cins evrak basılarak dağıtıldı. Maarif Vekâletinin yardımı ile Avrupa'ya sipariş edilen Mustafa Kemal Paşa'nın portreleri ile heykelleri, Cemiyete mühim varidat temin edecekti. Şirvan markalı kurşun kalem fabrikasının Türkiye'ye ithal edeceği kurşun kalemlerde firmaya pay vermesine müsaade edildi.

4) Nisan ayında açılan Yeşilköy Tayyare Makinist Mektebi, mesaisine devam etti. Cemiyet adına Avrupa'da tahsil yapan iki gençten başka, sınavla alınan beş öğrenci daha Tayyare Yüksek Mühendis Mektebine gönderildi. Şimdiye kadar satın alınan hava vasıtası ve malzemesi ile yapılan tesis ve inşaatlar, milletin Cemiyete vermekte olduğu önemle doğru orantılı olarak gidiyordu.

5) Cemiyetin fikirleri "Hava Mecmuası" isimli mecmua ile neşredildi. Hazırlanan mecmuanın, mesaisi sık sık yayınlanan tamimlerle tanzim edildi. Bir tayyare bedeli, teberru etmeye muvaffak olan otuz şehir ve kasabanın isimleri birer tayyareye izafe edilerek, muhtelif zatlara tayyare madalyası tevdi edildi.

Fuat Bey, ülkede Türk Havacılığı meydana getirmek için, ihtiyaç olan teşkilatı hedef göstererek, tayyareciliğin gelişmesi için atılması lazım gelen adımları şu şekilde sıralamaktaydı;¹⁹³

- 1) Pilot yetiştirmek için sivil bir mektep açmak,
- 2) Hava Rasıdı teşkilatı yapmak,
- 3) Hava hatları tesis etmek,
- 4) Daimi ve esaslı varidat bulmak için, yöresel kongreler toplamak,
- 5) Tayyare hangarları oluşturmak,
- 6) Mektep tayyareleri almak,
- 7) Sivil hava pilotu yetiştirmek,
- 8) Hava teknik mühendis heyeti yetiştirmek,
- 9) Millete havacılığı anlatmak, Cemiyet çalışmalarını göstermek amacıyla neşriyat oluşturmak,
- 10) Muallimler birliği, Türk Ocakları ve spor teşkilatlarına beyannameler verilerek havacılığı seven bir gençlik yetiştirmek,
- 11) Hava spor kulüpleri açmak,

İkinci Tayyare kongresi, Cemiyet için önemli kararların alındığı, atılması gereken yeni adımların olması gerektiğini göstermesi bakımından önemli bir kongre oldu.

3.1.3. ÜÇÜNCÜ BÜYÜK KONGRE

Tayyare Cemiyeti'nin üçüncü genel kongresinin, 15 Teşrin Sani/Kasım 1928'de toplanacağı Tayyare Cemiyeti başkanı Fuat Bey tarafından yazılan bir yazıyla kazalara tamim edildi.¹⁹⁴ Cemiyet merkezi tarafından Hâkimiyet-i Milliye gazetesi tahrir müdürlüğüne yazılan yazıda, büyük harflerle Tayyare Cemiyeti genel kongresinin 15 Teşrin-i Sani Perşembe günü Cumhuriyet Halk Fırkası binasında yapılacağını, kongre heyetinin muhakkak saat 14.00 da parti binasında olması gerektiğinin ilan edilmesi gerektiği bildirildi.¹⁹⁵

¹⁹³ *Türk Hava Mecmuası*, 1 Haziran 1926, No.1, s. 19.20, *Vakit*, 29 Teşrin Sani 1926, s. 3.

¹⁹⁴ *Türk Hava Kurumu Üniversitesi Kütüphanesi Arşivi*, Tarih, 30 Teşrin Evvel 1928

¹⁹⁵ *THKA*, Tarih, 13 Teşrin Sani 1928, No. 33517

Davet yazısı, başta Büyük Millet Meclisi Riyaseti,¹⁹⁶ Başvekil İsmet Paşa, Büyük Millet Meclisi Reisi Kazım Paşa,¹⁹⁷ Erkânı Harbiye Riyaseti ve Hava Kuvvetlerine, Bakanlıklardan Adliye Vekili Mahmut Esat Bey, Müdafaayı Milliye vekili Abdülhak Bey'e, Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya Bey'e, Hariciye Vekili, Tevfik Rüştü Bey'e, Maarif Vekili Necati Bey'e, Maliye Vekili Şükrü Bey'e, Nafia Vekili Recep Bey'e, İktisat Vekili Rahmi Bey'e, Sıhhiye Vekili Tevfik Bey'e¹⁹⁸ Genel Merkez azalarına,¹⁹⁹ Ankara Matbuat Cemiyetine, Anadolu Ajansına, Türk Ocağı merkezine, yardım Cemiyetlerine, Muallimler Birliğine, Hilal-i Ahmer (Kızılay) ve Himaye-i Etfal (Çocuk Esirgeme Kurumu)²⁰⁰ Cemiyetleri merkezlerine, Piyango müdürü, Fikri Bey'e, Sevk Müdürü, Vâsıf Bey'e, Pul Müdürü, Yusuf Bey'e²⁰¹, Cemiyetin Üçüncü kongresine katılmak üzere gönderildi. Aynı şekilde bir davet mektubu daha Cemiyet genel başkanı Fuat Bey tarafından Tayyare Şubelerine gönderilerek, müesseselerini temsil etmek üzere bir veya iki kişinin kongreye katılmasını istedi.²⁰²

Davet gönderilen Büyük Millet Meclisi'nden, cevaben yazılan yazıda, Meclis Reisinin imzası ile kongreye katılmak üzere, Giresun'dan Kazım Bey, Mardin'den Alırıza Bey, Bayezid'den Halit Bey, Tokat'tan Tevfik Süreyya Bey, Zonguldak'tan Nazif ve Ragıp Beyler, Balıkesir'den Osman Niyazi Bey, Denizli'den Haydar Rüştü Bey, Konya'dan Hamdi Bey, Bilecik'ten Rasim Bey gidecekti.²⁰³ Yine Hava Kuvvetlerinden ve Müdafaayı Milliye Vekâletinden²⁰⁴ kongreye katılacaklarına dair yazı ile Merkez Heyeti Umumi Kâtipliği²⁰⁵ adına katılacak kişiler yazılan cevap yazısı ile Cemiyete bildirildi. Davet yazısı gönderilen her ilin, Cemiyet şubelerinden istenildiği üzere, kongreye katılmak üzere gönderilecek şahısların isimleri kurumun genel merkezine ulaştırılan yazıyla bildirildi. Hilal-i Ahmer Cemiyetini temsilen katılacak olan, Cemiyet kâtibi Doktor

¹⁹⁶ THKA, Tarih, 30 Teşrin Evvel 1928, No. 32508

¹⁹⁷ THKA, Tarih, 30 Teşrin Evvel 1928, No. 32509

¹⁹⁸ THKA, Tarih, 30 Teşrin Evvel 1928, No. 32457

¹⁹⁹ THKA, Tarih, 31 Teşrin Evvel 1928

²⁰⁰ THKA, Tarih, 30 Teşrin Evvel 1928, No. 32507

²⁰¹ THKA, Tarih, 30 Teşrin Evvel 1928, No. 32387

²⁰² THKA, Tarih, 5.11 1928, No. 32803

²⁰³ THKA, Tarih, 14.11 1928, No. 1383/2359

²⁰⁴ THKA, Tarih, 7.11 1928, No. 80839/ 6.11.1928, No.33177

²⁰⁵ THKA, Tarih, 10.11 1928, No. 33326

Asım İsmail Bey ve genel merkez azasından Isparta Mebusu Mükerrerem Beyler olacaktır.²⁰⁶

Üçüncü Tayyare kongresi, Milliyet gazetesinin 16 Teşrinî Sani 1928’de çıkarılan sayısında, “*Uçmak Mücadelesi Yaşamak Mücadelesidir, Büyük Eser*”²⁰⁷ başlığı altında atıldı. Kongre heyeti tarafından, Türk Tayyare Cemiyeti’nin, 1 Kasım 1926’dan 21 Kasım 1928’e kadar olan hesap ve bilançoların teşhis ve tetkikine memur edilen encümenin, Cemiyetin genel merkezinde inceleme yaparak, son iki yıla ait olan bütün muameleyi ve hesapları ile bilançoları teftiş ve tetkikini bitirdi. Tayyare encümenin hazırladığı rapora göre;²⁰⁸

1) Muhterem kongre tarafından Türk Tayyare Cemiyeti’nin 1 Teşrinî Sani 1926 tarihinden 21 Teşrinî Evvel 1928 tarihine kadar olan muamelat-ı hesabiye ve bilançolarının teftiş ve tetkikine memur edilen encümenin Cemiyetin genel merkezinde içtima ederek mezkûr müddete ait bulunan bilumum muamelatı hesabiye ile bilançoları dikkatle teftiş ve tetkik etti. Kaidatı vesaikin intizamı mükemmeliyeti ve alel umum muamelatı hesabiye ile idari hususata müteallık bulunan ciddiye ve bu babtaki vazifemizi tahmil eyledi.

2) İptidadan intihaya kadar tarafımızdan tetkik edilmiş bütün muamelat necip milletimizin, hava kuvvetlerini tezyide matuf bulunan kararıyla bu babtaki ali hesabının bihak icra ve teşmil edilmekte bulunduğunu ifade eylemektedir. Bu karar mahdu ve yüksek bir ruhu ümit eden manzara ile her Türk menfaatine olacağını tabi görmekteyiz.

Bilhassa iftiharla kayda şayandır ki, Türk Tayyare Cemiyeti hesabı tarafımızdan tetkik edilen müddet zarfında cümlemizce matlup olan ve yüksek rakamlar arz eden neticeleri çok az masrafla istihsal eyledi. Alelumun nünabi üzerine dikkat ve ihtimamla işlenmiş büyük milletimizin ve cümlemizin bu babtaki tabi emelleri bi hakkın tatmin edildi. Bunu milletimizin ve kongremizin yüksek vicdan ve nazarları yüksek muvacehesinde teyit eylemekten derin ve vicdani bir huzur duyuyoruz.

²⁰⁶ THKA, Tarih ve numara belirtilmemiş

²⁰⁷ *Milliyet*, 16 Teşrinî Sani 1928

²⁰⁸ THKA, Tarih ve numara belirtilmemiş, (EK-3.4.5.6.7.)

3) *Düzgün ciddi ve mükemmel muamelelatıyla milletin yüksek hissiyatına layık olduğu münayi bilfiil veren Türk Tayyare Cemiyeti'nin encümeni pek mütehessıs eden vezayiti iftiharla daima tezekkür olunacak maziye kemal arz etmekle bulunduğu için tetkik ve teftiş ile hâsıl olan kanaatimiz hemen bütün bunları tekrar etmekten hayran bulunacaktır. Muamlatın tekâmülüinden ciddiyetten matlup olan tezayüdü varidat hususatı da kemaliyle göze çarpmaktadır.*

4) *Şayan-ı takdire müteallik olan muamelat ve hesabatın mükemmeliyet ve intizamı gerek efrad-ı millete gerek cemiyete temin eylediği gaye-i kabil ihmal menafi ise taktirat ile yâd ve çok ince tetkikat ile hâsıl olunmuş bulunan kanaatimizi heyet-i umumiye ye arz eyleriz.*

Türk Tayyare Cemiyeti Riyaseti Hesap Encümeni, Erzincan- Abdullah Bey, Giresun -Kazım Bey, Mardin- Alırıza Bey, İzmir- Kamil Bey, Zonguldak-Latif Bey, İzmir – Münir Bey, Konya –Osman Bey, İzmir – Osman zade Hamdi Bey, İzmir Murahhası Şevki Bey, Isparta Murahhası Nedim Bey²⁰⁹ den oluşmaktaydı. Tayyare Cemiyeti encümeninin raporda belirttiği üzere, Cemiyetin kuruluşundan 1928 yılına kadar geçen süre zarfında kurum, düzgün bir çalışma yapmayla, halkın güvenini kazandı. Bu güvenin sonucunda halk, kuruma yaptığı yardımlarını gittikçe artırdı. Bu durum, kurumun çok maliyet gerektiren meseleleri bile az masrafla halletmesini başarılmasında etkili oldu.

Cemiyet Reisi Fuat Bey, kongrede yaptığı konuşmada, *“Tayyare Cemiyeti, çetin bir milli ihtiyacın bütün milletçe hissedilmesinden doğmuştur... Görüyorsunuz ki efendiler milletler için uçmak ihtiyacı hayati ihtiyaçlarda, uçmak mücadelesi yaşamak mücadelesinden biri olmuştur. Türk Tayyare Cemiyeti'ne yardım eden vatandaşlar vatanın en nazik bir hayat damarına kan sunan fedakârlar bir asrın en karışık bir fenni meselenin içine girerek geleceği sağlam dayanaklara tutturmuş vatan mimarları büyük milli ihtiyaçların nasıl umumi bir teknikle yetiştirilebileceğini gösteren geniş yürekli hamiyetlilerdir. Türk Tayyare Cemiyeti'nin milletin gayret ve fedakârlığına yaraşan bir özen ve duygu ile çalıştığını eserleriyle görmekteyiz. Uçak, mektep, makine gibi türlü şekilde gözlerimize ışın veren bu eserlerin gelecekte daha artması için her vatanseverin*

²⁰⁹ THKA, Tarih ve numara belirtilmemiş (EK-8)

*cemiyeti benimsemesi kâfidir...*²¹⁰ dedikten sonra Cemiyetin iki senelik çalışmasını açıkladı.

Açıklanan bu rapora göre; Cemiyet çalışmaya başladığı tarihten henüz iki sene geçmesine rağmen üye sayısında hızlı bir ilerleme kaydetti ve üye sayısını iki yüz yedi bine ulaştırdı. Bu süre içerisinde kıymeti otuz bin ile yüz elli bin arasında değişen doksan altı Tayyare satın alındı.²¹¹ 1330/1914 yılında Fransa ve İngiltere’ye sipariş edilmiş olan harp gemilerinin inşaat bedeli olarak Donanma Cemiyeti tarafından verilen paranın alınması için Cemiyet tarafından mahkemeye dava açıldı.²¹² 1926 ve 1928 yılları arasında, Tayyare Makinist Mektebi kuruldu. Mektepten yüz yetmiş iki tane makinist yetişti. Bu talebelerden on tanesi tahsil görmek için Fransa’ya gönderildi. Diğer talebeler ise, Askeri Hava Kıtataına tevdi edildi. Kaldırılan Donanma Cemiyeti’nden, Tayyare Cemiyeti’ne devredilen evrakın tetkiki bitirildi. Türk Tayyare Cemiyeti’ne devredilen arsaların satılması ve bazı tahvilin teslimi tamamlandı. Cemiyetin aza sayısı 2700 ‘e ulaştı. Bu azaların taahhütleri yüz doksan dört bin lira tutmaktaydı. Piyango keşidesinden elde edilen gelir devam ettirildi. İane şeklinde ki teberruat devam etti. İki sene içinde atmış dokuz kaza daha birer tayyareye isimlerini koyarak muvaffakiyetlerini gösterdi.²¹³ Tayyarelere, alınan yörenin isminin verilmesi ve isim koyma şenliklerinin yapılması tayyare alınması noktasında teşvik artırıcı bir husus oldu. Taşra şubelerinin sayısı, 1928 yılında 280 oldu. Şubelerde çalışan toplam memur sayısı, 611 kişiyi buldu. Şubelere bir ayda gönderilen meblağın toplamı, yirmi iki bin seksen (22.080) liraydı.²¹⁴

3.1.4. DÖRDÜNCÜ BÜYÜK KONGRE

1930 yılında dördüncü kongresini yapan Cemiyet, çalışmalarına son sürat devam etmekte ve çalışmalarına yenilerini katmaktaydı. Yurt dışına gönderilen talebelerin sayısı, on sekizi buldu.²¹⁵ Tayyare Cemiyeti, 2 Kanuni Sani/ Ocak 1929’da Paris’te toplanan konferansta, Beynelmillel Hava Federasyonu başkanı, Le Compte de La Vaulkx, Türk Tayyare Cemiyeti’ni Hava Federasyonunun yegâne

²¹⁰ BCA, Fon kodu, 030. 0.010.000.000.59.398.13, Tarih,15 Teşrin Sani 1928

²¹¹ Verel,1966,C.1, s. 18. ; *Milliyet*, 16 Teşrin Sani 1928, s. 2.

²¹² *Milliyet*, 16 Teşrin Sani 1928 /Kasım, s. 2.

²¹³ Verel,1966,C.1, s. 18.

²¹⁴ THKA, Tarih ve Numara belirtilmemiş, (EK-9)

²¹⁵ Verel,1966,C.1., s. 19.

resmi temsilcisi olarak tanıdığını Tayyare Cemiyeti Riyasetine arz etti.²¹⁶ Tayyare Cemiyeti bu şekilde, Uluslararası Hava Federasyonu tarafından kabul gördü ve güvenilirliğini bir kez daha kanıtladı. Tayyare Cemiyeti bir yazıyla Federasyon üyeliğini, Başvekil İsmet Paşaya, Belediye Başkanlarına, Milli Müdafaa Vekâletine ve İktisat Vekâletine gönderdi.²¹⁷

“ *Beynelmilel Hava Federasyonu Reisi*

Compte de la Vaultx

Türk Tayyare Cemiyeti Riyasetin

Reis Bf. Hz.

II /Kanunisani/ 1929 tarihinde Pariste İn'ikat eden fevkalade konferansının, ittifakı ara ile Tayyare Cemiyetini Türkiyede yegâne spor ali makamı beynelmilel Hava Federasyonununun yegâne resmi mümessili olarak tanıdığını arz ile kespi şeref eylerim.

Bilvesile ihtiramatı faikamın kabulünü rica eylerim Reis Bf.

İmza

Le Compte de La Vaultx ”²¹⁸

3.1.5. BEŞİNCİ BÜYÜK KONGRE

1932 yılına gelindiğinde, Tayyare Cemiyeti yedinci senesine girdi. Cemiyet beşinci büyük kongresini açarken, bu süre içinde milletin verdiği iane miktarı, kırk milyona yakın olarak açıklandı. Cemiyetin, Türkiye’de sivil havacılığı geliştirmek, pilot yetiştirmek ve bu alanda yatırımlar yapması ve havacılığı yeni nesle sevdirmesi daima minnetle anılacak bir teşebbüs oldu. Bu doğrultuda ilk milli tip tayyaremiz yapıldı. Bu tayyarenin mühendisi, Türk Tayyare Cemiyeti’nin Fransa’da yetiştirdiği talebelerden Selahaddin Reşit Beydi. Tayyarenin motor ve pervanesi haricinde ki tüm aksamaları, Eskişehir ve Kayseri fabrikalarında yapıldı. Türk Tayyare Cemiyeti’nin ilk günden itibaren, Müdafaa-i Milliye Vekâletine

²¹⁶ BCA, Fon kodu, 03.10.00.00.60.403.34.2, Tarih, 5.2.1929

²¹⁷ BCA, Fon kodu, 03.10.00.00.60.403.34.1, Tarih, 5.2.1929, No.4/889

²¹⁸ BCA, Fon kodu, 03.10.00.00.60.403.34. 2, 62/32

verdiği öğrenci sayısı, yüz yetmiş iki tayyare makinisti ve dört tayyare mühendisi olarak yüz yetmiş altı rakamını buldu.²¹⁹

Cemiyetin baş tayyarecisi Vecihi Bey, 1931 yılının Eylül ayında kendi emeği ile meydana getirdiği, Çekoslovakya Servis tekniğinin de kabul ettiği tayyare ile Ankara'dan başlamak üzere, Zonguldak, Sinop, Samsun, Trabzon, Rize, Gümüşhane, Erzincan, Sivas ve Yozgat'a uğrayarak tekrar Ankara'ya döndü. 1931, 1932 yıllarında yetmiş iki şehir ve kasaba birer tayyare satın alındı.²²⁰

3.1.6. ALTINCI BÜYÜK KONGRE

24 Mayıs 1935'de yapılan kongrede, alınan karar gereği, Türk Tayyare Cemiyeti, "Türk Hava Kurumu" olarak faaliyetlerine devam edecekti. Kurum Tayyare Cemiyeti olarak son kongresini yaptı. Bundan sonra yapılacak kongreler artık Türk Hava Kurumu adına yapılacaktı. Bu kongrede yapılan en büyük iş "Türkkuşu" nun kurulması oldu. 3 Mayıs 1935'te kurulan Türkkuşu Mustafa Kemal Paşa tarafından açıldı. On sekiz yaş ile otuz beş yaş aralığında olan bütün vatandaşlara planörlük ve paraşütçülüğü artık Türkkuşu öğretecekti. Bu müessesenin henüz kuruluş aşamasında olmasına rağmen üye sayısı iki yüzü buldu. Bu yıllarda hava filosuna otuz bir tane yeni tayyare alınarak eklendi.²²¹

3.2. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ'NİN GELİR KAYNAKLARI

Yapılan savaşlar neticesinde Türkiye'nin zayıf olan bütçesi ile bir mucize oluşturulmak isteniyordu. Havacılık alanında teknolojik yatırımlar süratle yapılmalı ve tayyareyi bütünüyle vücuda getirecek malzemeyi üreten fabrikalar inşa edilmeliydi. Zira ülkeler artık "Çelik Kanat" adı verilen tayyarelerle savunuluyordu. Mustafa Kemal Paşanın, Türk Tayyare Cemiyeti için en çok güvendiği ve dayandığı kaynak yine yardımsever ve hamiyetperver Türk milleti idi.

Gerekli olan gelirlerin sağlanacağı kalemler, 28 Kasım 1926'da Cemiyetin Cumhuriyet Halk Partisi binasında yapılan, ikinci kongresinde onaylanan nizamnamesine göre;²²²

²¹⁹ Verel,1966,C.1., s. 19.

²²⁰ Verel,1966,C.1., s. 19.20.

²²¹ Verel,1966,C.1., s. 19.20.

²²² *Türk Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi*,1925, s.11

1) Kurum bünyesinde bulunan azaların aylık taahhütlerine (bu azalar Bakanlar, Milletvekilleri, Genel Kurmay başkanı ve başkan yardımcısı, Ordu müfettişleri, Kolordu ve Fırka kumandanları, Müsteşarlar, Büyükelçiler, Maslahatgüzarlar, Şehbenderler ve vekilleri, Hava Kuvvetleri Müfettişleri, Valiler, Kaymakamlar, Nahiye Müdürleri, Şehreminleri ile Belediye Başkanları kurumun doğal üyeleri sayılıyordu.) ilaveten en az beş kuruş aidat vermeyi taahhüt eden her Türk vatandaşı Cemiyete üye olabilirdi. Yabancı uyruklulardan isteyenlere fahri üyelik verilebilirdi. Bu taahhütler, yıllık yirmi dört altını geçerse üst tarafı iane namıyla kabul edildi.

2) Vatandaşların istediği kadar verdiği iane ve teberruat

3) Vasiyet suretiyle Cemiyete bırakılan emval, emlak ve araziden alınan gelir,

4) Cemiyetin maksadını tanıtmak için tertip edilen kara, deniz ve hava seyahatleri, müsabaka ve müzayedeler, müsamere ve umumi eğlenceler ve buna benzer varidat temin edilen tedbirler,

5) Piyangodan elde edilen gelir,

6) Umumi ve hususi bütçeden yapılacak yardım.

Nizamnamede açıklanan kalemler, Mustafa Kemal Paşa tarafından şöyle belirlendi:²²³

1) Fitre, zekât, kurban derileri

2) Tayyare piyangosu

3) Bir kuruşluk Tayyare Cemiyeti dilekçe pulu

4) Sigara paketlerindeki bir tek sigara

5) Ödemiş'te İki cıva madeni işletmesinden elde edilen bütün gelir

6) Askeri terhis tezkerelerinin basımı ve cüz'i bir ücret karşılığında terhis edilecek kişilere verilmesi

7) El ve duvar ilanlarının imtiyazı

8) Uşak Şeker Fabrikası'nın her yıl ki mahsulatı ile Bulgaristan'dan kıışlamak üzere Trakya'ya geçecek ağnamın sahiplerine verilecek kefaletnamelerin

²²³ Gökçen, , s. 65.

makara ve iplik tesis hakkının Türk Tayyare Cemiyeti'ne verilmesi üzerine elde edilecek olan gelir kaynaklarıydı.

Kurumun gelir kaynakları, oldukça geniş tutulmaya çalışıldı. Başta devlet ileri gelenleri, kurumun gelirlerini artırmak için, çeşitli çözüm çareleri aradı. Geleceğin göklerde olacağını Birinci Dünya harbi sıralarında gören Mustafa Kemal Paşa, katıldığı her toplantıda, gittiği her ilde yaptığı her açılış töreninde, Türk halkını havacılık konusunda yüreklendirmeye gayret etti. Mustafa Kemal Paşa, 1 Kasım 1925 yılı meclis ikinci dönem üçüncü toplantı yılını açarken” *Efendiler! Milletimizin müdafaa-yı memlekete gösterdiği alaka-i mahsusa mucib-i şükrandır. Vatandaşların kendi teşebbüsleriyle vücuda getirdikleri Tayyare Cemiyeti az zamanda verdiği semerelerle vasi bir küşayış ümit ettirmektedir*”.²²⁴ sözüyle kuruluşun arkasında devletin destek olduğu kadar, halkın da olduğuna işaret ederek, Cemiyeti Türk halkına mal etmek istedi. Yine Mustafa Kemal Paşa, 8.6.1926'da Anadolu muhabirine verdiği demeçte millete verdiği desteğin devamı olarak, “*Türk milletinin Hava küvetlerimizin takviyesi lüzumunu idrak ve şayan-ı takdir fedakârlıklar ibraz etmesi rüşd-i siyasi ve medenisinin en büyük burhanıdır. Bu vadide delalette bulunan Tayyare Cemiyeti'nin faaliyetini takdir ederim. Cemiyetin sabit ve muayyen gelir bulmak için memleketimizin muhtelif mahallerinde akdetmekte olduğu kongrelerin müsmir bir surette neticelenmesi için bütün vatandaşların sarf-ı gayret edeceklerinden eminim.*”²²⁵ ifadesiyle, açıkça hem milletin vekillerine, hem de halka Cemiyete yardım etmeleri konusunda çağrıda bulundu.

Mustafa Kemal Paşa,1927 yılında otuz altı saatten fazla bir süre zarfında irat ettiği büyük eseri “Nutuk” un telif hakkını da Türk Tayyare Cemiyeti'ne bağışladı. Cevat Abbas Beyden sonra, Cemiyet başkanı olan Fuat Bey, 1 Şubat 1928'de sunmuş olduğu, 51. genelgede söz ettiği üzere; Mustafa Kemal Paşanın tarihi Nutuklarının, Türkiye'de basım ve dağıtım hakkının, kuruma verilmesini uygun bulunduğunu açıkladı. İlk basımı bitmek üzere olan ve beş yüzden fazla sayfa tutan eserde, Türkçe eserlerin basımında çok az kullanılan vereje kâğıt kullanıldı. Eserin giriş sayfasında, Mustafa Kemal Paşanın imzasının yanında bir

²²⁴ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri,1981, C. I., s. 361.

²²⁵ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri,1981, C.III., s. 118; *Vakit*, 9 Haziran 1926, s. 1.

portresi ve sonunda da on adet harita bulunmaktadır. Türk Tayyare Cemiyeti, Büyük Nutuk adlı eserden ilk olarak yüz bin adet bastırdı. Bu basımın haricinde iki bin adet lüks nüsha çıkartıldı. Ayrıca bir kutu içinde muhafazası sağlanan on adet lüks nüsha, güderi ipek içli ciltli, üzerine Türk usulünde süslenmiş gümüş kabartma olarak iştirilmiş şekilde dağıtımına hazırlandı. Lüks basımı yapılan eserden, Mustafa Kemal Paşa ile birlikte, Büyük Millet Meclisi Reisi, Başvekil ve Genel Kurmay başkanına sunulurken bir tane de Devrim müzesine hediye edildi.²²⁶

Türk Tayyare Cemiyeti teşkilatlarına gönderilen genelgeye, bir de cetvel iştirildi. Cetvele istenilen miktarda eser yazılarak, on beş gün içinde Cemiyet merkezine gönderilmesi istendi. Bu cetvele göre eserin basım şekline göre fiyatları belirtildi. Buna göre eser,²²⁷

Güderi ciltli lüks nüshalar	500 TL
Şağren kutu içinde lüks Japon kâğıdına matbu olanlar	50 TL
Kutusuz matbu olanlar	45 TL
Meşin ciltli kutu içinde, lüks Japon kâğıdına matbu olan	25 TL
Mezhip kapaklı lüks kâğıda matbu nüshalar	10 TL
Normal nüshalar	5 TL

Karşılığında şubelere satışa sunulmak üzere gönderildi.

3.2.1. CEMİYET NAMINA ÇIKARILAN KARARNAMELER

Cemiyetin fahri başkanı, Başvekil İsmet Paşa, kurumun ilk kongresini açarken yaptığı açılış konuşmasında, Cemiyetin kuruluşunun vatanperverlerin şahsi kıymetlerini ifade eden bir gelişme olmadığını, bütün milleti kapsayan esaslı bir muvaffakiyet olduğunu ifade etti. İsmet Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın sene başı açılışındaki nutkunda değindiği ve bütün vatanperverlerin yanında Büyük Millet Meclisi Vekillerinin de hava savunması konusunda yapılması gerekenleri üzerlerine vazife olarak bilmelerini ve bu konuda fikir teatisinde bulunmalarını takdire şayan kıldığını hatırlattı.²²⁸

Milletvekilleri üzerlerine vazife olarak bildiği hava savunması için, çeşitli çareler arama gayreti içerisinde buldukları çözümleri, vakit kaybetmeden hayata

²²⁶ Verel, 1966, s. 65.66.

²²⁷ THKA, (EK -10)

²²⁸ *Tayyare*, 31 Teşrin-i Evvel 1925, No. 9-10, s. 3.4.5.

geçirmek için meclise önergeler verdi. Meclisten çıkarılan kararnamelerle, konuya çözüm getirilmeye çalışıldı. Konuyla ilgili olarak, Cemiyet merkezinin ve şubelerinin evrak gönderip alma konusunda ki harcamaları göz önünde tutularak, Muş milletvekili İlyas Sami Bey ve sekiz arkadaşı bu konuda bir teklifte bulundu. Teklifte 5-27-295 sayılı kanun ile 9.11.1925'te, Himaye-i Etfal ve Hilal-i Ahmer Cemiyetleri ile İtibar-ı Milli Bankasının merkez ve şubeleri ile yararlandıkları posta kanunu muafiyet kısmının, 4. Fıkrasından Türk Tayyare Cemiyeti'nin de istifa ettirilmesine dair bir yasa tasarısı, Dâhiliye Vekâletine sunuldu.²²⁹ 9 Kasımda Meclise sunulan kanun tasarısı, hızlı bir şekilde 11 Kasımda yürürlüğe konularak,²³⁰ Tayyare Cemiyeti'nin de mezkûr Cemiyetler gibi posta kanunundan yararlanması sağlandı.

Himaye-i Etfal, Hilal-i Ahmer ve Türk ocakları gibi amacı hayır olan Tayyare Cemiyeti'nin de kırtasiye masrafları için, 17 Mart 1928'de meclise sunulan bir kararnamede,

“ Kararname

Himaye-i Etfal Tür Ocakları Hilal-i Ahmer ve Tayyare Cemiyeti gibi cemiyet-i Hayriye tarafından masraf-ı kırtasiyenin asgari bir hadde ettirilmesi mülahazasıyla ihtiyaçlarının Maliye Vekâletinin umum ve devair namına yaptığı mübayaat meyanından satın alınmasını talep edilmiş ve bu şekil hazinece fabrikalardan yapılacak mübaayatın daha muvaffik şeraitle tedarik edilebilmesini mucip bulunmuş olduğundan mezkûr cemiyetlere ait levazım-ı kırtasiyenin süratle temini Maliye Vekâleti celilesinin 17 Mart 928 tarih ve 10556 numaralı tezkiresiyle vuku bulan teklifi ve İktisat Vekâleti celilesinin 4 Nisan 928 tarih ve 2141/77 numaralı mütaalanamesi üzerine icra vekilleri heyetinin 11 Nisan 628 tarihli icraatında tasvip ve kabul olunmuştur.

11Nisan 628

Reisicumhur Mustafa Kemal Paşa

Hariciye Vekili, Dâhiliye Vekili, Müdafaa-i Milliye Vekili, Adli Vekil, Baş Vekil, Maliye ve Muavenet İçtima Vekili, Nafia Vekili, Maarif Vekili, Maliye Vekili”²³¹

²²⁹ BCA, Fon kodu, 030.0.010.000.000.7.43.6.1, Tarih,13 Teşrini Sani 341 (EK 11)

²³⁰ BCA, Fon kodu, 030.0.010.000.000.7.43.6.2, Tarih,11.11.341

²³¹ BCA, Fon kodu, 30.0.18.01.01.21.28.005, Tarih,11 Nisan 928

Cemiyete ait kırtasiye masraflarının Maliye Vekâleti tarafından bir kararname ile üstlenmesi kabul edildi. Osmanlı Devleti zamanında kurulan ve Cumhuriyet döneminde kaldırılan Donanma Cemiyetinin gelirlerinin de Tayyare Cemiyeti'ne aktarılması kurum için önemli bir gelir kaynağı oluşturdu.²³²

Başvekâletten Maliye Vekâletine, 1.1.1927 tarih ve 33/ 1405/3062 numaralı bir yazıyla, Türkiye'de Tayyareciliğin layık olduğu cihetle ilerleme kaydetmesi için yeni bir gelir kaynağı oluşturacak olan, tedavülden kaldırılan kıymetleri Maliye Vekâleti tarafından ref edilen evrak, evlenme cüzdanı, gümrük evrakı, icra tebligatları gibi değerli evrakların satışının, Tayyare Cemiyeti'ne verilmesi isteniyordu.²³³ Tütün inhisar vergi idaresine ziraat erbabı, tüccar ve maliye görevlileri tarafından akdedilmiş ve İnhisar talimatnamesinde belirlenen evrakın ve medeni kanunun kabulünden önce uygulanan icra tebligatları, evlenme defter ve cüzdanlarının satış hakkının Türk Tayyare Cemiyeti'ne ait olduğu kabul edildi.²³⁴ 1927 ve 1928 yıllarında Cemiyet kıymetli evraktan, üç yüz otuz beş bin lira kazandı.²³⁵

“ Maliye Vekâletince kıymetleri ref olunan kıymetli evrak;

<i>Kıymeti</i>	<i>Kıymeti</i>
<i>15 icar mukavelenamesi</i>	<i>5 istifanname</i>
<i>15 resen icar ve ihtar mukavelenamesi</i>	<i>5 tediye-yi yemin ihbarnamesi</i>
<i>5 vekâletname-i umumisi</i>	<i>5 protesto name</i>
<i>5 vekâletname-i hususi</i>	<i>5 İnce parşömen kabına adl</i>
<i>5 resen senet</i>	<i>varakası</i>
<i>5 ferağ vekâletnamesi</i>	

Kanun-ı Medeniyenin (evlenme) Muamelatına Mahsus Evrak Defter ve cüzdanları

<i>Kıymeti</i>	<i>Kıymeti</i>
<i>5 Evlenme Beyan kâğıdı</i>	<i>5 izin kâğıdı</i>
<i>5 evlenme ittihaz kâğıdı</i>	<i>5 nüfus memurluğuna ihbar kâğıtları</i>
<i>5 evlenme ilan kâğıdı</i>	<i>500 evlenme sicil defteri (yüz sayfalık)</i>
<i>5 evlenme muvafakat kâğıdı</i>	<i>250 evlenme sicil defteri (elli sayfalık)</i>

²³² *Türk Hava Mecmuası*, 1 Haziran 1926, Sayı.1, s. 19.

²³³ BCA, Fon kodu,030.0.010.000.000.3.14.25.2 Tarih,1.1.1927, No.33/1405/3062

²³⁴ BCA, Fon kodu,030.0.010.000.000.3.14.25.3 Tarih,5.1.1927, No.6/67

²³⁵ *Milliyet*, 16 Teşrin-i Sani 1928, s. 2.

Kıymeti*500 evlenme cüzdanı (birinci sayfa)**250 evlenme cüzdanı (ikinci sayfa)**100 evlenme cüzdanı (üçüncü sayfa)***Gümrük evrakı****Nevi****Kıymeti***İthalat Beyannamesi*

5

İhracat Beyannamesi

5

Ticaret-i dâhiliye Beyannamesi

5

İthalat vapur manifestosu

5

İthalat yelken manifestosu

5

İhracat vapur manifestosu

5

İhracat yelken raporu

5

Şimendifer Beyannamesi

5

Hudut Beyannamesi

5

Vapur

5

Yelken

5

Teslim şimendifer

5

*Aktarma emtiası*1 ”²³⁶

Kurum, yukarıda görüldüğü üzere Maliye vekâleti tarafından kıymetleri ref olunan evraktan yararlandı ve bu evrakların satışından elde edilen gelir Türk havacılığı için yerine getirilmesi lüzum görülen teşebbüsler için harcandı.

Cemiyet, tütün, tekel ürünleri ve damga²³⁷ vergisinden muaf tutularak önemli bir giderden kurtarıldı. Tiyatro, sinema gibi eğlence yerlerine ait giriş ücretlerine, beş kuruş gibi cüzi bir miktar vergi konularak, Tayyare Cemiyeti’ne bırakıldı.²³⁸ Trakya bölgesinde işletilen tütün inhisar idarelerindeki tütün ziraatının, Tayyare için teberruata dönüştürülmesi, 28.04.1927’de kabul gördü ve bu

²³⁶ BCA, Fon kodu, 030.0.010.000.000.3.14.25.4, Tedavülden kaldırılan evrakların Türk Tayyare Cemiyeti’nin kullanması

²³⁷ BCA, Fon kodu, 030.10.00.00.60.403.32, Tarih, 15.9.928, No.3750

²³⁸ Seçil Akgün Karal, Murat Uluğtekin, “Kuruluşunun İlk Yıllarında Türk Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu)” Cumhuriyetin 80.Yılına Armağan, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yay., Ankara, 2004. s. 40.

tebberruattan elde edilen gelirin yüzde dokuzunun (% 9) Tayyare Cemiyeti şubelerinin masrafları için kullanılmasına karar verildi.²³⁹

Devlet için düzenli gelirlerden olan, el ve duvar duyuruları, damga harçları, kurum yararına ayrıldı. Tekel maddesi olarak tütün-sigara gelirlerinden, her bir sigara paketinden bir sigara bedelinin, Türk Tayyare Cemiyeti'ne verilmesi kararlaştırıldı. Uşak şeker fabrikasının her yıl ürettiği ilk parti şekerin bedeli, askerlik terhis belgelerinden cüzi miktarda bir yüzdelik gelir, İzmir'in Ödemiş ilçesinde bulunan Küre ve Bağcılar bölgesindeki iki cıva madenin işletme gelirleri de Tayyare Cemiyeti'ne verildi. Bu iki madenin gelirleri daha önce kaldırılmış olan Donanma Cemiyetine aitti.²⁴⁰

Tayyare Cemiyetine elde edilen gelirlerden önemli olan bir kalem de Kuruma devredilen arsa ve apartmanların satışından elde edildi. Ankara'da mübadil Rumlardan Küpeci oğlu Anastas ile Aleksandros'tan terkedilmiş arsanın, İzmir Tayyare Cemiyeti'nin istimlak ettiği arsa karşılığı olmak üzere mübadil yapıldı.²⁴¹ 16 Ağustos 1928'de çıkarılan bir kararname ile Bilad-ı Yunus (Bursa) halkına bırakılmış bulunan vakfa ait, 471 dönüm araziden, köye uzak ve üç evlik yerden ibaret olan bölümünün, ziraat yapılamadığı ve İstanbul- Eskişehir- Çanakkale hava hatları için askeriye açısından önemli olmasına karşılık, arazinin kullanımının, Tayyare Cemiyeti adına ihalesi yapıldı. Arazinin Müdafaa-i Milliye adına bir heyet tarafından takdir edilen beş bin lira bedel karşılığında satın alınarak, Cemiyete verilmesine karar verildi.²⁴² Yine Çanakkale'nin Tire ilçesinde, Cezayirli Gazi Hasan Paşa Vakfı'na ait zaviyenin etrafında bulunan, dönümüne on lira bedel biçilen yirmi dokuz dönüm arazinin, Mecliste 12 Ağustos 1928'de çıkarılan bir kararname ile Tayyare Cemiyeti'nin tasarrufuna verilmesi kararlaştırıldı.²⁴³ Tayyare Cemiyeti yararına olacak arazi, vakıf ve metruk binalar uygun fiyatlarla kurumun kullanımına açıldı. Açılacak olan Cemiyet şubeleri için onarılan binalar, çıkarılan kararnamelerle kullanıma hazır hale getirildi.

²³⁹ THKA, Tarih, 2.5.1927 No.10820

²⁴⁰ Akgün Karal, Uluğtekin , 2004, s. 39,

²⁴¹ BCA, Fon kodu, 030.0.018.001.001.30.55.5, Tarih, 6 Eylül 928

²⁴² BCA, Fon kodu, 0.30.0.18.01.01.030.53.019, Tarih,16.8.928

²⁴³ BCA, Fon kodu, 030.0.018.001.001.30.51.017, Tarih,12 Ağustos 928,

Tayyare Cemiyetine devredilen Harikzadegan apartmanlarının gelirinin, Kuruma tahsisi hakkında ki kanunların, kabul ve tasdik edilmesiyle bu apartmanlardan birikmiş olan hasılat, 1926 yılında seksen bin lirayı buldu. Apartmanlardan bir senede otuz bin lira hasılat beklenmekteydi.²⁴⁴ Kara ve hava gümrük depolarda sahipsiz kalan veya kaçak olması sebebiyle el konulan ve biriken eşyalar, 13 Mart 1927’de Gümrük kanununun 43. Maddesinde belirlenen kurallara göre çıkarılan bir kanunname ile Tayyare Cemiyeti’nin kullanımına bırakıldı.²⁴⁵

3.2.2. CEMİYETE GELİR BULMAK AMACIYLA DÜZENLENEN SOSYAL ETKİNLİKLER

Cemiyet, havacılık alanında Türkiye semalarını hareketlendirmek ve bu idealini daha ileriye taşımak amacıyla, sürekli olarak gelir bulmak çabası içinde çeşitli sosyal etkinlikler düzenledi. O dönemin tayyare fiyatlarına bakıldığında, en düşüğü ağaç ve bezden yapılan tayyarelerin fiyatı on bin liraydı.²⁴⁶ Hava savunmasında ve sivil havacılıkta bir veya iki tayyareyle olunamayacağı gibi, daha çok tayyare satın alınmalı veyahut en çok istenilen şekliyle tayyare kendi ülkemizde üretilmeliydi. Dolayısıyla, oldukça yüksek sermaye ihtiyaç vardı.

Cemiyet mensupları, bu münasebetle buldukları her çözümü tartışarak uygulamaya açtı. Buna örnek teşkil edecek sosyal faaliyetler oluşturuldu. Bu amaçla, İstanbul Beyoğlu Tayyare Cemiyeti, Galatasaray ve Fener Bahçe spor kulüpleri şerefine bir ziyafet düzenledi. Galatasaray ve Fener Bahçe Futbol Kulüpleri, Tayyare Cemiyeti için bir futbol maçında karşılaşacak ve elde edilen hasılat kuruma verilecekti. Tayyare Cemiyeti menfaatine düzenlenecek bu futbol maçı için, Fener Bahçe, Galatasaray Kulüpleri adına Ali Sami ve Ali Naci Beyle görüşmeler yapıldı. Görüşme neticesinde, 12 Haziran Cuma günü saat altıda, Taksim Stadyumunda Galatasaray- Fener Bahçe birinci futbol takımları karşılaşmasına karar verildi. Tayyare Cemiyeti, gösterilen bu vatanperverliğe teşekkür olarak, alınacak tayyareye “Galatasaray Fener Bahçe Tayyaresi” adını izafe etme kararını aldı. Tayyarenin bir kanadı Galatasaray kulübünün rengine diğer bir kanadı da Fener Bahçe kulübünün renklerine boyanacaktı.²⁴⁷

²⁴⁴ *Türk Hava Mecmuası*, 1 Haziran 1926, Sayı.1, s.19.(Fuat Bulca’nın konuşmasından)

²⁴⁵ Akgün Karal, Uluğtekin, 2004, s. 46.

²⁴⁶ *Tayyare*, 15 Kanuni Evvel 1925, No.12-18, s. 2.

²⁴⁷ *Vakit*, 5 Haziran 1925, s.3.

1925 yılı Haziran ayının ilk haftası, Türk Tayyare Cemiyeti Ankara'da icra edilecek at yarışının tertip ve düzenini sağlamak üzere, Ertuğrul mebusu, Doktor Fikret Beyin başkanlığında bir komisyon oluşturuldu.²⁴⁸ 19.6 341/1925 tarihli çıkarılan bir kararname ile,²⁴⁹

“ *Umur-ı Muhasebe Umumiyesi*

2.4

KRARNAME

Madde 1- Tayyare Cemiyeti namına Ankara'da icra olunacak at koşusu masrafına verilmek üzere Ziraat Vekâlet-i Celile'si hesabına mal sandığından akd olunan iki bin liranın varidat bütçesinden (At koşusu hesabına Ziraat Vekâletinden verilmek) namıyla yeniden açılacak on sekizinci faslına ve mukabilinin fevkalade masraf bütçesinden (Tayyare Cemiyeti namına icra olunacak at koşusu masrafı) namıyla keza yeniden açılacak beşinci faslına terakkim ve ilavesine mezuniyet verildi.

Madde 2- İş bu kararnamenin icrasına dâhiliye vekili memurdur.

19.6.341

Türkiye Reis-i Cumhur

Mustafa Kemal Paşa

Dâhiliye Vekili

Baş Vekil

İsmet²⁵⁰

Kurum adına düzenlenecek bu yarışlar için yapılacak olan harcama iki bin lira olarak belirlendi. Bu harcamaların karşılanması Ziraat Vekâletine bırakıldı. Dâhiliye Vekâletinden gönderilen cevap yazısında, kararnamede istenilenlerin bir ay içinde tasdik olunacağına dair bilgi verilmekteydi.²⁵¹ Ankara'da düzenlenen at yarışlarına katılan Başvekil İsmet Paşa gereken hassasiyeti göstermekle beraber, gösteri esnasında ki düzen ve intizamla bizzat ilgilendi. Tayyare Cemiyeti'nin düzenlediği at koşusunda, süvarilerin yaptığı başarısız gösteri hakkında İsmet Paşa'nın Müdafaa-yı Milliye Vekiline yazdığı, 7 Haziran 341 tarihli bildiriye konuyu göz ardı etmediği görülmektedir. “*Cuma günü Tayyare Cemiyeti'nin tertib*

²⁴⁸ *Tayyare*, 21 Mayıs 1341, No.7, s. 20.

²⁴⁹ BCA, Fon kodu, 30.0.011.001.15.27.17. 4, Tarih,9.6.341

²⁵⁰ BCA, Fon kodu, 30.0.011.001.15.27.17. 4, Tarih,9.6.341

²⁵¹ BCA, Fon kodu,30.0.011.001.15.27.17 5, Tarih,7.06.1341

ve icra ettiği at koşusu esnasında üniformalı zabitanaya mahsus manialı yarış var idi. Süferanın ve azim bir halk kütesinin önünde heyet-i zabitanımız manialardan nasıl geçtiğini ifade etmeye hicab ederim. Bazıları mani önünde düştü. Bazıları atını kaçırdı. Bazıları mania hayvanlarını hiç süremedi ve sonra kavaide adem-i riayetten birinin de ihracına lüzum görüldü. Cumhuriyet ordusunun şan ve şerefini adi ihmalleriyle yar u ayar nazarında düşürmekten tevakki etmek daima iltizam buyurduğunuz bir nokta-i nazar olduğundan arz-ı malumatı vazife addettim. Bittabi bu yarışlara zabitanın iştiraklerine sarf-ı nazar edilemez ve edilmemelidir.”²⁵² Şeklindeki ifadesi ile at yarışlarına verilen öneme atıfta bulundu.

Bir başka sosyal faaliyet olarak, Bahriye Vekili İhsan Beyin uhdesinde, hasılatı Tayyare Cemiyeti ve Deniz Sporlarına ait olmak üzere, 9 Kasım 1925'te deniz yarışları tertip edildi. İstanbul Moda koyunda yapılan deniz yarışlarına, Ertuğrul, Burak Reis, Söğütlü ismi verilen resmi gemilerin yanında, Bahriye Vekâletine ait birçok istimbot ve motorlu tekne getirildi. Katılan seyirciler için vapurlar tahsis edildi. Yarışlarda, Tayyare Cemiyeti adına hazırlanan bağış kutularına, yarışlara katılan halk, teberruatta bulundu. Yine bu yarışlar sırasında halkı coşturtmak amacıyla havadan tayyare gösterisi yapıldı.²⁵³

3.2.3. CEMİYET REİSİNİN TEŞVİKİ İLE BAŞLATILAN “HER İLİN ADINI TAŞIYAN TAYYARE” KAMPANYASI

Türk Tayyare Cemiyeti'nin kuruluş haberini veren Hâkimiyet-i Milliye gazetesi, “*Büyük Millet Meclisi Yardımın Alemdarlığını Deruhte Etmiştir.*”²⁵⁴ başlığını atarken, Vakit gazetesi “*Kuvay-ı Havaiyeye Yardım*”, Vatan gazetesi “*Meclisin Hediyesi*” ana başlığı altında “*Bir Tayyare Alınması İçin Bir Takrir Hazırlandı*”²⁵⁵ alt başlığını attı. Devlet ileri gelenlerinin kuruma destek vermesi, bir tayyare alma seferberliğini başlattı. Yardımsever Türk Milleti her konuda olduğu gibi bu konuda da kurumu yalnız bırakmayarak, tayyare alma seferberliğine gönülden katıldı.

Cemiyetin ilk Reisi Cevat Abbas Bey, kurum ile halkı kaynaştırmanın yollarını aradı. Devletin kurduğu her kuruluşun, ülkenin ve milletin gelişmesi ve

²⁵² BCA, Fon kodu,030.0.001.000.000.1.3.7, Tarih, 19.6.341

²⁵³ *Tayyare*, 15 Teşrin-i Evvel 1341/ Ekim 1925, No. 8-14, s. 5.

²⁵⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Şubat 1925

²⁵⁵ *Vatan*, 17 Şubat Salı, s. 1.

ilerlemesi için önemli bir adım olduğunun üzerinde durarak, bu müesseselerin milletin malı olduğuna dikkat çekmek istedi. Bulduğu bir yöntemle valilikleri harekete geçirdi. Buna göre, iller arasında rekabet oluşturularak 10.000 TL toplayıp Cemiyete gönderen, her şehir, kasaba, köy kendi adını taşıyan bir tayyareye sahip olabilecekti. Vatandaşlar bile, durumdan yararlanıp, kendi ismini taşıyan bir tayyare görme bahtiyarlığına erişme imkânı bulabilecekti.²⁵⁶ Valilikler, plan çerçevesinde halk arasında tayyare kampanyaları başlattı. Millettin bağışlarıyla alınan tayyarelere alınan ilin adı verildi. Bu yarış halk arasında ilgiyle karşılandı.

Türk milletine fikir olması için, hazırlanan bir beyanname ile o döneme ait bazı tayyare fiyatları yayınlandı. Buna göre,²⁵⁷

<u>Bir mektep tayyaresi</u>	<u>Fiyatı</u>
Ağaçtan ve bezden ise	10.000
Madeni Yunkers keşif tayyaresi	34.500
Madeni Rurbah keşif tayyaresi	55.900
Madeni Rurbah avcı tayyaresi	47.000
Madeni Yunkers Avcı tayyaresi	38.000
Nivapor Avcı tayyaresi	25.000
Yarım madeni “Bereke” iki beşlik keşif tayyaresi	30.000

Büyük Millet Meclisi üyeleri de bu yarıştan geri kalmadı. Anadolu halkının yardım heyecanına kayıtsız kalmayan vekiller, vekil başına yüz yirmi beş lira toplayarak, meclis namına tayyare alınması çalışmalarını yürüttü.²⁵⁸ Halk ve yönetim kadrosunun, ülkenin geleceği konusunda nasıl tek yürek olunabildiğini ve göklerdeki bağımsızlık için birlikte nasıl çalışılması gerektiğini gösterdi. Alınan karar üzerine, Cemiyetin bütün şubelerine gönderilen tamim neticesinde, Tayyare Cemiyeti Başkanı Cevat Abbas’ın başlatmış olduğu Tayyare alınması kampanyası ile her tayyareye satın alan bölgenin ismini koyma girişimi kısa zamanda semeresini gösterdi.²⁵⁹

²⁵⁶ Hürkuş, 2000, s. 178

²⁵⁷ *Tayyare*, 15 Kanuni evvel / Aralık 1925, No. 12-18, s. 3.

²⁵⁸ *Tayyare*, 21 Mayıs 1341, No. 7, s. 19.

²⁵⁹ *Vakit*, 18 Haziran 1925

Her ile bir tayyare kampanyası sayesinde kongre raporlarına göre alınan tayyare sayısı;

1926-1928 yılları arasında	96 Tayyare
1928-1930 yılları arasında	150 Tayyare
1930-1932 yılları arasında	72 Tayyare
1932-1935 yılları arasında	31 Tayyare ²⁶⁰ satın alındı.

Satın alınan bu tayyarelerin her birine halkın iştirakıyla isim koyma törenleri yapıldı. Törenler, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı ve 30 Ağustos Zafer Bayramına denk gelecek şekilde yapıldı. Tayyare alma sevinci, milli bayramlarla birleştirilince hissedilen mutluluk ikiye katlanmış oldu. ²⁶¹

3.2.3.1. İLK TAYYARE, “CEYHAN” TAYYARESİ

Cevat Abbas Beyin başlattığı kampanya neticesinde kendi adına bir tayyare alma bahtiyarlığına kavuşan ilk belde Adana'nın Ceyhan ilçesi oldu. Ceyhan halkı cemiyet reisinin vermek istediği şeref nişanesini takmak için topladığı 10.000 TL'yi telgrafla gönderirken şu sözleri yazıyordu,

“Ankara Tayyare Cemiyeti Riyaset-i Aliye'sine

Ceyhan üç gündən beri heyecanlı tezahüratı vatan pervaneye cevelengah olmuştur. Tayyarelerin ehemmiyetine dair Adana Halk Fırkası Mutemedi Doktor Fazıl Berki Bey tarafından verilen hitabeler halkın hissiyat-ı hâkimiyetini cuş ve huruşa getirmiş numune-i imtisal olmağa layık bir derecede teberruat vaki olmuştur. Fedakâr ahalimiz tavsif olunmaz müsratle beş tayyare almaya karar vermiş ve başta ağniyamız bulunduğu halde her sınıfın gösterdiği hamiyet şayan-ı müfhirat-ı levhalar tersim etmiştir. Galeyan vatanperverane köylere dahi ve hatta esar-ı seyyareye sirayet etmiş bilhassa bazı fikranın iştiraki müsret yaşları dökülmesine sebep olmuştur. Tayyare meselesi efkâr-ı umumiyeyi cidden alakadar eylemiş ve otuz zat ellişer, otuz altı zat yüz, altı zatta yüz ellişer lira verdi. Semalarda hâkimiyetimizi temin ettirecek olan Kuvay-ı Havaiyemizi en evvel kazamızdan ilk Tayyare ihda olunması arzusu ve ziraat mevsimi olduğu için nakde

²⁶⁰ Verel,1966,C.1, s. 18.19.

²⁶¹ Tayyare, 31 Ağustos 1341, No.5, s. 19.

olan ihtiyaç tercih edilerek şu zamanda gösterilen fedakârlık sayesinde derhal bir numrulu Ceyhan tayyaresi için on bin liralık çek bugün merkeze gönderilmiştir. İstiklal harbinde fedakârlık göstermiş olan halkımız tayyare vazife-i vataniyesinde fiilen birinciliği ihraz etmiş olmakla iftihar ve tayyaremizin icraatına ve bütün vatandaşlarımızın hassaten zenginlerimizin daimi hamiyetde galayanına intizar eğlediğimiz mual ihtiram maruzdur.

<i>Azadan</i>	<i>Azadan</i>	<i>Ceyhan Tayyare Cemiyeti</i>
<i>Meclis İdaresinden</i>	<i>Belediye Reisi</i>	<i>Müftü Hacı Halil Yusuf Ziya</i>
<i>İbrahim Hakkı</i>	²⁶²	

Ceyhan halkı yapılan teberruda, elli bir bin altı yüz doksan beş lira toplayarak, beş adet tayyare taahhüdünde bulundu. Ceyhan halkının yoğun çalışmaları sonucu, 10.000 TL'nin Tayyare Cemiyetine telgrafla gönderilmesi ile alınacak tayyareye, "Ceyhan" Tayyaresi ismi verilmesi istendi. Tayyare alınması için, teberruatta bulunan Ceyhan halkını taltif etmek maksadıyla, kurumun düzenlemiş olduğu isim koyma töreni neticesinde, tayyareye "Ceyhan Tayyaresi" ismi konuldu.²⁶³ Ceyhan halkının Cemiyet adına yaptığı teberruat ile kuruma alınan ilk tayyare, Ceyhan Tayyaresi olmuş oldu. Ceyhan tayyaresi İtalyan Alsado fabrikası tarafından imal edilen 300PS (Beygir) gücünde 59 tipi Fiat motorlu bir tayyareydi.²⁶⁴

Ceyhan tayyaresi, Vecihi Beyin anılarında, 27 Mayıs 1925'de, "İstanbul'a gelen tayyareyi almaya ben gittim. Tayyarenin meydana nakli, malzemenin hazırlanması montajı, boyaları, Ceyhan yazılarının yazılması işleri on gün içinde ikmal edilerek bitirildikten sonra 7 Haziran 1925 Pazar günü Ankara'ya uçtuk. Ankara'da bu tayyarenin durumu sembolik bir mana taşıdığı için cemiyet idare heyetinin aldığı kararlarla teslim alma tecrübelerine büyük ehemmiyet veriliyordu. Bu münasebetle esaslı bir program hazırlandı. Şubelere tamimler gönderilerek Şube idarecileri merkeze davet edilmişti. Atatürk, vekiller heyeti, Genel Kurmay Başkanlığı, Milli Müdafaa Vekâleti, yüksek kademe erkânı ve Hava Müsteşarlığı mensupları, Ankara Valisi, Vilayet ve Kaza mülki amirleri,

²⁶² *Tayyare*, 21 Mayıs 1341, No.7, s. 23

²⁶³ *Tayyare*, 31 Ağustos 1341, No.5, s. 21.

²⁶⁴ Hürkuş, 2000,s. 178.

Belediyeler, Bankalar ve bütün Ankara eşrafı ve halk bu mutlu tecrübe gününün davetlileri idi... 17 Haziran 1925 günü bu sahaya (Ankara tayyare meydanı) benzeri görülmemiş büyük bir halk topluluğu birikmişti. Bütün davetliler hazır olarak hava gösterisi programının gösterisine başlandı. ”²⁶⁵ şeklinde geçmektedir.

Ceyhan tayyaresi, Vecihi Bey komutasında, makinist İrfan Bey ile birlikte, 20 Haziran 1925’te gerçek sahiplerine gösterilmek üzere havalandı. Konya tayyare meydanına inen tayyareyi, Konya halkı bayram havası içinde karşıladı. Konya’dan sonra tayyarenin rotası Adana oldu. Tayyare Ceyhan’a indiğinde, bölge halkı, kadın erkek her kes kendi eserleri olan Ceyhan Tayyaresi ile uçmak istediklerini dile getiriyordu. Ceyhan tayyare meydanında oluşan kalabalık, arttıkça halk kendi içinde yeni bir bağış kampanyası başlatıyordu. Tayyare, geri dönüş yolunda tekrar Adana’ya indiğinde, onu bekleyen kalabalığın sayısı daha da artmıştı. Ceyhan Tayyaresinin yaptığı akrobasi uçuşları, halkı heyecanlandırdıkça genç ihtiyar herkes yaşına bakmaksızın uçmak istiyordu.²⁶⁶

Uçmak isteyen ihtiyar bir köylü, Pilot Vecihi Beyin yanına sokularak, *“Evlat ben bir fakirim, acaba ben de uçabilir miyim? Bu soruya karşı sarsıldım... Fakir mi? Kim fakir baba? Türk mü? Acaba Türk’ten gani var mı? Onun aktıkça damarlarını şişiren mebzul kanı var... onun metaneti, sabrı, yaratıcı çalışması, ölmeyen cesareti var...buna zenginlik diyemeyeceğiz de ne diyeceğiz? Hayır, baba sen fakir değilsin bu eser senin malındır huzur içinde uçabilirsin. Mahzun çehresinde kibar bir sevinç parladı gülererek tayyareye bindi havalandık, yükseldik. Önce hafif hareketlerle halini araştırdım Bu mütevazı yolcum istediğim kadar soğukkanlı ve neşeli. Ben baktıkça o da gülüyordu. Huzur içinde daha yüksek hareketlere başladım. Dönüyor, yuvarlanıyor, lupingler savuruyorduk. Bilmem kaç luping sonra torak yerini semaya verdiği bir anda, yani ters uçuyorduk, döndüm tekrar baktım. Ne görsem beğenirsiniz üstat, hayır asla tahmin edilemez. Ben diyeyim! Tabakasını çıkarmış, sigara saracağım diye uğraşıyor, koca Türk!”²⁶⁷* Anadolu’nun bu civanmert insanı, üzerine düşen her vazifeyi kutsal olarak kabul ederek görevini yaptıktan sonra da mütevazılığını hiçbir zaman üzerinden atmadı. Düzenlenen gösteri uçuşları halkın heyecanını artırdı. Tayyareden gökyüzüne

²⁶⁵ Hürkuş, 2000, s. 180. 181.

²⁶⁶ Hürkuş, 2000, s. 184.185.186..

²⁶⁷ Hürkuş, 2000, s. 187.188.

bırakılan bildiri kâğıtlarında yazılı olan ve Cemiyeti destekleyen yardım çağrısı ile ilgili sözler, “*ellerde kıymetli bir hatıra gibi saklanıyor ve candan bir ilgi topluyordu.*”²⁶⁸ Ceyhan Tayyaresinin, Adana, Konya, Ankara, Ceyhan üzerinde yaptığı gösteri uçuşları, etkisini gösterdi. Bu uçuşlarda ki yegâne amaç, halk üzerinde havacılık sevgisini oluşturmak, halkın havacılığa olan inancını pekiştirmek, havacılık ve Tayyare Cemiyetini halkın davası haline getirmek oldu.

Trakya’da, Cemiyetin tertip ettiği tayyare uçuşları, Vecihi Bey tarafından icra edildi. Vecihi Bey, 30 Eylül 1925’te Ankara’dan hareket ederek bir gün ara ile Eskişehir üzerinden İstanbul’a geldi. Burada Trakya uçuşlarına ait izahat ve tertibatı düzenledi. İzahata göre yapılan hava seyahat programı,

İstanbul

Edirne

İstanbul- Çorlu

Edirne – Hosa - Kırklareli

Çorlu – Tekirdağ – Hayrabolu

Kırklareli – Babaeski - Lüleburgaz

Hayrabolu – Uzunköprü – Edirne

Lüleburgaz–Vize–Saray- İstanbul ²⁶⁹

Tayyare Cemiyetine verdikleri ianenin boşa gitmediğini gören halk, bu uçuşlardan hoşnut kaldı. Halkın Cemiyete karşı desteğinin ve sevgisini artmasını sağlamak amacıyla, Anadolu’nun çeşitli illerinde, bölgenin ileri gelenleri halka nutuklar irat etti. Bu nutukların başında, Adana Halk Fırkası Mutemedi Adanalı Doktor Fazıl Berk Beyin nutku, geniş yankı uyandırdı. Fazıl Berk Beyin teşvikiyle, Adanalı tüccar, fabrikatör, ziraatçıların iştirak etmesiyle Tayyare Cemiyeti adına, büyük miktarda teberruat yapıldı. Teberruat başlamadan önce Doktor Fazıl Berk Bey söylevinde, “*...Tayyarelerin asrımızın en kuvvetli vesait-i harbiyesinden bulunduğunu ve bilhassa son zaferlerimizde ne derece amil olduğunu hepimizin malumudur. Binaenaleyh, bizim için her şeyden evvel düşünülecek olan bu ihtiyacın tesisidir. Bu hususta Adana halkının geri kalmayacağından eminim...*” ²⁷⁰ sözleriyle çiftçinin içinde bulunduğu müşkül durumu dile getirdi. Fakat bu durumun Cemiyete yardım etmek için engel teşkil etmeyeceğini belirtti. Erkan-ı Harbiye-i Umumiye tarafından merkez hükümetinin de kurulmasını takdir ettiği Tayyare

²⁶⁸ Hürkuş, 2000, s. 189

²⁶⁹ *Tayyare*, 15 Teşrin Evvel 1341/ Ekim 1925, No.8, s. 17.

²⁷⁰ *Tayyare*, 21 Mayıs 1341, No.7, s. 2.

Mektebinin kurulması, bir senelik ihtiyaç ve masraflarının, Adanalılar tarafından karşılanması taltif ve alkışlarla kabul edildi. Yapılan teberuatta Adanalılar, Türk Tayyare Cemiyeti adına yüz bin lira topladı.²⁷¹

Bağış yapmak isteyen insanlar, oluşan kuyruklara aldirmeden yaptıkları bağışın huzurunu yaşıyordu. Yarım gün içinde, yalnız Adana Tayyare şubesinin yapmış olduğu teberruat iki yüz yirmi bin lirayı aştı. Bu miktar Cemiyete yirmi tayyare alabilecek kadar önemli bir yekûnu oluşturuyordu.²⁷² Adana'dan sonra Tarsus'ta teberruat yapıldı. Elde edilen gelir ile Tarsus adına üç tayyare alınmasına ve bir tanesinin şehit ailelerine tahsis edilmesine karar verildi.²⁷³

3.2.3.2.“GAZİ PAŞA 2” TAYYARESİ

Tayyare Cemiyeti'ne alınan ilk tayyarelerden biri de İstanbul'dan oldu. İstanbul Tayyare Şubesi, Hâkim Rıza Beyin başkanlığında ilk toplantısını yaptığı esnada yirmi zattan oluşan bir heyet oluşturuldu. Bu heyet iane verecek tüccar ve müesseseleri tespit ederek irtibata geçecekti. Kuruma iane verebilecek ve merkezi İstanbul'da olan şirket, banka, ticarethanelerin verecekleri iane miktarını tespit edildi. Bu durumda olan beş yüz elli isim belirlendi. Heyetin topladığı iane yekûnu otuz beş bin lirayı buldu. Taahhüt edilen miktar, beş yüz bin lira olarak tespit edildi. Yine İstanbul'da toplanacak iane yekûnunun bir milyon lirayı aşacağı tahmin edilmekteydi. Bu esnada İstanbul'a gelen zengin mısır prensleri de tayyare ianesine iştirak etmeye karar verdi. Prensler, kararı bizzat İstanbul Tayyare Cemiyeti'ne bildirdi. İsmi vermek istemeyen bir vatandaş, on bin lira bağışta bulundu. İstanbul'da toplanan ianeler sonucunda, Gazi Pasa tayyare filosunu kurmak için şehirde bir heves uyandı. Bu suretle alınacak tayyareye, “Gazi Paşa 2” ismi verilecekti.²⁷⁴ İstanbul dan toplanan iane ile İtalya'dan alınan “Gazi Paşa 2” tayyaresi, Ankara'da Cemiyet lehine düzenlenen at yarışları sırasında gösteride bulundu.²⁷⁵

²⁷¹ *Tayyare*, 21 Mayıs 1341, No.7, s. 2.

²⁷² Hürkuş, 2000,s.188.

²⁷³ *Tayyare*, 21 Mayıs 1341, No.7, s. 23.

²⁷⁴ *Tayyare*, 31 Ağustos 1341, No.5, s. 12.

²⁷⁵ *Vakit*, 5 Haziran 1925, s. 3.

3.2.4.TAYYARE İANESİ VE TEBERRUAT

Tayyare Cemiyeti'nin kurulmasının yerinde bir karar olduğu, atılan adımlar neticesinde ortaya çıktı. Halktan aldığı destekle her zaman bir adım daha ileriye giden kurum, kadın erkek herkesin Cemiyete dâhil olmaya ve vasi dairesinde yardım etmeye koştuğu bir merkez oldu. Halkın gösterdiği bu itikat, Cemiyetin kurulmasında teşebbüste bulunan yöneticiler için önemli bir gelişme oldu. Türk milleti takdire şayan bir gayret gösterdi. Tayyare Mecmuasının, 21 Mayıs 1341 (1925) tarihli 5.ci sayısında, yazar İsmet Beyin neşrettiği yazısında, bu konuya değinerek, “ *Hükümet Cumhuriyete ve Büyük Millet Meclisi bu kadar mühim olan bir meseleyi tabiatı ile ihmal edemezlerdi ve bütçemizde bu hususa bir fasıl açılmış olduğunu kemal-i memnuniyetle kaydediyoruz. Fakat ne çaredir ki asırlardan beri mütemadiyen unutulmuş mütemadiyen ihmal edilen birçok ihtiyaçlar birike birike bu neslin üstüne yüklendi. Bu ihtiyaçlar o kadar çok ve ayrı ayrı her bir şey o kadar mühimdir ki esasen mahdut olan bütçemizden hava-i filo teşkil hususuna ait ayrılan hisse ihtiyaçla mütenasip değildir. Binaen aleyh ister istemez şahsi ve hususi fedakârlıklarla, himmetlere müracaat etmek mecburiyeti vardır. Bütçeleri daha vasi olan milletler bu ciheti ihmal etmiyorlar nerede ki biz! Unutulmamalıdır ki Tayyare Cemiyeti'ne verilecek olan her bir hibe Millet ve Vatanın müdafaasına hizmet edecek bir fedakârlıktır. Canını, kanını, evladını ve yurdunu vatan yolunda fedaya müheyya olduğunu fiili ispat etmiş olan Türk milleti bu hususta tereddüt eder mi? Hiç de zannetmiyoruz. Daima vatan müdafaasına seve seve koşmuş olan Türkün bu müdafaaya da kendi şerefi ile mütenasip bir şekil ve tarzda temin edeceğine şüphe etmiyoruz.*”²⁷⁶ demektedir. Böylece her hususta olduğu gibi, havacılık alanında da Türk milletinin kuvvetine ve dayanışma gücüne güvenilerek, büyük bir fedakârlık daha beklendi. Havacılığın önemini kavrayan halk bu konuda da geri durmadığını gösterdi ve üzerine düşen görevi fazlasıyla yerine getirdi.

Tayyare hangarları, depoları, meydanları, tesisat ve silah ve mühimmat gibi müesseselerin yapımı ve tedarik edilmesi, milyonlarca paraya mal olabilmekteydi. Bilhassa Makinist ve Pilot mekteplerinin kurulması, bu mekteplerin ders ve iâşe masraflarının temini, devamlı bir surette milletin yardım etmesiyle gerçekleştirilebilirdi. Tayyare Cemiyeti'nin kanaati, Türk milletinin

²⁷⁶ Tayyare, 21 Mayıs 1341, No. 5

atalarının kurmuş olduğu vatani savunmaya önem vererek idame ettirmeye çalışmak olmuştur. Türk Tayyare Cemiyeti bu amaçla ikiye ayrılan hava kuvveti hazırlıklarını şu şekilde temin edebileceği kanaatine vardı.²⁷⁷

1)Tayyare Cemiyeti'ne, berden ve nakden vuku bulan teberruat varidatı,

2)Vatandaşların daimi surette taahhüt ettiği, hafta, ay ve sene itibariyle Cemiyete ödeyeceği daimi taahhüdat,

3)Temasta bulunduğu vatandaşları kudretleri nispetinde ve aynı tarzda Cemiyete yardım etmeye teşvik etmek,

4)Tayyare Cemiyeti, yeni varidat temini çarelerini araştırarak bulunduğu çareleri vatandaşlara söyleyecek, bu yöntemlerin tatbikine imkân olduğunu görürse, mahalli Tayyare Cemiyeti'ne ve aynı zamanda Cemiyet merkezine bildirecekti.

Tayyare Cemiyeti kurulduğu yıllarda, devlet desteği ile birlikte yardımsever Türk halkının da desteğini alarak, ileriye dönük hedefleri olan güçlü bir kurum haline geldi. Yardımların toplanmasında oldukça titiz davranıldı. Cemiyete yapılan her yardım, günlük vezne defterlerine kayıt edilerek güvenle saklandı. Halkın yaptığı yardımlar Cemiyet merkezi tarafından belirlenen Türkiye İş bankası olup, şubeleri bulunan yerlerde bu banka, şubeleri bulunmayan yerlerde, Ziraat Bankası olarak belirlendi. Banka bulunmayan yerlerde toplanan yardımlar, posta veya havale suretiyle merkeze gönderilmesi kararı alındı.²⁷⁸ Bu şekilde kurumun güvenilirliği teyit edilmiş oluyordu.

İstanbul Tayyare Cemiyeti halktan iane toplanması maksadıyla, 31 Ağustos 1925'de Cemiyetin İstanbul şube reislerinin de katılımıyla İstanbul Tayyare Cemiyeti başkanı Hâkim Rıza Bey başkanlığında toplandı. Yirmi zattan oluşan bir heyet kuruldu. Bu heyet bilfiil iane verecek tüccar ve müesseseleri tespit edecek ve onlarla temasta bulunacaktı. Heyet, tüccar, kömür tacirleri, madenciler, demirci ve hırdavatçılar, gümrük komisyoncuları, simsar vesaire tüccarlardan oluşan 550 tüccarın isminin bulunduğu bir liste oluşturdu. Belediye şubeleri ve

²⁷⁷ Tayyare, 15 Kanuni evvel / Aralık 1925, No.12-18, s. 3.

²⁷⁸ Türk Tayyare Cemiyeti nizamnamesi,1925, s. 12.

nahiyeler, toplanan ianeleri, Cemiyetin merkezine teslim edecekti.²⁷⁹ Zaman geçtikçe halkın Cemiyete olan inancı bir kat daha arttı. Gazetelere verilen iane ve teberruat haberleri, halkın iştihakını artırmakta ve toplumun hemen her kesimini, bütçesine göre Cemiyete yardım etmeye teşvik ettirmekteydi. Başta Cumhuriyet gazetesi olmak üzere “*Tayyare Cemiyeti’ne teberruat gittikçe hararetleniyor*”²⁸⁰ benzeri başlık atan gazeteler bağışta bulunanların isimlerini ve fotoğraflarını neşretti. Özellikle Cemiyetin faaliyetlerini yayınlamak için çıkarılan Tayyare dergisi, bu konuda oldukça hassas davrandı.

Tayyare Cemiyeti’nin göreve başladığı tarihten, 28 Eylül 1925’e kadar kasasında bulunan yekûn, yüz on dört bin lira olduğu halde, o tarihten henüz on iki gün geçmesine rağmen, iki yüz bin liraya ulaştı. Cemiyetin mevcut nakdi, bu süre içinde dokuz yüz doksan bin lira oldu. Bu zamana kadar yapılan taahhüt ise iki milyon yedi yüz bin lirayı aştı.²⁸¹ Kuruma yapılan yardımlar, zaman geçtikçe artı. Halk bu konuda gerekenden fazlasını da vermeyi taahhüt etti. Anadolu’nun çeşitli vilayet ve kasabalarında yapılan teberruatta, peyderpey tayyare alınması taahhütleri yapıldı. Anadolu hanımları da tayyare alma girişiminde bulunmak istedi. Bu amaçla Tarsus, Samsun, İzmir illerinde kadınlardan oluşan sekiz heyet oluşturuldu. Aydın Tayyare şubesi, yeni kurulmuş olmasına rağmen yapılan teberruatta toplanan miktarla, iki tayyare almaya karar verdi. Alınacak olan ilk tayyareyi Reisi Cumhuriyet Gazi Mustafa Paşa, ikincisini ise Baş Vekil İsmet Paşa namına atfedeceklerini, merkeze gönderdikleri mektupla bildirdiler. Zonguldak kömür madeni, 63 numaralı ocak çalışanları, tayyare almak için yarışın içine girdi.²⁸² Ayrıca esham-ı tahvilat ve komisyon borsası mensupları da komisyon oluşturarak bir tayyare almaya kararı verdi. Tıp Fakültesi psikiyatristi Doktor Raşit Tahsin Bey, manevi bir kıymeti kalmayan Saltanat nişanlarından, Üçüncü Osmani, Üçüncü Mecidi, Dördüncü Osmani nişanlarıyla birlikte, 1314 Yunan muharebesi harp madalyasını, gümüş liyakat madalyasını, ihda ve teberru etti. Münakaat-ı Mülkiye Kaymakamı İbrahim Hakkı Bey ve Tütün İdare-i İhsariyesi İstanbul Başmüdürü Celal Beylerden sonra üçüncülüğü Doktor Raşit Tahsin Bey ihraz etti.²⁸³ Yine İstanbul’da ikamet eden

²⁷⁹ *Tayyare*, 31 Ağustos 1341, No.5, s. 12.

²⁸⁰ *Cumhuriyet*, 14 Eylül 1925, s.1.

²⁸¹ *Tayyare*, 15 Teşrin Evvel 1925, No.8-14, s. 18.

²⁸² *Tayyare*, 31 Ağustos 1341, No.5, s. 24.

²⁸³ *Tayyare*, 15 Teşrin Evvel 1925, No.8-14, s. 18.

fakat Bağdat eşrafından olan Merdan Zade Mehmet Necip Bey, sahip olduğu üçüncü rütbeden nişanını Tayyare Cemiyetine teberru etmesi ile Cemiyet başkanı buna karşılık olarak bir teşekkür beyanında bulundu.²⁸⁴

Edirne şubesi idare heyeti ve müskirat âlimleri Divan-ı Umumiye baş müderrisi, arasında geçen müzakere sonucu, 19 Eylül den 1926 yılının Şubat ayı sonuna kadar, Edirne’de rakı, konyak imal etmek üzere alınan ispirtonun, beher kilosundan on, üzüm ve sair meyveden yapılan rakı, konyak ve likörün, somanın, beher kilosundan beş, dışardan alınacak rakıyla emsalinin aynı şekilde beher kilosundan elli kuruş tayyare için teberru edilmesi kararlaştırıldı.²⁸⁵

Kurum, mahsulat-ı araziye ürünü üzerinden de gelir tahsil etme yoluna gitti. Bu konuyla ilgili olarak, 01.04.1927 tarih ve 21. numaralı çıkarılan bir tamim, tayyare şubelerine gönderildi. Tamim, Uzunköprü Tayyare şubesi 16.4.1927 tarihli toplantısında mütalaa edilerek, mahsulat-ı arziyeden, % 1 oranında teberruat alınması kabul edildi. Peynir, koza, yapağı, yumurta, deri, kuzu gibi alanlardaki mahsulat-ı araziye istasyonlardan ihraç olunmaktaydı. Sadece Uzunköprü Tayyare şubesinin 1927 yılında İstanbul’a yapılan ihracatta istasyonlardan mahsulat-ı arziye üzerinden aldığı % 1 oranındaki vergiden,

Peynirden yirmi bin tenekeden	1000 lira
Yumurta yüz vagon ihraçtan	3000 lira
Koza yüz bin kiloyu aşkın	2000 lira
Kavun karpuz iki yüz vagon dan	3000 lira ²⁸⁶ alınmaktaydı.

Toplanan mahsulatı araziyenin bedeli, ürünlerin tahmin fiyatı üzerinden beldelerin muhtarı ve ihtiyar heyeti tarafından tespit edildi. Bostanlardan alınan teberuat, 1926’dan itibaren, tarladan değil vagon ve istasyonlardan alındı. Uzunköprü şubesinden, peynir, yumurta, deri gibi ürünlerden, 1926 yılından itibaren üç bin lira teberruat alındı.²⁸⁷ Bir ara tartışma konusu olan mahsulatı arziyenin, tarla üzerinden mi yoksa vagon başına mı teberru edilmesi mevzusu, Ankara Uzunköprü şubesinin, 1927 yılında kavun karpuz teberruatının tarladan

²⁸⁴ *Tayyare*, 15 Teşrin Evvel 1925, No.8-14, s. 19.

²⁸⁵ *Tayyare*, 31 Teşrin Evvel 1341, No.9-15, s. 2.

²⁸⁶ THKA, Tarih, 18.4.1927, Adet. 118, (EK-12,a,b)

²⁸⁷ THKA, Tarih, 18.4.1927, Adet. 118,

değil, vagon üzerinden alınmasının daha uygun olacağını belirtmesi üzerine, çözüldü. Bu tarihten sonra teberruat, istasyonlarda vagon başından alınmaya başlandı.²⁸⁸ Trakya bölgesindeki Uzunköprü Tayyare şubesi, Tütün İnhisar İdarelerinde ki tütün ziraatı teberruatının, 1927 yılı itibarı ile takriben üç bin lira kadar olacağını, bu teberruatın % 9'unun Edirne Tayyare şubesinde yapılacak sarfiyatlarda kullanmak üzere alınacağını kararlaştırdı.²⁸⁹

3.01.1931'de Trakya Uzun Köprü Tayyare şubesi idare heyeti, 1931 yılının bütçesi ve memur kadrosunu tanzim ve tespit etmek için toplandı. Cemiyetin kongresinde aldığı karar gereği, istasyonlarda ihracat tacirlerinden alınan % 1 teberruatın, 1930 yılındaki gelirinin önceki senelere nazaran yarıya indiğini tespit etti. Bu meselenin sebebinin araştırılması için tüccarlar, Uzunköprü Tayyare şubesine davet edilerek, bir toplantı yapıldı. Gerçekleştirilen toplantıda, tüccarlar, iktisadi sıkıntıdan kaynaklanan fiyatların aşırı derecede düşmesinin kendilerini zarara uğrattığını, bu hususta öne sürdükleri, 1929 yılı ve daha önceki yıllarda peynirin tenekesi 11 lira iken, 5 kuruş iane verdiklerini, bu yıl ise peynirin tenekesini 450 kuruşa ve zararla sattıkları halde yine beş kuruş ianeye tabi tutulduklarını itiraz olarak ileri sürdüler. Bir peynir tüccarının, yılda 5-6 bin teneke mal gönderdiğine göre, senelik iane yekûnun 250-300 lira tutması üzerine zarar gördükleri iddiasıyla ianeyi beher tenekeden yüz liraya indirme teklifinde bulundular. Deri, yapak, karpuz, kavun tüccarının mütalaa ve tekliflerinde aynı nokta üzerinde toplanarak, o malın sevkinde ki fiyat üzerinden teberruatın % 0.5 olarak devam etmesini ve tüccarın zarardan himaye edilmesi gerektiğini ileri sürdüler. Emtia fiyatlarında ki sukut dolayısı ile 1930 yılı tayyare teberruatının % 1 den % 0,5 e indirilmesini istediler. İdare heyetinin bu teklifi müzakere etmesi sonucunda tüccarın fiyatların düşmesinden zarar görmemesini kabul etti. Buna karşın tüccarın her hangi bir malı alırken % 1 tayyare ianesi vereceğini hesap ederek almakta ve aldığı ürüne ona göre fiyat veriliyordu.²⁹⁰ Sonuç olarak, peynir, deri, kavun, karpuz gibi mahsulattan alınan teberruat, %0,5'e indirilirken mahsulatı araziye, koza borsası ve tütün inhisarlarından alınan teberruat % 1 olarak devam ettirilmesine karar verildi.²⁹¹ Ziraat Bankası çiftçiden buğday alırken, % 5

²⁸⁸ THKA, Tarih, 24.4.1927,

²⁸⁹ THKA, Tarih, 2.5.1927, No.10820 (EK-13)

²⁹⁰ THKA, Tarih, 18. 1.1931

²⁹¹ THKA, Tarih, 22.1.1931/ 18.1.1931, No.2230

miktarında tayyare teberruatı almaya başladı. Tayyare şubesi, bankaya verdiği fişlerin, yapılan teberruat karşılığında çiftçiye verilmesini istedi. Bankaya mahsulatı araziye fişini gösteren çiftçi kabul edildi.²⁹²

Tayyare teberruatı toplanırken şüpheye mahal vermemek ve akıllarda soru işareti bırakmamak maksadıyla bir takım tedbirler alındı. Tayyare ianesini köylerde Muhtar ve İhtiyar Heyetinin toplanmasıyla dedi kodu ve adam kayırmayanın önüne geçilmiş oldu. İstasyonlardan ihracat yapan tüccardan alınan tayyare teberruatı için, Uzunköprü Tayyare şubesi, Şark Demir Yolları Baş Komiserliğinden yardım istedi. Hükümet tarafından da kabul edilen ve kongre kararı neticesi iane verilmesi hükmü gereğince, istasyonlardan İstanbul'a ve diğer mahallere ürün sevk edenlerin, %1 oranında teberruat vermeleri icap etmekteydi.²⁹³ Tüccar tarafından Uzunköprü istasyonundan sevk edilen eşyadan % 1 nispetinde teberru edilen tayyare ianesinin, verilip verilmediğinin kontrol edilmesi ve eğer verilmemiş ise sahibine ihtarda bulunulması hususunda, merkez tarafından Uzunköprü Tayyare şubesine gönderilen tamimle, Şark Demir Yolları Şirketine tebliğde bulunuldu. Şark Demir Yolları Baş Komiseri tarafından, Uzun Köprü Tayyare Şubesine verilen cevapta, kendilerinden rica edilen isteyin yerine getirilmesinin bir bahtiyarlık olacağı ifade edildi.²⁹⁴

Koza, kereste, deri, yaş meyve ve sebze, maden kömürleri, yağ, zeytin, tütün, ham ipek, afyon, pamuk, yumurta, yoğurt... vs. gibi maddelerden alınan ianelerle ilgili olarak Maliye Vekâleti tarafından, Tayyare Cemiyeti'ne gönderilen yazıda, mahsulatı milliye'nin yabancı piyasalarda rekabetini ve satışını sağlamak amacıyla, uygulanan vergi kaldırılmasının Tayyare Cemiyetince de takip edilmesi ve gerekirse uygulaması tebliğ edildi.²⁹⁵ Gönderilen tebliğe cevaben, Tayyare Cemiyeti reisi, bu maddelerden % 1 oranında alınan ianenin devam ettirilmesini istedi.²⁹⁶ Dolayısıyla yüzde bir oranında alınan iane Cemiyet için oldukça önemli bir gelir oluşturdu.

²⁹² THKA, Tarih, 18.10.1933 /15.10.1933, No.23421

²⁹³ THKA, Tarih, 11.11.1931

²⁹⁴ THKA, Tarih, 15.12.1931,

²⁹⁵ BCA, Fon kodu,030.10.00.00.60.404.4.5.2, Tarih,31.5.1930,No.15263

²⁹⁶ BCA, Fon kodu, 030.10.00.00.60.404.4.5, Tarih, 20.Mayıs.1930,No.11237

Maliye Vekâletinin Başvekâlete yazdığı arz dilekçesinde, teberru edilen zahirenin, Tayyare Cemiyeti tarafından yine geliri Cemiyete ait olmak üzere nakit olarak pazarlıkla satılması istendi. 26 Ağustos 1926'da kabul edilen bu istek sonrası Cemiyete yapılan teberruat Hilal-i Ahmer Cemiyetinde olduğu gibi makbuz karşılığında makul fiyatlarda satışı yapıldı.²⁹⁷

Cemiyet, toplanan yardımların biriktirildiği bir iane kutusu oluşturdu. Oluşturulan iane kutularından bir tane de tapu memurluklarına gönderildi. Uzunköprü Tapu idaresine emanet edilen iane kutusu hasılatı, bir yıl içinde iki yüz otuz lirayı aştı ve bu konuda gayret gösteren kaza tapu memuruna takdir name ile taltifte bulunuldu.²⁹⁸ Cemiyet gelir kaynağı bulmak için az ya da çok demeden her türlü çareye müracaat etti. Bu itibarla Cemiyet azalarına mahsus olmak üzere bir rozet numunesi bastırıldı. Bu rozetin merkez hükümetinin kabul ettiği takdirde, tanesinin on kuruş olması karşılığında azalara dağıtılması karara bağlandı.²⁹⁹

Cemiyete yapılan yardımlar yurt genelinde adeta bir yarış havasına büründü. Kara Hisar halkı, 1925 yılının Haziran ayı içerisinde satılacak afyon mahsulü bedelinin % 1 kuruşunu, Tayyare Cemiyeti'ne taahhüt etti. Bu nedenle halkı teşvik etmek maksadıyla bir heyet kuruldu.³⁰⁰ İstanbul Galata yolcu salonunda altmış gümrük hamalı, 1925 yılı 17-18 Haziran Çarşamba ve Perşembe günkü kazançlarını Tayyare Cemiyeti'ne verdi. Tayyare Cemiyeti, merkez heyetinden Bitlis Mebusu Muhiddin Nami Bey, Ankara'dan İstanbul'a gelerek gazetelere "*Anadolu halkı İstanbul'dan çok şey bekliyor*" şeklinde verdiği demeciyle İstanbul halkını tayyare ianesi için harekete geçirdi.³⁰¹

Tosya'nın Çatal köyü Öğretmeni Ömer Lütfi Beyin, Köy Hocası Mecmuası müdüriyetine, 17 Teşrini Evvel 1927'de gönderdiği dilekçede, Kastamonu'da açılan Tayyare Cemiyetinin semeresini verdiğiinden, iane ve sadaka-i fitr yekûnu olarak, dokuz bin üç yüz on iki kuruş toplandığından bahisle, iane verenlerin isimleri, Köy Hocası mecmuasında yayınlanmasını istedi. Toplanan bu

²⁹⁷ BCA, Fon kodu, 030.10.00.00.60.403.16.2, Tarih,25 Ağustos 926,no.8394

²⁹⁸ THKA, Tarih, 27.10.1927, No.2826

²⁹⁹ *Tayyare*, 15 Teşrini Evvel 1925, No.8-14, s.19.

³⁰⁰ *Son Haber*, 28 Temmuz 1925

³⁰¹ *Vakit*, 18 Haziran 1925, s.1.

miktarın Tayyare Cemiyeti merkezine iletilmesi hususu mecmua müdüriyetinden rica edildi.³⁰²

Büyük Millet Meclisinde çalışan memurlar tayyare seferberliğine ortak olmak istediklerini bildirdiler. Bu münasebetle her ay muntazam olarak yaptıkları taahhütleri ve hazırladıkları yekûnu peyderpey merkeze gönderdiler. İzmir’de incir işçileri yevmiyelerinden ayırdıkları on kuruştan toplanan seksen bin lirayı Cevat Abbas Beye verdiler.³⁰³

3.2.5. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ’NE GELİR SAĞLAMAK AMACIYLA TOPLANAN KONGRELER

Tayyare Cemiyeti’ne gelir sağlamak amacıyla, merkez dışında ilki İzmir ve Trakya’da olmak üzere İstanbul, Bursa gibi Anadolu’nun diğer illerinde tayyare kongreleri toplandı. Toplanan bu yerel kongrelerde bulunulan bölgenin maddi gelir özellikleri ve düzeyi göz önünde tutularak, tayyare için teberruat ve iane toplanması yoluna gidildi. Türkiye’nin tarım ve hayvancılık alanında ne kadar bereketli bir ülke olduğu göz önünde tutulduğunda elde edilecek gelir, küçümsenmeyecek derecede idi. Düzenlenen yerel kongrelere Mustafa Kemal Paşa bizzat destek verdi. İzmir Tayyare kongresi çalışmasını yaptığı esnada kongre azasının Mustafa Kemal Paşaya tazim ve muhabbetlerini arz eylemesi üzerine, Reisi Cumhur Mustafa Kemal Paşa, Cemiyetin başkanı ve kongre azasına, 25 Ağustos 1926’da gönderdiği telgrafla kongreyi taltif etti. Bu taltifte, “*İzmir’de Türk Tayyare Cemiyeti Reisi Fuat Beyefendiye; Türk Tayyare Cemiyeti kongresi heyet-i muhteremesinin hakkımda izhar buyurduğu hissiyata teşekkür, selam ve muhabbetlerimin azay-ı kirama iblağını rica ederim. Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal*”³⁰⁴ yazılıydı.

3.2.5.1. İZMİR

Tayyare Cemiyeti, teberruatın muntazam bir şekilde toplanmasını sağlamak ve bundan istifade etmek maksadı ile 8 Mayıs 1926’da İzmir’de toplanan kongreye, İzmir, Saruhan, Aydın, Denizli, Muğla vilayetleri ile bu vilayetlere bağlı kazalardan gelen murahhaslar katıldı. Kongre Tayyare Cemiyeti başkanı Fuat Beyin başkanlığında açıldı. Kongrede alınan kararlar tamamen Cemiyet menfaatine

³⁰² Köy Hocası, s. 412, Ankara

³⁰³ Tayyare, 21 Mayıs 1341, No.7, s. 18.

³⁰⁴ Türk Hava Mecmuası, 1 Haziran 1926, Sayı 1, s. 24.25.

oldu. Tayyare ianesi için kimin ne kadar vermesi gerektiği kesin kıstaslara bağlandı. Buna göre; Tüccar ve esnafın İhracat kazancı üzerinden, ağnam ve bilumum mahsulatı arziyeden yüzde iki, keçi ve koyun sahiplerinden her bir baş için on, büyük baş olan inekten yirmi, deveden otuz kuruş tayyare ianesi verilmesi, yalnız çift hayvanları ve kurbanın bedelen veya aynen Cemiyete teberru edilmesi, fakir olan mahallerde ise deri ve sakatatın verilmesi kararlaştırıldı. Yine aynı kongrede muntazam defter tutan esnaf, kazancının yüzde ikisini, defter tutmayan tüccarların ise devlete verecekleri kazanç vergisinin yüzde onunu Cemiyete vermeleri, karara bağlandı.³⁰⁵

3.2.5.2. TRAKYA

8 Mayıs 1926'da İzmir'de Tayyare kongresinin toplandığı aynı tarihte, Trakya Lüleburgaz'da bir tayyare kongresi daha toplandı. Kongre, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Gelibolu ve Çatalca illeri ile bu illere bağlı kaza ve nahiyelerden gelen murahhasların katılımıyla toplandı. Lüleburgaz'da toplanan bu kongreye Cemiyet merkez idari heyet azasından Kütahya Milletvekili Hâkim Rıza Bey başkanlık etti. Muş Milletvekili İlyas Sami Bey de kongreye refakat etti.³⁰⁶ Kongrede alınan kararlar, Cemiyet için önemli derecede gelir kaynağı oluşturacak şekilde düzenlendi. Ton başına buğdaydan elli, kızılcadan elli, arpadan yirmi, çavdardan otuz, kaplıcadan on, kuşyeminden yüz, yulaftan on beş, mısırdan otuz, ketenden yüz, darı on beş, susamdan ise yüz elli kuruş tayyare ianesi alınması kararlaştırıldı. Peynirden teneke başına, mandıradan beş kuruş, kaşar peyniri, onluk çuvaldan yirmi beş kuruş yine kaşar peyniri yirmilik çuvaldan ise yirmi kuruş alınması kararlaştırıldı. Tütün transfer kaydı üzerinden yüz iki lira, kavun, karpuz vagonla sevk olunanlardan vagon başına üç lira, kayıkla sevk olunanların her adedinden üç lira, av derisinden duyun-ı umumiyyede muharrer fiyatlardan yüzde iki kuruş, afyonun kilosundan beş kuruş, yün ve yapağının ihracat esnasında kilosundan iki kuruş, kuzu adedinden yüz lira, yumurtanın yüz adedinden yüz lira, kıldan kilo başına bir kuruş, üzüm tablalık üzümünden küfe başına beş, şıralık üzümünden ise iki kuruş, koza fiyatından yüzde iki, hindinin adedinden on kuruş, kaz, ördekden iki kuruş, undan çuval başından beş kuruş, balık ihraç olunanların

³⁰⁵ *Türk Hava Mecmuası*, 1 Haziran 1926, Sayı 1, s. 23.

³⁰⁶ *Türk Hava Mecmuası*, 1 Haziran 1926, Sayı 1, s. 24..

kilosundan bir kuruş, soğanın kilosundan iki kuruş, arpacık soğanın kilosundan bir lira, tuğlanın bin adedinden yirmi, kiremitin bin adedinden on kuruş, palamutun kilosundan beş lira, kömürden kilo başı bir lira, odunun kilosu yarım lira, pamuğun kıymeti üzerinden yüzde bir kuruş, kuzu derisinden yüz lira, manda ve inek derisinden yirmi beş lira, yoğurt teneke başı kırk lira, ot ve saman bin kilodan on kuruş, domates salçasının kilosundan iki kuruş toplanması karara bağlandı. Belediye ve il genel meclisleri bütçelerini düzenlerken, tayyare teberruatına muayyen miktarda iştirak ettirilmesinin, belediye meclis heyetleriyle genel meclislerin nazarı dikkate alınması da ayrıca karara bağlandı. Tüccar, emlak sahipleri ve esnafın da tayyare ianesine iştirak etmelerinin sağlanması için karar alınması istendi.³⁰⁷

3.2.5.3. İSTANBUL

8 Temmuz 1926'da, Tayyare Cemiyetinin gelirini artırmak amacıyla, İstanbul'da bulunan zümre ve cemiyetlerin katılımıyla bir kongre toplandı. İstanbul'da düzenlenen bu kongrede İzmir ve Trakya kongrelerinde alınan kararlar kabul gördü. Kentin esnaf ve tüccarlarının beyan ettiği yıllık kazançlardan yüzde ikisini, beyanname vermeyenlerden kazanç vergisine mukabil üç mislini tayyare ianesi olarak vermesi kabul edildi. İstanbul'da yetişen ve İstanbul'a gelen bilimum mahsulatı araziye yüzde iki, koyun ve keçi sahipleri eğer başka yerde vermemiş ise hayvan başına yüzde on, kuzulardan yüzde beş, inek sahiplerinden yüzde yirmi, deveden otuz kuruş tayyare ianesi alınması gerektiği karara bağlandı. Bütün müsakkafat (bina vergisi) ve arazi vergilerinin bin kuruştan fazla olanlarından yüzde üç oranında tayyare ianesi alınmasına karar verildi.³⁰⁸ Bursa'da ise, Bursa, Karesi, Çanakkale, Bilecik murahhaslarından oluşan bir kongre toplandı. 2 Temmuz 1926'da toplanan Bursa kongresinde yine diğer kongrelere paralel kararlar alındı.³⁰⁹

³⁰⁷ *Türk Hava Mecmuası*, 1 Haziran 1926, Sayı 1, s. 25

³⁰⁸ BCA, Fon kodu,030.0.010.000.000.60.403.15.1-2-3, Tarih,11 Temmuz 1926

³⁰⁹ *Türk Hava Mecmuası*, 1 Haziran 1926, Sayı 1

3.2.5.4. EDİRNE

20 Haziran 1927'de Edirne Tayyare Şubesinde toplanan Trakya murahhasları, mahsulatı araziye hasılatının tahsil edilmesinde, dikkat edilmesi gereken hususlar hakkında bir kararname hazırladı. Bu kararnameye göre;³¹⁰

1) Mahsulatı araziye teberruatı halkın arzusuna göre aynen ya da nakden kabul edilecekti. Eğer teberruat nakit olarak verilecek ise alınacak miktarın ürünün piyasasına göre olması uygun görüldü.

2) Mahsulatı araziye ve bu mahiyette yetişen ne gibi hububat varsa, bunların hepsinden yüzde bir oranında tayyare teberruatı alınacaktı. Mesela buğday, arpa, Tuzluca, mısır, çavdar, yulaf, kaplıca, darı, kuşyemi, susam, mercimek, nohut, bakla, burçak gibi...

3) Yetiştirilen hububattan, ayrı ayrı cinsten olsa bile takdir edilen miktar alınacaktı. Fakat halkın arzusunu yerine getirmek ve kafa karışıklığına sebep olmamak için, bu ürünlerin hepsinden ayrı ayrı alınmayıp nispeti dâhilinde yerlerine buğday, mısır, arpa gibi üç cinsten olması kabul edildi. Gerek gümrük satışı ve gerekse muhafaza ve nakil açısından teberruatın bu üç cins üzerinden alınması uygun görüldü.

4) Yukarıdaki hususa uyulması neticesinde halkın hiçbir zaman rahatsız edilmeyeceği üzerinde hassas davranılması kararı alındı.

5) Mahsulatı arziyeden alınacak teberruat, harman zamanında mahsul çıktığında, muhtar tarafından idare heyetinin taahhüdünde toplanacak ve köy ambarına konulacaktı. Toplanan mahsulat bir deftere kayıt edilmekle beraber, peyder pey merkez ambarına nakil olunacaktı.

6) Müsait olmayan dönemlerde ve çiftçi tarafından merkeze nakli zor olan kuru mahsulatın ianeleri pazar yerinde veya ihraç iskelelerinde nakden alınacaktı.

7) Afyon ve pamuk ziraatı yapılan mahallerden de teberruat alınacaktı.

8) Orman ihracatının Giresun'da ki ürünlerinden yüze on teberruat alınacaktı.

³¹⁰ THKA, Tarih, 20 Haziran 1927

9) Yaş iken teberru alınan ürünün kurutulmuş halinden teberruat alınmayacaktı.

10) Her bir köy halkı birbirini aile gibi tanıdığı cihetle, mahsulatı harman yerine getirmeden evvel, herkesin ektiği zahireye göre vereceği mahsulün miktarını tahmini olarak deftere geçirecek. Bu defter şubeye tasdik ettirildikten sonra tahsilata başlanacaktı.

11) Sebze bahçesi bulunan köylerde, ihtiyar heyetinin bilimum sebzenin ianesini bahçede ve tarlada tahmin ederek elde ettiği miktar üzerinden yüzde bir olarak nakden alacak.

12) Uzunköprü'den kavun ve karpuz bostanları olan köylülerin ianesi, ihtiyar heyeti tarafından sebze gibi bostanın hasılatını tarlada tahmin ederek, yüzde bir oranında alacak ve bostan sahibi mahsulünü başka bir yere nakletmede serbest olacaktı.

13) Mahsulünü İskele ve istasyonlara gönderebilen çiftçilerin, bostan mahallerinden tayyare teberruatı alınmayıp, iskele ve istasyonlarda yüzde bir oranında alınacaktı. Bu gibi durumda olanlar istisna olarak kabul edilecekti.

14) Cemiyete teberru edilen mahsulü satın almak isteyen olursa, ürünün mahalli piyasasına göre şubenin karar ve muvaffakiyetiyle satılacaktı. Satılmadığı takdirde sözü edilen mahsul, köylülerin vasıtası ile merkez ambarına nakledilecekti.

15) Cemiyet adına toplanan mahsulat, köy ambarlarında ancak on beş gün kadar kalabilecekti. Bu müddet zarfında satılmaz ise hemen merkeze nakledilecekti.

16) Teberruatın tahsil edilmesi konusunda, hizmetleri sevk eden muhtar ve diğer görevlilere, şube tarafından toplanan miktarın yüzde ikisi ikramiye olarak verilecekti.

17) Mahsulatı arzıyeden, aynen veya nakden alınacak ianeye mukabil, ayniyat makbuzu verilecekti. Daimi surette köylerden toplanacak olan teberruatın makbuzu şahıs adına taktim edilecekti.

3.3. TAYYARE İANESİNİN GÜVENLİ BİR ŞEKİLDE TOPLANMASI

Tayyare Cemiyeti için toplanan yardımların, tekrar vatan için kullanılacağına bilinmesi, bu konuda ki hassasiyeti iki kat daha artırdı. Hiç bir kuruluşunun zarara uğramadan tayyare için kullanılması ve gereken yatırımların yapılması, halkın güvenin kazanılması açısından önem arz etmekte idi. Sabiha Gökçen'in anıları arasında yer alan anekdotta, İsmet Paşanın, Türk Tayyare Cemiyeti genel kurul toplantısından çıkıp, köşkte Mustafa Kemal Paşa ile arasında geçen konuşmada, “ *Fuat Beyi iyice terlettim... İstifaya filan kalktı*”

“*Çalışkan çocuktur Fuat... Cemiyeti de diğer milletvekili arkadaşları ile iyi yönetiyor...*”

“*Bunlara bir diyeceğim yok... Fakat canımı sıkan bir husus oldu...*”

“*hesaplarda kırk para oynuyor!...*”

“*kırk para... Yani bir kuruş*”

“*Evet, toplantıya sabah on da girdik, saat on yediyi geçiyordu çıktık. Daha önceki toplantıda dikkatimi çekmişti. Bu bir kuruluşun nereye gittiğini öğrensinler diye talimat vermiştim... Bulamamışlar... Bu günü de onunla geçirdik. Fuat Beyin hassasiyetini anlıyorum ama milletimiz ondan daha hassastır. Verdiği paranın nereye gittiğini behemehâl bilmek ister. İstifa bu gibi hallerde en kolay çıkış yoludur. Ama kimseyi rahatlatmaz. Hatta söylentilere bile neden olur. Yurттаş bu parayı Türk Hava Kurumu yükselsin diye veriyor.*” Gazi Paşa gülümsedi

“*Demek mesele bu... Kırk paranın hesabı seni bu kadar yorup üzdü... Tam adamını bulup bunların başına getirmişim... Haklısın kırk para günün birinde kırk lira, kırk lira da dört yüz lira olur... Bu da giderek büyür halkın ağzında böyle kuruluşlara olan güveni sarsar... Biz cumhuriyeti kurarken böyle kırk paralara çok ihtiyacımız oldu... Peki, ne yaptın sonunda*

“*Muhasebeyi çağırttım. Memurları seferber ettim... ve kırk paranın bir başka hesaba karıştırdığını bulup çıkarttırdım... Bizim milletimiz gerçekten de elindeki avucundakini verir. Hiçbir ulus Türk milleti kadar cömert değildir. Ama verdiğinin doğru dürüst yerlere sarf edildiğini hem görmek ister hem de buna inanmak ister...*”³¹¹ şeklinde geçmektedir.

³¹¹ Gökçen,1982, s. 67.68.

Cemiyet, halk tarafından yapılan yardımların, şüpheye mahal vermeksizin amacına ulaştırmaya çalıştığını ortaya koymak amacıyla bazı tedbirler aldı. Türk Tayyare Cemiyeti'ne Başvekâletten, 7 Mayıs 1931 tarih ve 6/1209 numaralı yazıyla yazılan ve Cumhuriyet Halk Fıkrası vilayetler kongresi kararı gereği, Tayyare Cemiyetinden 9 Mayıs 1931'e ³¹² kadar yapılması istenen izahat gereği, Tayyare Cemiyeti Reisi Fuat Beyin, 9 Mayıs 1931 tarih ve 10857 numaralı olarak başbakanlığa yazdığı açıklama yazısında;

“Tayyare ianesinin suiistimal edilmemesi için, Cemiyet teşkilatının temiz ve münevver memleket evlatları tarafından idare edilmesini sağlamak üzere, şube idare heyetlerini oluşturan unsurların milli vazife halkın emniyet ve itimadını kazanan seçilmiş zatlara hükümet idaresi başında bulunanlara teslim edilmiştir.

Teftişlere son derece önem verilmiştir. Her tayyare şubesinin senede en az bir defa teftişini sağlayan bir program dâhilinde çalışılmıştır.

Tayyare ianesini suiistimal edenlerin devlete ait parayı sirkat ve suiistimal edenler gibi cezalandırılmalarını temin için Adliye vekâletiyle yapılan temas neticesinde ceza kanunnamesine ait ahkam va'zı takarrür etmiştir.

Bütün bu tedbirlere müracaat etmiş olmakla beraber şu noktayı da arz etmeyi faydalı görürüm ki Cemiyetimizin 450 şubesinde tespit edilen suiistimal meseleleri memnuniyete şayan bir derecede azdır.

İanelerin tek bir mahrece hasrı yani bir mahsulden bir defa iane alınması, zaten cemiyetimizce kabul edilmiş esaslardandı. Şubemize bu hususta kat'i ve sarih talimat verilmiştir. ³¹³

Samsunda tüccar ve ziraatçılarla yapılan bir toplantıda, kendilerine tayyare ianesi üzerine bir şikâyetleri olup olmadığı sorulunca, köylünün ianeyi büyük bir istekle verdiğini, fakat mahsulat sevk edilirken mahsullerden ikinci bir iane alınmaması istendi. Cemiyetin genel merkezi de aynı görüşte olduğu için, bu istek Tayyare Cemiyeti Reisi Fuat Bey tarafından makul görüldü. ³¹⁴

Tayyare Cemiyeti'nin iane toplarken göz önünde bulundurduğu esaslar, ³¹⁵

³¹² BCA, Fon kodu, 030.10.00.00.189.296.8.7, Tarih 7.5.931

³¹³ BCA, Fon kodu, 030.10.00.00.189.296.8.4, Tarih, 9 Mayıs 931

³¹⁴ BCA, Fon kodu, 030.10.00.00.189. 296.8.4.1, 9 Mayıs 931, No.10857,

³¹⁵ BCA, Fon kodu, 030.10.00.00.189. 296.8.6.3, Tarih, 9 Mayıs 931

- a) İane miktarını halka bizzat kabul ettirmek ve seve seve verdirmek,
- b) Halkın Cemiyete olan daimi yardımını ve hamiyetini teşvik etmeye çalışarak gelir temin etmek,
- c) İaneyi asgari bir seviyede tutmak kimseyi sıkıntıya sokmamak,
- d) Kuraklık ve afetler dolayısıyla, sıkıntıya düşen mıntıklardan iane almamak, bilakis o mıntıkanın halkına zahire dağıtılarak yardım etmek suretiyle, Cemiyete karşı muhabbet ve alakasını artırmak,
- e) Halkı bizar eden müsamere ve bale gibi eğlenceler vesilesiyle, emrivakilerle biletler dağıtmamak. Bilakis Tayyare Bayramında parasız müsamereler tertip edilerek halkı Cemiyete yaklaştırmak ve ısındırmak.³¹⁶ Cemiyet Reisi Fuat Bey, uygun görülmesi durumunda Tayyare kongresinde, kongre azasına daha etraflıca izahat verileceğini başbakanlığa bildirdi.

Tayyare şubeleri toplanan nakdi bedeli, merkeze beyanat vererek açıklamak zorundaydı. Adana'nın Osmaniye kazasında ki Tayyare şubesinin Hasan Ahmet Bey başkanlığı dönemindeki hesapları, Türk Tayyare Cemiyeti müfettişi tarafından denetlenerek şubenin gelir cetveli çıkartıldı. Bu cetvele göre;

³¹⁶ BCA, Fon kodu, 030.10.00.00.189. 296.8.5.2, Tarih,9 Mayıs 931

Tablo 2. 20 Mart 927 Yılı Osmaniye Türk Tayyare Cemiyeti Müfettiş Raporu³¹⁷

<i>Kuruş</i>	<i>Zimmet/ lira</i>	<i>Kuruş</i>	<i>Matlup/ lira</i>	<i>Mülahazat</i>
83	1798			<i>Teberruat</i>
47	872			<i>Kurban derisi</i>
00	635			<i>Mahsulatı araziye</i>
45	260			<i>Fitre ve zekât</i>
10	5			<i>Mecmua bedeli</i>
00	1050			<i>Küçük piyango bileti</i>
0	500			<i>Madeni rozet</i>
00	3780			<i>Kıymetli evrak mecmua bedeli</i>
		95	2917	<i>Tevarihî muhtelifede merkezi umumiyeye irsalat</i>
		80	3097	<i>Şubede mevcut kıymetli evrak</i>
			150	<i>Seneden tevarihinde kıymetli evrak</i>
		456		<i>Madeni rozet</i>
		200		<i>Maliye makbuzuyla merkezi umumiye irsalat</i>
		197		<i>Küçük piyango biletenin ziraat bankası ve İstanbul'a iade</i>
		32		<i>Küçük piyango İslahiye şubesi</i>
		48		<i>Küçük piyango isabet eden biletlere verilen</i>
		360		<i>İcar masarîf müteferrit</i>
		50		<i>Kurban derileri bedelinden ait Hilal-i Ahmer şubesinden verilen</i>
00	15			<i>Defterde kayıt harici kalan ve meydana çıkarılan teberruat</i>
			87	<i>Kasada mevcut</i>
<i>Toplam</i>				
85	8916	75	7595	<i>Bakiye-i zimmet</i>
		10	1361	

³¹⁷ THKA, Tarih, 20 Mart 1927 (EK-14)

*1321 lira 10 kuruş bakiye-i zimmet
 50 lira küçük piyango (1100 adet olup 1050 araya edilmesinden farkı)
 9 lira fitre ve zekâttan ba makbuz tahsilat 269 lira iken 260 lira arai fark
 8 lira 50 kuruş Mahkemece izinname hasılatı 33 lira 50 kuruş tahkik ve
 irsalat farkı Toplam 1388 lira 60 kuruş bilahare tahkik ve tespit edilen zimmet
 yekûnu*³¹⁸

Buna göre, Toplam 1.388.60 lira, Osmaniye Tayyare Cemiyeti Reisi Hasan Ahmet Efendinin idaresi sırasında hesaplanan bütçenin, bin üç yüz seksen sekiz lira altmış kuruş zimmet olduğu, 20 Mart 1927'de, Osmaniye'de Türk Tayyare Cemiyeti müfettişi tarafından tasdik edildi. Türk Tayyare Müfettişinin raporu neticesi ayrıntılı bir cetvel hazırlandı. Hazırlanan bu cetvele göre;

³¹⁸ THKA, Tarih, 20 Mart 1927

Tablo 3. 20 Mart 1927 Yılı Osmaniye Tayyare Cemiyeti Şubesinin Genel Merkeze İrsalat Cetveli³¹⁹

<i>Kuruş</i>	<i>Lira</i>	<i>Tarih</i>	<i>Sayfa</i>	<i>Makbuz numarası</i>
50	601	23 Ağustos 1341/ 1925	402	643781
65	59	8 Teşrin-i Evvel 1341	541	722071
00	100	21Teşrin-i Evvel 1341	809	733139
37	125	21Teşrin-i Evvel 1341	810	733140
00	401	25Teşrin-i Evvel 1341	845	733175
25	80	28Teşrin-i Sani 1341	1047	733378
2	115	15Kanuni Evvel 1341	1141	733474
60	240	19Kanuni Evvel 1341	1154	733484
31	122	31Kanuni Evvel 1341	1199	733541
00	40	13Kanuni Evvel 1341	773	733103
25	100	30Kanuni Sani 1926	149	733690
42	191	27Şubat 1926	591	32131
25	50	21Mart 1926	449	733991
00	110	3Kanuni Sani 1926	10	733556
00	101	1Temmuz 1926	837	32380
66	112	31Ağustos 1926	1118	5973249
00	365	30Haziran 1926	826	32369
<i>Toplam yekûn</i>				
30	2,916			

³¹⁹ THKA, Tarih, 20 Mart 1927, (EK -15)

Osmaniye Türk Tayyare Cemiyeti Şubesinin, muhtelif tarihlerde genel merkeze gönderdiği irsalat yekûnunun, iki bin dokuz yüz altı liradan ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Cemiyet şubelerinin gelir ve irsalatı genel merkez tarafından görevlendirilen müfettişler tarafından teftiş edilerek ayrıntılı bir şekilde açıklama yapılıyordu. Yapılan her hangi bir yolsuzluk varsa, yukarıdaki gibi cetveller hazırlanarak gerekli incelemeler yapılıyordu.

Cemiyet şubelerinin, gelirleri içerisinde zorunlu harcama yaptıkları kalemler vardı. Ankara Tayyare Şubesinin, 21 Kanuni Evvel 1928 tarih ve 461 numaralı tahrirat suretinde belirtildiği üzere, Tayyare Nizamnamesinde belirtilen tayyare şubelerinin, genel hasılatın % 9'unu aşmaması gerektiği, aksi takdirde aşılacak miktarın Cemiyet azalarından tedarik edileceği belirlenmekteydi. Buna mukabil bazı tayyare şubeleri ve azalarının muhtelif memuriyet ve vazifelerde, dağınık bir şekilde bulunması sebebiyle vasıta tedarik edilmesi ve tayyare toplantılarına katılabilmesi için masrafları kendileri karşılamak suretiyle çalıştıkları halde temin edilen gelirin nizamnamede tespiti yapıldı. Bu gelirin % 9'u, şube masraflarını kapatmaya kâfi gelmedi. Binaenaleyh Ankara merkez şubesi ve diğer tayyare şubeleri için bu hususun dikkate alınarak, Tayyare toplantılarına mecburi olarak katılan azaların, kongrelere katılmasının sağlanması amacıyla bir vasıta tedariki ve masrafların karşılanması için münasip bir miktar ayrılması gerektiği hususunda genel merkeze teklifte bulunuldu.³²⁰ Cemiyetin yıllık harcamalarını gösteren ayrıntılı cetveller hazırlandı.

³²⁰ THKA, Tarih, 21 Kanuni Evvel 1928, No.461

Tablo 4. Kanuni evvel /Aralık 1926 Yılı Tayyare Cemiyeti 9B Numaralı Genel Masraflar Cetveli ³²¹

<i>Esami mülahazat</i>	<i>Bütçe</i>	<i>Sarfiyat</i>	<i>Bütçeye nazaran fazla sarfiyat</i>	<i>Bütçeye nazaran noksan sarfiyat</i>	<i>mülahazat</i>
<i>Bedel-i icar</i>	3.000.00	1.951.93		1.048.07	
<i>Maaşat</i>	47.340.00	35.663.87		11.676.13	
<i>Kırtasiye</i>	2.000.00	1.506.73		493.27	
<i>Matbua</i>	25.000.00	14.935.24		10.064.76	
<i>Reklam</i>	25.000.00	21.800.69		3.199.31	
<i>Posta,telgraf,telefon,tenviriyeye ve teslimiyeye</i>	1.500.00	2.704.74	1.204.72		
<i>Fevkalade</i>	5.000.00	6.699.11	1.699.11		
<i>Otomobil</i>	1.500.00	1.006.33	506.33		
<i>Memurin ikramiyesi</i>	4.000.00	4.000.00			
<i>Yekûn toplam</i>	114.340.00	91.268.64	3.410.18	26.481.54	
<i>Sarfiyat yekûnu</i>	91.268.64		Fazla sarfiyat	3.410.18	
<i>Tasarruf olunan</i>	23.071.36		Tasarruf olunan	23.071.36	

³²¹ THKA, Tarih, Kanuni evvel 1926, IX B No.lu cetvel, (EK-16)

Tablo 5. Tayyare Cemiyetinin, Eylül 1928 Yılı 9 / A Numaralı Genel masraflar cetveli³²²

<i>Yekûn</i>			<i>Bakaya</i>		
<i>Esami hesap</i>	<i>Zimmet</i>	<i>Matlup</i>	<i>Zimmet</i>	<i>Matlup</i>	<i>Mûlahaza Bütçe miktarı</i>
<i>Maaşat</i>	62564.54	305.59	62258.98		90840 İş bankasından alınacak meblağ dahilde
<i>Kırtasiye</i>	1013.97	35.663.87	1013.97		2000
<i>Matbua</i>	19031.88	20.66	19011.222		25000
<i>Reklam</i>	19965.77	632.70	19433.07		30000
<i>Posta, telgraf telefon</i>	3889.02	79.02	3810.64		5000
<i>Tanzimat ve teslimat</i>	1680.71	84	159691		25000
<i>Müteferrika</i>	2001.78	152.52	1849.26		6000
<i>Fevkalade</i>	2377.76	203 lira	2174.76		4500
<i>Keşide masrafı</i>	2501.67		250167		5000
<i>Otomobil</i>	1776.37		1776.37		2400
<i>Bedel-i icar</i>	7500		7500		
<i>Yekûn</i>	124.304.17		122.926.64		173.240

³²² THKA, Tarih, Eylül 1928 Yılı 9 / A Numaralı Genel masraflar cetveli

Bu doğrultuda Kanuni evvel 1926 yılı 9B numaralı genel masraflar cetvelinde görülmektedir ki kurumun, 1926 yılında gelirinin toplamda, 114.340.00 olduğunu, bu gelirden kira bedeli, memur maaşları, kırtasiye masrafları vs. gibi gider kalemlerinden toplam 91.268.64 lira harcandıktan sonra, bütçede geri kalan miktar 23.071.36 liradır.

Kanuni Evvel 1927 yılında, Cemiyetin gelir ve gider oranları değişiklik göstermektedir. Gelir, 147.000 lira olurken, harcanan 130.560.77 liradır. Kurumun elinde kalan miktar ise 16.439,23 liradır.³²³ Eylül 1928'de bütçe miktarı, 173.240.00 olarak hesaplandı.³²⁴ Dolayısıyla kurumun gelir ve gider kalemleri ile işletilmesi için sürekli ve ciddi bir gelirin olması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

3.4. TAYYARE FETVASI

Tayyare Cemiyeti, halkın kuruma karşı muavenetini sağlamak amacıyla, Anadolu halkının dini vecibeleri konusundaki hassasiyeti doğrultusunda fetvalar yayınladı. Urfa müftüsü Hoca Zade Nurettin Nabi, açılan sivil tayyare mektepleri için yapılan masrafların, Tayyare Cemiyetleri üzerine yüklendiğinden bahsederek, halkı bunun için yardım etmeğe davet etti. Bu davet çağrısında, “...Avrupa'nın teçhizat-ı harbiyeye müteallık her türlü ihtiraatına üzerimize beş vakit namaz gibi farz olan mukabeleye bedel derin bir havaygah ataletle daldık. Düşmana karşı kuvvet ve teçhizatı harbiyeye ne kadar çok mümkünse o kadar hazırlık yapınız. Bu kadar teleülhak ve sizin düşmanlarınızın el hak bilip te henüz sizin bilmediğiniz düşmanları korkutursunuz. Allah ve cihat yolunda vereceğiniz ianelerin müzaif mükâfatını görür ve düşmanların zulüm ve şerlerinden emin kalırsınız. Ayet-i Kuran' iyenin düşmanlara karşı ne gibi nasıl hatt-ı hareket takip edeceğimizi bize pek açık bir surette izah buyuruyor... Şu halde maziye hale istikbale bütün bu edvara ait heyet-i içtimaiye mesailinin tevzihini tebarizini hulasa her şeyi mazinin tahammülkar yüklenmiş bulunan sevgili Cumhuriyetimizden istemek, beklemek doğrusu hiçbir vakit mensifhane bir hareket olmaz...” sözleriyle devleti bu konuda da yalnız bırakmamak gerektiğini vurguladı ve “Sulh ve selamet içinde yaşamayı arzu eden her Müslümanın Urfa'mızda da ihdas edileceğine kani bulunduğumuz

³²³ THKA, Tarih, Kanuni evvel 1927, IX C No.lu cetvel

³²⁴ THKA, Tarih, Eylül 1928, 9 A No.lu cetvel,

Tayyare Cemiyeti'ne muavenet etmesi bir farizai diniye ve vataniyedir...”³²⁵ Çağrısı ile Urfa halkını kurulması hedeflenen hava filosu konusunda göreve davet etti.

Zekât, sadaka ve kurban derilerinin Türk Tayyare Cemiyeti'ne verilmesi hususunda da fetvalar çıkartıldı. Türk halkından, havacılık konusunda duyarlı olması istendi. Türk milleti ve devletinin muhafazası için tayyare filosu teşekkülüne sarf edilmek üzere, zekât, sadaka, fitre ve kurban derilerinin Tayyare Cemiyeti'ne verilmesinin şer 'en caiz olduğu belirtildi. Dönemin Diyanet işleri Reisi Rıfat Börekçi, başta İngilizler olmak üzere devletin hava kuvvetini bir mecburiyet ve azami fedakârlıkla oluşturduğundan, Yunanlıların bile 1000 tayyarelik bir filo oluşturmaya karar vererek en büyük fedakârlıklarda bulduklarından bahsederek Yunanlıların bu kararının milletimiz için bir uyanış olması gerektiğinden söz etti. Rıfat Börekçi, Balkan Harbinin yaralarının ne derece sarılmaz olduğunun, milletin saadeti şan ve şevketi için tayyare filosunu acilen oluşturmak gerektiğinin altını çizerek *“Türk milletinin de derece-i ianat ile bu hususta hükümetimize azami muavenette bulunması, zekât, sadaka-i fitr idasına diyanetten memur ve kurban derileri gibi teberruata himayeten muhtar olduğu hususatıda beka-yı mevcudiyetler için Tayyare ianesi hasr eylemeleri Türk kiyasetine yakıştır bir onur-ı hamiyet ve fazilettir. Bunda mahsur din değil bilakis ihtiyaca göre aidat-ı kuvvet ve mühimmat-ı harbiye ihzar edilmesi ve bu hususta asar-ı gaflet ve basiretsizlik göstererek millet ve devleti tehlikeye maruz bırakmamak için ayetler vardır...”*³²⁶ şeklindeki fetvası sonucu sözlerine dayanak olması münasebetiyle meşhur cihan şeyhülislamı Ebu Suud Efendinin, Osmanlı Devleti zamanında donanma için verilen zekâtların caiz olduğuna dair verdiği fetvayı örnek göstererek kendine bir dayanak edindi. Ebu Suud Efendinin donanma için vermiş olduğu fetvaya göre *“Bu suretle zekâtın donanamaya sarfi caiz olunca asr-ı hazır usul-i harbiyece donanmadan kat kat ehem ve elzem olduğu tahakkuk eden tayyare filosu vücuda getirmek üzere ceht-i mezkureye zekâtın verilmesi caiz oldupundan asla şüphe olmaz. Derece-i taliyede olan sadaka-i fitr ve kurban derilerinin selefü'l Beyan Tayyare Cemiyeti'ne cevaz-ı itasise pek bedihidir.”*³²⁷ Fetvasını da vermişti. Bu fetvalar, Türk milletinin zihninde kuruma verilecek sadaka ve fitreler bir soru işareti bırakmadı.

³²⁵ *Tayyare*, 7 Ağustos 1341, No. 10, s. 4.

³²⁶ *Tayyare*, 1 Nisan 1926, No. 19, s. 20.

³²⁷ *Tayyare*, 1 Nisan 1926, No. 19, s. 20.

Fitre, zekât ve kurban sadakalarının, Hiaye-i Etfal, Hilal-i Ahmer ve Tayyare Cemiyetlerinin müşterek menfaatine olmak üzere, Tayyare Cemiyeti'ne verilmesine dair bir tamim, 7.12.1933 tarih ve 5000 numaralı tahriratla vilayetlere gönderildi.³²⁸ Türk Tayyare Cemiyeti Reisliğinden alınan, 6.11.1933 tarih ve 24440 numaralı tezkere, 9.11.1933 tarih ve 3640/ 967 numaralı tahrirat ile bütün kaza ve müftülüklerle tebliğ edildi. Diyanet İşleri başkanlığı tarafından kabul edilen tezkere, zekât ve fitrelerin Tayyare Cemiyetine verilmesi doğrultusunda, vilayet ve kaza müftülüklerine bir tamim ile tebliğ edildi.³²⁹

Ahmet Bulca tarafından hazırlanan 30.11.1933 tarih ve 26889/ 2539 numara ile Başvekâlete gönderilen bir yazıda, her yıl Cemiyet tarafından toplanarak Hilal-i Ahmer ve Himaye-i Etfal Cemiyetleri ile paylaşılan fitre ve zekâtın, 1933 yılında da Cemiyet tarafından toplanması için bütün şubelerin gereken tedbirleri alması icap ettiği belirtiliyordu. Fitre ve zekât az miktarda olsa bile vatandaşların ihtiyaçları için kullanıldığı takdirde, toplu olarak memleketin hayır işlerinde göreceği hizmetin büyüklüğü ve değeri hakkında, devlet teşkilatı emrinde çalışanların dikkatlerine sunulması ricasında bulundu.³³⁰ Ayrıca 1933 yılında, vekâlet ve makamlara gönderilen tamimlerde, Ramazan ayı içinde verilen fitre ve zekâtın, Hilal-i Ahmer ve Himaye-i Etfal Cemiyetleri ile paylaşılmak üzere Cemiyet tarafından gerekli hazırlıkların yapılması isteniyordu. Fitre ve zekâtın her biri birer suretle memlekete ve milletin muhataplarına mühim ve en faydalı bir şekilde yardım eden bu hayır müesseselerine verilmesi hususunda alaka gösterilmesi, Tayyare Cemiyeti genel merkez reisliğinden alınan tezkereyle rica edildi.³³¹ Bu tamim üzerine Cemiyet şubelerinde gereken tedbirler alınarak, hazırlıklar yapıldı.

3.5. TAYYARE PİYANGOSU

3.5.1. KÜÇÜK TAYYARE PİYANGOSU

Cemiyete karşı, halkın desteği bir taraftan devam ederken diğer bir taraftan da büyük işlere imza atmak için daha kuvvetli bir bütçeye ihtiyaç duyuldu. Sürekli büyümeyi tercih eden ve önüne sürekli yeni hedefler koyan Cemiyet, üyeleriyle

³²⁸ BCA, Fon kodu, 0.30.10.178.233.19, Tarih, 9.12.1933 (EK-17)

³²⁹ BCA, Fon kodu, 0.30.10.178.233.19, Tarih, 7.12.1933

³³⁰ BCA, Fon kodu, 0.30.0.010.000.000.178.133, 19/4 16951, Tarih, 30.XI. 1933

³³¹ BCA, Fon kodu, 030.10.178.133.19, Tarih, 4.12.1933

birlikte gelirini artırmak amacıyla büyük bir gayret ve çaba içine girdi. Cemiyet üyeleri, bu meseleyi kendilerine meslek addederek bu konuda önemli mesai harcadı. Ülke savunmasında hava gücünün öneminin kavranması ve yeni yetişmekte olan Türk gençliğinin zihnine istikbalin göklerde olduğu düşüncesini yerleştirmek, bu alanda gençliğin önüne yeni ufuklar açmak maksadıyla yeni bir düzenleme daha gerçekleştirildi. Geleceği havalarda olan bir gençlik için Cemiyet tarafından bir ‐Tayyare Piyangosu‐ oluşturuldu. Böylece Tayyare Cemiyeti kasasına çok önemli bir gelir daha girmiş olacaktı. Kısa bir zaman içinde ‐Tayyare Piyangosu Talimatnamesi‐ hazırlanarak yürürlüğe koyuldu. Tayyare Piyangosu Talimatnamesine göre;³³²

1) Türk Tayyare Cemiyetince Sivil Tayyare Mektepleri menfaatine olmak üzere senede dört defa keşide edilmek üzere bir Tayyare Piyangosu hazırlandı. Tayyare piyangosunun gelirleri yetiştirilmekte olan sivil tayyarecilere ve tayyare mekteplerine harcanacaktı.

2) Bir yılda dört defa olmak üzere üç ayda bir çekiliş yapılacak ve her keşide için ayrı ayrı bilet tertip edilecekti.

3) Bu piyangonun her keşidesinde kazanan numaralar bir önceki keşideden fazla olacak şekilde ilan edilmişti. Keşideye dâhil olunan bilet miktarının tamamı ikramiye olarak tevdi edilecekti.

4) Tayyare keşideleri merkez olarak Ankara’da yapılacak ve Piyango keşidesi, oluşturulan bir heyetle birlikte maliye huzurunda icra olunacaktı.

5) Satılacak olan bir bilet bedeli ise, bir lira olarak belirlendi.

6) İlk Piyango keşidesi 15 Haziran 1925’de yapılacak, bilet adedi kırk beş bin olacaktı. İkinci keşide 15 Eylül 1925’de olup, bilet adedi altmış bin liradır. Üçüncü keşide ise 15 Kanuni Evvel (Aralık)1925’de olup bilet adedi yetmiş bin olarak belirlendi.

7) Keşide de isabet eden numara sahipleri, keşide tarihinden bir hafta sonra bulunduğu yerdeki milli bankalardan ikramiyesini alabilecekti.

³³² *Tayyare*, 7 Ağustos 1925, No. 7-10, s. 19.

8) Keşidede isabet edip, keşide tarihinden itibaren doksan gün içinde bankalara ibraz olunmayan biletler, Tayyare Cemiyeti yararına kaydedilecekti.

9) Keşidenin nasıl çekileceği konusunda ise; Keşide numaraları ve ikramiye miktarı, kura pusulaları maliye heyeti huzurunda keşide ve ikramiye sandıkları hazırlanarak yapılacaktı. Bu pusulaları on iki yaşına gelmiş kız çocuklar ayrı ayrı çekecekti. Cemiyetin Piyango komisyonu bu heyetin nezareti altında bilet numarası ile isabet numaraları bir cetvele kaydederek, keşide gününün ertesinde ikramiye kazanan biletlerin cetveli Ankara'da Hâkimiyet-i Milliye ve İstanbul'da üç gazetede ve diğer vilayet gazetelerinde ilan edilecekti.

10) Tayyare piyangosu biletleri Tayyare Cemiyeti başkanlığı tarafından memleketin milli bankalarında veya ticaret müesseselerinde satılacaktı.

11) Satılmayan biletler, keşide tarihinden bir gün önce, Tayyare Cemiyeti şube başkanı ile banka müdürü, Tayyare Cemiyeti bulunmayan bölgede ise hükümet reisi ile banka müdürü huzurunda bilet numaraları tespit edilerek Cemiyet hesabına kayıt edilecekti.

12) Satış kabul eden bankalar, kendi isim ve hesaplarına alacakları biletlerin numaralarını Tayyare Cemiyeti adına keşide tarihinden bir gün önce bildireceklerdi.

15 Haziran 1925'te yapılacak ilk piyango keşidesinde, dört bin beş yüz bilete iki milyon iki yüz elli bin lira kıymetinde ikramiye dağıtılması karara bağlandı. Büyük ikramiyenin bedeli üç bin yedi yüz yirmi beş lira olarak belirlendi. İkinci ikramiye iki tane olacak şekilde ayarlanarak biri beş yüz liralıktı. Üçüncü ikramiye, iki tane olup, biri üç yüz yetmiş beş liralıktı. Ayrıca yirmi tane yüz, kırk tane ellişer, yüz tane yirmişer, dokuz yüz seksen beş tane beş, bin beş yüz tane iki buçuk, yüz seksen beş tane de birer liralık olmak üzere ikramiyeler hazırlandı. Tayyare piyangosuna katılan her vatandaşın, 3.750 liradan 1 liraya kadar şansı var demekti ki bu sistem piyangoya katılımın artışını sağladı. Tayyare Piyangosuna iştirak etmenin, bir vatan vazifesi olduğu sık sık dergi ve gazetelerde ilan edilmek suretiyle, halkın piyangoya katılması sağlandı.³³³

³³³ *Tayyare*, 7 Ağustos 1342/1925, No. 7-10, s. 19.

Tablo 6. Tayyare Piyangosunun 15 Haziran 341 /1925 Tarihli Birinci Keşidesinin İkramiye Cetveli ³³⁴

İkramiye adedi	Bir ikramiyenin kazanacağı miktar Kuruş	İkramiye yekûnu Kuruş
1	372.500	372.500
2	50.000	100.000
3	37.500	37.500
20	10.000	200.000
40	5.000	200.000
100	2.500	250.000
985	500	492.500
1500	250	375.000
1850	100	185.000
4500	–	2.250.000

³³⁴ *Tayyare*, 21 Mayıs 1341/ 1925, No.7, s. 4.

Tablo 7. Tayyare Piyangosunun 15 Aralık 1925 Tarihli İkinci Keşidesinin İkramiye Cetveli ³³⁵

<i>Kazanan (5.000)Türk lirası alır ve vatana hizmet eder</i>		
<i>İkramiye adedi Zat</i>	<i>Bir ikramiyenin kazanacağı miktar, Lira</i>	<i>Mecmu Lira</i>
1	5.000	5.000
4	1000	4.000
10	500	5000
15	250	3750
20	100	2000
200	1.705	2500
500	5	2.500
15240	1	15.250
17000	0	40.000

³³⁵ *Tayyare*, 7 Ağustos 1341, No. 4-10/10, s.19.

İkinci Tayyare Piyango keşidesinin 15 Eylül 1925'te yapılacağına dair karar alındı. Piyango için basılacak bilet miktarı ise seksen beş bin lira olarak belirlendi.³³⁶ İkinci tertip biletler, taşrada Tayyare Cemiyeti şubelerinde, İstanbul'da ise Milli bankalar, İkdam, Cumhuriyet, Vatan, Vakit, Karagöz gazeteleri, Ziraat bankasında satılmakta idi.³³⁷

Üçüncü tayyare keşidesi de aynı şekilde hazırlandı. 15 Aralık 1925'te yapılacak keşide için basılacak bilet miktarı, yetmiş beş bin olarak belirlendi. 1925 yılında yapılacak olan keşide için, Tayyare piyangosu talimatnamesinde yılda dört defa olmak üzere belirlenmesine karşılık ilk çekilen keşidenin tarihi, Haziran olması münasebetiyle, başlangıç tarihi itibarı ile üç keşide olarak gerçekleştirildi. Tayyare piyangosu biletine numara isabet eden şanslı bilet sahipleri, keşide tarihinden bir hafta sonra bulunduğu bölgedeki milli bankalardan ikramiyesini alabilmekteydi. Biletine numara isabet eden kişi, ikramiyesini doksan gün içinde almazsa, bu ikramiye Tayyare Cemiyeti yararına kullanılmak üzere kuruma kalıyordu.³³⁸

3.5.2.TAYYARE PİYANGOSU

Piyango, 1926 yılı 9 Ocak günü 710 sayılı yasa³³⁹ ile mecliste onaylandı ve Türkiye'de piyango keşidesinin, Tayyare Cemiyeti'ne ait olduğu kabul edildi. Mecliste kabul edilen 710 numaralı kanun gereğince, yeni bir Tayyare Cemiyeti Piyango Nizamnamesi hazırlandı. Hazırlanan bu yeni nizamnameye göre,³⁴⁰

1) Piyangonun Ankara Belediye Binasında çekilmesi uygun bulundu. Piyango her sene dokuz çekiliş olacak şekilde planlandı. Toplam elli binden ibaret olan ve her biri on kısma taksim edilen piyango biletlerinin ilk keşidesi, biletlerin dağıtımından üç ay sonra gerçekleşecekti. Her numara on bilet ihtiva ettiğinden kazanılan her ikramiye on bilete isabet edecekti. Elli bin biletin her biri on kısma taksim edilerek tamamı beş yüz bin bilete ayrıldı. Her on bilet aynı numarayı içerdiği için beş yüz bin bilet (1) numaradan 50.000 numaraya kadar numaralandırıldı. Bu elli bin biletin 17820 adedi ikramiye ve 32780 adedi amorti

³³⁶ *Tayyare*, 7 Ağustos 1925, No. 4-10/10, s. 19.

³³⁷ *Vakit*, 2 Mayıs 1341/1925, s. 3

³³⁸ *Tayyare*, 21 Mayıs 1341 /1925, No.7, s. 4.

³³⁹ *Tayyare*, 1 Şubat 1926, No.15-21, s. 22. ;*Kavanin Mecmuası*, TBMM. Yıl: 1926, C.IV, Kanun No:710, s.75; (EK- 18)

³⁴⁰ *Tayyare*,1 Şubat 1926, No.15-21, s. 22.

kazanacak şekilde ayarlandı. 1.2.3.4. keşidelerde amorti olmayıp, 6.7.8.9. keşidelerde de amorti yoktu. Bu keşidelerin amortilerinin, onuncu keşidede verilmesi karara bağlandı. Onuncu keşide sonunda on keşideye de katılmış olanlara mutlaka bir ikramiye isabet etmiş olacak böylece ikramiye kazanmamış numara kalmayacaktı. Her keşideye iki mükâfatla beraber, bir de son keşideye mahsus olmak üzere, dört yüz bin liralık bir mükâfat vardır ki bu mükâfat yüzde ellinin altında kazanmış olan biletlere taksim edilecekti.

2) Piyango Nizamnamesinin ikinci maddesinde yer alan Piyango biletlerinin fiyatı ise on keşide biletinde geçerli olmak üzere, bin beş yüz kuruştur. Biletler satış fiyatı üzerinden on taksimde bölünebilecekti.

3) Nizamnamenin üçüncü maddesinde, biletlerin şekli, her bir bilet birden elli bine kadar olan numaralardan birini alır. Biletlerin üzerinde Tayyare genel başkanı ile Türkiye İş Bankası genel müdürünün imzaları vardı. Biletlerin üzerinde ikramiye miktarı, keşide tarihi ve biletlerin keşideden bir gün önce satın alınması gerektiği belirtilmekteydi. Biletler on kısma ayrıldığına göre bunların her bir serisi bir harfle gösterildi. Keşide muamelesi, Türk Tayyare Cemiyeti ve Türkiye İş Bankası tarafından seçilecek biri hukuk mensubu olmak üzere, üç azadan müteşekkil bir komisyon nezareti altında Ankara Belediye binasında ve mali temsilciler huzurunda, açık bir şekilde icra edilecekti. Oluşturulan bu komisyon önce iki dolaptan oluşan ikramiyenin; Dolapların birinde numaralar, diğerinde ise ikramiyenin miktarını gösteren fişler bulundurulacaktı. Her çekilişte her iki dolaptan karşılıklı olarak birer numara çekilecek ve bu durum 1752 inci numaraya kadar devam edecekti. Çekilen numaralar yüksek sesle okunduktan sonra resmi kayıt defterine yazılacaktı. Keşidenin sonunda çekilen numaralar, tetkik ve kayıt edildikten sonra tekrar dolaplara konulacak ve dolap heyet tarafından mühürlenecekti. Piyangonun, her keşidesi için iki mükâfat verilecekti. Bu mükâfatlardan birincisi her keşidede 1752 inci olarak çekilecek numaraya verilecekti. İkinci mükâfat ise her keşidede birinci ikramiye kazanan numarayı takiben sırasıyla yüz tane numaraya taktim edilecekti. Üçüncü keşidede dört yüz bin liralık olan mükâfat ise ikramiye isabet etmeyenlere ve bilet parasının yüzde ellisini kazanamayanlara taktim edilecekti. Amorti biletler, numaralara dağıtılacak, dağıtım bir numaradan elli bine kadar düzenlenecekti. Tayyare keşidesinden sonra dağıtım Türkiye İş Bankası veznelerinden, Piyango bayilerden ve Tayyare

Cemiyeti şubelerinden yapılacaktı. Ancak amortiler ve dört yüz bin lira hariç olmak üzere, ikramiye ve mükâfatlar üzerinden yüzde on iskonto alındıktan sonra, ödeme yapılacaktı. İkramiye kazananlar, keşideden on gün sonra ikramiyelerini alabilecekti. Müracaat edilen mahalde ödeme yapılamadığı takdirde, İstanbul'da bulunan, Türk Tayyare Cemiyeti Piyango Genel Müdürlüğüne müracaat edilecekti. İkramiye, keşide tarihinden itibaren dört ay içinde talep edilecekti. Bu müddeti geçiren bilet sahibi, hiçbir hak talebinde bulunamayacaktı. Eğer müşteri ile Piyango bayisi arasında bir anlaşmazlık çıkarsa, Türk Tayyare Cemiyeti Piyango İdaresine müracaat edilecek, mesele burada halledilemezse Türk Tayyare Cemiyeti genel başkanının vereceği karar beklenecekti.

Yukarıdaki esaslar çerçevesinde belirlenen ilk Tayyare Piyangosu keşidesi, 19 Nisan 1926'da bir numaradan elli bine kadar olan numaralar üzerinden gerçekleştirildi. Bu ilk keşidede ikramiye bedeli toplamda yedi milyon beş yüz bin olarak belirlendi. Elli bin numaradan oluşan piyango biletlerinden, otuz iki bin sekiz yüz kırk amorti ve yirmi mükâfat ve dört yüz bin liralık teselli ikramiyesi olmak üzere Türkiye İş Bankasının kefaletinde olması kararı alındı.³⁴¹

İstanbul Liman Şirketi Müfettişi Cudi Bey'in İsmet Paşaya yazdığı mektup üzerine, 15 Mart 1929'da Türk Tayyare Cemiyeti Reisliğinden Başvekâlete bir yazı gönderildi. Bu yazıda; İstanbul'da bulunan bilet satış bayilerinin isimlerinin bulunmasının yanında, Tayyare Cemiyeti nizamnamesine göre, bilet satışının serbest olması üzerine, garanti vermek suretiyle her kurum gibi bilet satışını hayır derneklerinin de yapabileceği bildirildi. Yazıda Piyango düzeni kurup lüks bir hayat içinde yaşadıkları ve çekiliş esnasında yolsuzluk yapıldığı iddiasının gerçekten uzak olduğuna cevap verildi. Ayrıca piyango düzeninin İstanbul'da kurulduğunu, sadece bilet çekilişinin başlangıçta Ankara'da yapıldığını fakat daha sonra çekilişin de İstanbul'a alındığını, bilet satışı sadece İstanbul'da ki bayilere değil dört yüzü aşkın Tayyare Şubesinin bu konuda ki isteklerinin kısa zamanda karşılanması amacıyla Piyangonun İstanbul'da merkezileştirildiği bilgisi yer almaktaydı.³⁴²

³⁴¹ *Vakit*, 2 Mayıs 1925, s. 3.

³⁴² BCA, Fon kodu, 030-0-010-000-000-60-403-35, Tarih 15.3.1929, No.4016

Tablo 8. 1929 yılı itibarıyla İstanbul'da bulunan piyango bilet satış bayileri ve bilet dağıtımı ile bilet satış miktarını gösteren çizelge ³⁴³

<i>Bayinin ismi</i>	<i>1/10 Hesabıyla Satış</i>	<i>1/10 Hesabıyla Tevziat Dağıtım</i>
<i>Eskenazi Efendi</i>	<i>50.826</i>	<i>54.200</i>
<i>Rauf Bey</i>	<i>34.827</i>	<i>41.200</i>
<i>Ventura Efendi</i>	<i>35.581</i>	<i>40.320</i>
<i>Reşit Efendi</i>	<i>27.259</i>	<i>33.000</i>
<i>Esnaf Bankası</i>	<i>26.676</i>	<i>32.900</i>
<i>İshak Levi</i>	<i>8.006</i>	<i>10.000</i>
<i>Cankopolo</i>	<i>9.257</i>	<i>10.00</i>
<i>M. Oris Mizrahi</i>	<i>6.800</i>	<i>7.070</i>
<i>Ali Rıza Bey</i>	<i>5.030</i>	<i>6.485</i>
<i>İbrahim Bey</i>	<i>5.000</i>	<i>5.000</i>
<i>Şatır Zade Kamil</i>	<i>3.000</i>	<i>3.600</i>
<i>Asat Galip</i>	<i>2.294</i>	<i>3.480</i>
<i>Muhittin Bey</i>	<i>2.678</i>	<i>3.000</i>
<i>Ömer Fikri Bey</i>	<i>2.170</i>	<i>3.280</i>
<i>Nazlı Bey</i>	<i>1.190</i>	<i>2.180</i>
<i>Mustafa Bey</i>	<i>1.454</i>	<i>4.000</i>
<i>Esat Muhlis Bey</i>	<i>1.834</i>	<i>2.000</i>
<i>A.Lusarayan Efendi</i>	<i>1.677</i>	<i>2.000</i>
<i>Gazi Cemal Efendi</i>	<i>1.100</i>	<i>1.100</i>
<i>Ali Zeynel Efendi</i>	<i>350</i>	<i>350</i>
<i>DefterdarMelbusat İmalathanesi</i>	<i>126</i>	<i>126</i>
<i>Harita Müdürlüğü</i>	<i>121</i>	<i>121</i>
<i>Yekûn</i>	<i>228.010</i>	<i>265.382</i>

³⁴³ BCA, Fon kodu, 030-0-010-000-000-60-403-35,6 Tarih 10.5.1929 (EK-19)

Tabloya göre, İstanbul’da Piyango bileti satan yirmi iki bayi, kayda değer sayıda piyango bileti satmaktaydı. Bilet satışının şahsi bayilik şeklinde yapıldığı gibi, aynı zamanda resmi kurumların da yaptığı görülmektedir. Bayilere gönderilen bilet sayılarına bakıldığında hatırı sayılır bir sayıda bilet gönderilmesi ile bilet satış miktarının gönderilen miktara çok yaklaştığı anlaşılmaktadır.

Piyango gelirlerinin, Cemiyete uygun bir şekilde harcanması maksadıyla kurulan Tayyare Piyango Müdürlüğü, piyango bileti satan bayilerin komisyonundan harcamalarına kadar yaptığı denetlemeleri, 11 Temmuz 1939’da Milli Piyango idaresinin kurulmasıyla bu kuruma bıraktı.³⁴⁴

3.6. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ İLE TÜRK HAVA KUVVETLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Tayyare Cemiyeti başlangıçta, Türk hava savunmasının kurulması maksadıyla çalıştı. Trablusgarp savaşından itibaren asıl tehlikenin havadan geldiğinin fark edilmesiyle, devlet üzerine düşen yatırımları yapmaya başladı. Cumhuriyet döneminin Türk hava kuvvetleri müfettişi olan Muzaffer Ergüder’in anılarında geçen satırlarda, “İzmir’de havacılık bayramı yapılıyordu artık resmi bütçeye değil bütün Türk milletinin cömertliğine dayanılacak ve az zamanda çok işler görülecekti”. Yine “Zaten halk arasında yayılmaya başlayan propagandamız semeresini vermeye başlamış ayrı ayrı bağışlar Türk Tayyare Cemiyeti’nin kasalarına girecek oda bizim hava kuvvetlerimizi destekleyecekti.”³⁴⁵ derken milletin böyle bir seferberlikte devleti nasıl kucakladığına şahit olacaktı.

Tayyare Cemiyeti’nin 13 Ağustos tarihinde toplanan yönetim kurulu toplantısında “Tayyare Cemiyeti toplanan bütün bağışları Genel Kurmay Başkanlığınca tespit edilecek program dâhilinde sarf edilmek üzere emre hazır bulunduracaktır. Milli Savunma bakanlığından bu hususta bildirilecek isteklerin dahi Genel Kurmay başkanlığının onayına uygun olması lazımdır.”³⁴⁶ şeklinde karar verildi. Bu karara göre Tayyare Cemiyetinde toplanan bağışlar, Milli Müdafaa Vekâletinin hedef gösterdiği Hava Kuvvetlerinin ihtiyaçları için harcandı. Hava Kuvvetlerine yardım etmeye başlayan Türk Tayyare Cemiyeti, Hava Kuvvetlerinin

³⁴⁴ Akgün Karal, Uluğtekin, 2004, s. 43.

³⁴⁵ Fırtına,2009, s. 66.

³⁴⁶ Fırtına,2009, s. 68.

bir kısım satın almalarının bedelini de ödemeye başladı.³⁴⁷ Başvekâlet Muamelat Müdürlüğünden 12.4.1933 tarih ve 14124 sayılı kararnameye zeyl olarak çıkarılan bir kararname ile,³⁴⁸

“ *KARARNAME*

Gizlidir.

Tayyare Cemiyeti tarafından Hava Kuvvetlerine sarf edilmek üzere bağışlanmış ve bundan sonra da bağışlanacak olan altı milyon liranın, nazım fasla tahsilat kayd edilerek Tayyare Cemiyeti tarafından verildikçe ilişik formül dairesinde sarfiyat yapılması Milli Müdafaa ve Maliye vekillerinin 20.4.1933, 29.4.1933 tarih ve 490/4410, 6003/230 sayılı tezkereleri üzerine icra vekiller heyetinin 2.5.1933 toplantısında kabul olunmuştur. 2.5.1933

Reis Cumhur

Gazi Mustafa Kemal ”

Nitekim Müdafaa-i Milliye Vekâleti Hava Müsteşarlığının, Başvekâlete yazdığı 4.3.1935 tarihli teklif yazısında, Cemiyetin önceden beri yaptığı ve 1935 yılında Hava Kuvvetlerine yapacağı yardımın, ihtiyaca karşılık olabilmesi amacıyla, bazı tedbirler alınarak Tayyare Cemiyetinin gelirinin artırılmasını istedi. Tayyare Cemiyetinden gönderilen ilişik cevapta, hatıra gelen bazı kaynakların, ait oldukları vekâletlerce teminat altına alınması gerektiği bildirilmekteydi.³⁴⁹ Tayyare Cemiyeti'nin 9 Şubat 1935'te Müdafaa-i Milliye Vekâletine verdiği cevaba göre, tayyare resmi kanunu ile Haziran 1934'ten itibaren gelirinin 1.600.000 lirasını maliyeye aktardıktan sonra, varidatındaki bu eksilmeyi karşılamak için bütün gelir kaynaklarının verimini artırmak amacıyla çalışmaktadır. Son aylarda memur ve işçi zümrelerinin birer tayyareye isim vermeleri için uyandırılan cereyanı kuvvetlendirecek vekâletlere, bu işi benimsettirerek şahsi idareler ve Cumhuriyet Halk Fırkası bütçelerinden, bu amaç için her yıl para ayırtmak hatıra gelen kaynaklardı. Türkiye de çalışan bütün nakil vasıtasının biletlerinde “Tayyare” için küçük bir zam yaptırılabilirdi. Tayyare Cemiyeti bu

³⁴⁷ Fırtına,2009,s. 69.

³⁴⁸ BCA, Fon kodu, 030.0.18. 01.02.36.32.014,Tarih,2.5.933,Sayı,14311 (EK-20)

³⁴⁹ BCA, Fon kodu, 030.0.010.000.000.59.398.19, Tarih, 6.3.1935

çalışmalarından iyi bir verim alınabilmesi için sıralanan vekâletlerden birer tamim neşredilecek olursa işlerinin kolaylaşacağını bildirmektedir. Buna göre,

Gümrük ve İnhisarlar vekâletiden,

a)İskelelerden geçecek mahsullerin tayyare ianesinin kontrolü işlerinde yardım için gümrük idarelerine tamim,

b)Tütün ianesi için inhisar idarelerine bir tamim,

Maliye vekâletinden; Mal sandıklarına orman bedelleri verilirken orman mahsullerine ait tayyare ianesinin kontrolü için bir tamim,

İktisat vekâletinden; Kömür ianesine ehemmiyet verilmesi için bir tamim,³⁵⁰ hazırlanması istenmektedir.

Milli Müdafaa ve Maliye Vekillerinin, 20.4.1933/29.4.1933 tarih ve 490/4410, 6003/230 sayılı tezkereleri üzerine, İcra Vekilleri heyetinin 2.5.1933'te ki toplantısında, Mustafa Kemal Paşanın onayına sunulan ve Tayyare Cemiyeti tarafından hava kuvvetlerine bağışlanmak üzere, bu zamana kadar bağışlanmış olan ve bundan sonra da bağışlanacak altı milyon lira için bir kararname çıkarıldı.³⁵¹

3.7. TAYYARE MADALYASI

Tayyare Cemiyeti, halkın gösterdiği alakaya ve kuruma yardım ve bağışta bulunanlara karşı bir nişane-i takdir ve teşekkür için tayyare madalyası hazırladı. Türk milletinin, Cemiyete karşı ilgisini artırmak ve halkın yardımlarıyla ayakta duracak olan kuruma, seve seve yardımda bulunacak vatandaşları teşvik etmek için Cemiyetin baş tayyarecisi Vecihi Bey, bir madalya nizamnamesi hazırladı.³⁵² Vecihi Bey tarafından tasarlanan bu madalyalarda, bröve şeklinde beş santimetre çapında oval bir çelenk ve çelenk içinde Vecihi KVI Tayyaresinin resmi bulunmaktaydı.³⁵³

Hazırlanan madalya, Tayyare Cemiyeti reisi veya şube heyeti idaresi kararı üzerine, genel heyet idaresi tarafından verilmesi uygun bulundu. Madalya, dört kategoride düzenlendi. En düşüğü bronz olmak üzere, gümüş, altın ve murassa (değerli taşlarla bezenmiş) olarak tasarlandı. Cemiyete defaten otuz veya

³⁵⁰ BCA, Fon kodu, 030.0.010.000.000.59.398.19.2, Tarih, 11.2.1935, No.986

³⁵¹ BCA, Fon kodu, 030.0.18.01.02 36.32.014, Tarih, 2.5.1933

³⁵² Hürkuş, 2000, s. 177.

³⁵³ Hürkuş, 2000, s. 177.

muntazam taksitlerle bir senede elli lira teberruatta bulunanlara bir kıta bronz, defaten yetmiş beş veya muntazam taksitlerle bir sene zarfında toplam yüz lira teberruatta bulunanlara bir kıta gümüş, bir defada iki yüz veya muntazam taksitlerle bir senede iki yüz elli lira iane verenlere bir altın madalya, bir defada iki bin beş yüz veya bir senede üç bin liradan fazla iane veren kişi, aile ve müesseselere bir murassa madalya verildi. Cemiyet tarafından verilen bu madalyaları, aile fertleri dahi takabilirdi.³⁵⁴ Fahri azalık unvanı almış olanlara, merkezi idare heyetinin kararı ile madalya verilmesi kararlaştırıldı. Verilen bu madalyalar, sol tarafa takılmakla birlikte kadınlar istediği tarafa takabilirdi. Taktim edilen madalyaları, erkekler kenarları beyaz, ortası kırmızı kurdeleyle, kadınlar, ince bir zincirle kolye gibi kullanabilirdi. Bu madalyalar, evlat ve ahfada intikal edebilmekteydi.³⁵⁵

Cemiyet, madalya sahibi olan vatandaşlara bir jest olması amacıyla, murassa madalyası olanlar için, % 30, altın madalya sahibi olanlar %20, gümüş madalya sahibi olanlar % 15 ve bronz madalya sahipleri ise % 10 nispetinde indirimli olarak Cemiyetin hava vasıtaları ile seyahat edebilme imkânını sağladı. Bu kanunun 16 Şubat 1925'den itibaren geçerli olduğuna dair karar alındı.³⁵⁶ Madalyalar halk arasında ilgi ile karşılanırken Cemiyete yapılması istenen yardım için bir heves uyandırdı. Cemiyet merkezine ve şubelere, yardımda bulunan vatandaşlara verilmek üzere, birer birer madalya isteği bildiren tebligatlar gelmeğe başladı. Edirne Uzunköprü Tayyare Şubesi, iane veren on zat için gümüş madalya gönderilmesini merkezden arz etti. Kuruma başışta bulunan zatların isimleri ve yaptıkları teberruat, hazırlanan bir cetvelle birlikte genel merkeze gönderildi. Zamanla tayyare teberruatı veren şahısların sayısı arttıkça, şube reisliği daha fazla isim içeren, madalya istek cetvelleri çıkartarak, genel merkezden istekte bulundu. Merkezden istenen bu madalyalar, posta yolu ile gerekli Cemiyet şubelerine gönderildi.³⁵⁷

Cemiyetin düzenlemiş olduğu bu madalyalardan ilk murassa madalya, 20 Mayıs 1925'te kurumu deruhtesine alan Mustafa Kemal Paşaya, Tayyare Cemiyeti başkanının onayı ve beratıyla birlikte tevdi edildi. Yine aynı şekilde bir murassa

³⁵⁴ *Tayyare*, 21 Mayıs 1341, No.7, s. 22. ; *Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi*,1925, s.18. 19. (EK-21)

³⁵⁵ *Tayyare*, 21 Mayıs 1341, No.7, s. 22 s.19.; *Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi*; *Haber*, 7 Nisan 1925, *Salı*, No. 24, s. 1.

³⁵⁶ *Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi*,1925, s. 19.

³⁵⁷ THKA, Tarih, 10 Temmuz 1926, No. 8091 (EK-22)

madalya hazırlanarak, Latife Hanımına taktim edildi. Mustafa Kemal Paşa kendilerine taktim edilen murassa madalya için teşekkür yazısı hazırlayarak karşı mukabelede bulundu. Mustafa Kemal Paşa, 24.5.1925'te hazırladığı teşekkür yazısında “ *İlk Murassa nişanı bana ita etmek suretiyle ibraz eylediğiniz teveccühten dolayı, cemiyet-i muhteremeye derin tahassüdat ve teşekkürlerimi arz ederken, cemiyetin faaliyetlerini ve her milli ve vatani meselede olduğu gibi hayırlı gayenizi taktir hususunda da yüksek idrakini gösteren büyük milletimizin ulvi fedakarlığını hürmet ve şükranla yad ederim efendim. Reisi Cumhur Gazi Mustafa Kemal*”³⁵⁸ diyerek Cemiyete olan güven ve desteğini sürdürmeye devam etmekle beraber milletin havacılık konusunda göstermiş olduğu yüksek fedakârlığa şükranlarını ilettiler.

Tayyare madalyasının yanında, bir de madalya beratı hazırlandı. Madalya beratı, kâğıt ebadında desenli bir çerçeve içine baş kısmına gelecek şekilde bir çelenk içine yerleştirilen iki kanat, ay yıldız ve güneş, çelengın altında ise bir tayyare resmi konulmuş şekilde tasarlandı. Beratın sağ alt tarafında Türk Tayyare Cemiyeti yazısının altında Cemiyet reisinin ismi ve imzası bulunmaktaydı.³⁵⁹ Edirne Uzunköprü şubesi tarafından istenen bir altın iki gümüş madalya beratlarıyla birlikte şubeye gönderildi.³⁶⁰ Madalyaların beratları da madalyalarda olduğu gibi kategorisine göre sınıflandırıldı. Çok zarif ve süslü bir şekilde hazırlanan bu beratlar; Bronz madalya beratı mat kahverengi, gümüş madalya beratı beyaz yıldız, altın madalya beratı sarı yıldız, murassa madalya beratları ise yeşil yıldızlı olarak düzenlendi.³⁶¹ Türk milletinin havacılık konusunda göstermiş olduğu yüksek fedakârlık ve yoğun ilgisi karşısında Türk Tayyare Cemiyeti kayıtsız kalmadı. Bu fedakârlığa karşı bir teşekkür belgesi niteliğinde olan madalya ve berat hazırlayarak, Cemiyete yardımda bulunan her vatandaşı yardım etme derecesine göre onurlandırdı.

³⁵⁸ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV,2006, s. 431

³⁵⁹ THKA,(EK-23)

³⁶⁰ THKA

³⁶¹ Tayyare, 31Teşrini evvel 1925, No.9-10, s. 21. 31.

3.8. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ'NİN EĞİTİM FAALİYETLERİ

3.8.1. İLK TEŞEBBÜS “ANKARA AÇIK HAVA DERSHANESİ”

Memleketin tayyareye olduğu kadar, tayyareciye de olan ihtiyacını yakından hisseden kurum, büyük bir tayyare mektebi açmak için ilk adım olarak, Ankara’da bir Açık Hava Dershanesi kurulmasına karar verdi. Pilot yetiştirmek için kurulan bu dershanede, yapılacak talimler ve dersler için bir program hazırlanarak kısa zamanda öğrenci kabulüne başlandı. Dershaneye, eğitim görmek için müracaat edenlerin sayısı oldukça fazla olunca, bir sağlık heyeti oluşturuldu. Heyetin yapmış olduğu elemenden geçen gençler, kabiliyetlerine göre muhtelif kurslara dağıtıldı. İlk uçuş talimleri, Mayıs 1925’te başlatılarak, bu doğrultuda motorculuk dersi verilmeye başlandı. Dershanede muntazam bir tayyare bakım ve onarım hanesi dahi oluşturuldu.³⁶²

Tayyare Cemiyeti’nin hedefleri doğrultusunda açılması planlanan Tayyare Mektebine bir mukaddime olmak üzere kurulan bu Açık Hava Dershanesi’nin mevcudu, başlangıçta on kişi olarak belirlendi. Gerek dershanenin ihtiyaçları, gerekse gittikçe artan teveccüh karşısında tayyare satın alma işlemlerine başlandı. Bu hususta gerekli olan iki bin beş yüz liranın Cemiyete bağışlanması ve bin liraya yakın tayyare yedek malzemesi, hava fotoğraf makineleri alınması gibi ihtiyaç olunan malzemeler dışında, yedi ay içinde teslim edilmek şartıyla iki yüz kilometre hızında bir tayyare için fabrikayla bir antlaşma imzalandı. Antlaşma şartlarına göre, tayyarenin uçuş tarihleri, Ayastafenos Tayyare Meydanına yapılacak olan römork teslimi ve teslim muamelesinde Ankara Tayyare Meydanında icra edilecek tecrübe uçuşları ve fabrika ile yapılan mukavele masraflarının, Cemiyete ait olması karara bağlandı. Bu amaçla pilot yetiştirmek üzere Ankara’da açılan Sivil Havacılık Mektebinde kullanılmak üzere, Tayyare satın alma teşebbüsünde bulunulması ve satın alınacak tayyarelerin vergiden muaf tutulması, istendi.³⁶³

Erkânı Harbiye Umumiye Reisinin 7.5.341/1925 tarih ve 40/3067 numaralı olarak Başvekâlete yazdığı cevap yazısında, Tayyare Cemiyeti’nin, satın alacağı tayyarelerin vergiden muaf tutulması, Heyet-i Vekili Celile’nin takviyesine bağlıdır. Pilot yetiştirilmesi hususunda en mühim müessese olarak düşünülen ve

³⁶² *Tayyare*, 21 Mayıs 1925, No.7, s. 12.

³⁶³ BCA, Fon kodu, 0.30.10.00.00.60.403.6.2, Tarih, 20.4.1341 (EK- 24,a)

Ankara’da açılması planlanan Sivil Tayyare Mektebi eğitime hazır olana kadar, Açık Hava Dershanesinden istifade edilmesi uygun görüldü. Ancak mektep ve dershanede kullanılacak tayyarelerin, ordunun da istifadesine sunulması için Hava Kuvvetlerince kabul edilmesinin yanında alınacak tayyare ve mektep için tamirata girişilmeden önce Erkânı Harbiye-i Umumiyesi’nin de görüşünün alınmasının yerinde olacağı³⁶⁴ belirtiliyordu.

Bu küçük hava dershanesinde, ilk etapta ikisi spor, biri talim, biri vazife olmak üzere dört tayyare bulunmaktaydı. Hava Dershanesinin uçuş eğitmenliğine, Cemiyetin baş tayyarecisi Vecihi Bey tayin edildi. Dershane, senede elli ile yüz arasında tayyareci yetiştirdi.³⁶⁵ Açık Hava Dershanesinde yetişen tayyareci sayısı, büyük bir sivil tayyare mektebi kurulmasına ihtiyaç olduğunu gösterdi. Bu husus üzerine mektebin ihtiyacı olan tayyareler, talebe ve memuriyete ait meydan ve hangarlar, peyderpey vücuda getirilmeye başlandı. Tayyarelerin sürekli kullanabileceği, inip kalkabileceği ve manevra yapabileceği bir meydan oluşturulmak istendi.

Tayyare Cemiyeti Sivil Tayyare Mektebi açmaya teşebbüs ederek, Türk gençliğini vatanın hür semalarının müdafaasına hazırlamaya azmetti. Bu mektep sayesinde yapılacak faaliyetlerin sonucunda istifade edecek binlerce tayyareci Türk genci kazanmakla beraber, sivil tayyarecilik de gelecek vadedecekti. Tayyare Cemiyeti’nin sarf ettiği bu gayreti sayesinde binlerce Türk vatanperverinin, Cemiyete seve seve verdiği yardımların yerli yerine kullanıldığı görülmüş oldu. Cemiyet, sarf edilen bir kuruşun bile memleketin müdafaası, ilim ve irfanı için, hayırlı bir eser bırakmasını bir şiar olarak kabul etti. Tayyare Cemiyeti’nin en acil vazife olarak üstlendiği tayyareci ihtiyacının karşılanması için açtığı Ankara Küçük Hava Dershanesi, yerini çok geçmeden daha teşkilatlı bir Makinist mektebine bıraktı.

3.8.2. YEŞİLKÖY TAYYARE MAKİNİST MEKTEBİ

Tayyare Cemiyeti’nin eğitim alanında verdiği öneme en büyük kanıt olarak bir etkinlik de İstanbul Yeşilköy Tayyare Meydanında açılan Tayyare Makinist Mektebi oldu. Tayyare Makinist Mektebinin açılış amacı, tayyareleri ve

³⁶⁴ BCA, Fon kodu, 0.30.10.00.00.60.403.6.1, Tarih, 7.5.1341 (EK- 24,b)

³⁶⁵ *Tayyare*, 21 Mayıs 1925, No.7, s. 2.

tayyare motorlarını emniyetle uçuşa hazır hale getirmek ve her nevi makineleri hazır ve tamir edecek teknik hava personeli yetiştirmektir. Yetişmiş makinist ihtiyacını karşılamak için Fransız Henriyot Firması ile Türk Tayyare Cemiyetinin de dâhil olduğu bir antlaşma yapıldı. Fransızlar, okulun İstanbul’da açılmasını şart koştu. Lozan Antlaşması’na göre boğazların 15 km. civarında askeri tesis kurulmasının yasak olması nedeniyle Makinist Mektebinin sivil olmasına ve Türk Tayyare Cemiyeti’ne bağlı olarak faaliyetini sürdürmesine karar verildi.³⁶⁶

Makinist Mektebi için Yeşilköy’de deniz tarafındaki binalar, İstanbul Tayyare şubesinin nezareti altında tamir ettirilerek mektep haline getirildi. Avrupa’dan getirilen uzmana yaptırılan keşif sonucunda, tamirat masrafının yirmi bin lirayı bulacağı anlaşıldı.³⁶⁷ Mektebin, idare heyeti Fransa’dan getirildi.³⁶⁸ Makinist Mektebi, tayyareciliğin en önemli ihtiyacını kısmen de olsa temin etti ve ülke için dönemin şartlarına uygun bir tarzda makinist yetiştirdi.

İsmet paşa, Ankara Tayyare Şubesinin açılış konuşmasında Makinist Mektebine değinerek, “*Muhterem efendiler milletin itimat ve emniyetine mazhar olduğu kanaatini besleyen merkez-i idare heyetimiz bu ana kadar kuva-yı havaiyemize mektep talim tayyareleriyle bir kısım harp tayyaresi, hangar ve tamirhane ilave etmiş ve yeniden bir takım harp tayyaresi almaya da fiilen teşebbüs etmiş ve tayyarecilik sanatının makinecilik kısmını da tekmil ettirmek maksadıyla İstanbul’da Yeşilköy’de bir makinist mektebi tesis eyledi. Talim heyeti Fransa’dan gelecek ve yüz talebe alacak olan bu mektebimiz önümüzde ki Mart ayında tedrisata başlayacaktır.*”³⁶⁹ şeklinde ki ifadesiyle Makinist Mektebinin açılmasından duyduğu memnuniyeti belirtiyordu.

Cemiyet genel idare heyeti tarafından merkezi İstanbul’da bulunan tüm gazetelere ilan verilmesi için 25 Kanuni Sani/ Ocak 1926 tarih ve 876 numaralı olarak İstanbul Tayyare Şubesine götürülen ve İstanbul Tayyare Makinist Mektebi Müdürlüğüne gönderilen, Makinist Mektebi talimatnamesi ve kadrosu ile ilgili talimatnamesinde;

³⁶⁶ Yalçın. “*Havacılığın...*,” 2011, s. 1050.

³⁶⁷ *Tayyare*, 15 Teşrin-i evvel 1341, No.8 -14, s.17.

³⁶⁸ *Milliyet*, 16 Teşrin-i Sani 1928, s. 2.

³⁶⁹ *Tayyare*, 15 Şubat 1341, No.16-22, s. 4.

Makinist Mektebi talimatnamesi ve kadrosu brucaatına göre,³⁷⁰

1) Makinist Mektebi Türk Tayyare Cemiyeti'ne ait sivil bir müessesedir. Mektep bütün emir ve talimatı Cemiyetten alır. Fakat Kuvayı Havaiye Müfettişliğinin talim ve terbiyeye ait bazı zabıta talimatını da tatbik eder. Mektebin Tayyare Cemiyeti'ne mensup olmasından dolayı kadroda ki zabıt ve fertlerin sivil elbise giymesi mecburidir.

2) Hava Kuvvetleri kadrosundan mektebe verilecek zabıttan bir kişinin Fransızca bilmesi mecburidir

3) Kadroda ki fert ve zabitanın da imkân derecesinde makinistlik tahsili için eğitime iştirak ettirilmesi istek dâhilindedir.

4) Gerek tamimde ve gerekse ilana talip olanların mektep müdüriyetine müracaat etmeleri işaret edildi. Bu talimatnamenin birinci maddesine ilave olarak taliplerin askerliğe ilişkileri bulunmadığına dair asker vesikası dâhil edildi.³⁷¹

Tayyare Cemiyeti'nin Ayastefanos'ta (Yeşilköy) açacağı Makinist Mektebine, müracaat edecekler hakkında ki talimatname şartları, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi müdürlüğüne taktim edildi. Tayyare Cemiyeti genel idare heyeti tarafından muhtelif zamanlarda gazetenin bu talimatnameyi neşretmesi rica edildi.³⁷² Cemiyet yetiştirdiği tayyareci ve makinistlere bir diploma ve alametifarika vermekteydi.³⁷³

Makinist Mektebinin resmi açılışı, 11 Nisan 1926'da kararlaştırılmasına rağmen, Cemiyet merkezine 25 Mart 1926 tarihli olarak gelen yazıda, havaların muhalefetinden dolayı mektebin inşaatının dış kısmının bozularak yeniden tamir edilmesi, hava ve su tertibatının karşılanmaması, elektrik şirketiyle olan anlaşmazlık, sıraların ancak 21 Mayıs 1926'da teslim edileceği, yatakhanelerin hazır olmaması, iç aksamının zamanında yetiştirilememesi gibi sebeplerle, belirtilen tarihten yedi gün sonra, 17 Nisan 1926'da açıldı.³⁷⁴ Mektebin açılışına Tayyare Cemiyeti başkan yardımcısı Muhittin Sami Bey ve beraberinde merkez

³⁷⁰ THKA, Tarih, 25 Kanuni Sani/ Ocak 1926, (EK- 25,a,b)

³⁷¹ THKA, Tarih, 25 Kanuni Sani 1926, No. 876

³⁷² THKA, Tarih, 25 Kanuni Sani 1926, No. 876, 11 Şubat 1926, No.1287

³⁷³ *Türk Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi*, 1925, s.1

³⁷⁴ THKA, Tarih, 25 Mart 1926, Adet. 224

idare heyetinden Hakim Rıza Bey katıldı.³⁷⁵ Askeriye adına, Yeşilköy Hava şubesi müdürü ile üçüncü kolordu kumandanlığından birer kişi katıldı.³⁷⁶ Müdafaa-i Milliye Vekâleti adına, Harbiye Dairesi Reisi Miralay Latif Bey bulundu.³⁷⁷

Mektebe alınacak talebeler, ilan yoluyla duyuruldu ve kayıt şartları açıklandı. İlane göre; Makinist mektebine alınacak talebeler, ortaokulu bitirmiş Türk gençlerinden olacaktı. Mektebe girmek isteyen talebelerin yaş aralığı, on sekiz ila yirmi beş olarak belirlendi. Ordu hizmetinde bulunmayanlar için yaş sınırı yükseltilecek sınır otuz beş olarak belirlendi. Türk vatandaşı olmak, sıhhatli olmak, yumuşak ahlaklı, hiçbir suçtan hüküm giymemiş olmak, özellikle kabul edilen kriterler arasında oldu. Kayıtlar, Yeşilköy Makinist Mektebi Müdürlüğü tarafından yapıldı. Dil bilen harp malulleri ihtiyaten tercih edildi. Tayyare mektebi lise derecesinde bir okuldu. Mektebe fazla müracaat olursa, talebeler, ihtiyaten ortaokul tahsil programlarına göre bir sınava tabi tutuldu. Talebelerin elbiselerinin, iâşe ve hizmet zamanı askeri liseler gibi olması uygun bulundu.³⁷⁸

Mektebe kayıt olmak için müracaat eden talebelerin sayısı, yüz elli kişiyi geçti. Müracaatta bulunanların çoğu, liseyi bitirmiş gençlerden oluşuyordu. Elektrik ve Makinistlik işlerinde Avrupa'da tahsilde bulunmuş olanlar da mektebe müracaat edenler arasında bulunmaktaydı. Mektebe sınavsız yüz kırk talebe alındı.³⁷⁹ Makinist mektebini bitiren talebe için, askeri görevi hariç olmak üzere üç sene Askeri Kıtaatı Havaiye Şubesi'nde çalışma zorunluluğu getirildi. Mektebin bütün masrafı Tayyare Cemiyeti'ne aitti.³⁸⁰ Zamanla mektebin parasal olarak desteğe ihtiyacının atması üzerine, Müdafaa-i Milliye Şubesi, (Hava Müsteşarlığı) 5-11 Haziran 1928 tarih ve 22394 numaralı yazıyı Tayyare Cemiyeti merkezine gönderdi. Bu şekilde Cemiyet parasıyla eğitime devam edecek olan Yeşilköy Makinist Mektebi iâşesinin, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinin, 26 Haziran 1928 tarih ve 59132 numaralı tahriratı neticesi, Müdafaa-i Milliye Vekâletince ödenmek üzere, Türkiye İş Bankası'na tevdi edilmesi istenmekte idi.³⁸¹ Mektep talebeleri hiçbir ücret ödemeye mecbur edilmedi. Mektebin tahsil süresi bir sene

³⁷⁵ THKA, Tarih, 10 Nisan 1926, No.3843

³⁷⁶ THKA, Tarih, 13 Mart 1926 No.11385

³⁷⁷ THKA, Tarih, 13.4.1926, No.1326

³⁷⁸ *Tayyare*, 1 Şubat 1926 No.15 -21, s. 23. 24.

³⁷⁹ *Tayyare*, 15 Teşrin-i evvel 1341, No.8- 14, s.17.

³⁸⁰ *Tayyare*, 1 Şubat 1926, No.15- 21, s. 23. 24.

³⁸¹ THKA, Tarih, 11.7.1928, No. 22394

olarak planlandı. Tayyare Mektebinden mezun olanlar, fen şubesi bulunan illerde mesleğini yapabilecekti.³⁸² Makinist mektebinden, iki sene içinde yüz yetmiş iki makinist yetişti. Bu talebelerden on tanesi tahsil görmek üzere Fransa'ya gönderildi. Diğer talebeler ise Askeri Hava Kıtataatı olan Hava Kuvvetlerinin emrine verildi. Talebelerden yirmi beşi, tahsil masrafı Makinist Mektebine ait olmak üzere Hava Şubesinin bulunduğu mahalde açılacak olan Pilot Mektebine alınmasına karar verildi.³⁸³

Makinist Mektebine 1927 yılında kayıt olanlardan yüzde üçü amacına ulaşabildi. Cemiyetin, birinci kademeyi tamamlayan talebe için gösterdiği çaba ve fedakârlıktan başka, mektebin yöneticisi olan altı müdür yardımcısının gayreti sonucunda istenen başarı yakalandı. 1927 yılında mektebin mevcudu doksan altı oldu. Doksan altı talebeden üçü kendi rızasıyla ayrılırken bir talebe okula girmekten vazgeçti. Diğer bir talebenin vefat etmesi üzerine yerine bir başka talebe alındı. Mektepte, hesap, cebir, hendese, müsellesat, hikmet ve ilmiyat dersleri verilmekteydi. Sınavları ayrı ayrı yapılan bu derslerin sonuçları oldukça iyiydi. 1927 yılında mektepte yapılan faaliyet, 1926 yılına göre daha fazlaydı.³⁸⁴ Mektebin 1927 yılının son altı aylık mali masrafı içerisinde, yalnız 1927 yılında mezun olacak talebelerden (Avrupa'ya gidecekler hariç) içlerinde en kabiliyetli olan yirmi beşi ile imzalanan bir kontratla, talebelerin idare ve iâşe masraflarının Makinist Mektebine ait olması uygun görüldü. Diğer maddi imkânlar, Hava Şubesinin bulunduğu bölgelerde dört tane hangar inşası, uçuş malzeme masrafiyle, pilot mektebinin açılışında kullanıldı. Bu hususta eski kadroya nazaran yüz elli bin lira kadar fazla masraf oluştu. Yapılacak olan hangarlardan askeriyenin istifade edebileceği gibi Makinist Mektebi talebesi de istifade edebilecekti. Mektebin ihtiyacı olan bir ikinci husus ise bir tesviye hane ve motor haneye olan ihtiyaçtı. Erkan-ı Harbiye Reisinin mektebi ziyaretinde köşeli bir cıvata imal edilebilir mi diye sorduğu soruya bu malzemenin bir adedinin bir günde çıkarabileceği cevabı verilebiliyordu. Bu amaçla tesviye haneye bir freze tezgâhı almak mektepçe karşılanacaktı. Motor hane ve tesviye haneye gelince yenisinin yapılması için hangarlardan artan malzemeyle temin edilmişti.³⁸⁵ Yeşilköy Tayyare Makinist Mektebi 1 Ağustos 1928'den

³⁸² *Tayyare*, 1 Şubat 1926, No.15-21, s. 23.24. Makinist Mektebi talimatnamesi

³⁸³ *Milliyet*, 16 Teşrin-i Sani 1928, /Kasım, s. 2.

³⁸⁴ THKA, Tarih, 14 Teşrin-i Sani 1927, Adet 228 (EK- 26, a, b)

³⁸⁵ THKA, Tarih, 5 Mayıs 1927, /7.5.1927, No. 11261, Makinist mektebi müdüriyeti, (EK-27)

itibaren, demir baş eşyası ve yeni eğitim kadrosuyla birlikte, masrafları Türk Tayyare Cemiyeti tarafından karşılanmak üzere, Milli Savunma Bakanlığı'na (Müdafaayı Milliye Celile'si) devredildi.³⁸⁶ Yeni eğitim kadrosu ve heyet, Yeşilköy'e ulaştığı zaman demir baş eşya için hazırlanan defterler de bu heyet tarafından imzalandı.³⁸⁷

Erkânı Harbiye Umumiye Reisi tarafından, Tayyare Cemiyeti'nin 3 Haziran 1928 tarih ve 20833 numaralı tezkirelerine karşılık, Tayyare Cemiyeti ve Makinist Müdürlüğüne yazdığı cevap yazısında, "*Gedikli Küçük Zabıt İhzarı ve Hava Makinist Gedikli Küçük Zabıt Mekteplerine inkılap edecek Yeşilköy Makinist Mektebi bütün idare ve tedris heyeti ile birlikte 1 Ağustos 1928 tarihinden itibaren Müdafaa-yı Milliye Vekâlet-i Celile'si emrine devredilecektir. Mektebin heyet-i idaresinde tebdilat-ı icrasına lüzum görülmemiştir. Hal-i hazır mektebi heyet-i idaresi tarafından mektepten talep edilen demirbaş eşya cetvelinin tanzim edilmesi ve Müdafaa-yı Vekâleti Celile'siyle Tayyare Cemiyeti idaresine suretlerinin irsalini ve mektebin 1 Ağustos 1928 Tarihinden itibaren iki kısım olarak noksansız tedrisata süratle ikmal edilerek Erkan-ı Harbiye-i Umumiye ye gönderilmesini mektep müdüründen rica ederim.*

2- *Yeni şekle inkılap edecek Makinist mektebinin bir senelik ihtiyaçlarının vekalet-i Celile'ce temini için 1 Ağustos 1928 tarihinden itibaren bir senelik masraflarının hesap edilerek Tayyare Cemiyeti Aliye'since Müdafaa-i Milliye Vekaleti emrine verilmesini ve neticenin Erkan-ı Harbiye-i Umumiye ye de bildirilmesini rica ederim efendim. Erkan-ı Harbiye Umumiye Reisi*"³⁸⁸ şeklinde yazıyordu. Yeşilköy Tayyare Makinist Mektebi, 1 Ağustos 1928'den itibaren, tüm eğitim kadrosu, teşkilatı, uygulaması ve sarf edilecek masrafları ile birlikte, Milli Savunma bakanlığının emrine bırakıldı. Bu devir teslim esnasında mektepte, herhangi bir değişikliğe lüzum görülmediği gibi, 1928 yılı eğitim öğretimine de devam etti. Ancak mektep, 1928 yılından sonra eğitim öğretime, Hava Gedikli Küçük Zabıt İhzarı ve Hava Gedikli Küçük Zabıt Makinist Mektebi olmak üzere, mevcut binalarda iki mektep halinde devam etti.³⁸⁹

³⁸⁶ THKA, Tarih, 2.7.1928, No. 20833 (EK-28)

³⁸⁷ THKA, Tarih, 2.7.1928, No. 20883 (EK-29)

³⁸⁸ THKA, Tarih, 12.7.1928, No.22511

³⁸⁹ THKA, Tarih, 12.7.1928, No.22511

Yeşilköy Tayyare Makinist Mektebi, 1928 senesi mektep talebesinin sınavlarını müteakip, Hava Gedikli Küçük Zabıt İhzarı ve Hava Gedikli Küçük Zabıt Makinist Mektebi olmak üzere mevcut binalarda iki mektep halinde tesis edildi. Bu plan çerçevesinde;³⁹⁰

1) Hava kıtalarına uçucu ve makinist gedikli küçük zabıt mensubu olmak üzere, iki senelik Hava Gedikli Küçük Zabıt İhzarı (hazırlık) Mektebi açılması uygun görüldü. Hazırlık mektebinde tahsil iki seneydi. Mektepte okunacak dersler Maarif Vekâletinin (Millî Eğitim Bakanlığının), 3.4.ve 5. sınıflarında okunan derslerin aynısı olacaktı. Bu derslere ilaveten, son senede tayyarelere ve tayyare motorlarına ait usuli birkaç ders saati daha eklenecekti. Hazırlık mektebinde Maarif Vekâletinin ilkokul programları takip edilerek atölye mesaisi daha ziyade tayyare kısımlarının inşasına ve marangozluk, demircilik ve tesviyeciliğe ait olacaktı.

2) İhzarı mektebe dışarıdan, resmi veya özel ilk mekteplerin, 1. ve 2. Sınıf derslerini görmüş ve on altı yaşını doldurmuş talebe sınavla alınacaktı. Bunlar, tamamen Kara Gedikli Küçük Zabıt Hazırlık Mekteplerinin şartlarına tabi olacaklardı.

3) Dışardan alınan ve şartları uyan talebenin yeterli olmaması durumunda, eski Kara Gedikli Küçük Zabıt Hazırlık Mektebinin, 1.ve 2. devrelerini bitirmiş talebe arasından gönüllü olarak seçilenlerden karşılanacaktı. Hava Gedikli Küçük Zabıt Hazırlık Mektebinin, ilk senesinin talebe mevcudu 35, ikinci senesinin mevcudu 30 olacaktı. Bu suretle bu mektepten her sene uçucu ve makinist küçük zabıt olmak üzere asgari, 18 yaşını doldurmuş 30 aday elde edilecekti.

3) Mezkûr 30 adaydan, uçuculuğu öğrenenler Hava mektebi kumandanlığı emrine, makinistliğe geçenler de Hava Makinist Gedikli Mektebine verileceklerdi.

4) Hava Makinist Gedikli Küçük Zabıt Mektebi, Malı köyde kurulacak olan Hava mektebine taşınmak üzere, şimdilik Yeşilköy'deki eski yerinde kalacaktı. Fakat hâlihazırdaki Yeşilköy Makinist Mektebinin yeri, Hava Gedikli Küçük Zabıt İhzarı Mektebi ve diğeri Hava Gedikli Küçük Zabıt Makinist Mektebi olmak üzere, mevcut bulunan binalarda iki mektep halinde kurulacaktı. Yeni hava

³⁹⁰ THKA, Tarih, 25.6.1928, No.20833, (EK-30 a, b)

mektebini bir müdür ve idare heyeti yönetecekti. Her iki mektebin muallimleri, mektebin sınıf ve derslerine ve talebe mevcutlarına göre ayrı ayrı olacaktı.

5) Hava Gedikli Küçük Zabıt Mektebi, 1928 yılı eğitim öğretimini yapacak ve yeni Hava Makinist Mektebinin programına uygun ders programını uygulayacaktı. Yeşilköy Makinist Mektebinde mevcut bulunan yabancı muallimlerle ve başarılı olup arzu edenlerden iki senelik anlaşma yapılanlar istihdam edilecekti. Kalmayı istemeyenlerin yerine, Fransa veya Almanya'dan memur ve muallim istenecekti. Mektep müdüriyetinin mevcut yabancı muallimlerden, yukarıdaki esaslar dairesinde şahsi bir anlaşma ile kalmayı arzu edenlerin isimlerini, muvaffakiyetlerini ve şartlarını hemen bildirmesi gerekecekti. Yukarıdaki şartlar dairesinde yeniden tanzim ve tesis olunacak Hava Gedikli Küçük Zabıt Makinist Mekteplerinin, vasıflı on beş talebesi olacağına göre, kadrosuz tedrisat programını acilen müdüriyet emrindeki mütehassıslarla icra edecekti.

7) İhzarı (hazırlık) mektep, 1928 yılında yeni kurulacağı için Makinist Mektebine talebe veremeyeceğinden, orduda Küçük Zabıt olmak üzere tabi olanlar, bütün şartları mukavele ile kabul edilmiş on sekiz yaşına girmiş ve beş senelik ilk mektep sınavını başarıyla vermiş on beş talebe, dışarıdan alınmaya çalışılacaktı. Bunların dışarıdan temin edilememesi halinde, Kara Gedikli Küçük Zabıt İhzarı Mekteplerini ikmal etmiş talebeden gereği kadar verilecekti.

Yeşilköy Makinist Mektebinin 1928-1929 yılı eğitim öğretimi ile ilgili olmak üzere bir senelik masrafının nasıl olacağına dair, 10 Temmuz tarihine kadar bilgi istendi.³⁹¹ Yeşilköy Makinist Mektebinin alacağı yeni şekil itibariyle mektebin erzak kontrat namesinin süresi Haziran ayında doldu. Erkan-ı Harbiye tarafından, mektepteki talebelerin kıtalarına sevk tarihi olan 15 Ağustos'a kadar, iaşesinin pazarlık yoluyla temin edilmesi ve parasının Tayyare Cemiyeti tasarrufundan alınarak, 1 Ağustos 1928'den itibaren, Müdafaa-yı Milliye Vekâleti tarafından temin edilmesi istendi.³⁹² Mektebin memur ve kadrosunun nakli gerçekleşti.³⁹³ Hava Müsteşarlığından Tayyare Cemiyeti'ne yazılan ve Cemiyetin maddi desteği ile tedrisatına devam edecek olan Yeşilköy Makinist mektebinin iaşesinin, Müdafaa-yı Milliye Vekâleti tarafından temin edilmek suretiyle Erkan-ı Umumiye

³⁹¹ THKA, Tarih, 27.6.1928, No. 20917

³⁹² THKA, Tarih, 6.26.1928, No. 20917

³⁹³ THKA, Tarih, 7.8.1928, No. 21837

Riyasetinin, 26 Haziran 1928 tarih ve 59132 numaralı tahriratında belirtildiği üzere, bir önceki sene nispeti dâhilinde alınacak paranın, Müdafaayı Milliye Vekâleti lehine İş bankasına tevdi edilmesi arz edildi.³⁹⁴ 1929 yılı itibarı ile yüz kişilik kadrosu olan Makinist mektebi bütçesinin, İstanbul İş Bankasında bulunması kararlaştırıldı. Mektep kadrosunda bulunanların her ay muntazam bir şekilde maaşlarını ve elbiselerini bu avanstan almalarına dair taahhüt ve mukavelename de Erkan-ı Harbiye Riyasetine devredildi.³⁹⁵

3.8.3. TAYYARE MÜHENDİSLİĞİ TAHSİLİ İÇİN AVRUPA'YA GÖNDERİLEN TALEBELER

Tayyare Cemiyeti memleketin geleceği için daha donanımlı gençler yetiştirmek amacıyla, Tayyare mühendisliği tahsili almak üzere, Avrupa'ya öğrenci gönderdi. Avrupa'ya gidecek öğrenciler en gelişmiş teknolojiyi öğrenecek, dil eğitimi almış olacak ve yurda döndüğü zaman Tayyare mühendisi olarak vatanına hizmet edecekti.

Tayyare Mühendisliği tahsili için Avrupa'ya gidecek öğrenciler adına, Türk Tayyare Cemiyeti bir talimatname hazırladı. 1926 yılında Ankara Hâkimiyet-i Milliye Matbaasında basılan bu talimatnameye göre;³⁹⁶

1) Türk Tayyare Cemiyeti'nin, Tayyare Mühendisliği tahsil etmek üzere, Avrupa'ya göndereceği talebelerin sınav ve kabul şartları ayrıca ilan ve icra edilir.

2) Avrupa'ya gitmesi kabul edilen talebeler, tahsillerinin bitiminden itibaren beş yıl müddetle, Türk Tayyare Cemiyeti'nin emrinde ve Cemiyetin göstereceği bölgelerde, ihtisas derecesine göre verilecek maaşla çalışmayı kabul etmedikleri takdirde, Cemiyetin kendileri için yaptığı masrafı, geri ödemek üzere bir kefaletname imzalayacaklardır.

3) Tahsilin devam ettiği müddetçe, talebeden her birinin maaşı Tayyare Mühendis mektebine kayıt yaptırıp kabul edildiği takdirde, gazetelerde verilen ilana göre iki yüz dolar verilecektir. Talebe, mühendis mektebine giremediği ve ihzarı

³⁹⁴ THKA, Tarih, 11.7.1928, No. 22394, (EK-31)

³⁹⁵ THKA, Tarih, 14.7.1928, No. 22511, (EK-32)

³⁹⁶ BCA, Fon kodu,030.10.00.00.60.403.21.3,

kısımlarda kaldığı takdirde, seksen beş dolar verilecekti. Talebelerin Avrupa'ya hareketleri sırasında iki kat elbise ücreti ile harcırahları defaten karşılanacaktır.

4) Tahsilini bitiren ve memlekete döndükten sonra altı ay zarfında, Türk Tayyare Cemiyetince kendisine vazife verilmeyenler serbesttir. Mukavelenamenin ikinci maddesindeki mevzu bahis edilen kefaletnamenin hükmü geçersiz olur.³⁹⁷

5) Talebeler tahsillerini bitirip diplomalarını aldıktan sonra, Türkiye'ye döndükleri zaman Türk Tayyare Cemiyeti'ne müracaat ederek, hizmet etmeye mecburdurlar. Cemiyet arzu ettiği takdirde talebeden bazılarını diğer müessese ve fabrikalarda tetkikat ve tatbikat yaptırmak üzere aynı maaşla veya merkez idare heyetinin tespit edeceği ilave tahsisatla bir müddet daha Avrupa'da alıkoyabilir. Bu talebelere üçü, Avrupa hükümetinin Tayyare mühendisliği inşaatında ihtisas yaptığı tasdik edilenlere, ayrıca beş bin lira mükâfat verilecektir.

6) Talebenin kaydının silindiği durumlar;

a)Tahsile başlama tarihinden itibaren, on gün zarfında tahsil bölgesine hareket etmemiş olmak,

b) Eğitim göreceği bölgeye vardıktan on beş gün içinde, tahsil göreceği okula başlamamış olmak,

c)Tahsil mahallini ve şubelerini değiştirmek,

d) Tayyare Cemiyeti'nin tayin edeceği müfettişlerin devam ettiği okulda veya müessesenin vazife, tavrı ve hareketi hakkında ki tekrarlayan tebligat ve ihtara riayet etmemek,

e) Gerçek mazereti olmaksızın sınıf terfiinde bulunamamak,

f) Doktor raporu olmadan eğitimine üç gün süreyle devam etmemek,

g) Okul veya müessesenin nizamnamesine riayet etmemek,

7) Tayyare Cemiyeti bu talebeleri, zaman zaman müfettiş göndererek teftiş edecektir. Cemiyet Avrupa'daki müfettişlikler ve elçiliklerden de bu konuda istifade edilmektedir.

³⁹⁷ BCA, Fon kodu, 030.10.00.00.60.403.21.2, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara,1927

8) Talebelerin, müfettişlere, okul yöneticisi ve müessese idare heyetine karşı olumsuz davrandıkları takdirde gelecekları için tehlikeli olduğunu bilmeleri gerekmektedir. Talebenin, tahsili bitip Türkiye'ye döneceği zaman, yol harcırahı da Tayyare Cemiyeti tarafından ödenecektir.

27 Teşri-i Sani 1926 tarih ve 7066 numaralı yazıyla, Tayyare mühendisliği tahsili yapmak üzere Avrupa'ya gönderilen talebeler için Türk Tayyare Cemiyeti Reisi tarafından hazırlanan talimat nameden, iki nüsha Başvekâlete gönderildi. Başvekâletten Talimat namenin yedinci maddesine uygun formatlarda talebeleri teftiş etmeleri ve bu hususta tanzim edecekleri raporları Cemiyete göndermek üzere Maarif ve Milli Müdafaa Vekâletine göndermeleri isteniyordu.³⁹⁸

Tayyare Cemiyeti'nin Tayyare mühendisliği için Avrupa'ya gönderdiği talebelerin tüm ihtiyaçları karşılandı. Bu konuda gereken tahsil masraflarının haricinde, gidiş dönüş yol harcırahlarına kadar ödenekler yapıldı. Yüksek Tayyare Mühendis mektebine kayıt yaptıranlara iki yüz dolar, aynı mektebin hazırlık kısmında ki talebelere ise, seksen beş dolar burs verildi. Tahsilini bitiren talebeler, Türkiye'ye döndükleri zaman, Cemiyet tarafından belirlenen yerlerde hizmet verecekti. Ayrıca Cemiyet tarafından seçilen talebeler, Avrupa'da masrafları ödenmek suretiyle bir müddet daha kalabileceklerdi. Tayyare mühendisliği üzerine ihtisas yapan talebelere, beş bin lira mükâfat verilecekti.³⁹⁹

1928 yılında, Fransa Tayyare Mühendis mektebinde tahsil gören, beş talebe içerisinde bulunan Burhaneddin Hakkı Bey, mevcudu elli iki olan sınıf içerisinde birincilikten yarım puan farkla ikinci olarak eğitim öğretim yılını bitirdi. Yine bu beş talebe arasında bulunan Mustafa Şerafettin Bey, sınıfında sekizinci oldu. Diğer üç talebe, Emin Sami, Hayrettin Ali ve Vehbi Cemal Bey, buldukları sınıflarda iyi bir derece çıkardı.⁴⁰⁰

³⁹⁸ THKA, Tarih; 27 Teşri-i Sani 1926, No.7066; BCA, Fon kodu, 030.10.00.00.60.403.21 Tarih, 28 Teşri-i Sani 926

³⁹⁹ BCA, Fon kodu, 030.10.00.00.60.403.21.1.2.3 (EK-33,a,b,c,d)

⁴⁰⁰ *Vakit*, 8 Eylül 1928

3.9. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ'NİN SANAYİ FAALİYETLERİ

3.9.1. CEMİYET BAŞKANININ AVRUPA'DA YAPTIĞI TAYYARE VE TAYYARE MÜESSESESİ İNCELEME GEZİSİ

Avrupa'da ki Tayyare hareketlerini yakından tetkik etmek isteyen Tayyare Cemiyeti Reisi Cevat Abbas Bey, aralarında Cemiyet azasından Binbaşı Hasan İskender Bey, Şakir Hazım Bey ve Vecihi Beyin de bulunduğu bir heyet oluşturarak, tayyarecilik hakkında tetkikatta bulunmak üzere, 3 Temmuz 1925'de Avrupa'ya hareket etti. Avrupa'da tayyareciliğin tetkiki için oluşturulan bu dört kişilik heyet, davet üzerine Simplon ekspresi ile 5 Temmuz 1925'de Almanya ve Fransa'ya gitti. Alman yetkililer Türk heyetini İsviçre'de bulunan Alman Junkers şirketine götürdü.⁴⁰¹

İki aylık bir inceleme gezisi yapan komisyon üyeleri gittiği her ülkede samimiyet ve dostluk içinde karşılandı. Bu seyahatin on üç günü yollarda geçti. Heyet, Almanya, Danimarka, İsveç, Fransa ve İtalya olmak üzere beş Avrupa ülkesinde toplam yirmi tane tayyare fabrikasını ziyaret etti. Bu fabrikalardan on beşi ahşap, beş tanesi de madeni tayyare imal eden fabrikalardı. Ayrıca dokuz motor fabrikası, dört Makinist mektebi, resmi ve gayr-ı resmi on dokuz tayyare müessesesi incelendi. Heyet, Tayyare Kıtıatı Askeriyesinin yapmış olduğu gece ve gündüz tatbikatlarını izledi. Bu inceleme esnasında, madeni tayyarelerin kıymet kazandığı, buna mukabil ahşap tayyarelerin itibarı azalırken önemini biraz daha koruyacağı kanaatine varıldı. Avrupa'dan gerekli Tayyare ve Tayyare müesseseleri ile ilgili bilgileri alan İnceleme heyeti, 5 Eylül 1925'de yurda dönüş yaptı.⁴⁰²

Ülkemizde tayyareciliğin ilk kademesinin temelleri atılmak istendi. Bu sebepten dolayı Türkiye'de Cemiyet tarafından kurulması düşünülen müesseseler, ilk önce Makinist ve Tayyare mektepleri oldu. Hatta çok yakın bir zaman içerisinde talebe kadrosu yüz kişilik bir makinist mektebi ve kırk kişilik bir pilot mektebi açıldı. Kurulan tayyare müesseseleri için gerekli olunan teçhizat Avrupa'dan sağlandığı gibi bu yatırımlar ile ilgili olmak üzere gerek görülen uzmanları da Fransa'dan getirtmek için gerekli makamlarla mukaveleler imzalandı.⁴⁰³

⁴⁰¹ Adıgüzel, 2006, s. 60.

⁴⁰² *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1925

⁴⁰³ *Tayyare*, 15 Eylül 1341, No. 7, s. 3.

3.9.2. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ VE TAYYARE SANAYİİ

Tayyare Cemiyeti'nin üzerinde durduğu önemli bir husus da tayyare ve yedek tayyare aksamı üretmek oldu. Tayyare ianesi olarak, halkın verdiği ve vereceği milyonlarca lirayı yurt dışına vermeden tayyarelerimizi kendi ülkemizde imal etmek, milli sermayenin yurt içinde kalması demektir. Bu sebeple Cemiyet yöneticileri, bu konuya önem gösterdi. Tayyareleri memleketimizde imal etme mecburiyeti, siyasi ve iktisadi sebeplerden hâsıl oldu. Ülke çıkabilecek bir savaş esnasında tayyaresiz kalmamak adına kendi tayyaresini üretme çabası içine girdi.

Tayyare Cemiyeti'nin ilk reisliğini yapan Rize milletvekili Cevat Abbas Bey, özellikle tayyare imali konusunda ilk adımları attı. Hatta bu konu ile ilgili bir heyet oluşturmak suretiyle, yurt dışında bulunan tayyare imal fabrikalarını inceleme gezisinde elde ettiği bilgiler ışığında, Tayyare Cemiyeti'nin üç buçuk aylık faaliyeti hakkında Anadolu Ajansı muhabirine verdiği ve gazetelerde yayınlanan beyanında, bu mühim noktaya temas ederek, *“Cemiyetin bu sene ki faaliyetinin istihdak ettiği gayeye ve cemiyetin tayyare fabrikaları hakkında nokta-i nazara gelince istihdaf ettiğimiz gaye nizamname-i esasiyemizin ikinci maddesinde tasrih edildi. Binaen aleyh nizamnamemizi hürmetle bir asker itaatiyle tatbik edeceğiz. İkinci maddenin vuzuh gösterdiği hedefe behemmahal vasıl olacağız. Makasıt-ı milliye ile teşekkül etmiş cemiyet aynı zamanda bütün Türk milletine şamil milli bir şirket halinde tamamen müstakil olduğundan en son sistem motor ve tayyare fabrikalarının kendi malımız olarak bir an evvel memleketimizde faaliyete gelmeleri için bütün kudret-i vesilemle çalışmaktayım. Çünkü fabrikalar memleketin hayati meselesidir. Tayyare hususunda cemiyetimizin verilmiş bir kararı yoktur. Esasen hiçbir devlet aynı sistem tayyareye malik değildir. Tipler vazifeye göre değiştiği gibi daimi pek seri tekâmüle de mazhar olmaktadır. Bizim de aynı esere iktifa etmemiz zaruridir... Son sistem motor ve tayyare fabrikalarının kendi malımız olarak bir an evvel memleketimizde faaliyete gelmeleri için bütün kudret-i vesilemle çalışmaktayım.”*⁴⁰⁴ demeci ile Cemiyetin tayyare imali konusunda ki kararlığını ortaya koymuş oldu. Dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda, memleketimizde tayyare ve tayyare motoru üretmek, en zor fakat en önemli sanayi dalıydı. Dolayısıyla tayyare imal edecek fabrikaların tesisi siyasi ve askeri

⁴⁰⁴ Tayyare, 31 Ağustos 1341, No.5, s. 7. ; Milliyet, 7 Teşrin evvel 1926

kazançlarından daha ziyade, ülkeye milyonlar kazandırabilirdi. Kurulacak tayyare fabrikaları sayesinde, yüzlerce Türk işçisi hayatını kazanacak ve her sene yüzlerce usta yetişebilecekti. O dönem tayyare fiyatlarına bakıldığı zaman, en düşük tayyare fiyatı on bin lira değerindeydi. Fakat bu cihaz sürekli gelişen ve değişen bir silahtı. Onun içindir ki, bir iki sene evvel imal edilen bir tayyare bir iki sene sonra değerini kaybetmekte ve yerine mutlaka yenisinin konulması lazım gelmekte idi. Bu itibarla, ülkede hava kuvvetinin, birkaç sene içinde tamamıyla yenilenmesi mecburiyetiyle karşı karşıya kalma durumu olacaktı. Yurt savunmasında, her sene yüzlerce tayyareye ihtiyaç olacaktı. Bir başka açıdan bakıldığı zaman, tayyare daima tamire muhtaç ve çabuk yıpranan bir silahtı. Bu sebeple Türkiye’de tayyare tamir ve imalat hanelerinin tesisi, bu iş için harcanacak olan meblağın kendi kesemizde kalması sağlanmalıydı.

İzmir’de oluşturulan tayyare merkezinde, askeri pilotlardan Vecihi Bey’in gözetimi altında, planları kendisi tarafından tespit edilmesi suretiyle yapılan ve sadece motoru yurt dışından getirtilen, bir keşif tayyaresi vücuda getirildi. Bu tayyarenin ilk tecrübe uçuşu, 28 Kanuni Sani 1341 / Ocak 1925’te yapıldı. Tayyarenin sürati saatte iki yüz kilometre idi.⁴⁰⁵

Türk hava kuvvetleri mensubu olan ve kuruluşundan sonra Tayyare Cemiyeti’nin baş tayyarecisi olmasına layık görülen, Vecihi Bey, Kuvayı Havaiye Müfettişliği emrinde müstahdem bulunduğu esnada, Kuvayı Havaiye Müfettişliği namına sırf kendi emeği, ilim ve ihtisası ile inşa ettiği tayyare, adı geçen müfettişliğin emrinde ki hangarda atıl vaziyette bulunmaktaydı. Tayyare Cemiyeti Reisi Cevat Abbas, Cemiyet başkanlığı esnasında, bu tayyareyi Hava Müfettişliğinden istedi.⁴⁰⁶ Tayyarenin, Ankara semalarında gösteri yapması için büyük bir iştihak duyan Cevat Abbas Bey, bu isteğini Milli Müdafaa Vekâleti’ ne bir yazıyla bildirdi. Milli Müdafaa Vekâleti tarafından verilen cevapta; Türk Tayyare Cemiyeti tarafından Vecihi Bey’e verilmesi talep edilen tayyarenin, motor ve malzemesinin Hava Kuvvetlerine ait olan fabrika ustalarına imal ettirilmiş olması ve malzemenin devlet malı olmasından dolayı, tayyarenin Türk Tayyare

⁴⁰⁵ *Vakit*, 17 Şubat 1341

⁴⁰⁶ BCA, Fon kodu,030.10.00.00.60.403.5.2, Tarih, 17 Mart 1341

Cemiyeti'ne verilmesinin mümkün olmayacağı, ifade edilerek Tayyare reisliğine bildirildi.⁴⁰⁷

Ülkenin bir an evvel endüstrileşmesi konusunda, çok ciddi atılımların yapılması gerektiği üzerinde duran ve gelişmeyi, "*Endüstrileşmek, en büyük millî davalarımız arasında yer almaktadır. Çalışması ve yaşaması için ekonomik elemanları memleketimizde mevcut olan büyük, küçük her çeşit sanayii kuracağız ve işleteceğiz. En başta vatan müdafaası olmak üzere, mahsullerimizi kıymetlendirmek ve en kısa yoldan en ileri ve refahlı Türkiye idealine ulaşabilmek için, bu bir zarurettir.*"⁴⁰⁸ şeklinde ifade eden Mustafa Kemal Paşa, yine başka bir demecinde "*Eskimiş teknolojileri değil, en yeni teknolojiyi ülkeye getirmediğimiz, getiremediğimiz sürece, yabancı ülkelere bağımlı olmaktan kurtulamayız. Bunun için de mümkün olduğu kadar kemerleri sıkarak kendi yağımızla kavrularak, bir yandan da yeni parasal kaynaklar yaratarak çağdaş teknolojilerin en yenilerini topraklarımıza taşıyacağız. Eski teknolojileri bize kolaylıklar tanıyarak getiren yabancı devletlerin kurnazlıklarını anlamak için insanın ya kör ya da aptal olması gerekir. Kısa surede gelişen şu savaş araç ve gereç sanayiine bakınız... Birinci Dünya Savaşı biter bitmez, bu kara günlerde kullanılan tüm silahlar birden bire demode oluverdi. Almanlar, Fransızlar, İngilizler, Amerikalılar ellerindeki bu silah fabrikalarını uzun vadeler tanıyarak geri kalmış ülkelere satmaya çalışıyorlar. Neden? Çünkü onlar daha modernlerini, daha etkili olanları yapabilecek fabrikalar kurmakla meşguller... Bunu her alana yayabilirsiniz. Tekstil alanına, ilaç sanayii alanına, otomotiv sanayiine; kısaca aklımıza gelen her alana... Biz yeni ve genç bir Türkiye kuruyoruz. Dost düşman ülkelerin geride kalmış, teknolojilerine gereksinmemiz yok. Ya en yenisini kurar, onlarla boy ölçüşürüz, ya da biraz daha sabreder, bunu yapabilecek güce erişmemizi bekleriz".⁴⁰⁹ şeklinde açıklayarak, sanayileşme konusunda gerekli olan yatırımların yapılabilmesi için tüm imkânların seferber edilmesini istedi. Bu itibarla, özel teşebbüsün yetişemediği yerde devlet*

⁴⁰⁷ BCA, Fon kodu,030.10.00.00.60.403.5.1, Tarih,17.05.1341, No.4/1922

⁴⁰⁸ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I. (1919–1938),1981, s. 414. ; Atatürkçülük Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri Birinci Kitap,1984, s.286

⁴⁰⁹ İhsan Tayhani, Atatürk'ün Bağımsızlık Politikası ve Tayyare Sanayii 1923–1950, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, 2001, s. 213.217

desteğini sağladı. Çünkü devletin kabullenmediği bir teŖebbüsü özel teŖebbüslerin kucaklaması özellikle o dönem Ŗartlarında mümkün görülmemekte idi.

Devletin savaŖtan yeni çıktığı düşünöldüğünde, imal edilecek tayyarelerin ilk alıcısı yine devlet olacağı görölmekte, bu nedenle tesis edilmesi düşünölen fabrikanın arkasında Tayyare Cemiyetine destek olarak devletin görölmesi de pek tabii olacaktı. 1925 yılına gelindiğinde tayyare fabrikası bulunan Avrupalı devletler hava sanayisi konusunda gereken yatırımları çok önceden atmıŖtı.

Tablo 9. 1925 Yılı Avrupa Devletlerinin Tayyare Fabrikaları ve Tayyare Sayısı⁴¹⁰

Devletin ismi	Hava bütçesi Türk lirası	Tayyare Fabrika sayısı	Tayyare Mevcudu	Açıklama
İngiltere	190 milyon	13	62	Bu tayyarelerin 138 tanesi Irak'ta bulunmaktadır.
Fransa	150 milyon	15	1600	Bu tayyarelerin 80 tanesi Suriye'de bulunmaktadır.
İtalya	30 milyon	7	1080	Rusya Tayyare Cemiyeti'nin aza sayısı üç milyonu geçmektedir ve bir sene içinde 300 tayyare tedarik etmiştir.
Rusya	Meçhul	6	1220	
Yunanistan	6 milyon	1	34	
Romanya	1 milyon	1	162	

⁴¹⁰ *Tayyare*, 15 Kanuni Evvel 1925, No.12-18, s. 2.

Görüldüğü üzere Avrupalı devletler tayyare sanayisi oluşturma adına gereken teşebbüsü yapmıştı. Çünkü o dönem için havacılık daha çok ülke savunması açısından birinci plana alınmaktaydı. Birinci Dünya Harbine katılan milletler anlamışlardı ki, hava savunmasına hâkim olan güç savaşa da hâkim olmaktaydı.

Ülkelerin herhangi bir muharebede ayakta kalabilmesi savunma gücüne dayandığından, gereken yatırımlar savunma alanında yapıldı. Aynı şekilde, Türk devletinin hali hazırda yeni bir savunma mücadelesinden çıktığı görülünce, tayyare sanayisinin savunma alanında olması kadar daha doğal bir şey olmayacaktı. Birinci Dünya Savaşı sonrası mağlup devletlerin imza atmak zorunda kaldığı ağır şartlı antlaşmalar, özellikle sanayi adına ülkesini kalkındırmayı amaçlayan Alman hükümetini, zor durumda bıraktı. Ülkesinde gerekli sanayi atılımı yapamayan Almanya için Türkiye biçilmez kaftandı. Alman Hükümeti ile Türk Hükümeti arasında yeniden filizlenen dostluk sayesinde Almanya'nın elindeki tayyare teknolojisi, ancak Türkiye gibi bağımsız bir ülkenin sınırları içinde sanayileşebilirdi.

Almanya'da, tayyare üretiminde oldukça sağlam ve güvenilirliği ile tanınan bir kuruluş olan, Alman "Junkers Flugzeugwerke A.G" şirketi ile Türk Tayyare Cemiyeti arasında ortak kurulacak şirket, Kayseri'de kurulan Tayyare ve Motor Fabrikası TOMTAŞ oldu. 3.000.361 TL (7 Milyon Mark) sermaye ile kurulan şirketin sözleşmesi, 15 Ağustos 1925 tarihinde Türk hükümeti ile Alman Junkers şirketin temsilcisi Hans Sachsenberg arasında imzalandı.⁴¹¹ Junkers Firması ile Türkiye arasında 1925 yılında yapılan görüşmeler sonrası, taraflar arasında eşit katılım sağlandı.⁴¹² Türkiye'nin ödemesi gereken miktarın, birkaç yıllık taksitlerle belli periyotlarda ödemesinin yanında, Türk Hükümeti Junkers firmanın patentini almak için toplu halde dört milyon mark ödeme⁴¹³ kararı aldı.

Tayyare Cemiyeti Junkers firmasıyla imzaladığı antlaşma neticesinde, 1926 yılında firmadan yirmi adet tayyare ve tayyare malzemesi siparişi verdi.⁴¹⁴

⁴¹¹ Emre Uçar, *Türk Havacılık Sanayinde Kayseri Tayyare Fabrikasının Yeri*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, 2008, s. 37

⁴¹² Tayhani, 2001, s.217.218

⁴¹³ Uçar, 2008, s. 37.

⁴¹⁴ BCA, Fon kodu, 030.0.010.000.00060.403.4, Tarih, 20.04.1926

Kurum, Tayyare Fabrikası kuruluncaya kadar sahip olacağı tayyareleri ve diğer aksamalarını Almanya'dan alacaktı. Alman Junkers Firması ve Türk Tayyare Cemiyeti'nin ortaklık yapması ile Kayseri'de kurulan Tayyare ve Motor Fabrikasının açılışı, devlet töreni ile 6 Ekim 1926 tarihinde yapıldı.⁴¹⁵ Türk-Alman ortaklığı olan şirketin adının, Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi (TOMTAŞ) olması kararlaştırıldı.⁴¹⁶ TOMTAŞ'ın kuruluşu, Bakanlar Kurulunda, 25.10.1925'te resmen onaylandı. Merkezi Ankara'da bulunan TOMTAŞ şirketinin ilk müdürü Refik (Koraltan) Bey oldu.⁴¹⁷ Şirketin 125.000 liralık ilk sermayesi, Türk Tayyare Cemiyeti tarafından ödendi.⁴¹⁸

Fabrikada, F-13 tayyareleriyle birlikte Junkers A-20'lerin montajı yapıldı. Eskişehir'de fabrikaya ek olarak bir tamirhaneye birlikte diğer bazı tesisler de açıldı.⁴¹⁹ Fabrika senede 250 adet tayyare üretecekti.⁴²⁰ Türk ve Alman personel arasında, ödenen maaşlar arasındaki büyük farktan kaynaklanan önemli bir huzursuzluk oluştu.⁴²¹ Bu anlaşmazlıkların sonucunda Alman firması tayyare montajı amacıyla kurulan fabrikayı 1928 yılında Türkiye'ye devretti.⁴²² Junkers şirketi ile Türk Tayyare Cemiyeti arasında yapılan anlaşma sonucu Junkers tüm hisse ve işletme haklarından vazgeçerek, alacağı olan 520.000TL'yi firmaya ödenmek üzere Türk Tayyare Cemiyeti'ne devretti.⁴²³

Kayseri Tayyare Fabrikası, 1931'de tüm departmanları ile Millî Savunma Bakanlığına devredildi. Böylece Fabrika için yeni bir dönem başlamış oldu. Fabrikada, 1935 yılında Türkkuşu için üç farklı modelde 50 tane planör üretildi.⁴²⁴ Fabrika faaliyette olduğu 1931-1939 arasında farklı tiplerde 200 civarında tayyare üretti. Ancak tayyare üretimi 1939'da sona erdi. İkinci Dünya Savaşının çıkması üzerine, milli tayyare üretimi düşüncesinden uzaklaştırıldı.⁴²⁵ Kayseri Tayyare Fabrikası'nda açılışın yapıldığı 6 Ekim 1926 tarihinden itibaren üretimi yapılan

⁴¹⁵ Yalçın, 2011, s. 1050.

⁴¹⁶ M. Bahattin Adıgüzel-Songül Akkuş-Akgül-Candan Kula, *Havacılık ve Türk Hava Kurumu*, Türk Hava Kurumu Yay.6, Ankara, 2006, s. 24.

⁴¹⁷ Uçar, 2008, s. 37.

⁴¹⁸ Tayhani, 2001, s. 218.

⁴¹⁹ Yalçın, 2011, s. 1050.

⁴²⁰ Uçar, 2008, s. 38.

⁴²¹ Tayhani, 2001, s. 222. 226.

⁴²² Yalçın, 2011, s. 1050.

⁴²³ Yalçın, 2008, s. 79.

⁴²⁴ Yalçın, 2008, s. 79.

⁴²⁵ Yalçın, 2011, s. 1051.

tayyareler;1926 yılında 30 Adet A-20 L montajı, 1926-1927 yılında 3 adet F-13, 1933–1934 yılları içinde Hawk 11’den 24 adet, Fledgling 2C1’den 8 adet, 1936 ve 1937 yıllarında 43 adet Gotha 145 A, 4 adet P.Z.L.-24 A (Seri No:2015-2118) ve 21 adet P-24 G, 1935 yılında 11 adet US-4, 11 adet PS-2 ve 5 adet G-9 olmak üzere 27 adet planörden ibaretti. Fabrikada üretilen son tayyareler İngiliz Miles Magister tayyareleridir.⁴²⁶

3.10. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ’NİN NEŞRİYATI

Cemiyet, Türkiye’de tayyarecilik adına yapılan ve yapılacak olan faaliyetlerin neşriyat aracılığı ile paylaşılması ve Cemiyete gelir bulunması amacıyla, basın ve yayın üzerinde gereken hassasiyeti gösterdi. Cemiyetin bizzat neşrettiği dergiler, “Tayyare” ve “Hava Mecmuası ”adıyla yayınlandı. Bu iki mecmuanın dışında, Tayyare Cemiyeti’nin faaliyetleri hakkında teşvik artırıcı bir şekilde haber ve yazı yayınlayan dergi ve gazeteler de vardı. Kurum özellikle, “Köy Hocası” ve “Köy” ve “Resimli Perşembe” mecmuasından yoğun bir şekilde faydalandı. Hatta Köy mecmuasının ikinci yılı olan 1927 yılı Nisan ayı sayısı özellikle Tayyare Cemiyeti için çıkarılarak, “*Bu nüsha parasızdır. Türk Tayyare Cemiyeti’nin muhterem halka hediyesidir*” sloganı ile ücretsiz olarak dağıtıldı.⁴²⁷ Hava Mektebi Kumandanlığı Kuva-i Havaiye müfettişliği tarafından neşredilen “Askeri Hava Mecmuası” aynı amaca hizmet eden mecmualardan oldu. Bu mecmua Günümüzde “Hava Kuvvetleri Dergisi” olarak yayınlanmaktadır.⁴²⁸ Yine o dönemde basılan günlük gazetelerin hemen hepsinde Tayyare Cemiyeti ile ilgili haberlere rastlamak mümkündür.

3.10.1.KİTAPLAR

Cemiyet havacılık üzerine bastıracağı kitaplarla ilgili olarak Türk ocakları matbaasıyla anlaşma yoluna gitti. Basımı istenen kitaplar için matbaa tarafından, “Havacılık Tarihi” adlı kitaptan üç bin tanesi üç bin sekiz yüz lira, “Makinist Muhtırası” adlı kitaptan ise iki bin tanesini birinci hamur olmak üzere dört bin yedi yüz elli üç lira, ikinci hamur olduğu takdirde dört bin dört yüz elli üç liraya basılabileceği belirtildi.⁴²⁹ Dünya milletlerinin kendilerine ait bir hava sanatı

⁴²⁶ Yalçın, 2008, s. 81.

⁴²⁷ Köy, Nisan 1927

⁴²⁸ Akgün Karal, Uluğtekin, 2004, s. 44.

⁴²⁹ THKA, Tarih, 23.6.1930, Türk Ocakları Kurumu, (EK- 34,35)

edebiyatı olduğu gibi, Cemiyetin yayın organı olan Türk Hava Mecmuası da “Bir Türk Sanatı Edebiyatı” meydana getirmek istedi. Bunun için, Türk milletinin zihin ve kalem gücüne müracaat edilerek bir yarışma tertip edildi. Bu yarışmaya göre, tayyarecilikle ilgisi olan yazılardan birinciliği kazanan şiire otuz beş, mecmuanın üç veya dört sayfasına sığacak küçük hikâyelere yirmi beş ve büyük hikâyelere asgari yetmiş beş, azami yüz lira ikramiye verilmesi taahhüt edildi. Jüri üyesi mecmua idaresi tarafından seçildi.⁴³⁰ “Tayyareciliğin Elif B si” isimli kitapla tayyarecilik hakkında bilinmesi lazım gelen her şey hakkında bilgi verildi. Saffet Ziya Bey tarafından yazılan “Adab-ı Muaşeret” isimli kitabın basımını Tayyare Cemiyeti üstlendi, Kitap oldukça rağbet gördü.⁴³¹

3.10.2. DERGİLER

3.10.2.1. Tayyare” Türk Tayyare Cemiyeti Mecmuası

“Tayyare” mecmuası Cemiyetin kuruluşuyla paralel olarak, kurumun ilk adımlarını adeta milletle paylaşan bir dergi oldu. Mecmuanın ilk sayısı 21 Mayıs 1341/1925 tarihinde neşredildi. Mecmuanın ilk sayısının ve daha sonra basılacak olanların kapağında yer alan ifade, “*Tayyare 'Cemiyeti'ne muavenet hürmet-i vataniyedir*” dizesi yazılarak Cemiyetin ayakta durmasının muhterem Türk halkının yardımları ile mümkün olabileceğini ima ediliyordu. Neşredilen ilk sayısının ilk sayfasında “*Himaye –i münciyaneleriyle Türk Tayyare Cemiyetini taltif ve takdir buyuran Reisi Cumhur Mustafa Kemal Paşa Hazretleri*” şeklinde ki taltifiyle Mustafa Kemal Paşanın fotoğrafını yayınladı. Sonra ki sayfalarda, Cemiyetin Fahri başkanı olan, Başvekil İsmet Paşanın portresi yayınlandı. Cemiyet hakkında ilk bilgi ilk elden millete bu şekilde duyurulmuş oldu.⁴³²

Tayyare Cemiyeti'nin ilk reisi Cevat Abbas Beyin Cemiyet şubelerine gönderdiği 234 numaralı tamimde, “*Necip halkımızın kıymettar mazahiratı ve sözleri azimkâr faaliyetle yakın bir zamanda mübeccel bir risale neşredecektir. Bu risale fenni ve ilmi olacak ve cemiyetimizden isimleriyle teberruatını muhteva edecektir. Risalemizin muhterem azamızla fedakâr ahali, mektep talebe ve talibatı tarafından takibi keyfiyetinin tayyareciliğe karşı büyük bir temayül tevellit etmek*

⁴³⁰ *Türk Hava Mecmuası*, 1 Haziran1926, No. 1, s. Arka Kapak

⁴³¹ Akgün Karal, Uluğtekin,2004, s. 44.

⁴³² *Tayyare*, 21 Mayıs1341, No.7, s.1.

noktasından ehmiyeti müstekanniye arzdır. Binaenaleyh mecmuamıza abone kaydına sarf edilecek mesai pek kıymetli olacaktır....” şeklinde ki hitabı ile mecmuaya aboneliğin seneliği iki yüz on altı, altı aylığı ise yüz on kuruş olarak belirlendi. Talebe ve diğer taliplerin taksitle abone olabileceği de duyuruldu.⁴³³ Abonelik şartı daha sonra yenilenerek ve senelik abonelik, iki yüz on, altı aylık abonelik fiyatı ise yüz sekiz kuruş olarak belirlendi. Mecmuanın yurt dışında ki satış bedeli ise, elli frank olarak belirtildi.⁴³⁴ “Köy Hocası” mecmuası da aynı şekilde tayyarecilik hakkında yazı yazmaktaydı.

Her on beş günde bir yayınlanan mecmuanın basım yeri, İstanbul’da hizmet veren Ahmet İhsan Matbaası’ydı. Mecmua her basımda on beş bin adet çıkardı ve yurdun her noktasına ulaştırıldı. Mecmuaya Ankara’dan ulaşmak isteyenler, Cemiyetin merkezinde bulunan İstihbarat ve Neşriyat Şubesi’ne müracaat edebilecekti. Mecmua, satışından elde edilen gelir, Ankara Tayyare Şubesi İstihbarat ve Neşriyat Şubesi’ne gönderilmesi uygun görüldü.⁴³⁵ Tayyare mecmuasına ilan vermek için gereken şartlar, mecmuanın hemen hemen her sayısında duyuruldu. Yayınlanan bu ilana göre; İlanı vermek isteyen firma veya müteşebbisler, İstanbul’da Ahmet İhsan Matbaasına, Tayyare mecmuası adına gönderdikleri ilanların, birer suretlerini de İstihbarat ve Neşriyat Baş Şubesine göndermeleri şartı konuldu. Fakat Tayyare mecmuasının daha sonra yayınlanan sayılarında, Tayyare Cemiyeti şubelerinin de bu hususta ki müracaatları kabul edeceği bildirmekteydi. Bir sayfalık ilan, bir defaya mahsus olmak üzere, otuz lira, yarım sayfalık ilan, bir defaya mahsus on yedi buçuk lira, çeyrek ilan ise yine bir defalık olarak on kuruş olarak belirlendi. Ayrıca her satır ilan için, perakende yirmi iki kuruş, üç satırlık ilan için yetmiş beş kuruş, son sayfada renkli ilan için, bir defalık kırk beş lira olarak belirlendi. Tayyare mecmuasının, yayın ömrü bir sene kadar sürdü.⁴³⁶

3.10.2.2 Türk Hava Mecmuası

Türk Hava Mecmuasını ilk sayısı, 1 Haziran 1926’da yayınlandı. Hâkimiyeti Milliye Matbaasında basımı gerçekleştirilen mecmuanın amacı,

⁴³³ *Tayyare*, 21 Mayıs 1341, No.7, s. 24.

⁴³⁴ *Tayyare*, 15 Eylül 1341, No.6, s. 13.14.

⁴³⁵ *Tayyare*, 31 Ağustos 1341, No. 5, s. 25.

⁴³⁶ *Tayyare*, 31 Ağustos 1341(tüm sayılar) No.5, s. 25.

“Tayyare Cemiyeti’nin Fikirlerini Neşreder” başlığı altında halka ilan edildi. Mecmuanın satış bedeli sayı başına on kuruş olarak belirlendi.⁴³⁷

Mecmua, her on beş günde bir neşredildi. Toplam yirmi dört sayfadan oluşan mecmuadan elde edilen gelir, tamamen Türk Tayyare Cemiyeti’ne aitti. Cemiyete kazandıracağı gelirden çok memlekette tayyarecilik sevgisini uyandırmak amacıyla çıkarılan mecmuanın, abone sayısını artırmak amacıyla, ödüllü bir yarışma düzenlendi. Bu yarış müsabakasına göre, en çok abone bulan kişiye bir altın saat, ikinci kişiye ise altın dolma kalem verilmesi taahhüt edildi. Yarışma sonrası birincilik ödülünü, Uşak ili Pazar karakol komutanı Ali Rıza Bey, ikincilik ödülünü, Gerze Kaymakamı Şemseddin Bey kazandı.⁴³⁸

Mecmuanın her nüshasında, tayyarecilik, spor, sinema, şiir, hikâye, roman gibi yazılar yayınlanmakta ve Türkiye’nin en meşhur ve en yüksek bilim adamları, şair, hikâyecileri Türk Hava Mecmuasında yazı yazmaktaydı.⁴³⁹ Türk Hava Mecmuası 1929 da, “Havacılık ve Spor”⁴⁴⁰ mecmuası olarak yayın hayatına devam etti. 1954 yılından itibaren Türk Hava Kurumu tarafından çıkarılmaya devam edilen ve “Uçan Türk”⁴⁴¹ adıyla yayınlanan mecmua, günümüzde sivil havacılık konusunda halkı aydınlatmaya devam etmektedir

3.11. TÜRK TAYYARE CEMİYETİNİN YAYINLADIĞI BEYANNAMELER

3.11.1. TÜRK MİLLETİNE BEYANNAME

Tayyare Cemiyeti, üzerine aldığı yükün ağırlığını Türk milletiyle birlikte paylaşmak istedi. Bundan dolayı her fırsatta neşrettiği mecmua ve gazetelerde, Türk milletine tayyare ve yurt savunmasından, Türk Tayyare Cemiyetinden bahsediyordu. Bu hususta her meslek grubunun, her vatandaşın üzerine düşen görevi yapması konusunda beyanatta bulunuyordu. Bu amaçla Tayyare Cemiyeti, Türk milletine bir beyanname yayınladı. Yayınlanan beyanname ile Türk halkından nasıl bir yardım beklediğini açıkça ifade etmiş oldu. Türk milletinin vicdanı, hürriyet ve istiklal muhafazası olan orduya ve ordunun hava kuvvetine karşı

⁴³⁷ *Türk Hava Mecmuası*, 1 Haziran 1926, sayı 1

⁴³⁸ *Köy hocası*, 26 Mayıs 1927, No. 241-242, s. 263.

⁴³⁹ *Köy Mecmuası*, Teşrin-i Sani ikinci sene No.13, son sayfa

⁴⁴⁰ *Havacılık ve Spor*, Ankara,1929

⁴⁴¹ *Uçan Türk*, Türk Hava Kurumu, Ankara,1954

gösterdiği samimi ve haklı alakayı hürmetle selamlamakla, milletin kendisine teveccüh ettiği vazifenin ne kadar ehemmiyet ve itina ile telakki ettiğini de izaha lüzum gördü. Türk vatandaşları, bu yolda harcanacak mesainin en yüksek derecesini yerine getirme kudretini kendi vicdanında bulacaktı. Büyük inkıpların meydana getirdiği ihtiyaçlardan birisi de Türk Tayyare Cemiyetiydi. Milletin varlığını sürdürmesi, vatanın muhafazası adına bu müesseseye milyonlar hediye edildi. Müessesenin milli ve vatani programları her ilin teveccühü ile kabul gördü.⁴⁴²

Kurumun hedefleri arasında olan, en son modelde tayyareler satın almak, tayyarelerin saklanması ve korunması için tesisat, hangar, benzin depoları, tayyare meydanları oluşturmak, tayyare için silah mühimmatı temin etmek, tayyare tamirhaneleri tesis etmek, Makinist mektebi kurmak, bir tayyare fabrikası oluşturmak, tayyare ve teçhizatı oluşturmak, Türk milletinden beklenen yardımlar sayesinde gerçekleşti.⁴⁴³

3.11.2. TÜRKİYE MUALLİMLERİNE BEYANNAME

Türk Tayyare Cemiyeti merkez heyeti, mesuliyeti deruhte ettiği bu ulvi vazife hakkında, geleceğin mimarı olan muallimlerle hasbihâl etmediği de kendisine bir vazife addetti. Tayyare Cemiyeti halkın tüm kesimlerini kucaklamak adına, arkasında güçlü bir kadro olduğunu hissederek, ülkenin gelecek nesillerini yetiştiren Türk muallimlerine hitaben bir beyanname yayınladı. Cemiyetin, on beş günde bir neşrettiği Tayyare mecmuasında yayınlanan bu beyannamede;“*Kardaşlar; memleketin manzarası arasında, doğrudan doğruya milletin fikri ve terbiyevi hayatı üzerinde amel olmak hissiyatıyla ilk safi işgal eden sizler, tayyareciliğin aldığı ehemmiyet ve azimeti şüphesiz daha vuzuh ile görürsünüz ve biliyorsunuz ki bu yeni ihtira aleti yepyeni bir sanat halini almış ameli faydelerini hiçe indirerek kahhar bir tahrip vasıtası da oluyor.*

İnsan yığınlarını ezelden beri bir birleriyle çarpıştıran o idi. İhtirasın bütün şiddeti ile bu tahrip aletini kullanması ihtimali karşısında acaba Türk milleti ne yapacaktır? Tarihi mukadderatın ve coğrafi vaziyetin neticesi olarak yeryüzünü

⁴⁴² *Tayyare*, 15 Kanuni Evvel 1925, No.12-18, s. 1.

⁴⁴³ *Tayyare*, 15 Kanuni Evvel 1925, No.12-18, s. 2.3.

sarsan azim badirelerin tam müsademe sahnesinde ahz-ı mevki etmiş olan Türkiye, şimdi artık semavi afetler gibi gökyüzünden gelecek bu tehlikeye karşı ne vaziyet olacak ve ne yapacaktır.

Türkün akl-ı selimi, vaziyeti de, yapacağı da kendisine tespit ettirmiştir: Hayatın yeni şartlarına intibak etmek! İrfansızın yüksek seviyesi bu intibak ilmiyesini tasvire çok müsaittir. Türkiye bugün kâfi derecede tayyarelere malik olsa da, çok acı bir misali gördüğü o “dünyadan tecrit” vaziyeti ona müdafaa vasıtalarını bizzat hazırlamasını emrediyor ve filhakika Türkiye o zaman hürriyet ve istiklalinden emin olabilir ki bu yeni ihza aletini bizzat meydana getireceği hususu zanaata istinat ederken meydana getirsin

İşte zamanın ilcaatı, cemiyetimize bu kadar ağır çok yüksek bir vazife tahmil etmiş ve bunun ulviyet ve azameti karşısında sözlerin, memleketin manevi tesisini işletmekte olan sizlerin yardımını istemek merkez-i heyetin bir hakkıdır.

Hürriyet ve istikballerini kaybederek zalimlerin esareti altında artık tarihleri nihayet bulmuş zannedilen milletlerin, bir gün birden bire ayaklanması ve hürriyet ve istiklalini kazanması mucizesi birde biliyoruz ki mürebbiyelerin ve muallimlerin eseridir. Lakin acaba bu gün her müstakil olan Türk milletinin hava kuvveti meydana getirecek bir hususu zanaatı yoktan var etmesi böyle bir mucizeden daha büyük ve harikulade bir şey mi olacaktır? Sizin terbiye haza fikrinize mevdu’ olan yeni neslin körpe ve dinç dimağı yine sizin telkin edeceğiniz ve yollarını göstereceğiniz bu mucizeyi bir gün neden ebedi edivermesin? Ve bu Türk inkılabının en firaklık günlerinde şurada, burada ve her yerde ateşten izlerini bir meşale gibi göstermiş olan Türk muallimler zümresi için yapılması güç bir iş midir?

Türk Tayyareciliğinin terakki ettirilmesi fikri sade mektep-i muhitte ihsar etmemeli bu temas ettiğiniz halk tabakasına da sirayet etmeli ve bütün Türk muhiti için umumi ve müşterek bir gaye haline gelmelidir. Sizin kıymettar mesainizden beklentimiz budur.

Pek sıkı ve yakında meşgul olduğu büyük bir vazifenin şümül ve vesaitini görmüş bütün bu görgüden alan merkez-i heyet bütün kudretini mesaisini, Türk muallimler ve mürebbiyelerinin her vecihle teshil edeceği ümidini izhar ederken Türk inkılabını tamamlamak ve temellendirmek hususunda ki büyük vazifenizde de

muvaffakiyetinizi hürmetle selamlar.”⁴⁴⁴ hitabıyla memleketin görünen manzarası karşısında, milletin fikri ve terbiye hayatı üzerinde, ilk sırayı oluşturan muallimler, havacılığın kazandığı ehemmiyeti daha yakından görebilirdi. Aynı zamanda insanlığın savaşlarda kullandığı hava gücüne karşı Türkiye’nin, havadan gelecek tehlikelere karşı tedbir alması lazım geliyordu. Tayyare Cemiyeti, Türkiye’nin dünya devletleri arasında yerini alabilmesi hususunda hürriyet ve istikbalinden emin olabilmesi için, Türk muallimlerinin de üzerine düşen vazife ne ise, yapılması noktasında yol gösterici oldu. Türk tayyareciliğinin geliştirilmesi fikri, sadece Cemiyet bünyesinde saklı kalmaması, mekteplere varana kadar, tüm halk tabakasına sirayet ettirilmesi, ayrıca ortak bir gaye haline gelebilmesi için Türk muallimlerinin omuzlarına böyle bir vazife yüklendi. Türk inkılabının geliştirilmesi konusunda gösterilen çabaların, havacılık alanında da sarf edilmesi gerektiği özellikle Türk muallimlerinden istendi.

3.11.3. TÜRK SPORCULARINA BEYANNAME

Tayyare Cemiyeti merkezi heyeti, bir Türk hava kuvveti meydana getirme azmi ve gayreti ile çalışırken, bu gayeye ulaşabilmek için, Türk vatanının ihtiva ettiği bütün maddi ve manevi kudretlerden ayrı ayrı istifade etmeyi amaçladı. Çünkü hiçbir milli müessesenin milletin sinesinde ki kaynaklardan faydalanmadıkça katiyen yaşayamayacağını biliyordu. İşte cemiyet bu milli kudret membalarını araştırdığı zaman bunun en kuvvetlisini Türk sporcularının varlığında buldu.

Türk Tayyare Cemiyeti, hedeflenen Türk hava kuvvetini oluşturabilmek amacıyla yurdumuzdaki bütün sebepleri, bütün teşkilatı büyük bir arzu ile harekete geçirmek istedi. Bu amaç doğrultusunda Türk sporcularına hususi ve samimi bir dille bir beyanname yayınladı. Bu beyannamede, “*Spor ameliyelerinin nihayetsiz envaları arasında tayyareciliğin mümtaz bir mevki vardır. Çünkü bu öyle bir idmandır ki onun muhitinin her noktasında tehlike ile şeref son haddine kadar yükselir. Öte taraftan Türk milletinin Beynelmilel mevki öyle hesapsız tehlikelerle muhat o kadar korkunçtur ki Türk vatanını, Türk bayrağını Tür şan ve şerefini koruyabilmek için manevi saadetlerin en azametlisini, mutlak ve ulvi kahramanlıkta*

⁴⁴⁴ *Tayyare*, 1 Nisan 1926, No.19, s.1.

görebilecek bir nesle ihtiyaç gösteriyor ve görüyorsunuz ki, Türkün şimdi ki vaziyetiyle sizin mesleğiniz arasında sıkı bir alaka vardır ve daha doğrusu Türk tayyareciliği ölümü istihkar edenlere muhtaç olduğu derecede, sizlere de tehlikesi çok olduğu için cazibesi, şerefi de en çok olan tayyarecilik idmanını benimsersiniz. Şu halde size iki katlı bir vazife teveccüh ediyor.

Bir taraftan bünyenizi kuvvetli ve ruhunuzu en kat'î bir iradatla en korkunç kararlara müsait olacak derecede kudretli yapmaya çalışırken, öbür taraftan bünyevi ve ruhi kabiliyetinizi göstermek imkânını size hazırlayacak Türk tayyareciliğinin terakki ve inkişafına uğraşmalısınız. Bu itibar ile bu gün ki vazifeniz, herkesi Türk tayyareciliğine maddeten yardım etmeye sevk ve Türk tayyareciliğini yüksek bir gaye halinde herkese telkin eylemektir. Nasıl ki siz herhangi bir tehlike karşısında hariçten hiç bir yardım beklemeksizin sırf kendi benliğinize ve vücudunuzun kuvvetine, azim ve idarenize ve seciyenize istinat edersiniz, Türk tayyareciliği de bütün aletlerin, bütün levazımını hazırlayabilecek hale gelmeli yani Türk tayyareciliği Türk fabrikalarına, Türk zanaatına istinat etmelidir. O gün ki hain düşman tayyaresi Türk semalarını lekelemeye cür'et eder. İşte o gün siz ateşten bir kartal gibi hamle ederek düşmanı ateşe ve kana boğacaksınız.

Türk semalarının yegâne bekçisi olmaya hazırlanınız. Sizin gücünüz, kuvvetiniz bu şerefe layıktır. Bir gün Türk sporcularının kahramanlık destanını istikbalin nesli dinlerken Türk toprağında şu ses yükselecek yaşa, şa, şa !....şa!"⁴⁴⁵ şeklindeki hitabesiyle Türk sporcularının önünde yeni bir ufuk daha açacak, onları ve tüm vatandaşları Türk tayyareciliğine yardım etmeleri için çalışmaya sevk edecekti. Sporcu herhangi bir tehlike anında nasıl ki hiçbir yardım almaksızın beden kuvvetine güvenerek savunma yapmalıysa "Türk semalarını lekelemeye cüret eden düşman tayyaresine karşı da ateşten bir kartal gibi hamle yaparak düşmanı ateşe boğmalısınız. Türk semalarının yegâne bekçisi olmaya hazırlanınız."⁴⁴⁶ hitabı ile Cemiyet Türk sporcularını havacılık konusunda cesaretlendirdi.

⁴⁴⁵ *Tayyare*, 1 Nisan 1926, No.19, s.2.

⁴⁴⁶ *Tayyare*, 1 Nisan 1926, No.19, s.2.

SONUÇ

20. yüzyılda başlayan havacılık çalışmalarının kısa sürede gelişmesi, tayyarenin savaş sahası içinde de kullanılması, dönem içinde savunma sanayiinde ve askeri havacılık alanında ki önemini artırdı. Osmanlı Devleti dünyada havacılık konusunda yapılan çalışmaları yakınında takip etmekle, birçok ülkeden daha önce yerini aldı. Trablusgarp muharebesinde İtalyanların Osmanlı birliklerine karşı hava gücü kullanması, bu konuya yakın ilgi duyan Mahmut Şevket Paşayı harekete geçirdi. Mahmut Şevket Paşa henüz dünyanın gündemine yeni girmiş olan bu konuyu araştırmak üzere, yurt dışına heyet göndererek incelemeler yaptırdı. Yurda dönen heyet, ilk havacılık teşekkülünü kurdu. Fakat kısa süre içinde ardı ardına gelen Balkan muharebesi ve Birinci Dünya Muharebesinin çıkması üzerine, Osmanlı hava gücü bakımından yeterli birikimi sağlayamadı.

Milli mücadele dönemine gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin oluşturabildiği az miktardaki hava gücü, yurdun dört bir tarafını istila eden işgalci güçlerin uygun gördüğü hava meydanlarında toplandı. Milli mücadele havacılığı, İstanbul'un işgali ile gizlice Anadolu'ya kaçarak milli harekâta katılmak isteyen 4-5 havacı ile Konya Tayyare istasyonunda oluşturuldu. Olanaksızlıklar içinde büyük hayallerle onarılan kırık dökük tayyarelerle, adeta bir hava destanı yazılmaya çalışıldı. Anadolu'nun çeşitli merkezlerinde dağınık durumda olan hava meydanları ve hava bölükleri yeniden teşkilatlandırıldı. Doğu cephesi harekâtıyla, Ermenilere karşı başlayan hava keşif uçuşları, Batı cephesi harekâtıyla yoğunlaştı. Havacılarımızın av tayyareleri ile yaptığı keşif uçuşlarının da yardımıyla kara harekâtı yönlendirilerek, Yunan kuvvetlerine son darbe vuruldu.

İşgalci güçlerle mücadele eden Türk halkı, havacılığın önemini kavrayarak, aldığı tayyarelerle mücadeleye karadan olduğu gibi havadan da destek verdi. Olanaksızlıklarla oluşturulan tayyare bölükleri Yunanlıların çekilmesiyle savaş sırasında bulamadıkları malzemeleri, (top, mermi, emayit, mazot, havacı kıyafeti...) artık bol miktarda bulan havacılar, İzmir Gaziemir Hava meydanında toplandı. Diğer alanlarda kullanılabilecek tayyareler ve malzemeler de alana getirildi. Mudanya Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasıyla sükût sağlandı ve Cumhuriyet havacılığı çalışmaları Mustafa Kemal Paşanın direktifleri ile yeniden başlatıldı.

Mondros Ateşkesinin vermiş olduğu hezimet duygusu ile yeniden şaha kalkan millet, Lozan Konferansı'nda yeniden var olma savaşını kazandı. Millet in ve milletvekillerinin karşısında, yeni kurulan bir devlet ve devletin aşması gereken sorunlar vardı. Bu sorunlar zaman kaybedilmeden çözüme kavuşturulmalı ve devletin milli ve iktisadi sahalarda kalkınması sağlanmalıydı. Bir taraftan yeni kurulan rejimi oturtma çabası, bir taraftan Lozan'dan kalan ve çözüm bekleyen meseleler arasında dünya devletlerinin sanayii alanında attığı adımlar, sıkı sıkıya takip ediliyor ve sanayileşme alanında yapılması gereken atılımlar gerçekleştiriliyordu.

Devlet yöneticileri ihmal edilmesi düşünülmemeyen hava sanayisi için gereken tedbirleri alma yolunda gayretlerini esirgemedi. Cumhuriyet döneminde, Hava Müfettişliği görevine getirilen Kurmay Albay Muzaffer Ergüder başkanlığında bir heyet, havacılık alanında yapılan gelişmeleri yerinde izlemek üzere, Avrupa'ya gitti. Bu gezi esnasında, Türk Subayların Fransa'da havacılık eğitimi almasının da yolu açılmış oldu. 20 Aralık 1923 yılı itibariyle, Avrupa devletlerinde yapılan bu inceleme seyahati sonucu, bir savunma programı hazırlandı. Hazırlanan bu program, 24 Haziran 1924'te ilgili yüksek makama sunuldu.

Türk Hava Savunması yolunda atılan bu önemli adım, devletin o dönem itibarıyla karşılamakta zorlanacağı bir bütçeyi de gündeme getirdi. Devlet yurdun her köşesine kara, deniz ve demir yollarını ulaştırma çabasını sürdürürken, şimdi ise karşısına çok daha büyük masraf ve mesai gerektirecek olan havacılık konusu çıkmaktaydı. Bu aşamada milli mücadelede azmini gösteren Türk milleti, devletin yanında yerini tekrar aldı ve hava gücü ve sanayisini kucaklama yarışına girdi. Var ya da yok oluş arasında yaşam mücadelesi veren bir millet, yeniden atağa geçerek, vatan için kendilerine yönelecek istekleri, bir emir olarak telakki etti. Çünkü halktan son bir seferberlik daha isteniyordu. Havacılık konusunda halktan beklenen bir emir değil bir fedakârlık mücadelesi idi. Vatan savunmasında yaşanan güçlükler şimdi hava filosu kurularak aşılacak isteniyor, halk seve seve devletin arkasında bir dayanak olarak yerini alıyordu.

Mustafa Kemal Paşa, dünya havacılık gelişmelerini yakından takip ediyor ve Türkiye'de havacılık konusunda atılması gereken adımların gerçekleşmesi için, fırsat bekliyordu. Dünya devletleri, havacılığa savunma maksadıyla bakarken,

Mustafa Kemal Paşa, havacılığı sadece savunma olarak değil, sivil olarak da ele alan ilk lider olma erdemliliğini gösterdi. Bu amaçla Cumhuriyetin ilanından henüz on beş ay geçmişti ki İstikbalin göklerde olduğunu kanıtlayacak ve Türkiye’de sivil havacılık çalışmalarını üstlenen bir kurum olacak olan, “Türk Tayyare Cemiyeti” kurulması için çalışmaları başlattı.

Türk Tayyare Cemiyeti kuruluşu esnasında, Osmanlı Devleti’nde Meşrutiyet dönemi Donanma Cemiyeti’nin bir mirasçısı olarak göreve başladı. Fakat Türk milletinin bu konuda göstermiş olduğu yüksek alaka ve yardımlar sayesinde Cemiyet faaliyet sahasını genişletmeyi başardı.

Cemiyetin kuruluşunda güdülen amaç, sivil havacılık olmasına karşın, ilk zamanlarda Türk Askeri Hava Kuvvetlerine yardım cemiyeti olarak algılandı ve çalışmalarına bu doğrultuda devam etti. Cemiyetin Reisicumhurun himayesinde olması ve fahri başkanının başvekil olması, ayrıca Büyük Millet Meclisi’nin bu gündemle meşgul olması Cemiyete bir kat daha meşruluk kazandırdı.

Türk askeri havacılığı ayrı bir teşekkül olarak güçlenmeye devam ederken, kurumun parasal desteği ve propagandasının Tayyare Cemiyeti tarafından karşılanması öngörüldü. Nitekim Türk Tayyare Cemiyeti 1933 yılından itibaren Türk Hava Kuvvetlerine maddi yardımda bulunma seviyesine yükseldi.

Ülkenin semalarında oluşturulmak istenen kanatlı bir gençlik, Cemiyet için bulunması gereken büyük miktarda para demektir. İlk adım olarak Meclis üyelerinden gelen ve meclis adına bir tayyare alınmasını kararlaştıran meclis üyeleri, aylık yüz yirmi beş lira vererek, biriken paradan Tayyare Cemiyeti’ne, Meclis namına bir tayyare almaya karar verdi. Milletvekilleri, Tayyare Cemiyeti’ne gelir getirmesi maksadıyla, çeşitli alanlarda çıkarılan kararnamelerle, kuruma gelir bulma yoluna gitti. Yine milletin vatanperverliği ve cömertliğine başvurularak, çeşitli varidat bulma çareleri arandı. Her il, alacağı tayyareye isim koyabilir kampanyası ile başlatılan tayyare seferberliği halk arasında heyecan uyandırdı ve semeresini kısa zaman içinde gösterdi. Kampanya çerçevesinde ilk tayyare Ceyhan ilçesinden geldi. Alınan tayyareye törenle “Ceyhan Tayyaresi” ismi koyuldu. Cemiyet namına alınan tayyarelerin sayısı artarak devam etti. Kurum, on yıl sonra Türk Hava Kurumuna dönüşüncüye kadar sayısı üç yüzü bulan bir hava filosuna sahip oldu.

Tayyare Cemiyeti halk arasında beklenenden daha kısa sürede kabul gördü. Kurum, bu sayede yurdun dört biryanında hemen her ilçesine ve nahiyesine varana kadar şubeler açtı. Açılan bu şubeler sayesinde, Anadolu'nun her köşesinde bulunan her bir fert Cemiyet ve amacından haberdar edildi ve Cemiyet için lazım olan destek alındı.

İki yılda bir toplanan tayyare kongresi, Cemiyetin çalışma programının belirlenmesinde bir kat daha etkili oldu. Cemiyet, Türk Hava Kurumu'na dönüşüncüye kadar aksatmadan toplamda altı büyük kongre yaptı. Bu kongrelere her ilden katılan azalar, (genel olarak mebuslardan oluşmaktaydı) Cemiyet namına, yaptığı ve yapacakları çalışmalar hakkında bilgi verdi. Oluşturulan heyetlerle, Cemiyetin emin adımlarla yürümesi ve çalışması sağlandı. Toplanan her Tayyare Kongresinde geçen iki yıl içinde yapılan çalışmaların raporu, Cemiyet reisi tarafından açıklandı. Yapılan faaliyetler, alınan tayyareler, tayyare için verilen iane ve teberruat, gazete ve dergilerde yayınlanarak, yapılan çalışmalardan halkın bilgi sahibi olması sağlandı. Kurum üyeleri tarafından, genel kongrelerin haricinde altı ayda bir toplantı yaparak Cemiyetin gelir giderleri hesaplanacak şekilde faaliyet raporları düzenlendi. Toplanan her kongreye Başvekil İsmet Paşa katılarak, yapmış olduğu konuşmalarla Cemiyet üzerinde hassas bir duruş sergilemiş oldu.

Eğitim alanında da geri durmayan Cemiyet, Tayyarecilik ve Tayyare Makinist Mektebi gibi eğitim kurumları teşekkül ederek gençliğin önüne yeni bir meslek dalı daha açtı. Bu sayede Türk gençliği, aldığı kanatlı eğitimle beraber havacılık alanında adımlarını atarak, ülke semalarında özgürlüğün tadına vardı. Cemiyet, gençlerin yüksek tayyare mühendisliği üzerine eğitim almalarını sağlamak amacıyla, masraflarının tamamının karşılanması suretiyle, yurtdışına öğrenci gönderdi. Yurt dışına Tayyare mühendisliği tahsili için giden öğrenciler, isimlerini başarı tablosuna yazdırarak, yurda döndü ve Cemiyetin gösterdiği kurumlarda çalışmaya başladı.

Yurt dışında bulunan tayyare fabrikaları ve kuruluşlarını yerinde, incelemek üzere yurt dışı seyahatinde bulunan Cemiyet Reisi Cevat Abbas Bey, Avrupa'da gereken incelemeleri yaptıktan sonra yurda döndüğünde Türkiye'de tayyare fabrikası kurmak üzere harekete geçti. Bu sayede Cemiyetin desteği ile Kayseri'de, Alman Junkers firması ile ortak olarak kısa yazılışı TOMTAŞ olan, ilk

tayyare fabrikası kuruldu. Fabrikada üretilmesi düşünülen tayyareler, malzemesi ithal edilmek kaydıyla montaj yoluyla vücuda getirildi.

Cemiyet, dönem itibarı ile yaptığı faaliyetleri yayınlamak ve millete ilan etmek maksadıyla basın yayına önem verdi. 1925 yılında Cemiyet tarafından çıkarılan, ancak bir yıl kadar kısa ömürlü olan, “Tayyare” isimli Tayyare Cemiyeti Mecmuası, Cemiyetin ilk adımlarının halka duyurulması bakımından önemli oldu. Mecmua, Cemiyetin gerçekleştirdiği hedefleri, amaçlarını, özellikle de yardımda bulunanların isimlerini ve resimlerini neşretmekte ustalıkla kullanıldı. Tayyare mecmuasını müteakip, “Türk Hava Mecmuası” yayına girdi. Hava Mecmuası, Tayyare dergisinin yapmış olduğu görevi devam ettirdi. Cemiyet bundan başka, Köy, Köy Hocası, Köylünün Gazetesi ve Resimli Perşembe gibi neşriyattan da yararlanarak kendini tanıtmanın ve dimağlarda yer etmenin yollarını aradı.

Avrupa’da kullanılan ve Osmanlı Devleti’nde de yerini alan Piyango, Türkiye Cumhuriyeti döneminde Tayyare Cemiyeti lehine tekrar yürürlüğe konuldu. Başlangıçta “Küçük Tayyare Piyangosu” olarak işleyen tayyare piyangosu, sonraları bakanlar kurulunda alınan bir kararla, Tayyare “Piyangosu” şekline dönüştürüldü. Piyangodan elde edilen gelir Cemiyet hesabına kullanıldı.

Türk milletinin Cemiyete karşı gösterdiği hasbilik ve civanmertliğine karşılık bir teşekkür vesikası olarak bir “Tayyare Madalyası” düzenlendi. Şahsi gelirinden Tayyare için ayırıp verdiği iane ve teberruata karşılık olmak üzere, her vatandaşa verdiği miktar karşılığı olarak, murassa, altın, gümüş ve bronz olmak üzere madalyalar tevdi edildi.

Cemiyet altıncı Tayyare kongresinde Türk Hava Kurumuna dönüşerek tüm yetki ve görevlerini bu kuruma devretti. Cemiyet tüm alanda ki çalışmalarıyla kalkınmakta olan genç Türkiye için bir umut kaynağı oldu.

KAYNAKLAR**ARŞİV BELGELERİ****A. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**

- BCA, Fon kodu, 030.0.18.01.01.12.60.18.001, Tarih,7.12.1924
- BCA, Fon kodu, 0.30.10.00.00.60.403.6.2, Tarih, 20.4.1341
- BCA, Fon kodu, 0.30.10.00.00.60.403.6.1, Tarih, 7.5.1341
- BCA, Fon kodu,030.10.00.00.60.403.21.3,
- BCA, Fon kodu, 030.10.00.00.60.403.21.2,
- BCA, Fon kodu,030.10.00.00.60.403.5.2, Tarih, 17 Mart 1341
- BCA, Fon kodu,030.10.00.00.60.403.5.1, Tarih,17.05.1341, Ankara, No.4/1922
- BCA, Fon kodu,30.0.011.001.15.27.17 5, Tarih,7.6.1341
- BCA, Fon kodu, 30.0.011.001.15.27.17. 4, Tarih,9.6.341
- BCA, Fon kodu,030.0.001.000.000.1.3.7, Tarih, 19.6.341
- BCA, Fon kodu, 030.0.18.01.01.015.49.13.001 Tarih, 5 Ağustos 1341
- BCA, Fon kodu, 030.0.010.000.000.7.43.6.1, Tarih,13 Teşrini Sani 341
- BCA, Fon kodu, 030.0.010.000.000.7.43.6.2, Tarih,11.11.341
- BCA, Fon kodu, 030.0.010.000.000.60.403.7, Tarih,6.6.1341,no.3/1296
- BCA, Fon kodu, 0.30.10.00.00.60.403.20, Tarih, 8 Nisan 926
- BCA, Fon kodu, 030.0.010.000.00060.403.4, Tarih, 20.04.1926
- BCA, Fon kodu, 30.10.60.403.10, Tarih, 24 Nisan 926
- BCA, Fon kodu, 030.10.00.00.60.403.16.2, Tarih,25 Ağustos 926,no.8394
- BCA, Fon kodu,030.0.010.000.000.60.403.15.1-2-3, Tarih,11 Temmuz 1926
- BCA, Fon kodu, 030.10.00.00.60.403.21 Tarih, 28 Teşrini Sani 926,
- BCA, Fon kodu, 030.10.00.00.60.403.21.1.2.3
- BCA, Fon kodu,030.0.010.000.000.3.14.25.2 Tarih,1.1.1927, No.33/1405/3062
- BCA, Fon kodu,030.0.010.000.000.3.14.25.3 Tarih,5.1.1927, No.6/67
- BCA, Fon kodu, 030.0.010.000.000.3.14.25.4
- BCA, Fon kodu, 30.0.18.01.01.21.28.005, Tarih,11 Nisan 928
- BCA, Fon kodu, 030.0.018.001.001.30.51.017, Tarih,12 Ağustos 928
- BCA, Fon kodu, 0.30.0.18.01.01.030.53.019, Tarih,16.8.928
- BCA, Fon kodu, 030.0.018.001.001.30.55.5, Tarih, 6 Eylül 928
- BCA, Fon kodu, 030.10.00.00.60.403.32, Tarih, 15.9.928, No.3750
- BCA, Fon kodu, 030. 0.010.000.000.59.398.13, Tarih,15 Teşrini Sani 1928

- BCA, Fon kodu, 03.10.00.00.60.403.34.1, Tarih,5.2.1929, No.4/889
- BCA, Fon kodu, 03.10.00.00.60.403.34.2, Tarih, 5.2.1929
- BCA, Fon kodu, 030-0-010-000-000-60-403-35, Tarih 15.3.1929,No.4016
- BCA, Fon kodu, 030-0-010-000-000-60-403-35,6 Tarih 10.5.1929
- BCA, Fon kodu, 03.10.00.00.60.403.34. 2, 62/32
- BCA, Fon kodu,030.10.00.00.60.404.4.5.2, Tarih,31.5.1930,No.15263
- BCA, Fon kodu, 030.10.00.00.60.404.4.5, Tarih, 20 Mayıs 1930,No.11237
- BCA, Fon kodu, 030.10.00.00.189.296.8.7, Tarih 7.5.931
- BCA, Fon kodu, 030.10.00.00.189.296.8.4, Tarih, 9 Mayıs 931
- BCA, Fon kodu, 030.10.00.00.189. 296.8.4.1, 9 Mayıs 931,No.10857,
- BCA, Fon kodu, 030.10.00.00.189. 296.8.6.3, Tarih,9 Mayıs 931
- BCA, Fon kodu, 030.10.00.00.189. 296.8.5.2, Tarih,9 Mayıs 931
- BCA, Fon kodu, 030.0.18.01.02 36.32.014, Tarih, 2.5.1933
- BCA, Fon kodu, 030.0.18. 01.02.36.32.014,Tarih,2.5.933,Say1,14311
- BCA, Fon kodu, 0.30.10.178.233.19, Tarih, 7.12.1933
- BCA, Fon kodu, 0.30.10.178.233.19, Tarih, 9.12.1933
- BCA, Fon kodu, 0.30.0.010.000.000.178.133, 19/4 16951,Tarih, 30.XI. 1933
- BCA, Fon kodu, 030.10.178.133.19, Tarih,4.12.933
- BCA, Fon kodu, 030.0.010.000.000.59.398.19, Tarih, 6.3.1935
- BCA, Fon kodu, 030.0.010.000.000.59.398.19.2, Tarih, 11.2.1935, No.986
- BCA, Fon kodu, 030.0.18.01.02 36.32.014, Tarih, 2.5.1933
- BCA, Fon kodu 030.10.200.361.1, Tarih,21.10.1936, No.23856

B. TÜRK HAVA KURUMU ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ ARŞİVİ

- THKA, Tarih, 13 Mart 1926, No.1138
- THKA, Tarih, 25 Mart 1926, Adet, 224
- THKA, Tarih, 10 Nisan 1926, No.3843
- THKA, Tarih, 13.4.1926, No.1326
- THKA, Tarih, 10 Temmuz 1926, No. 8091
- THKA, Tarih; 27 Teşri-i Sani 1926, No.7066
- THKA, Tarih, Kanuni evvel 1926, IX B
- THKA, Tarih, 25 Kanuni Sani/ Ocak 1926
- THKA, Tarih, 25 Kanuni Sani 1926, No. 876
- THKA, Tarih, 25 Kanuni Sani 1926, No. 876

THKA, Tarih, 18.4.1927, Adet, 118
 THKA, Tarih, 20 Mart 1927
 THKA, Tarih, 24.4.1927
 THKA, Tarih, 2.5.1927 No.10820
 THKA, Tarih, 2.5.1927, No.10820
 THKA, Tarih, 27.10.1927, No.2826
 THKA, Tarih, 20 Haziran 1927
 THKA, Tarih, 14 Teşrin-i Sani 1927, Adet, 228
 THKA, Tarih, 30 Teşrin Evvel 1928
 THKA, Tarih, 13 Teşrin Sani 1928, No. 33517
 THKA, Tarih, 30 Teşrin Evvel 1928, No. 32508
 THKA, Tarih, 30 Teşrin Evvel 1928, No. 32509
 THKA, Tarih, 30 Teşrin Evvel 1928, No. 32457
 THKA, Tarih, 31 Teşrin Evvel 1928
 THKA, Tarih, 30 Teşrin Evvel 1928, No. 32507
 THKA, Tarih, 30 Teşrin Evvel 1928, No. 32387
 THKA, Tarih, Kanuni evvel 1927, IX
 THKA, Tarih, 5.11 1928, No. 32803
 THKA, Tarih, 7.11 1928, No. 80839/ 6.11.1928, No.33177
 THKA, Tarih, 10.11 1928, No. 33326
 THKA, Tarih, 14.11 1928, No. 1383/2359
 THKA, Tarih ve numara belirtilmemiş, (EK-3.4.5.6.7.)
 THKA, Tarih ve numara belirtilmemiş (EK-8)
 THKA, Tarih ve Numara belirtilmemiş, (EK-9)
 THKA, Tarih ve Numara belirtilmemiş, (EK -10)
 THKA, Tarih, 21 Kanuni Evvel 1928, No.461
 THKA, Tarih, Eylül 1928
 THKA, Tarih, 5 Mayıs 1927, /7.5.1927, No. 11261
 THKA, Tarih, 25.6.1928, No.20833
 THKA, Tarih, 27.6.1928, No. 20917
 THKA, Tarih, 6.6.1928, No. 20917
 THKA, Tarih, 2.7.1928, No. 20833,1
 THKA, Tarih, 2.7.1928, No. 20883,2
 THKA, Tarih, 12.7.1928, No.22511,1

THKA, Tarih, 12.7.1928, No.22511,2
 THKA, Tarih, 11.7.1928, No. 22394
 THKA, Tarih, 7.8.1928, No. 21837
 THKA, Tarih, 11.7.1928, No. 22394
 THKA, Tarih, 14.7.1928, No. 22511
 THKA, Tarih, 18. 1.1931
 THKA, Tarih, 22.1.1931/ 18.1.1931, No.2230
 THKA, Tarih, 11.11.1931
 THKA, Tarih, 15.12.1931
 THKA, Tarih, 18.10.1933 /15.10.1933, No.23421

C. BAYEZİT KÜTÜPHANESİ

Hakkı Tarık Us Arşivi

D. SÜRELİ YAYINLAR

1. DERGİLER

Donanma Mecmuası, 1 Mart 1326, no.1, s.3.19.20.21, 6 Ağustos 1326, s.492
Haber, 7 Nisan 1925, Salı, No. 24, s. 1.
Köy, Nisan 1927
Köy Hocası, 26 Mayıs 1927, s. 412.
Köy Mecmuası, Teşrin-i Sani ikinci sene no.13.
 “*Tayyare*”, *Tayyare Cemiyeti Mecmuası*, 7, 31 Ağustos 1341, No. 5,
 15 Eylül 1341, No.6, 21 Mayıs 1341, No.7, 7 Ağustos 1925, No. 7-10.
 15 Teşrin-i Evvel/ Ekim 1341/1925, No.8-14, 31 Teşrin-i Evvel 1925, No.9-10.
 31 Teşrin-i Evvel 1341, No.9-15, 7 Ağustos 1341, No.10, 1 Mayıs 1341, No.12.
 15 Teşrin-i Sani/ Kasım 1341, No.12-15, 15 Kanuni Evvel/ Aralık 1341, No.12-18.
 1 Nisan 1926, No.19, 1 Şubat 1926, No.15- 21, 15 Şubat 1341, No.16-22.
Türk Hava Mecmuası, 1 Haziran 1926, Sayı.1
Resimli Perşembe
Uçan Türk

2. GAZETELER

Cumhuriyet, 23 Şubat 1341; 26 Şubat 1341; 20, 21 Teşrini Evvel 1341; 6 Eylül 1341; 14 Eylül 1925 Pazartesi

Hâkimiyet-i Milliye, 25 Şubat 1925; 17 Şubat 1925

Milliyet, 16 Teşrini Sani 1928

Son Haber, 28 Temmuz 1925

Vakit, 17 Şubat 1341,Salı; 18 Şubat 1341; 28 Teşrini Sani 1926; 5 Haziran 1925; 18 Haziran 1925; 2 Mayıs 1925; 8 Eylül 1928, 9 Haziran 1926

Vatan, 17 Şubat 1925

E. KİTAPLAR

Adıgüzel, M. Bahaddin, *Türk Havacılığında İz Bırakanlar*, Türk Hava Kurumu Kültür Yayınları No:7, Ankara,1 Ekim, 2006.

Adıgüzel, M. Bahaddin, AKKUŞ, Songül, KULA, Candan, *Havacılık ve Türk Hava Kurumu*, Türk Hava Kurumu Yayınları: 6,Ankara, Ocak, 2006.

Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk, 1920-1927*, C.III., On Dördüncü Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1981.

Atatürk Araştırma Merkezi, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Atatürk, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, A.T.M. Yayınları, Ankara, 2006.

Bircan, Osman, *Belge ve Fotoğraflarla Atatürk'ün Hayatı*, MEB Yayınları, İstanbul, 1993.

Çakar, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve TBMM 1. Dönem 191-1923*, C.3., Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, nu.6, Ankara,1995.

Fırtına, Halil İbrahim, *Orgeneral Muzaffer Ergüder'in Havacılık Anıları,(1922-1930)* ,Türk Hava Kurumu Basımevi,2009.

Fırtına, Halil İbrahim, *Türk Havacılık Hikâyeleri*, mobil yayınları.

Genel Kurmay Basımevi, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I (1919-1938)*, G.K. B. Yayınları, Ankara,1981.

- Genel Kurmay Basımevi, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938)*, G.K.B., Yayınları, Ankara,1981.
- Genel Kurmay Basımevi, *Birinci Dünya harbi IX. Cilt Türk hava Harekâtı*, Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları, Seri no:3 G.K.B., Ankara,1969.
- Genel Kurmay Başkanlığı Basımevi, *Türk İstiklal Harbi Doğu Cephesi, C.III (1919-1920)*,G.K.B., Yayını, Ankara,1995.
- Genel Kurmay Başkanlığı Basımevi, *Türk İstiklal Harbi, Cilt, V:Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı*, Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, Seri No.1., G.K.B.,Ankara,1964.
- Gökçen, Sabiha, *Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti*, Anıları Kaleme Alan, Oktay Verel Türk Hava Kurumu Yayınları:2, İstanbul,1982.
- Hürkuş, Vecihi, *Havalarıda*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1942.
- Hürkuş, Vecihi, Hürkuş Şarman, Gönül, Hürkuş Moxson, Sevim, *Bir Tayyarecinin Anıları*, YKY, İstanbul, Aralık, 2000.
- İnönü, İsmet, *Hatıralar II*, Bilgi yayınları, Ankara, 1987.
- İnan, Afet, *Türkiye cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1998.
- Kansu, Yavuz, Şenöz Sermet, Öztuna, Yılmaz, *Havacılık Tarihinde Türkler 1*,Hava Kuvvetleri Basım ve Neşriyat Müdürlüğü, Etimesgut,19.71
- Kaymaklı, Hulusi, *Havacılık Tarihinde Türkler 2*, Kültür Ofset Ltd. Şti, İstanbul,1997.
- Keyüsk Mazlum, *Türk Havacılık Tarihi (1912-1914)*,Birinci Kitap, Uçuş Okulları Basımevi, Eskişehir,1951.
- Kurter, Ajun, *Türk hava Kuvvetleri Tarihi Cilt I (1914-1918)*, 3. Baskı, Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığı, İstanbul, 2009.
- Kurter, Ajun, *Türk Hava Kuvvetleri Tarihi Cilt V (1919-1920)*, 3. Baskı, Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığı, İstanbul, 2009.
- Milli Eğitim Basımevi, *Atatürkçülük (Birinci Kitap) Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri*, MEB Yayınları, İstanbul,1984.

- Okar, Avni, *Türkiye’de Tayyarecilik 1910-1924*, YKY., İstanbul, Mayıs, 2004.
- Özel, Mehmet, *Cephelerden Kurtuluş Savaşına, Türk Kurtuluş Savaşı*, Cilt II., Ankara Ticaret Odası, Ankara.
- Sarp, İrfan, *Türk Hava Kuvvetlerinin Doğuş Yılları*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2010.
- Tanman, Sıtkı, *Türk Havacılık Tarihi: Türk İstiklal Harbi, 1918-1923*, Hava Basımevi, Eskişehir,1953.
- Tayhani, İhsan, *Atatürk’ün Bağımsızlık Politikası ve Uçak Sanayii 1923–1950*, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, 2001.
- Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i esasisi 1341/1925*, Ankara İktisat Matbaası, Ankara.
- Verel, Oktay, *İstikbal Göklerin, Gökler Bizimdir*, Cilt:1, Türk Hava Kurumu Yayınları: 3, İstanbul,1985.

F. TEZLER

- Akdemir, Yılmaz, *Atatürk Dönemi Türk havacılığı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2005.
- Güneşen, Metin, *Cumhuriyetten Günümüze Türk Kara Havacılığı*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2002.
- Uçar, Emre, *Türk Havacılık Sanayinde Kayseri Uçak Fabrikasının Yeri*, Yüksek Lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2008.
- Yalçın, Osman, *Türk Hava Harp Sanayi Tarihi*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.

G. MAKALELER

- Akgün Karal, Seçil, Uluğtekin, Murat, “Kuruluşunun İlk Yıllarında Türk Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu)”Cumhuriyetin 80.Yılına Armağan, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yay*, Ankara,2004, s.27-62.

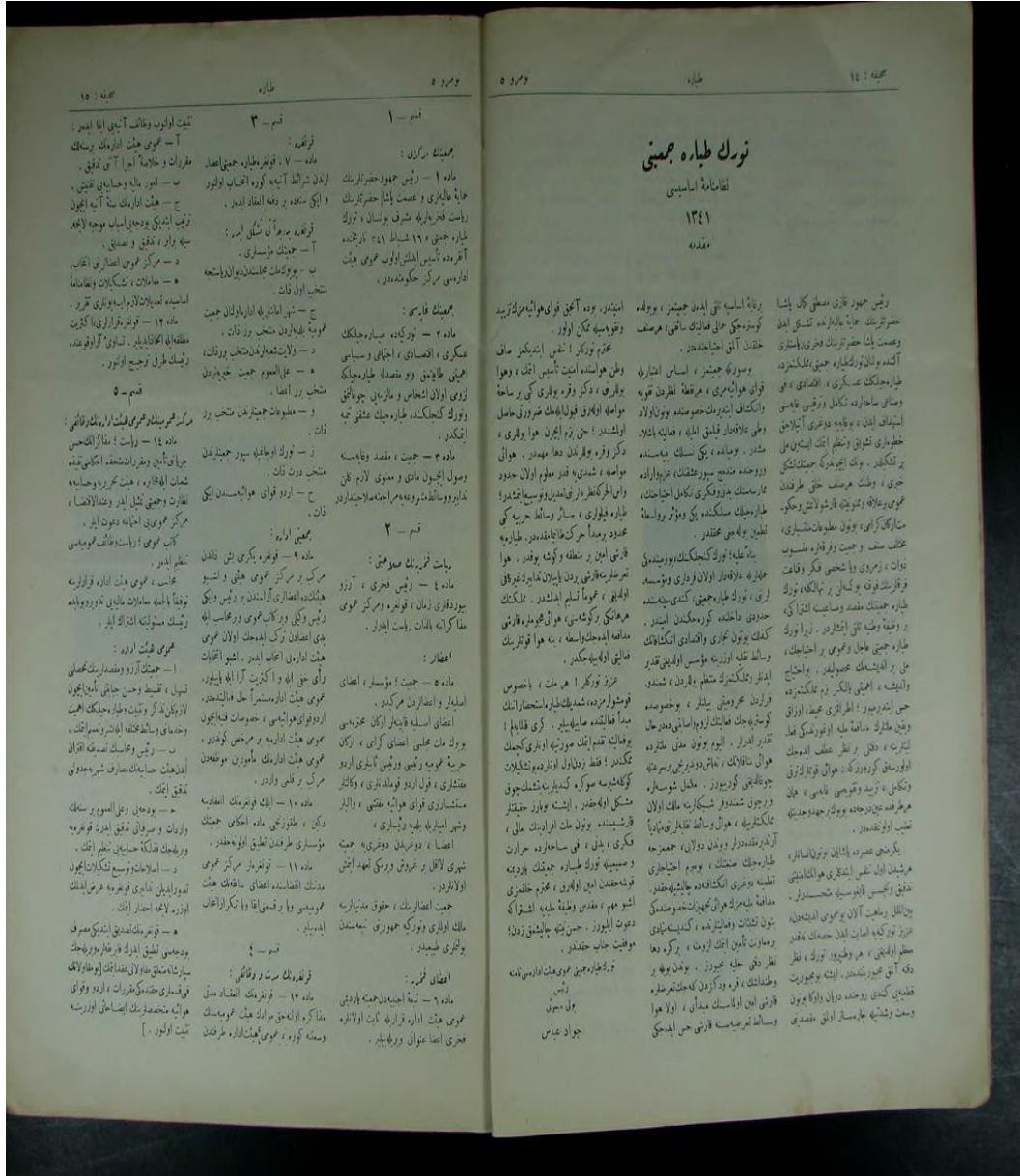
Doğanay, Rahmi ,“Milli Mücadelede Türk Havacılığı ve Başkomutanlık Savaşında Havacıların Rolü” *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt X., Sayı 2., Ağustos, 2008, s.53-64.

Karacagil, Ö. Kürşad, “Balkan Savaşlarında Osmanlı Devletinde Havacılık Faaliyetleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı 200, Ekim, 2012, s.73-90.

Karacagil, Ö. Kürşad, “Süreyya (paşa) ilmen ve serbest Cumhuriyet Fırkası” *Tarih Dergisi*, Sayı 57 (2013 /1), İstanbul, 2013, s. 127-145.

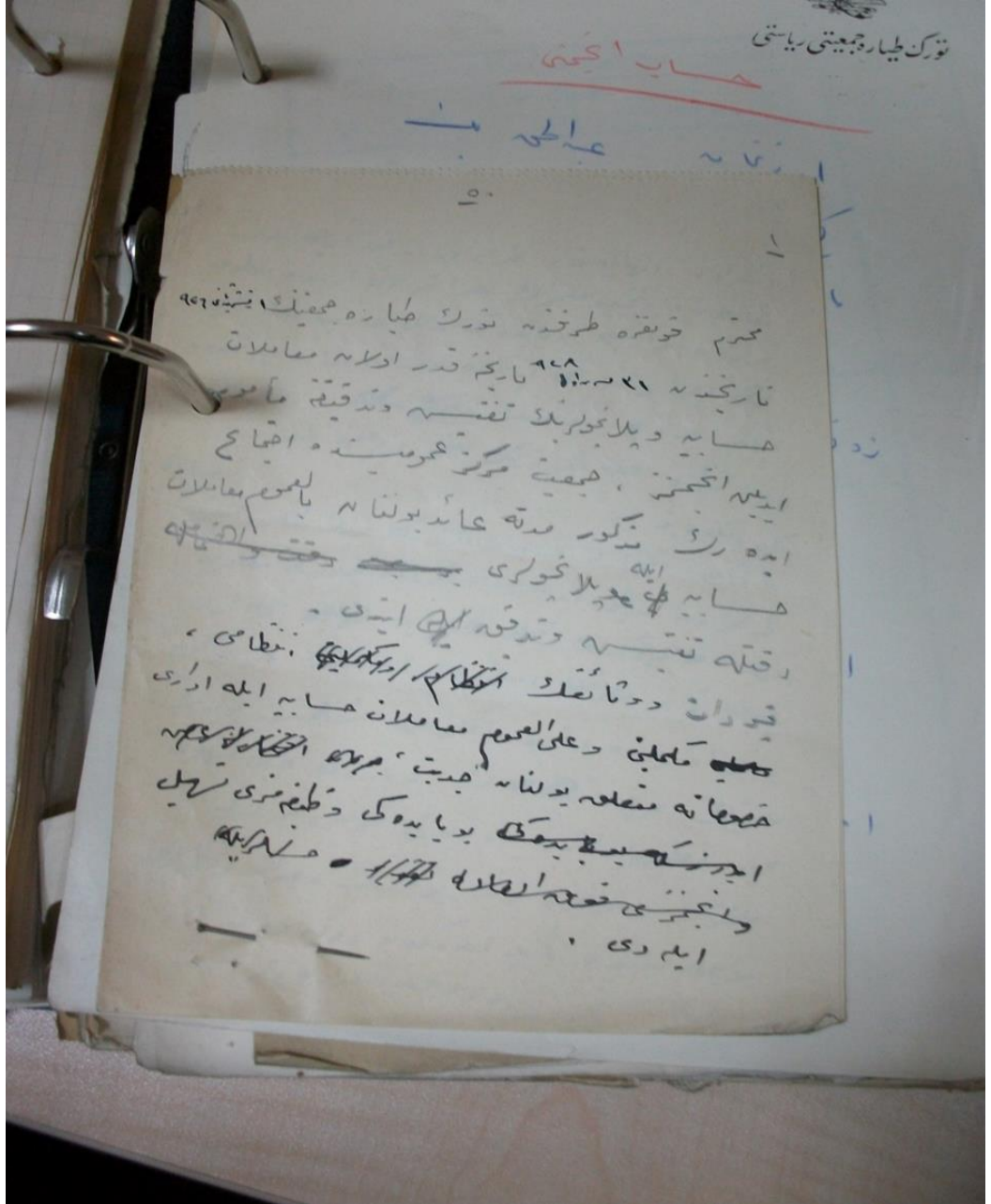
Yalçın, Osman, “Türk Tarihi bakımından 20. yüzyılda İki Önemli Gelişme: “Havacılığın ve Bir Liderin Doğuşu” *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/2 Spring 2011, p. 1033-1062., Turkey

Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi 1341/1925

EK-3

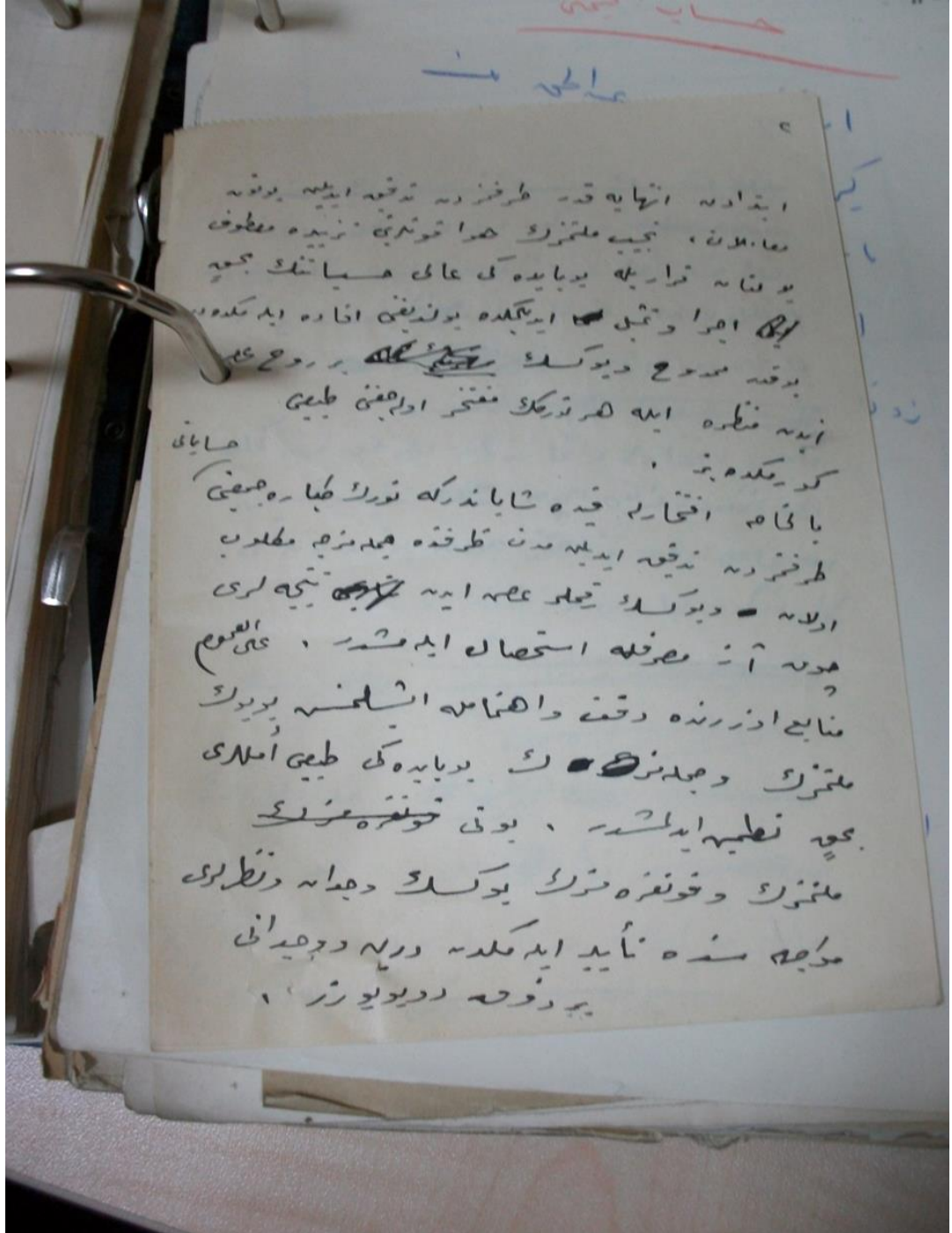
1926-1927 Yılları arasında Tayyare Cemiyetinin faaliyetlerinin, çalışma heyeti tarafından değerlendirilme raporu 1

Türk Hava Kurumu Üniversitesi Kütüphanesi Arşivi

EK-4

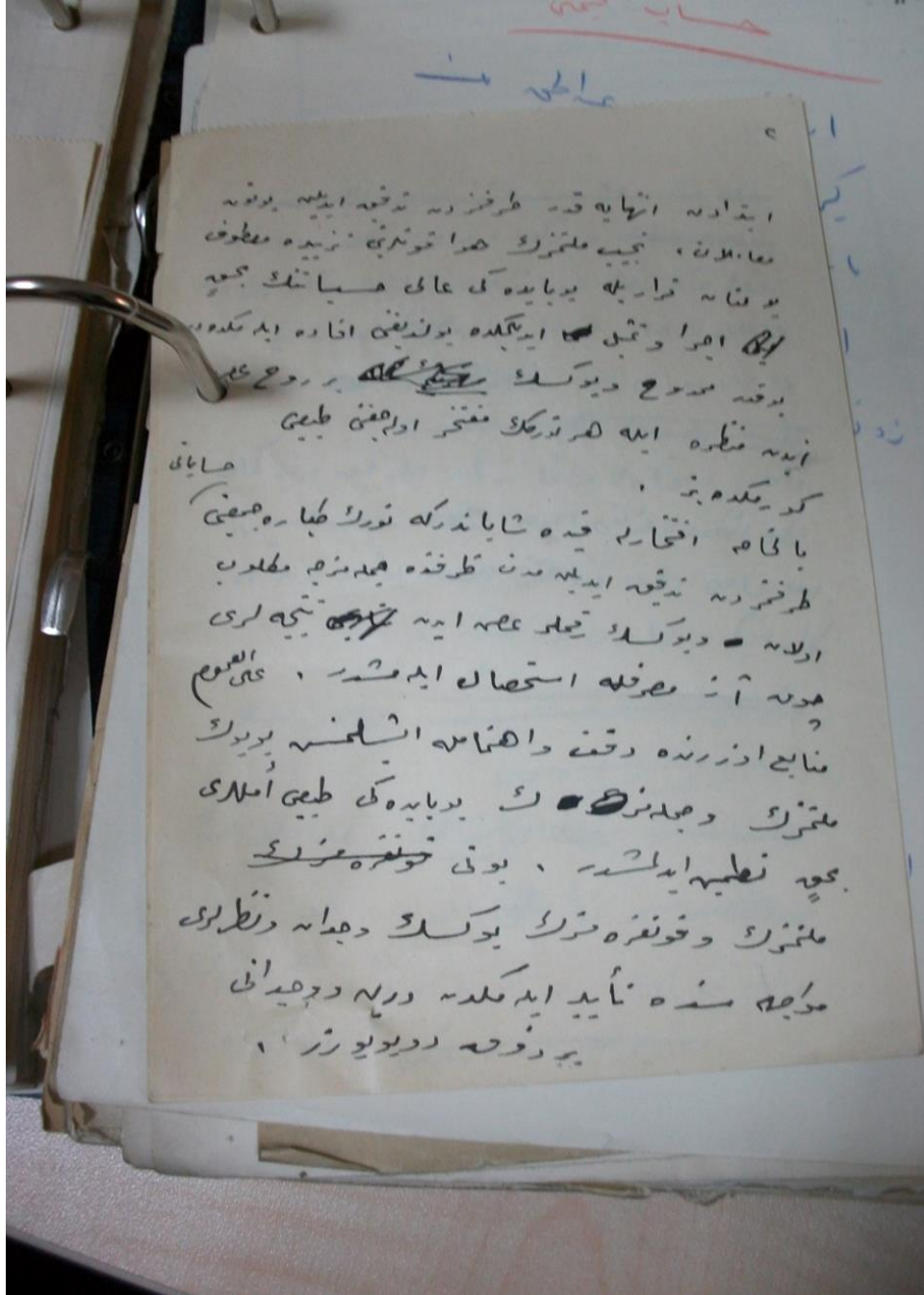
1926-1927 Yılları arasında Tayyare Cemiyetinin faaliyetlerinin, çalışma heyeti tarafından değerlendirilme raporu 2

Türk Hava Kurumu Üniversitesi Kütüphanesi Arşivi

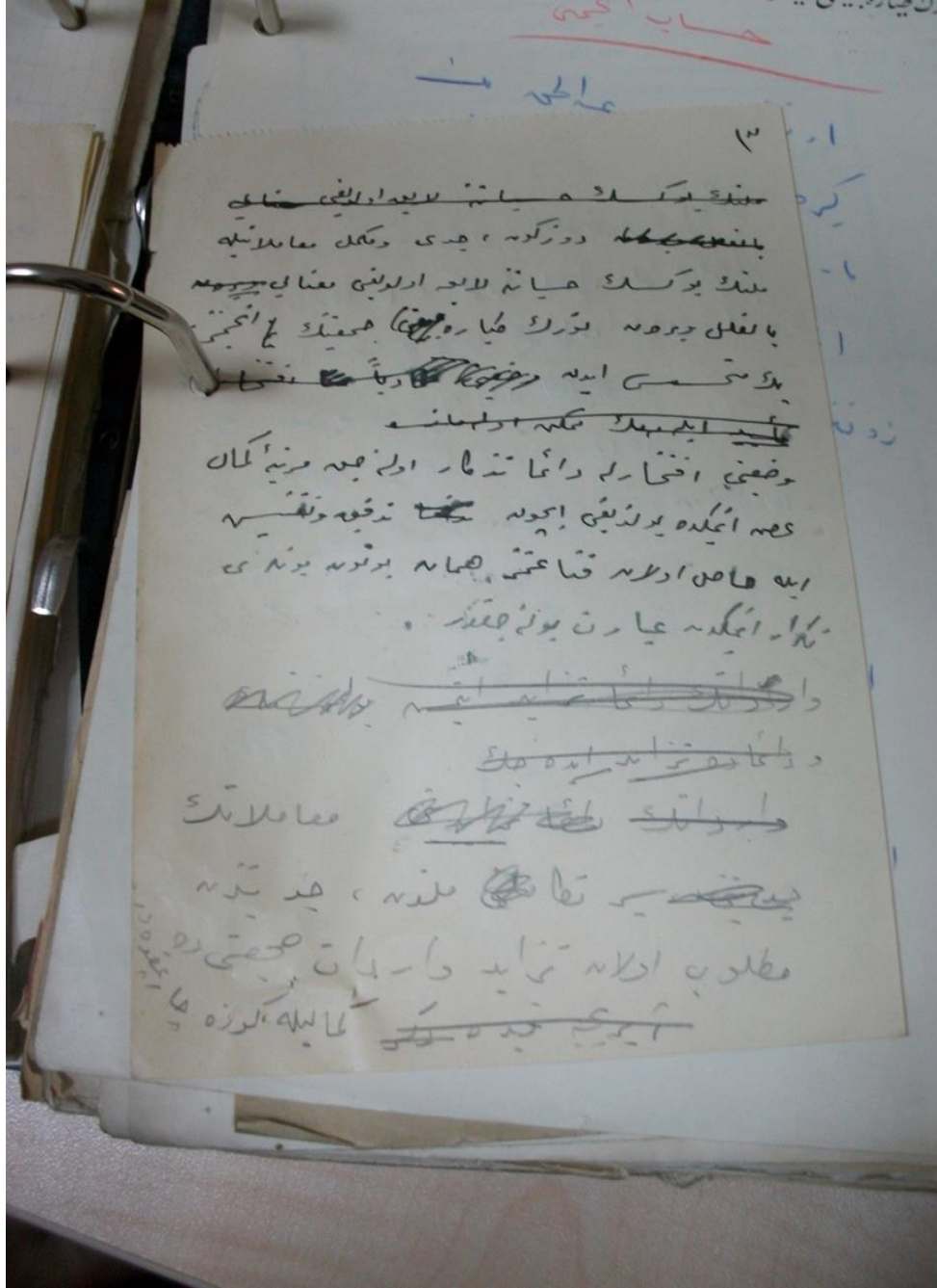
EK-5

926-1927 Yılları arasında Tayyare Cemiyetinin faaliyetlerinin, çalışma heyeti tarafından değerlendirilme raporu 3

EK-6

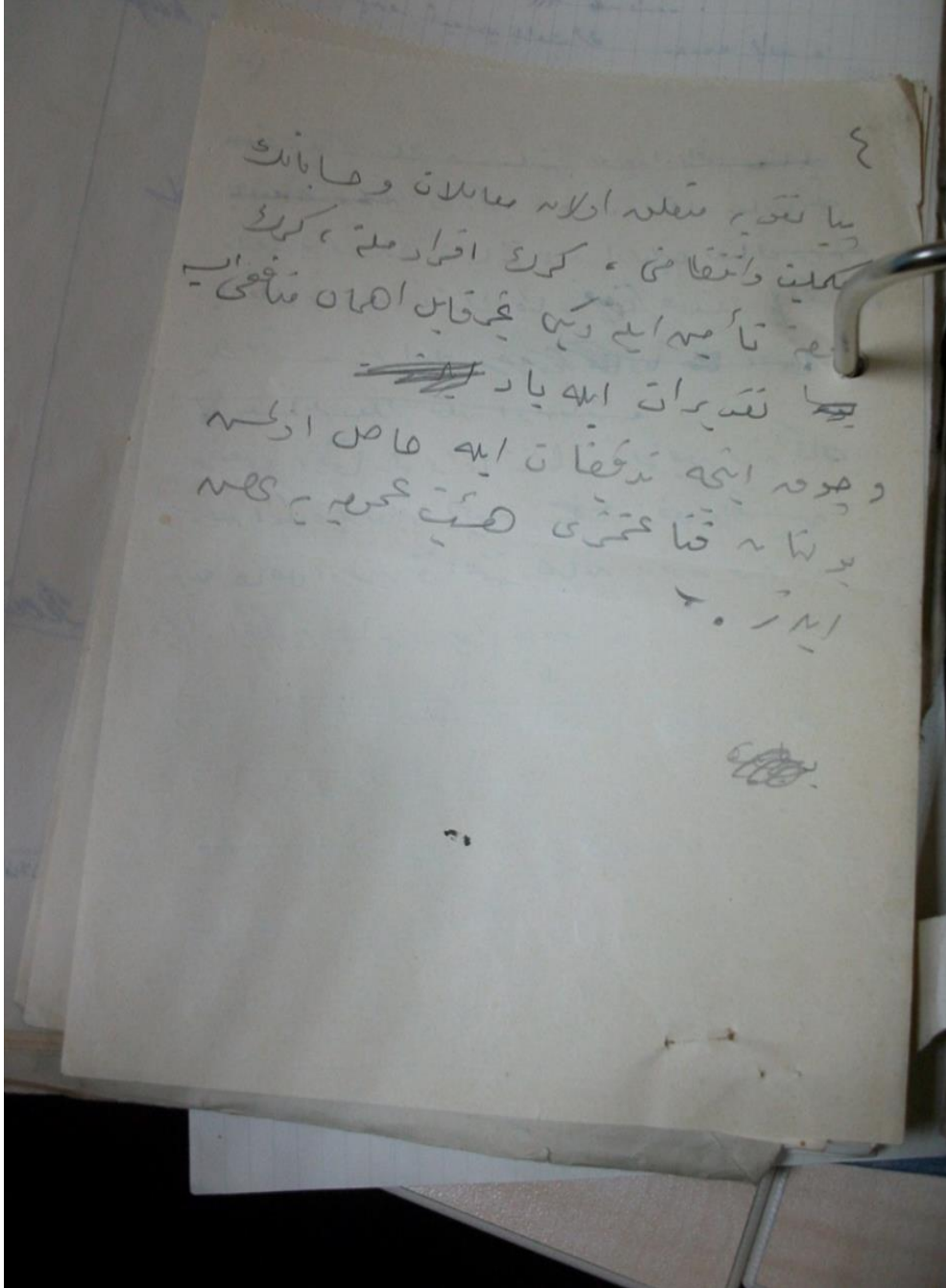
1926-1927 Yılları arasında Tayyare Cemiyetinin faaliyetlerinin, çalışma heyeti tarafından değerlendirilme raporu 4

Türk Hava Kurumu Üniversitesi Kütüphanesi Arşivi

EK-7

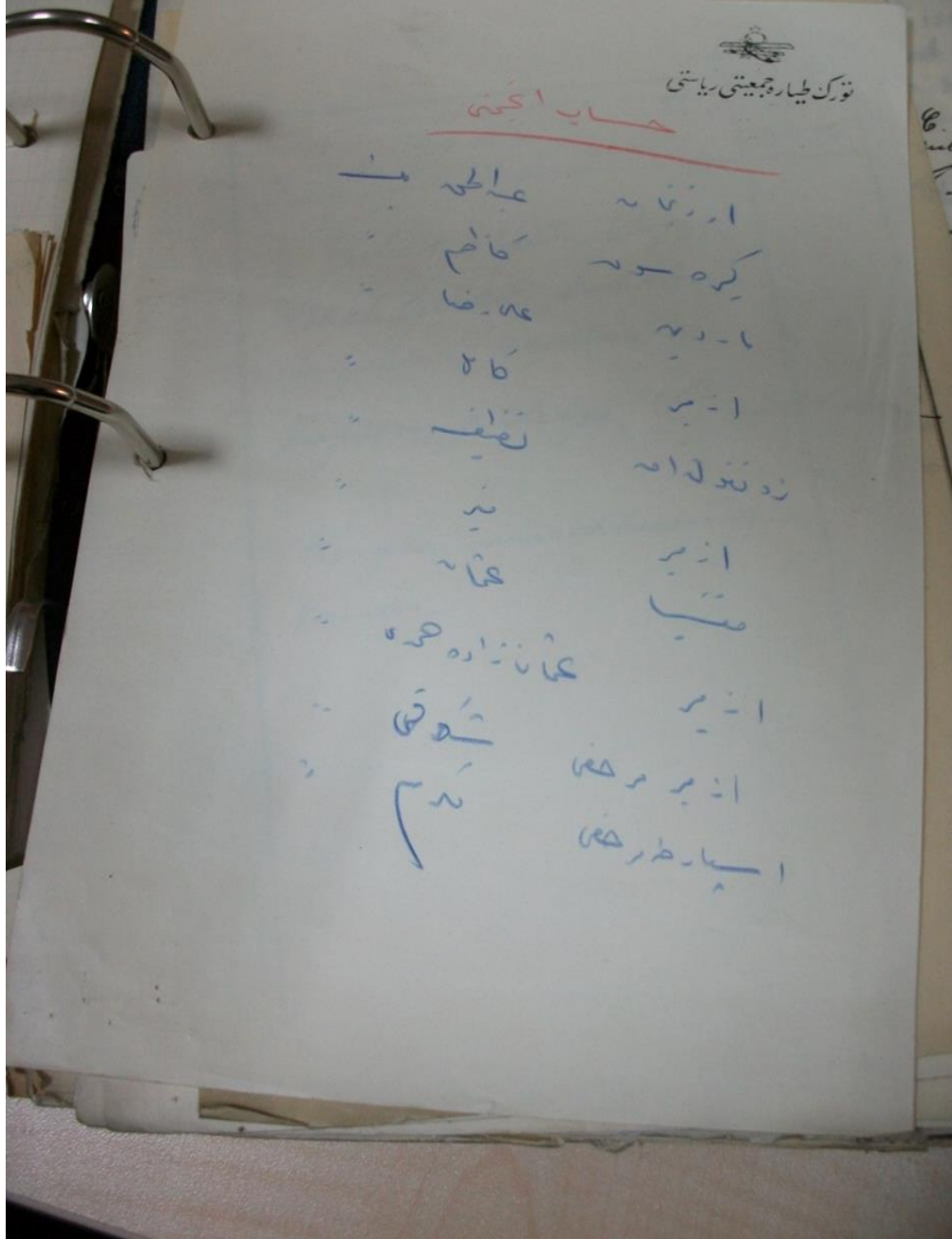
1926-1927 Yılları arasında Tayyare Cemiyetinin faaliyetlerinin, çalışma heyeti tarafından değerlendirilme raporu 5

Türk Hava Kurumu Üniversitesi Kütüphanesi Arşivi

EK-8

1926-1927 Yılları arasında Tayyare Cemiyetinin faaliyetlerinin, çalışma heyeti tarafından değerlendirilme raporu 6

EK-10

Mustafa Kemal Atatürk'ün Nutuk adlı eserinin satış fiyat cetveli

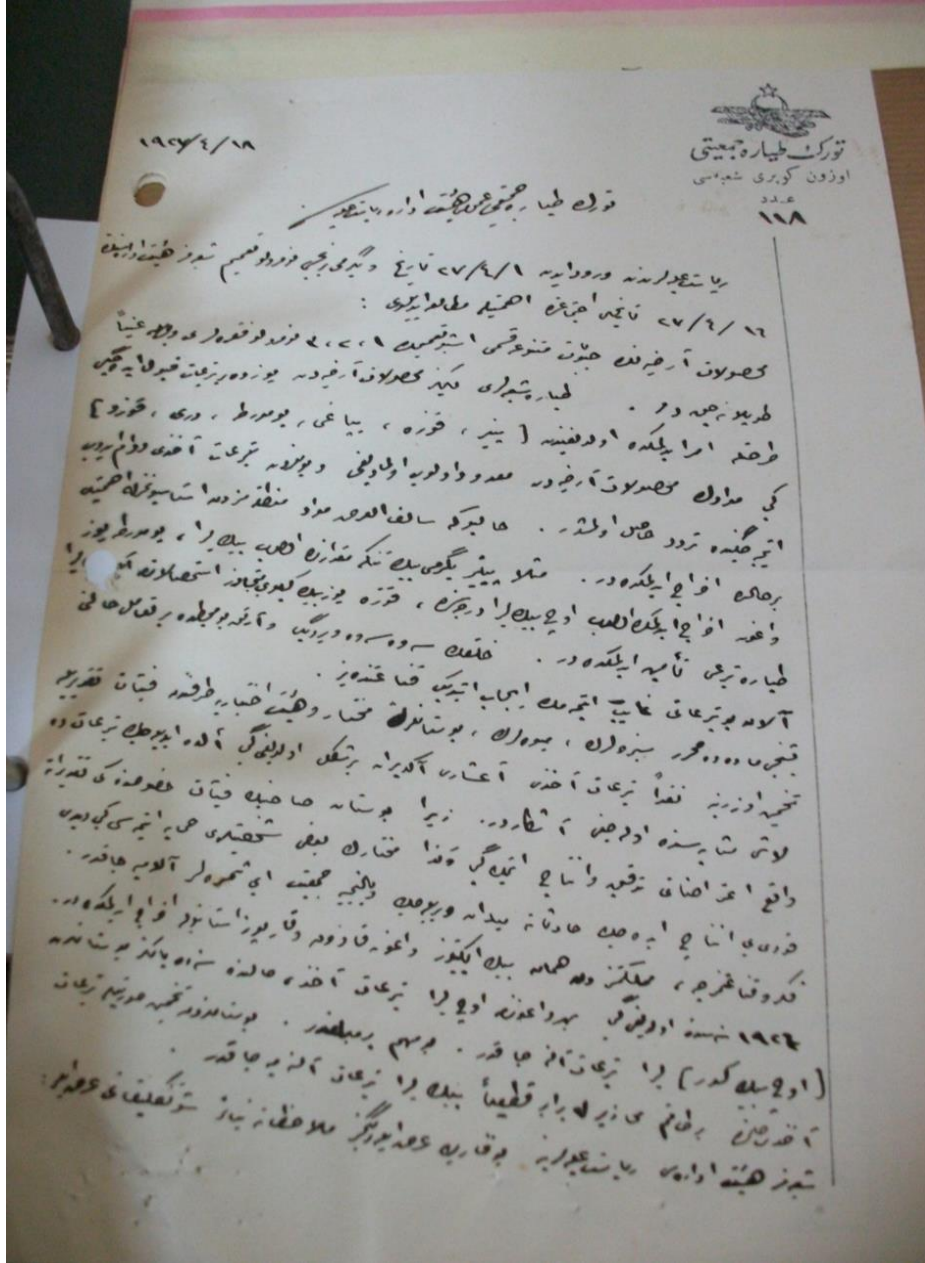
بدلنك تاريخ و طرز ارسالى	مجموع بدلى لىرا	طلب اولونان مقدار عدد	قيمتى لىرا	كىتابك نوعى
			۵۰۰	كوردەزى جلدلى بوكسك لوگس نىسخەلر
			۵۰	شاغرىن جلدلى قوطلو ايچىندە لوگس زاپون كاغىدە مطبوع
			۴۵	» » » » » قوطلوسىز » » » » »
			۲۵	» » » » » مشين » » » » »
			۱۰	مذەب قاپاقلى لوگس وەلى كاغىدە مطبوع نىسخەلر
			۵	ئادى طبعلى نىسخەلر

غازى حىضرتلرىنىڭ نطقلىرىدىن مۇسسەسى نامە يوقارىدە تىرىغانى قىد اولونان مقدارده آلهجىنى و مجموع بدلى اولان بالىكر لىرانك واسطەسىلە تارىخىندە تورلك طبارە جمعىتى امرىتە كۆندۈرلەنگىنى مەين اشبو وثىقە تەقدىم قىلدى .

امضا

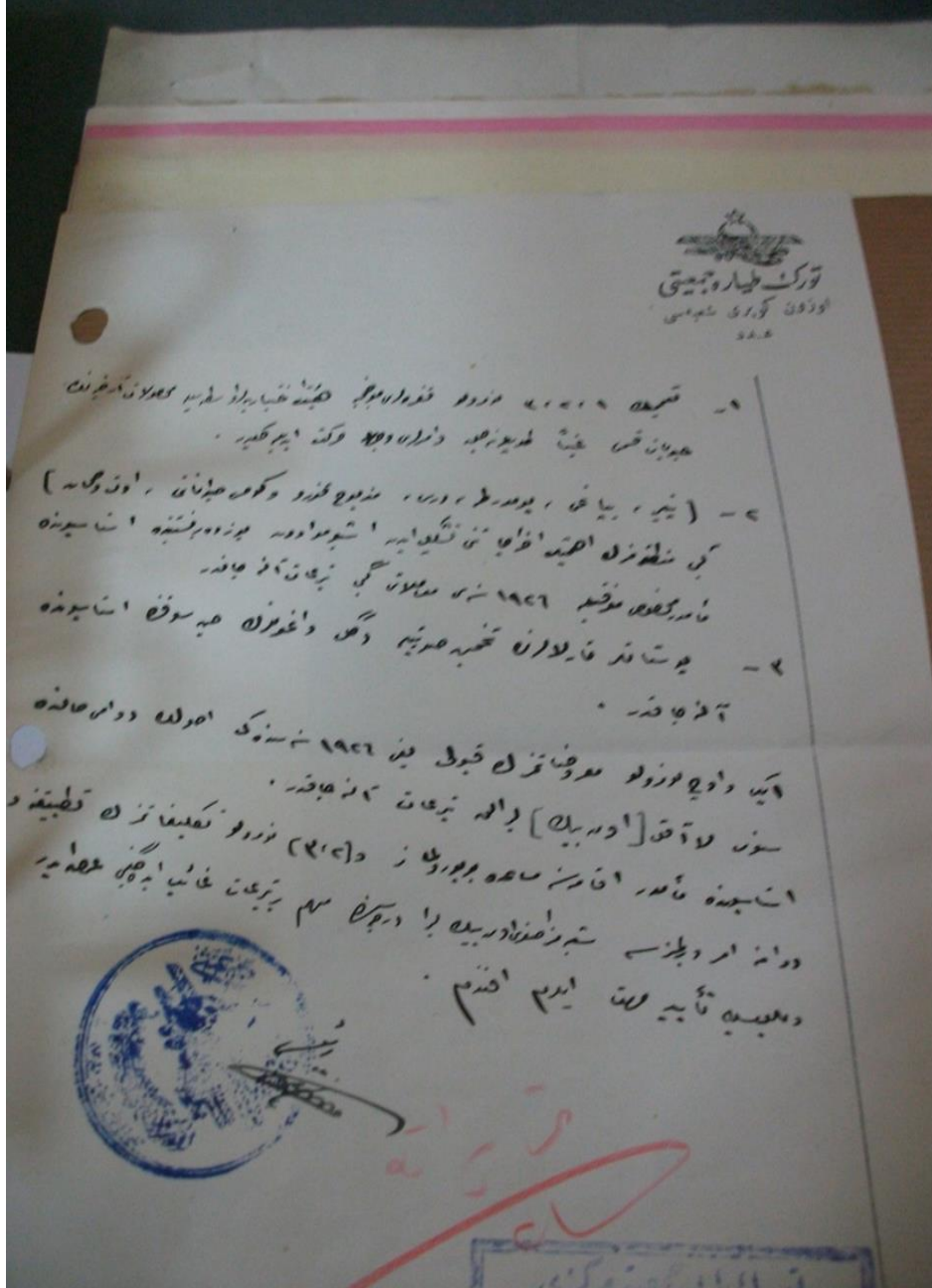
EK- 12,a

Mahsulatı Arziyenin toplanmasına dair heyet üyelerinin 18.04.1927 tarihinde karar aldığı mütalaa namesidir. 1

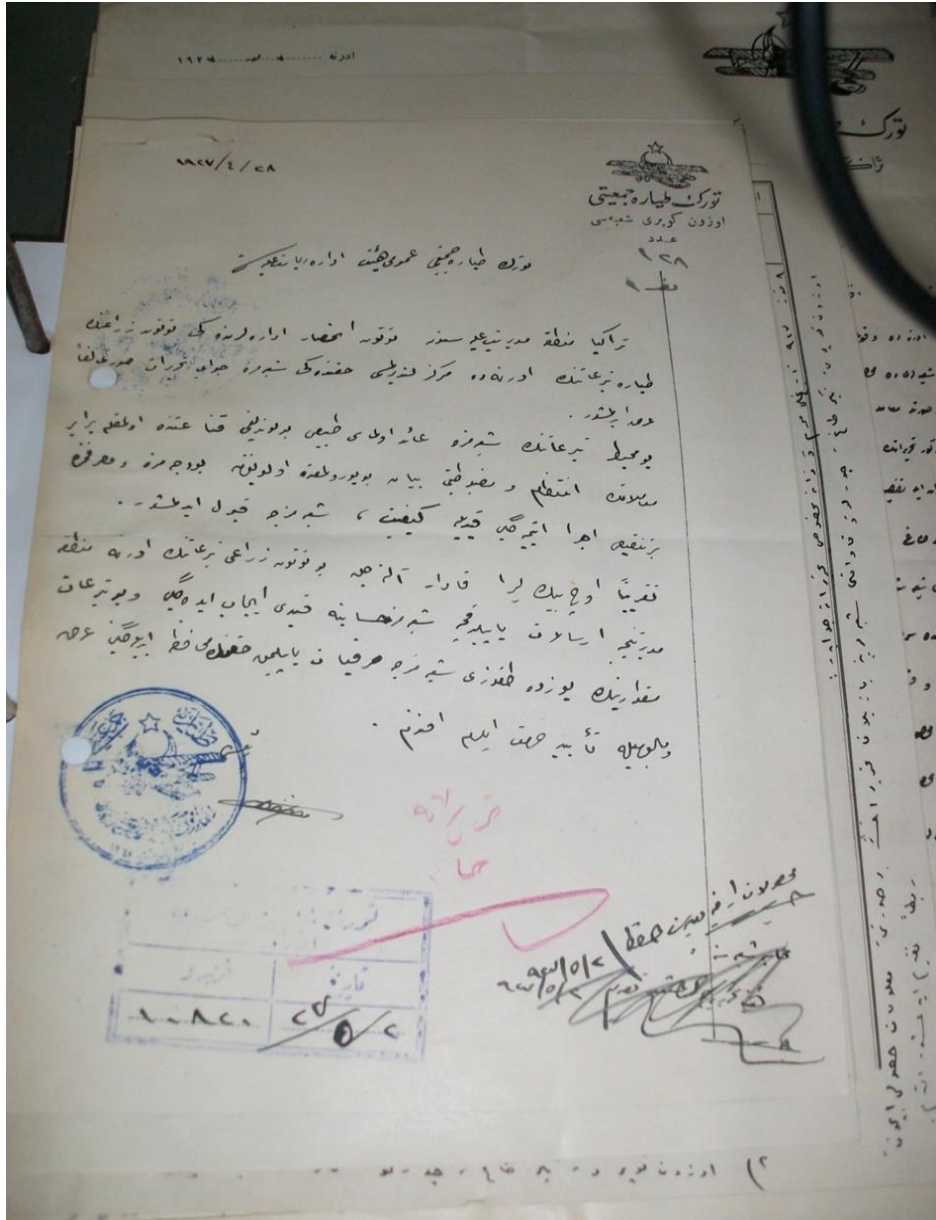
EK- 12,b

Mahsulatı Arziyenin toplanmasına dair heyet üyelerinin aldığı mütalaa namesi. 2

EK- 13

Trakya Tütün inhisar idarelerindeki tütün ziraatının Tayyare teberruatının Edirne'de merkezileştirilmesinin kabul edildiği ve 1927 yılı Tütün teberruatını yüzde dokuzunun şubeye kalmasının istenmesine dair belge, Tarih, 28.04.1927, no 10820

Türk Hava Kurumu Üniversitesi Kütüphanesi Arşivi

EK-15

Osmaniye Tayyare Şubesinin muhtelif zamanlarda merkeze gönderdiği umumi irsalat cetveli, Tarih, 20 Mart 1927

№	İrsalat Tarihi	İrsalat İçeriği	Adet	Notlar
1	20 Mart 1927	...	50	
2	70	
3	
4	47	
5	
6	40	
7	
8	41	
9	
10	60	
11	
12	50	
13	
14	
15	
16	
17	
18	
19	
20	
21	
22	
23	
24	
25	
26	
27	
28	
29	
30	
31	
32	
33	
34	
35	
36	
37	
38	
39	
40	
41	
42	
43	
44	
45	
46	
47	
48	
49	
50	
51	
52	
53	
54	
55	
56	
57	
58	
59	
60	
61	
62	
63	
64	
65	
66	
67	
68	
69	
70	
71	
72	
73	
74	
75	
76	
77	
78	
79	
80	
81	
82	
83	
84	
85	
86	
87	
88	
89	
90	
91	
92	
93	
94	
95	
96	
97	
98	
99	
100	

İrsalat İçeriği: ...
Adet: ...
Notlar: ...

225

EK- 17

Fitre ve Zekâtların Tayyare Cemiyetine verilmesine dair Diyanet İşleri Reisliğinden yazılan yazı

7/12/933

T. C.

Hulâsa

Diyanet İşleri Reisliği

Tahrirat Müdürlüğü

Sayı: 3930
1036

Başvekâlet yüksek makamına

4/12/933 Tarih ve 6 Sayılı tezkerei samilerine karşıdır .
3456

Zekât ve Fıtraların Tayyare cemiyetine verilmesi için Türk Tayyare Cemiyeti Reisliğinden alınan 6/II/933 Tarih ve 24440 No.lu Tezkere üzerine 9/II/933 Tarih ve 3640 No. 967 lu Tahriratla bilumum Vilâyet ve Kaza Müftülüklerine Tamamen tebliğ kılındığı maattaajimat maruzdur efendim Hazretleri .

D . İşleri reisi

U. U. U.

R. R.

030	10			178	233	19
-----	----	--	--	-----	-----	----

U. U. U.

BASVEKALİ BAKANLIĞI
9-12-992 7081

5
11/12/2

EK-19

1929 yılı itibarıyla İstanbul'da bulunan piyango bilet satış bayileri ve bilet dağıtım ile bilet satış miktarını gösteren çizelge

62
35

62

توزعیه بلیت ساتی کره مریسی

شعبه

نومبر

I/IO Hesabiyle tevziat	I/IO Hesabiyle satış	Bayiin ismi
54,300	50826	Eskenza Efendi
41,200	34227	Rauf Bey
40,320	35581	Ventura Ef
32,000	27,259	Reşit =
32,900	26,676	Esnaf Bankası
10,000	8,006	Isak Levi
10,000	9,257	Çankopolo =
7,070	6800	M orid Mizrahi
64485	5,032	Ali Rıza =
5,000	5,000	Ibrahim =
2,600	3000	Şatır Zade Kamil
2,480	2,294	Asat Galip =
3,688	2,678	Muhittin =
2,282	2,170	Ömer Rifki =
2,180	1,942	Nazlı =
4,000	1,454	Mustafa Bey =
2,000	1,834	Esat Muhlis =
2,000	1,677	A. Lusarayan Ef
1,100	1,100	Gazi Cemal =
350	350	Ali Seynel =
125	126	Defterdar melbu-
		sat imalatanesi...
		Harita Müdürlüğü
121	121	
=====	=====	Yekûn.....
255, 382	228,010	

10/5/929 Aslının Aynıdır.....

Mişavere Müdürü

6

ایعلان جوائزه ، غیر انکه تابع وزارت معانی و امور خارجه ، اولیقه شمه ذکر ایدان لیدر .

030 10 60 403 35

EK-20

Tayyare Cemiyeti tarafından Türk Hava Kuvvetlerine harcanmak suretiyle
bağışlanmış ve bağışlanacak paraya dair kararname

GİZLİLİĞİ 20106/1994 tarih ve
03371 sayılı Onayla KALDIRILDI

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ

KARARNAME

Sube :
Sayı : 14311

Gizlidir

12/4/933 tarih ve 14124 sayılı kararnameye zeyildir.

Tayyare Cemiyeti tarafından hava kuvvetlerine sarf olunmak üzere bağışlanmış ve bundan sonra bağışlanacak olan altı milyon liranın, nazım fasla tahsisat kayıt edilerek Tayyare Cemiyeti tarafından verildikçe ilişik formül dairesinde sarfiyat yapılması; Millî Müdafaa ve Maliye Vekilliklerinin 20/4/933, 29/4/933 tarih ve 490/4410, 6003/230 sayılı tezkereleri üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 2/5/933 toplantısında kabul olunmuştur.

2/5/933

REİSİCUMHUR

Şazi M. Kemal

Bg. V.	Ad. V.	M. M. V.	Da. V.
<i>İsmail</i>	<i>Şazi M. Kemal</i>	<i>Şazi M. Kemal</i>	<i>Şazi M. Kemal</i>
Ha. V. V.	Ma. V.	Me. V.	Na. V.
<i>Şazi M. Kemal</i>	<i>Şazi M. Kemal</i>	<i>Şazi M. Kemal</i>	<i>Şazi M. Kemal</i>
İk. V. V.	S. İ. M. V.	G. İ. V.	Zr. V.
<i>Şazi M. Kemal</i>	<i>Şazi M. Kemal</i>	<i>Şazi M. Kemal</i>	<i>Şazi M. Kemal</i>

080 18 01 02 36 32 14

EK- 21

Türk Tayyare Cemiyeti Madalya Nizamnamesi

نومرو ۷ طیاره صحیفه : ۲۲

تورک طیاره جمعیتی

طیاره جمعیتی خاتمته کورستردیکی علاقه به بر نشانه تقدیر و آشکر اولتی اوزره بر مدالیه احداث ایلشدر .
مدالیه حقتده قبول ایدلتن نظامنامه یی بوجه آتی درج ایلبورز :

اسباب احداث

ماده ۱ - طیاره جمعیته قارشى ابراز سیاحت و مروت ایدن و طیاره اولرله استحقاق حیات ایدرجهسته مساعی متبادهده بولونان سیویل و خدمات و طیارهده فوق العاده یارادلی کوریلن عسکری طیاره جیلره بر علامت افتخار و امتیاز اولتی اوزره «طیاره مدالیه سی» احداث اولمشدر .

صورت آنها واعطا

ماده ۲ - اشبو مدالیه رئیس عمومیتک ویا شمات هیئت اداره لریک واقع انهارى اوزرینه عمومی هیئت اداره چه و بریلیر .
دولتجه موظف طیاره جیلرک اشبو مدالیه لره تلطیف حقتده کی انهار مقامات عادهستک تکلیفی اوزرینه واقع اولور .

مدالیه درجانی و مدالیه به استحقاق

ماده ۳ - مدالیه بروز ، کوش ، آلتون و مرصع اوله رق درت درجه به منقسمدر
ا - جمعیته دفته اوتوز ویا تقاسیط منتظمه ایله برسه طرفنده جمعاً اللی لیرا تبراتده بولان ذواته بر قطعه بروز .
ب - جمعیته دفته یتشیش ویا تقاسیط منتظمه ایله برسه طرفنده جمعاً یوز لیرا تبراتده بولان ذواته بر قطعه کوش .
ج - جمعیته دفته ایکویز ویا تقاسیط منتظمه ایله برسه طرفنده ایکویز اللی لیرا دینو - ۲۰۰ ، شیلان زاده محمد نواز ، خیب ، ابراهیم صادق ، فوج زاده علی ، جوهرلی بوجاندن ضیاء آقا محمدوس احمد ، حاملی رقت ، قنبر آغا ، آلاصوبیه ماهرلندن عباس ، حاجی نصر زاده عثمان بک و اندیلیر و محمد یازر خدمت لری طرفندن یوزر لیرا ، آلاصوبیه ماهرلندن بیقوب ، دیش طیبی رقت ، پردهده زاده مصطفی ، قوزی تجاری بلال ، محمد زاده علی بکر و اندیلیر طرفندن لیرا تبرع ایلشدر .

تبرعه اشتراک ایدن ذواتک اساسی بیدری ندر ایده جکتر .

بافره طیاره سی

خاتمته فداکارانه برصورتده تبرعاتی یازره دن طیاره جمعیته کلان تانرا فده برکیه اجتماعده یازره قضاسی نایله تومیم اولتی اوزره

ارککلر مدالیه یی کنار لری بیاض اورته سی قیرمزى قورده لایه وقادینلر ، پانتلیف طرزنده اشجه بر زنجیرله بویولرینه تعلق ایده لر .

دیگر مدالیه لره صورت تعلق

ماده ۶ - آلتون ، کوش و بروز مدالیه لره سائر مدالیه لره کی تعلق اولور .
قادینلر دخی مذکور مدالیه لری کوکلرینک صول طرفنه تعلق ایده لر .

مدالیه لره انتقال

ماده ۷ - مدالیه لره اولاد و احفاده انتقال ایدهر .

مدالیه اصحابیک سیاحت هوا یی لری

ماده ۸ - جمعیت وسائلط هوا یی سیاحت ایده جکلردن مرصع مدالیه یی حائز بولانلر % ۳۰ ، آلتون مدالیه یی حائز بولانلر % ۲۰ ، کوش مدالیه یی حائز اولانلر % ۱۵ و بروز مدالیه یی حائز اولانلر % ۱۰ نسبتده موجود آمر فدن استفاده ایده لر .

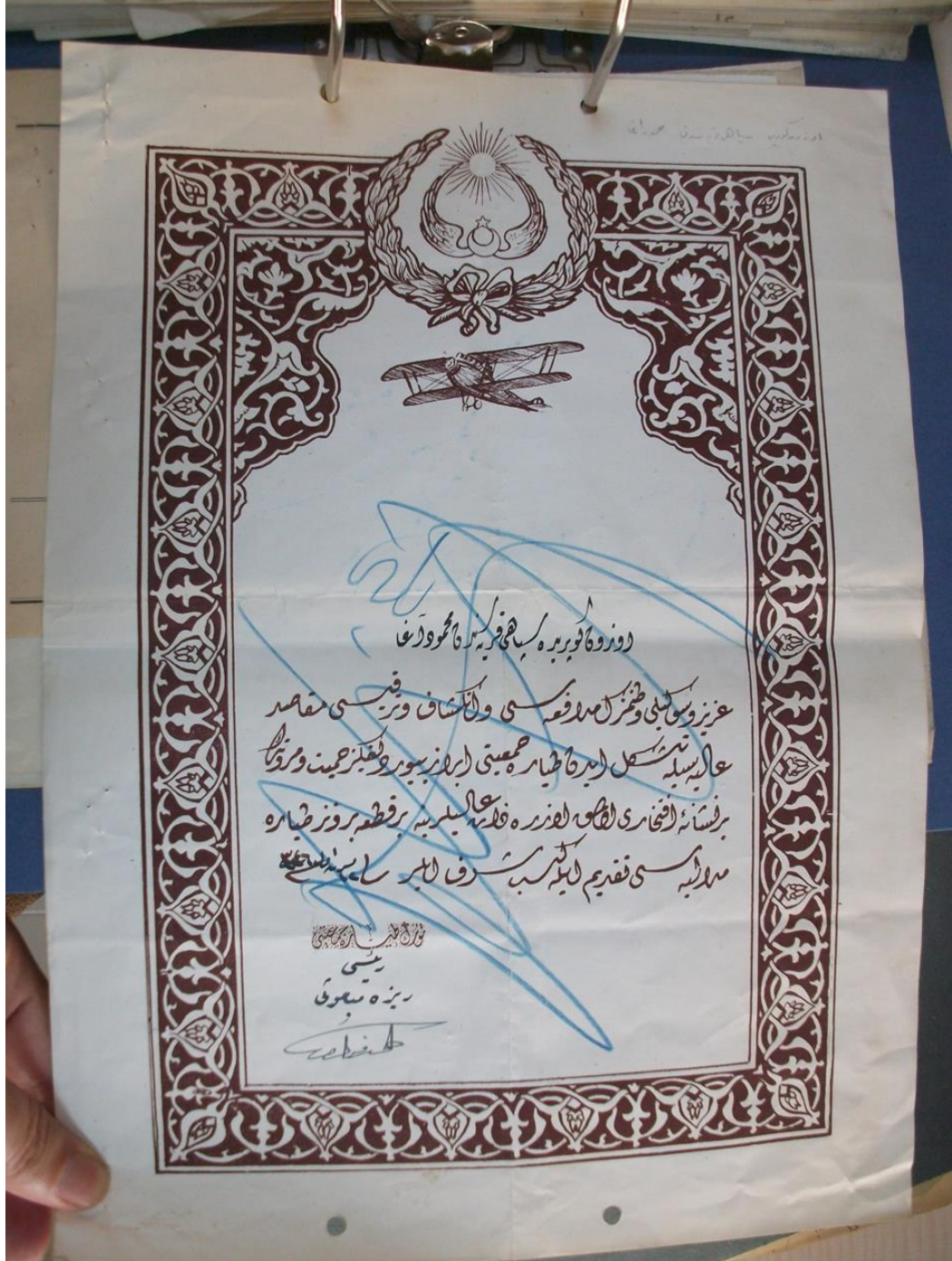
ماده ۹ - اشبو نظامنامه طیاره جمعیتک تاریخ تاسیسی اولان ۱۶ شباط ۳۴۱ تاریخندن اعتباراً مرعی الاجرادر .

برطیاره مایه می تقریر ایدرک اولریک لیرا تبرعات یالده یی و حاضرین ماینده چافر زاده رحی بک آلی یوز اسی ، چلی زاده توفیق و قاسم بکزاده مصطفی بکر اوچر یوز و قره منلازاده دوردون آقا ایله تونوخی عثمان اندینیک ایکیتیر یوز لیرا اعطاسیه اظهار حبتده بولونقلری بیلدر بکده در .
وطنبروز بافره لیره اک حار آنکرات و تقدیر انیزی عرش ایلر .

EK- 23

Uzunköprü'de Sipahi Karyesinden Mahmut Ağaya Verilen Bronz Madalya Beratı

EK-24,b

C. G.
CUMHURİYET ARŞİVİ

وزارتیه جمهوری
ارکان حریه عمومی ریاستی
حرکت حریه دائری
قلم
خ
ت ۲۹۹

باسه کتابت جدید

بھی

۱۳۱۰ / ۵ / ۷

۱۹۳۱ / ۴ / ۲۹

فردو ارسیدی عریفه جوابیہ :-

طیارہ جہتک باید ایہ جگہ طیارہ لک سہ سہ صاف فرولیسی
کیفیتی جہت ویکہ اجیدتک تقویہ توقفہ ۔

بیوت تیشہ ریسی خصوصہ اہ مہم ٹوسہ تک ، آنقرہ
آجیلہ سبوی طیارہ سکی اولوجہنہ نظر ، بوکتیک قریباً آجیلہ
یک زیارہ ساناہ سن و بو آجیلہ تہ آجیلہ صلا دیکخانہ ہنج
استفادہ اولونای ساسا در ؛ آجیلہ سکتہ در دیکخانہ ایچونہ سزک
ایلسی اتصنا ایہ جگہ طیارہ لک ، اردوزرہ وہ غلہ لکیم
ناضی اولویلسی ایچونہ قوی کھوائہ سزہ قبول ایلسہ نمونہ لہ
کورہ طیارہ بایدسی و بوندیک ایچونہ وہ تقریباً قطعہ صورتہ
کیریشکرون اول ارکان حریه عمومی تک سہ لوسہ آفانسک مؤلفہ
اولوجیفی عرصہ ایہ رسمہ اضم ۔

ف :

ایکادہ حریه عمومی ریسی
رئیس

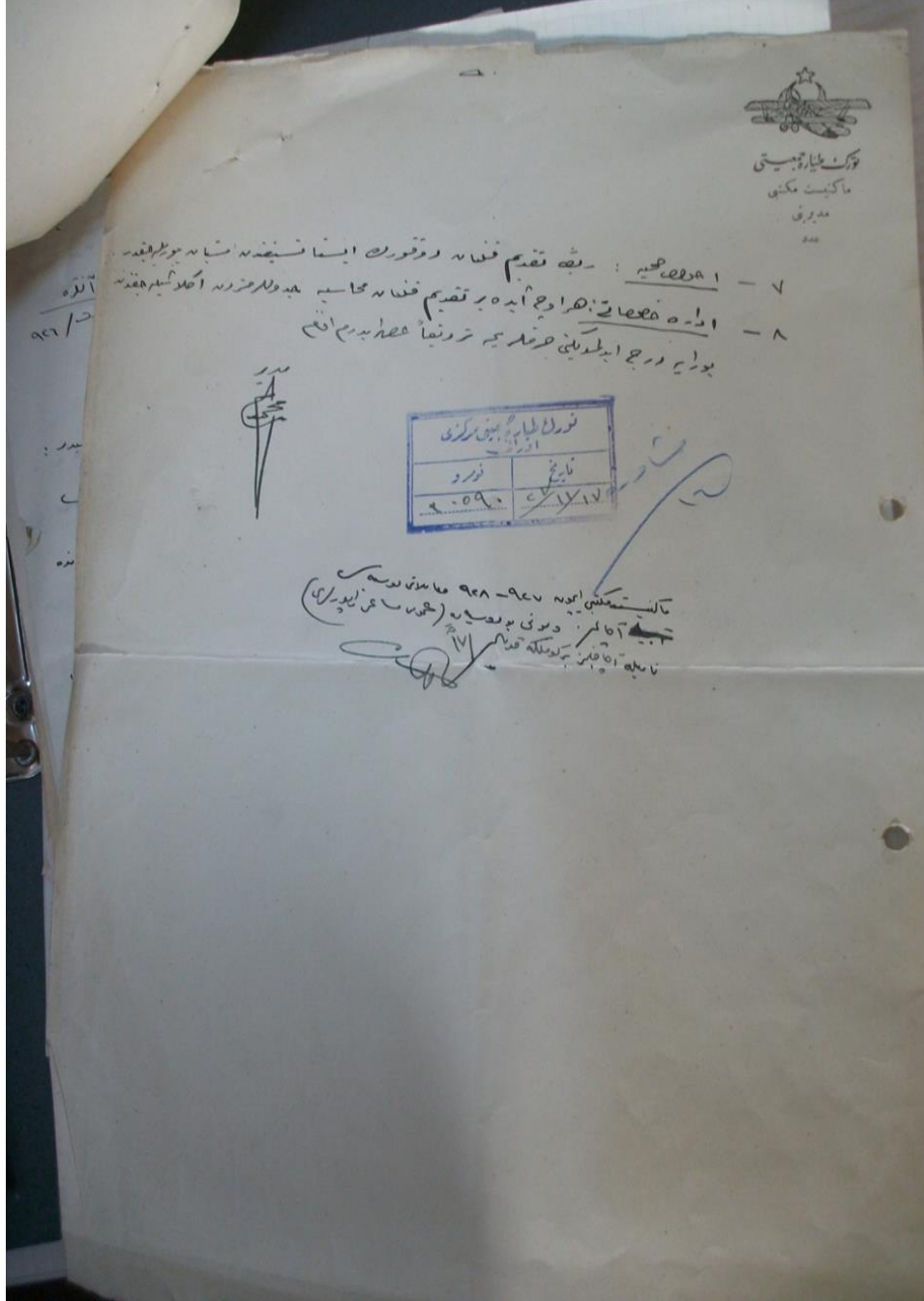
باسه کتابت
ت ۲۹۹

۲۰۲۷

030	10	60	403	6	2
-----	----	----	-----	---	---

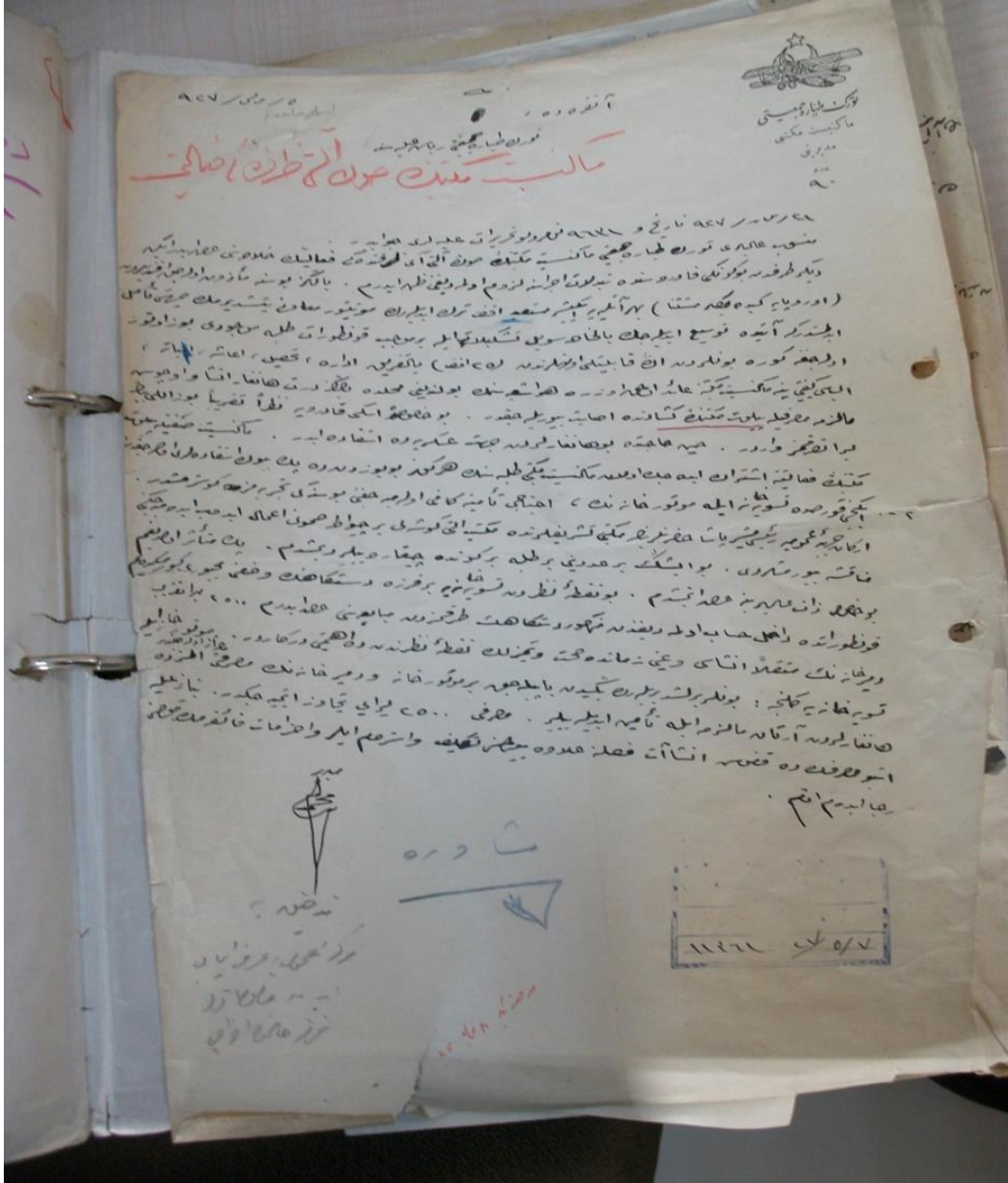
EK-26, b

Yeşilköy Tayyare Makinist Mektebinin 1927 yılı üç aylık faaliyet raporu

EK-27

Yeşilköy Tayyare Makinist Mektebinin 1927 yılına ait son altı aylık faaliyet raporu, Tarih, 7.5.1927,no.11361

EK- 28

Yeşilköy Tayyare Makinist Mektebinin demirbaş eşyası ile birlikte 1 Ağustos 1928 tarihinde Müdafaayı Milliye Celile'sinin emrine verilmesine dair belge,
Tarih,2.7.1928, no.20833

تاریخ طیاره جمعیتی
شعبه

شماره	موضوع	تاریخ	مدرک	محل	تاریخ
3		21/7/1928		مدرسه	20833

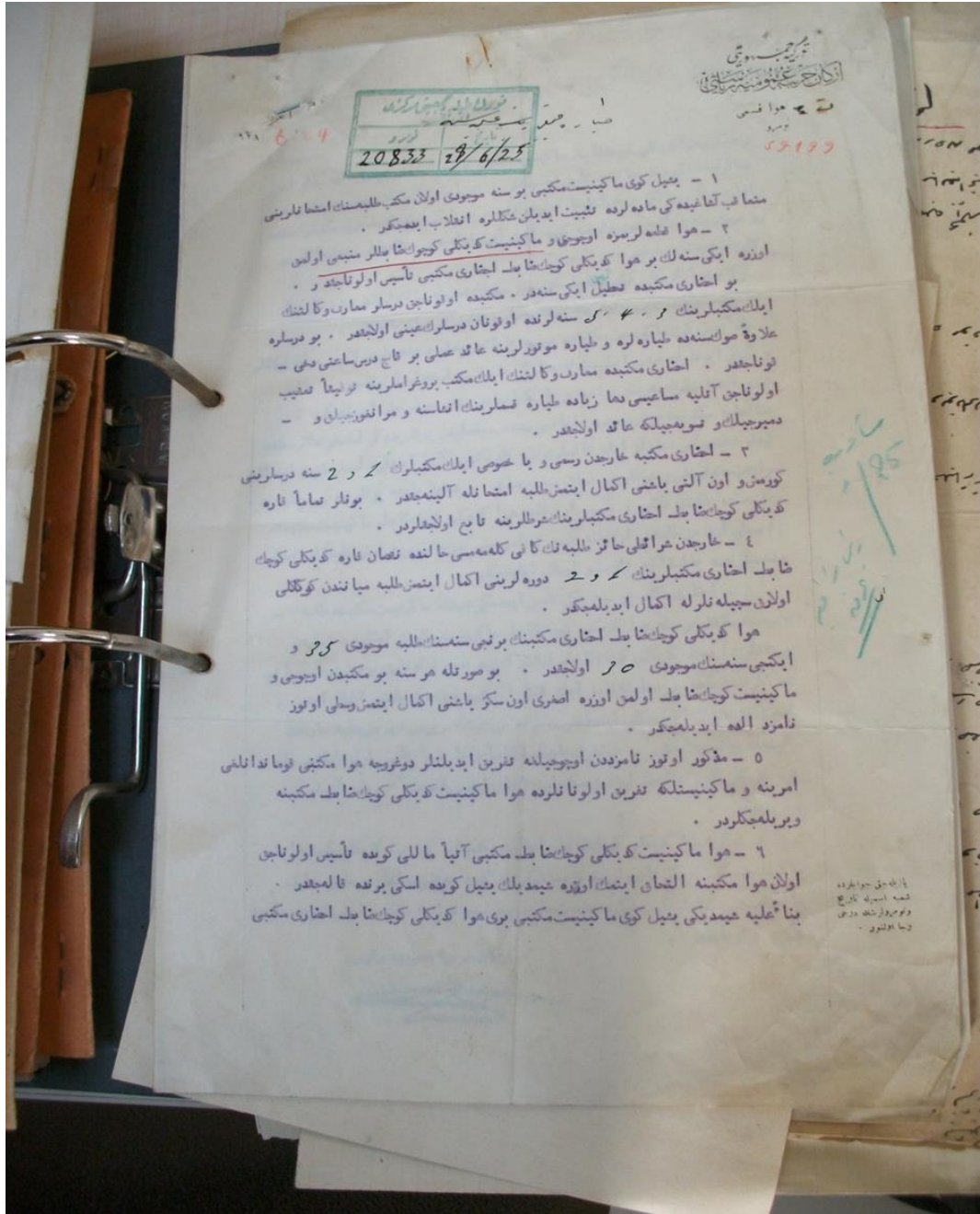
مذکورہ معائنہ و حالت میں

یہ طیارہ جمعیتی طیارہ عالیہ میں ایک مینجریہ یا مینجریہ
59109 نومبر 25/6/1928 تاغلی تکرہ سے اکتوبر
تاریخہ بالعموم دربارہ ایک ایسے برتندہ و کانت خلیہ میں دو
و تمام معاملہ میں بالعموم
تمام معاملہ میں صورت میں عالیہ میں
یا زینت میں مدرسی بقا لقمہ میں
مدرسه دربارہ میں اعضا ایسے بولانیہ
در دربارہ دربارہ ایسے ایسے ایسے
مقابلہ میں ایسے ایسے ایسے
معاملہ میں ایسے ایسے ایسے
کلاسیک میں ایسے ایسے ایسے

نویس

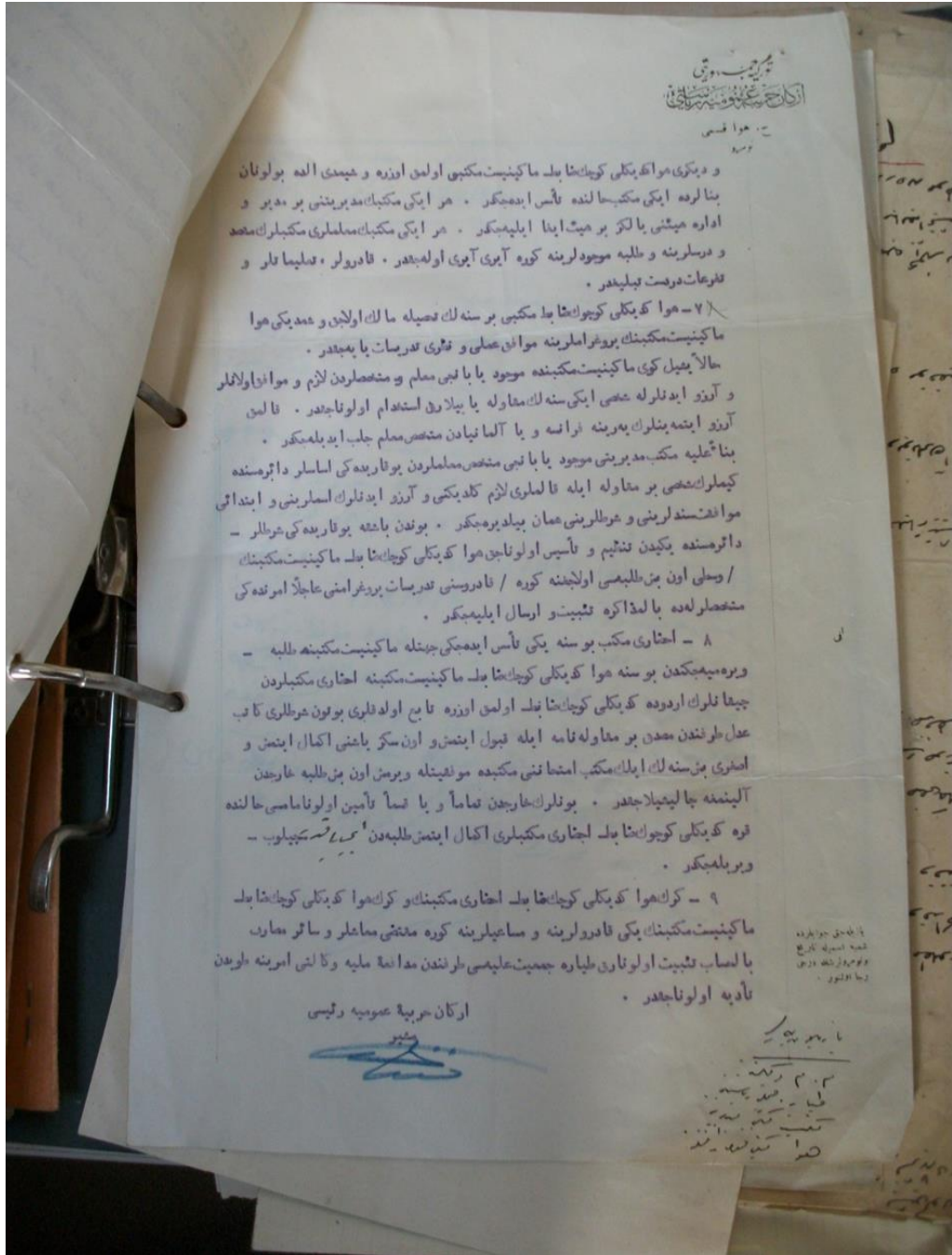
EK- 30, a

Yeşilköy Tayyare Makinist Mektebinin 1928 yılı sonrası Makinist Küçük Gedikli ve iki senelik bir Hava Gedikli Küçük Zabıt İhzarı (hazırlık) mektebine dönüşmesi ve alacağı yeni şekle dair belge 1, Tarih, 25.6.1928, no.20833

EK-30, b

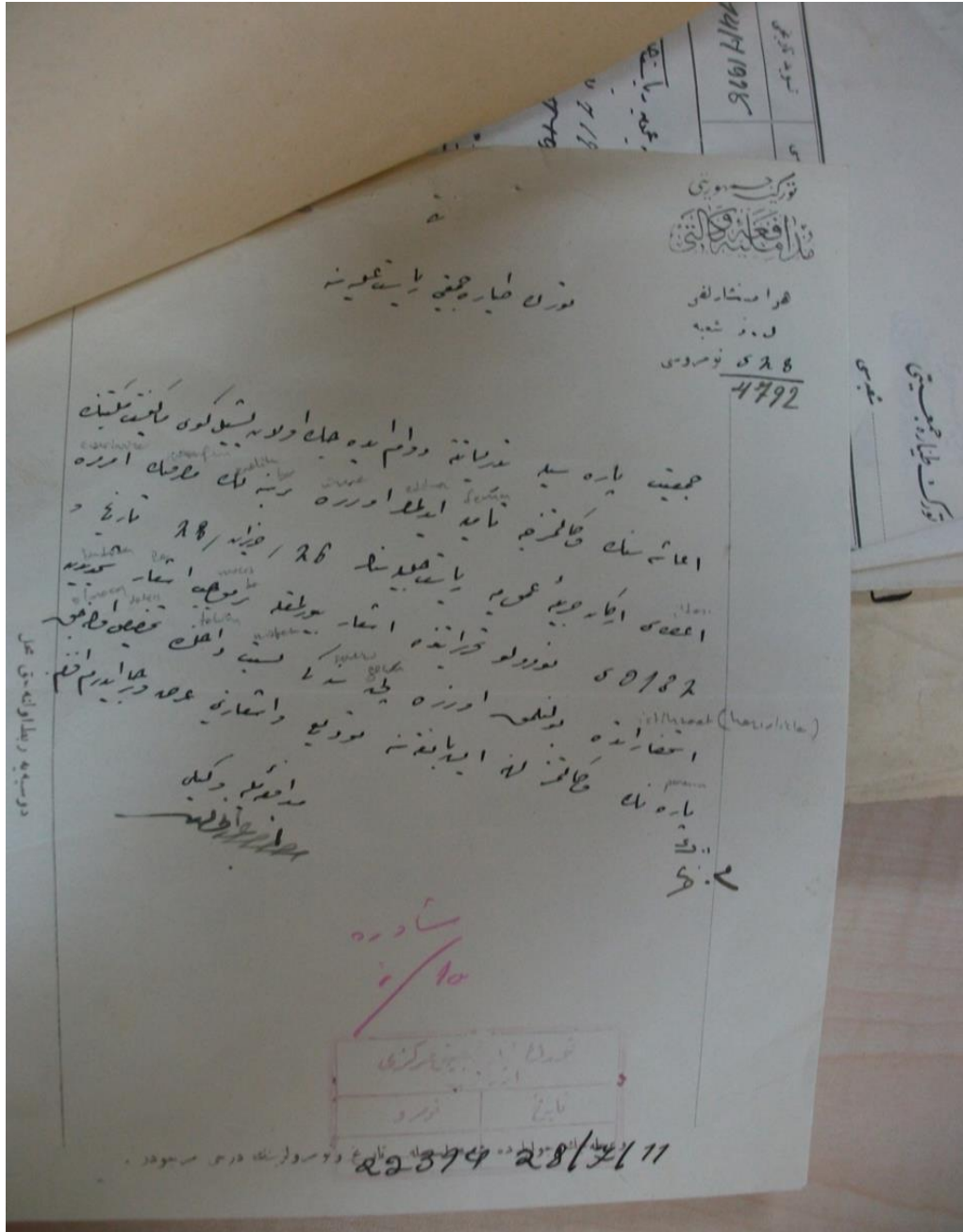
Yeşilköy Tayyare Makinist mektebinin 1928 yılı sonrası Makinist Küçük Gedikli ve iki senelik bir Hava Gedikli Küçük Zabıt İhzarı (hazırlık) mektebine dönüşmesi ve alacağı yeni şekle dair belge 2

Türk Hava Kurumu Üniversitesi Kütüphanesi Arşivi

EK-31

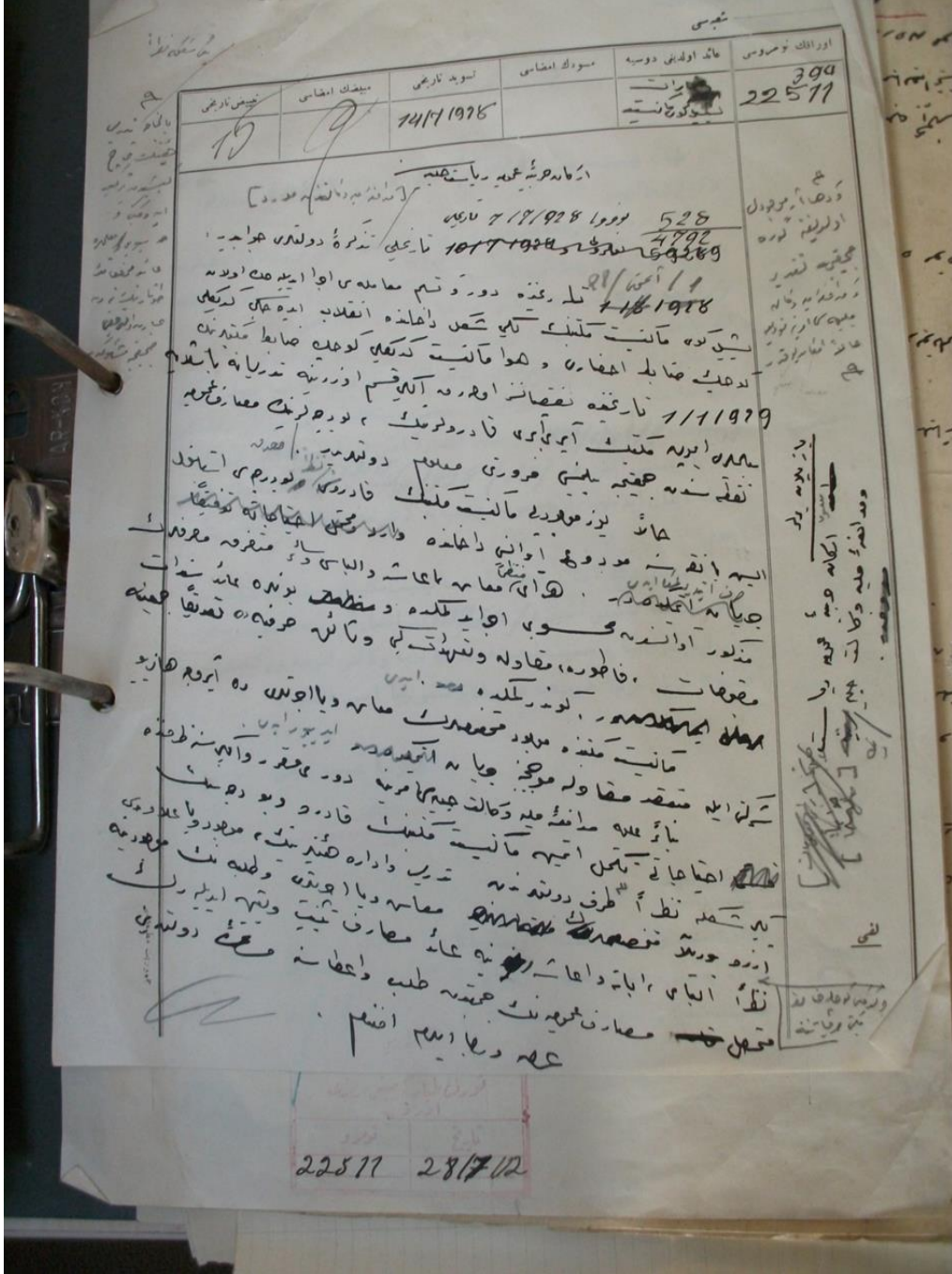
Masrafları Tayyare Cemiyeti tarafından karşılanan Yeşilköy Makinist Mektebinin iâşe masraflarının Müdafaayı Milliye Vekâleti tarafından karşılanmasına dair belge, Tarih, 11.7.1928, no.22394

Türk Hava Kurumu Üniversitesi Kütüphanesi Arşivi

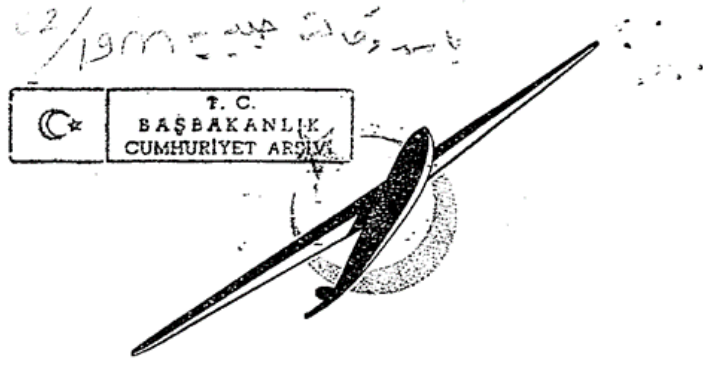
EK- 32

Yeşilköy Tayyare Makinist Mektebinin alacağı yeni şekli ile ilgili Erkânı Harbiye –i Umumiyesine yazılan yazı

EK-33,a

Türk Tayyare Cemiyeti tarafından Tayyare Mühendisliği tahsili için Avrupa
gönderilecek talebelere mahsus talimatname

تورک طیاره جمعیتی طرفندن طیاره مهندسنکی تحصیل ایچون
آوروپایه کوندریایه جک طلبه زره مخصوص

تعلیماتنامه

انقره
حاکمیت ملیه مطبعه سی
۱۹۳۶

030	10			60	403	21	2
-----	----	--	--	----	-----	----	---

EK-33,b

تورک طیاره جمعیتی طرفندن آوروپایه اعزام اولتان

طلبه لره عائد تعلیماتنامه

۱ - تورک طیاره جمعیتک طیاره مهندسلکی تحصیل ایتک اوزره آوروپایه کوندره چکی طلبه نرک بالمسابقه انتخاب و قبولی شرائطی آریجه اعلان واجرا ایدیلیر .

۲ - آوروپایه اعزامی تقرر ایدن طلبه لره اکیال تحصیل تاریخندن اعتباراً بش سه مدته تورک طیاره جمعیتک امرنده و جمعیتک کویستره چکی محلارده اختصاصلری درجه سه کوره و بریله چک معاشله چالیشمینی قبول ایتمه دکلی ویا ایشو تعلیماتنامه نك آلتنجی مادرسنده مذکور اسایدن دولایی ترفیق قید معامله سه دوچار اولدقلری تقدیرده کندیلری ایچون جمعیتجه اختیار اولتان بالعموم مضارقی تسویه واعاده ایدمه حکمینه دائر معتمد بر کفالتنامه بی حرکتلرندن اول تورک طیاره جمعیته تودیع ایدمه چکلردر .

۳ - تحصیلک دوامی مدنجه طلبه دن حر برینک معاشی: طیاره مهندس مکتب عالیسه قید و قبول اولوندقلری تقدیرده غرتنه نرددی اعلان وجه ایله ایکویزر دولاردن مقطوعاً و بریله چکدر. شاید مهندس مکتبه کیره مدیکي واحضاری قسملرده قالدینی تقدیرده ماهیه مقطوعاً ۸۵ دولار و بریله چکدر .

آوروپایه حرکتلری صره سنده آریجه ایکی قات البسه اجرایی ایله عزیمت خرجه لری دفعه تسویه ایدیه چکدر .

۴ - تحصیلک اکیال ایله مملکتته عودسندن اعتباراً آلتی آی طرفنده تورک طیاره جمعیتجه کندیسنه بر وظیفه تودیع ایدیلین طلبه سربستیسینی اکتساب ایدر و ایکینجی ماده ده موضوع بحث کفالتنامه نك حکمی مفسوخ عد اولتور .

030	10		60	403	21
-----	----	--	----	-----	----

2

EK-33,c

تورک طیاره جمعیتی طرفندن آوروپا په اعزام اولنان

طلبه لره غاند تعلیمات نامه

- ۱ - تورک طیاره جمعیتک طیاره مهندسلکی تحصیل ایتک اوزره آوروپا په کوندره چکی طلبه نرک بالمسابقه انتخاب وقبولی شرائطی آریجه اعلان واجرا ایدیلیر .
- ۲ - آوروپا په اعزامی تقرر ایدن طلبه لره اکیل تحصیل تاریخندن اعتباراً بش سنه مدته تورک طیاره جمعیتک امرنده و جمعیتک کوستره چکی محارده اختصاصلری درجه سنه کوره و برله چک معاشه چالشمعی قبول ایتمه چکری ویا اشیو تعلیمات نامه نك آلتنجی ماده سنده مذکور اسبابدن دولایی ترقین قید معامله سنه دوجاز اولدقلری تقدیرده کندیلری ایچون جمعیتجه اختیار اولنان بالعموم مصارف تسویه واعاده ایده چکرینه دائر متبر بر کفالت نامه بی حرکتلر دن اول تورک طیاره جمعیته تودیع ایده چکدر .
- ۳ - تحصیلک دوا می مدتیجه طلبه دن هر برینک معاشی: طیاره مهندس مکتب عالیسنه قید و قبول اولوندقلری تقدیرده غرتنه لردکی اعلان وجه ابه ایکویزر دولاردن مقطوعاً و برله چکدر . شاید مهندس مکتبه کیرمه مدیکی واحضاری قسملرده قالدینی تقدیرده ماهیه مقطوعاً ۸۵ دولار و برله چکدر .
- آوروپا په حرکتلری صره سنده آریجه ایکی قات البسه اجرتی ابه عزیمت خرج راهلری دفعه تسویه ایدیله چکدر .
- ۴ - تحصیلنی اکیل ابه مملکتته عودتندن اعتباراً آلتو آتی ظرفنده تورک طیاره جمعیتجه کندیلسنه بر وظیفه تودیع ایدیلین طلبه سربستیلی اکنساب ایدر و ایکنجی ماده ده موضوع بحث کفالت نامه نك حکمی مفسوخ عد اولتور .

030	10		60	403	21
-----	----	--	----	-----	----

2

EK-33,d

030 10 60 403 21

ط) وظیفه ده وقتنده اثبات وجود ائمه کی اعتیاد ایدنک .

ی) مکتب و یا مؤسسه نك داخلی نظامنامه سه رنایتده قصور ائمه ک .

۷ — تورک طیاره جمعیتی، طلبه ک دوام، اقدام، ظور و حرکت

و طرز حیاتی لری زمان زمان صورت مخصوصه ده کوندره جکی منتشلرله

تدقیق و تفتیش ایندیره چکدر؛ مع هذا بو خصوصه ده وکالتلرک آورو پاده

بولنان ثابت و سیار منتشلرندن، ایاجیلکار و شهیدلرلکر دن ده استفاده

واستعانه ایدر. جمعیتک مکتب و یا مؤسسه اداره سندن طلبه نك احوال

عمومیه سی حقیقه هر اوچ آیدر بر آلاجی راپورلرده مفتش راپوری

ماهیتی حائزدرلر؛ بنا علیه طلبه، هر آن ایچون کنديسنگ قونترول

آئنده اولدیغنی بیلملی و اوکا کوره وظیفه و ظور حرکت اعظمی

دقت صرف ائمه لیدر .

۸ — طلبه ، منتشلرله تفتیش و مراقبه صلاحیتی حائز و یدنجی

مادده محرر دیگر ذوات و مؤسسات طرفندن هر طلب و قوعنده

وظائف و حیات تحصیله لرینه متعلق هر درلو و نالیق احضار و ابراز

ائمه ک و مشار و مومی الهم طرفندن صورولان سؤالره شفاهاً و تحریراً

واضح و دوغرو بر سوزنده جواب و برمه ک مجبوردر .

۹ هر طلبه نك وظیفه صره سنده مداوم بولوندیغنی مکتب و یا

مؤسسه هیئت اداره و تعلیمیه سه و هر زمان تفتیش و مراقبه حقی

حائز بولنان ذواته تربیه خارجی معامله و مقابله لرده، بالخاصه استخفاف

واستحقار ایدر احوال واقوالده بولونماک استقبالی ایچون مضروته لکلی

اولدیغنی بیلملی لازمدر .

۱۰ — تحصیلنی اكمال ایله تورکیه به عودت ایدرک طلبه نك

عودت خراجی اكمال تحصیلی متعاقب جمعیت طرفندن آریجه نسویه

اولتور .

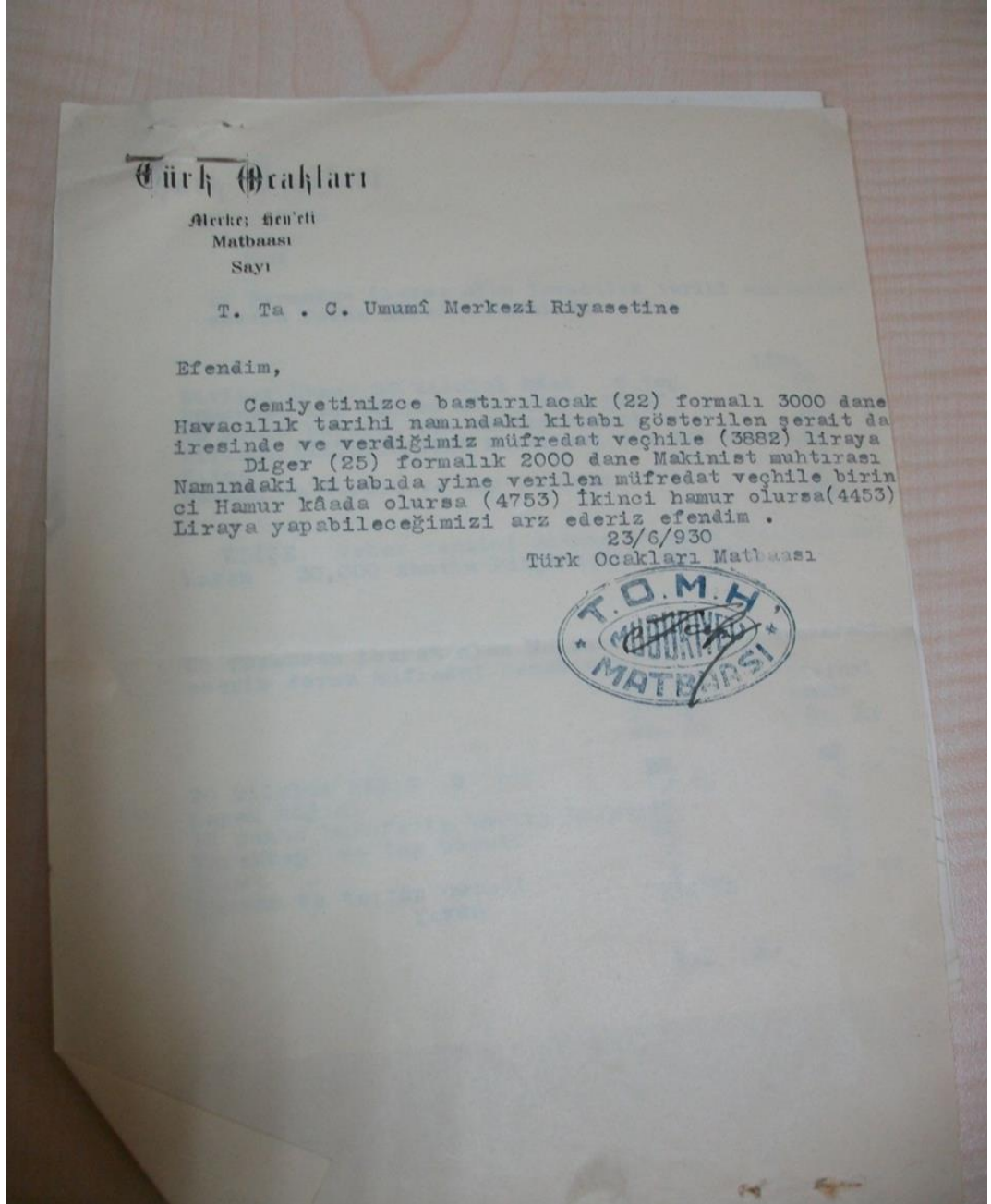

030	10			60	403	21
-----	----	--	--	----	-----	----

3

EK -34

Cemiyet tarafından bastırılacak Havacılık Tarihi ve Makinist Muhtırası kitaplarının mal olacağı paraya dair 23.6.1930 tarihli belge 1

EK- 35

Cemiyet tarafından bastırılacak Havacılık Tarihi ve Makinist Muhtırası kitaplarının mal olacağı paraya dair belge 2

Türk Grafikleri
 Mektebî Şiş'e
 Matbaası
 Sayı

22 Formadan ibaret olan Havacılık tarihi namındaki eserin forma müfredat hesabıdır .

	LİRA	
Birinci hamur 20 kiloluk Kâat 6 top	60	—
Nümunesi lef edilen kâatlarđan KAPAK	3	—
10 punto hurufat ile tertip ücreti	60	—
Birinci İLLÜSTRASYON Mürekkebi ile TAB ücreti	25	—
Kırma	3	—
Harman ve teclit ve kap geçirme	5	—
	<u>156</u>	

KLİŞE beher santimi altmış parağan olduğuna nazaran 30,000 santim klîşe için 450 Lira.

25 formadan ibaret olan Malinist muhtırası namındaki eserin forma müfredat hesabıdır.

	ikinci hamur		Birinci hamur	
	L.	K.	L.	K.
20 kiloluk kâğıt 4 top	20		40	
Kapak kâğıdı	2	75	2	75
10 punto hurufatla tertip ücreti	150		50	
Mürekkep ve tap ücreti	20		20	
Kırma	2		2	
Harman ve tertip ücreti	4		4	
Yekûn	<u>106</u>	<u>75</u>	<u>118</u>	<u>75</u>

L. K.

Türk Hava Kurumu Üniversitesi Kütüphanesi Arşivi

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı-Soyadı	Zerrin Okumuş
Doğum Yeri-Tarihi	Vakfıkebir-01.08.1976
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Yüksek Lisans	Ordu Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller (varsa)	İngilizce, Osmanlı Türkçesi
Bilimsel Faaliyetleri (varsa)	
İş Deneyimi	
Stajlar	Öğretmenlik eğitim stajı
Projeler	TUBİTAK Orta Öğretim Proje Danışmanlığı
Çalıştığı Kurumlar	Özel eğitim kurumları, Tarih Öğretmenliği
İletişim	
E-Posta Adresi	Zerrinokumus55@hotmail.com
Tarih	Aralık.2017